Cristian Culiciu

URBANISMUL ÎN ERA „DE STAT"

sistematizarea Oradiei în comunism

Editura Muzeului Țării Crișurilor
2020

Cristian Culiciu

URBANISMUL ÎN ERA „DE STAT”
Sistematizarea Oradiei în comunism

Editura Muzeului Țării Crișurilor
Oradea
2020

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
CULICIU, CRISTIAN
Urbanismul în era "de stat" : sistematizarea Oradiei în comunism / Cristian Culiciu. - Oradea : Editura Muzeului Ţării Crişurilor, 2020
Conţine bibliografie
ISBN 978-606-8925-26-4
71

Foto copertă față: T.A.G.C.M. (Șoseaua 6 Martie, cca. 1986)
Foto copertă spate: Szűcs Lóránd (strada Aluminei 1967)

Tipar executat de
BOOK EXPERT
Powered by METROPOLIS
www.book-expert.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

CUPRINS

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Lista abrevierilor

C.A.P. – Cooperativă Agricolă de Producție
C.E.C. – Casa de Economii și Consemnațiuni
C.E.T. – Centrala Electro-Termică
C.N.C.Ș. - Consiliul Național al Cercetării Științifice
C.P.C.P. – Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare
C.P.Ex. – Comitetul Politic Executiv (al Comitetului Central al P.C.R.)
C.P.J. – Consiliul Popular Județean
C.P.M. – Consiliul Popular Municipal
C.S.A.C. - Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții
C.T.C. – Control Tehnic al Calității
D.S.A.P.C. - Direcția pentru Sistematizare, Arhitectură și Proiectarea Construcțiilor
H.C.M. – Hotărâre de Consiliu de Miniștri
I.A.M.T. – Întreprinderea de Accesorii pentru Mijloace de Transport (Oradea)
I.A.S. – Întreprindere Agricolă de Stat
I.C.O. – Întreprinderea Comunală Oradea
I.J.G.C.L. – Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă
I.L.L. – Întreprinderea de Locuințe și Localuri (Oradea)
I.M.C. – Întreprinderea de Materiale de Construcții (Oradea)
I.P.J. – Institutul de Proiectări Județean
I.R.T.A. – Întreprinderea Regională de Transporturi Auto (Oradea)
I.S.A.R.T. – Institutul de studii și proiectări pentru sistematizare, arhitectură și tipizare
I.S.C.A.S. - Institutul de Studii și proiectare pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare
I.S.P.R.O.R. – Institutul pentru Proiectarea Orașelor, Construcțiilor Publice și de Locuit
I.U.D.T. - Întreprinderea de Utilaje și Deservire cu Transporturi
M.A.N. – Marea Adunare Națională
N.E.P. – The New Economic Policy (Noua Politică Economică)
O.C.O.T. - Oficiul de Cadastru și Organizarea Teritoriului
O.J.C.V.L. - Oficiul Județean pentru Cumpărarea și Vânzarea de Locuințe
P.C.R. – Partidul Comunist Român
P.M.R. – Partidul Muncitoresc Român
R.P.R. – Republica Populară Română
S.A.S.T.I. - Secția Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții
S.U.A. – Statele Unite ale Americii
T.A.G.C.M. - Trustul Antrepriză Generală de Construcții-Montaj (Oradea)
T.C.H. – Trustul de Construcții Hidrotehnice
T.C.I. – Trustul de Construcții Industriale
T.C.L.O. – Trustul de Construcții Locale Oradea
T.C.M.R.I.C. – Trustul de Construcții Montaj și Reparații în Rafinării și Petrochimie Ploiești
T.R.C.C. – Trustul Regional de Construcții Crișana
U.G.S.R. – Uniunea Generală a Sindicatelor din România
U.R.S.S. – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Introducere și considerații metodologice

Fenomenul urbanizării și al sistematizării urbane în România în perioada comunistă a fost o realitate care a afectat milioane de cetățeni, toți martori ai transformării localităților, pe fondul atât al industrializării, cât și al creșterii populației. Subiectul este unul important, general, iar consecințele fenomenului, edilitare, sociale, demografice, psihologice, comportamentale, de calitatea locuirii s-au perpetuat până în zilele noastre.

Putem trata sistematizarea urbană ca pe un program, dar și ca un fenomen de masă, în care milioane de persoane au fost acomodate sau strămutate din case și repartizate în locuințe colective construite de stat, amplasate în cartiere dotate cu transport în comun, spații comerciale, administrative și de învățământ.

Factorul declanșator al remodelării orașelor a fost o combinație între industrializarea intensivă, creșterea cererii de locuințe și ideologia „omului nou" urban. Procesul a evoluat pe fondul migrației dinspre mediul rural către orașe, respectiv a creșterii populației urbane și a fost din ce în ce mai complex pe măsura trecerii timpului. Lângă și în interiorul marilor orașe au apărut noi platforme industriale, iar necesarul de locuințe a putut fi parțial acoperit prin construirea de „blocuri", cea mai rapidă și economică soluție. În concepția marxist-leninistă, acest „om nou urban" trăia în forma superioară a organizării comunității – orașul. Începând cu Uniunea Sovietică și trecând prin toate statele socialiste, propaganda comunistă a pus orașul într-o lumină superioară atât orașului capitalist, cât și satului, ca loc al investițiilor masive și progresului social.

Sistematizarea orașelor se referea la organizarea lor, prin stabilirea perimetrelor construibile, a zonelor funcționale și modului de amplasare a clădirilor, iar apoi la reconstrucția unor perimetre largi. Din acest punct de vedere nu există vreo diferență între orașele socialiste și cele capitaliste. Sistematizarea a fost un proces integrat, care a privit atât mai buna organizare a zonelor industriale, cât și înlocuirea cartierelor rezidențiale vechi cu altele noi, dotate cu centre de cartier și utilități.

Conceptul sistematizării orașelor nu era o noutate în România, cu atât mai mult în Europa, fiind discutat în mediile urbaniștilor din București încă din anii 1920-1930. În marile orașe occidentale precum Paris aveau loc demolări masive și sistematizări cu un secol înaintea primelor semne ale demolărilor masive din țara noastră.

Urbanismul practicat în România începând cu anii 1950, fiind unul de tip centralizat, a permis conceperea ordonată a orașelor, acțiuni perpetuate cu succes în anii ´60, în timp ce platformele industriale și cartierele rezidențiale erau concepute după precepte bine definite. Atunci s-a reușit sincronizarea urbanismului autohton cu cel modern existent în Europa Occidentală, de unde a

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

fost preluat și modelul arhitectural funcționalist. Astfel, au fost concepute și construite ansambluri de clădiri bine organizate și moderne.

Însă în anii ´70-´80 lucrurile au stat fundamental diferit. Dacă înainte se insista pentru ridicarea de noi cartiere aproape exclusiv pe terenuri libere, astfel încât să nu fie necesare exproprieri, după 1972 odată cu schimbările legislative din domeniu, autoritatea politică de la București a cerut opusul. Schimbarea de viziune, apoi modificările legislative, au declanșat demolări masive în toate orașele, pentru a se face loc noilor blocuri de locuințe: sistematizarea orașelor, concomitentă „economisirii" terenului agricol.

Înlocuirea fondului construit vechi cu unul nou a fost dublată de îndesirea cartierelor de blocuri, prin ridicarea de noi blocuri între blocurile deja locuite. Îndesirea a generat probleme: spații comune insuficiente, supraaglomerarea centrelor de cartier, a grădinițelor și școlilor, iar în timp imposibilitatea asigurării a suficiente locuri de parcare. Îndesirea a creat și o atmosferă condensată, de ghetou, alimentând percepția negativă asupra cartierelor.

Prin construirea de noi locuințe au putut fi rezolvate numeroase probleme de cazare, însă faptul că procesul era unul centralizat și monopolizat de către stat a generat probleme. Fiind un proces înlănțuit, entitățile implicate erau interdependente, doar o „defecțiune" a uneia dintre ele putând genera întârzieri și probleme de calitate ale produsului final (locuința, spațiul comercial, școala, fabrica, spitalul etc.). Totodată, din acest motiv, construirea centralizată de locuințe a răspuns doar limitat nevoilor locative ale populației.

Apartamentele construite de stat erau destinate repartizării către angajați, vânzării (o mică parte) ori celor evacuați din casele expropriate și demolate. În toate orașele, numeroase familii au fost strămutate din case proprietate particulară, în apartamente noi, dar proprietate de stat, pentru care aveau să plătească chirie. Despăgubirile pe care proprietarii le primeau pentru casele demolate erau modice, însă pentru unii trecerea de la o casă veche și lipsită de utilități la un apartament nou și dotat a fost un pas înainte. Pentru o altă parte a populației, mutarea din casele în stare bună și în care investiseră sume consistente a fost un act perceput ca nemeritat. În toate cazurile, însă, a fost obligatoriu.

Toate aceste aspecte se confirmă și în Oradea, oraș care s-a urbanizat puternic după anul 1960. S-a construit mult, iar calitatea locuirii a crescut, populația beneficiind de dotări social-culturale de relativ bună calitate. Însă, dacă este să ne raportăm la expectanțele autorităților și ale populației vizavi de sistematizare și de calitatea noilor locuințe, a modului de organizare a platformelor industriale și amplasarea dotărilor de cartier, nu întotdeauna au fost obținute rezultate dintre cele mai bune. Multele dificultăți, probleme și nemulțumiri sunt de găsit în documentele din arhive. Cu toate că în Oradea au fost demolate, pe lângă imobile insalubre și locuințe aflate în stare foarte bună,

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

totuși, autoritățile locale au împiedicat ștergerea masivă a centrului istoric, cum s-a întâmplat în alte părți.

Volumul este structurat în șase capitole. În primele trei este tratat contextul general al sistematizării – urbanismul din perioada comunistă din Europa de Est și România. Sunt evidențiate atât aspectele ce țin de ideologia comunistă a locuirii, cât și date privind urbanizarea U.R.S.S. și a „sateliților" săi în anii postbelici. Cât privește România, sunt avute în vedere pozițiile politice și legislația în urbanism și sistematizare urbană, precum și consecințele lor, evoluțiile demografice și de calitate a vieții. Modificările de populație, cele etnice, natalitatea, mortalitatea, dar și mișcarea migratorie sunt puncte necesare studiului urbanismului modern, cu date culese din anuarele statistice și recensămintele vremii. Sosirea în orașe a numeroși locuitori ai mediului rural, dar și strămutarea orășenilor din casele vechi în apartamente au influențat calitatea locuirii și comportamentul locuitorilor.

Celelalte trei capitole se referă la schimbările petrecute în Oradea postbelică din punct de vedere urbanistic și uman. Sunt avute în vedere discuțiile și problemele sistematizării, dezbătute în cadru oficial, cu entitățile implicate. Este prezentat procesul instituțional-birocratic al sistematizării în Oradea, cu entitățile implicate și documentele folosite în acest sens, etapele și probleme ivite pe parcursul desfășurării lor. Dintre instituțiile care se ocupau de sistematizare a fost ales Trustul de construcții pentru prezentarea detaliată a activității. Trustul a fost cel care a construit toate clădirile social-culturale, de învățământ și medicale din județ, și avea cei mai mulți angajați, dintre toate entitățile care conlucrau în procesul sistematizării. Ultimul capitol a fost rezervat prezentării cartierelor construite în oraș între 1960 și 1989.

Pentru construirea volumului au fost consultate surse de informații variate, edite și inedite. Cele edite au ajutat la conturarea contextului general, fiind vorba de studii de specialitate (de istorie, arhitectură și urbanism, sociologie, politică) publicate atât sub formă de volum, cât și de articol. La acestea se adaugă statistică, volume de documente, documente de partid, discursuri și legislație. Capitolele dedicate Oradiei se bazează aproape în totalitate pe surse inedite, respectiv documente de arhivă, presă și istorie orală.

Arhivele unor instituții publice oferă informații noi și interesante. Din Primăria Oradea a fost cercetat fondul dedicat hotărârilor de Consiliu Local și cel al Întreprinderii Județene de Gospodărire Comunală și Locativă. Din Arhivele Naționale ale României - Serviciul Județean Bihor au fost preluate date din fondul Comitetului Județean al P.C.R. Bihor, dar și din cel al Comitetului Municipal Oradea al P.C.R.. Un alt fond consulat este cel al Secției de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții, din arhiva Consiliului Județean Bihor. Un alt fond, particular, studiat pentru realizarea volumului de față, este cel al arh. Viorica Zărnescu, arhitect-șef al Oradiei în anii '80. Interviurile, în număr de circa 30, au fost realizate pe mai multe categorii de respondenți, respectiv care au lucrat

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

în instituții ce s-au ocupat de diferite părți ale sistematizării și persoane care au locuit în vechile cartiere de case și au fost sau n-au fost strămutate.

Lucrarea este una interdisciplinară, în care se merge pe o abordare critică, comparativă și echidistantă a subiectului, cu punctarea atât a aspectelor pozitive, cât și a celor negative ale fenomenului.

Studiul de caz privind Oradea introduce în circuitul istoriografic informații noi, identificate în dosare aflate în primă consultare, precum și povestite de către martorii timpului. De aici aflăm care a fost circuitul instituțional-birocratic al sistematizării, fiind pentru prima dată când a fost recreată schema de acte care se realiza și care circula pentru redesenarea unor cartiere. Totodată, din Decretele de sistematizare și actele anexe scoatem la iveală datele referitoare la calitatea fondului construit vechi, la noile construcții ridicate și costurile aferente. O altă noutate constă în aproximarea (în limita existenței informațiilor în arhive) numărului celor afectați de demolările din anii '70-'80, respectiv a totalului aproximativ al caselor expropriate atunci. Prin verificările de pe teren, în lipsa unor date concludente din arhive, s-a putut oferi răspuns întrebării „câte apartamente au fost construite de către stat în Oradea" în perioada 1956-1989. Date privind proiectele de sistematizare nerealizate, respectiv despre activitatea de pe șantiere și din birourile de proiectare completează componenta inedită a lucrării.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

I. IDEOLOGIE ȘI LOCUIRE ÎN ERA „OMULUI NOU”. BLOCUL DE LOCUINȚE ÎN CONTEXTUL „BLOCULUI COMUNIST”

După încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial, orașele est-europene, central-asiatice și din orientul extrem au fost martorele unui fenomen devenit specific sistemelor centralizate și controlate politic în care existau: urbanizarea și sistematizarea urbană.

Fenomenul (îl numim astfel datorită amploarei și lărgimii efectelor) a fost comun tuturor statelor controlate de regimuri politice totalitare, cu intensități variabile. Ritmul industrializării și cel al mișcării migratorii a populației, care cerea noi locuințe, au fost determinanți ai urbanizării. Sistematizarea urbană a avut atât motive de ordin politic, dar mai ales de argumente de ordin economic, autoritățile statelor est-europene ducând o campanie de îmbunătățire a calității vieții orășenilor, în general.

În perioada interbelică, marile orașe erau de găsit în Occident, în Europa Apuseană și S.U.A., dar și în orientul îndepărtat, în Japonia, China sau Singapore. După cel de-Al Doilea Război Mondial, ritmul urbanizării a accelerat la nivel global, fiind în anul 1950 la o proporție de 29%, procent ajuns în a doua jumătate a anilor ´80 la circa 40%[1]. În Europa, dinamica populației urbane a variat de la 58,5% în anul 1955 la 71,7% în 1985[2].

Orașele occidentale s-au dezvoltat având la bază industria (în special cea grea) și serviciile. Prin accentuarea diferențelor dintre orașe și zonele rurale, au apărut fenomenele de suburbanizare și exurbanizare, comunitățile sătești rămânând dezavantajate economic și social față de cele urbane. Totodată, un alt fenomen caracteristic orașelor occidentale era și este polarizarea urbană pe anumite regiuni și apariția interdependențelor internaționale. Creșterea populației urbane s-a realizat în special prin migrația dinspre rural, iar diferențele sociale au determinat numeroase cazuri de segregare în cadrul orașelor (diviziunea populației, dezintegrare socială, marginalizarea unor categorii de persoane). În multe situații, migrația puternică rural-urban a creat dezechilibre în orașele cu foarte multă populație atrasă, dar care nu puteau oferi tuturor un nivel de trai minimal[3].

Europa de Est, Uniunea Sovietică și statele asiatice aveau, în perioada interbelică și în primii ani de după cel de-Al Doilea Război Mondial, o caracteristică comună: suburbanizarea[4], adică existența unei proporții reduse a

[1] Dorel Abraham, *Introducere în sociologia urbană*, București, Editura Științifică, 1991, p. 8

[2] *Ibidem*, p. 17

[3] *Ibidem*, p. 24-25, 28, 36

[4] Michael D. Kennedy, David A. Smith, „East central European urbanization: a political economy of the world-system perspective”, în *International Journal of Urban and Regional Research*, Germania, Vol. 13, Issue 4, December 1989, p. 603-605

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

populației urbane din totalul locuitorilor statului. Orașele sufereau din cauza periferiilor subdezvoltate, a clădirilor și drumurilor de proastă calitate, a lipsei utilităților în cartiere.

Aceste orașe, socotite parte a „lumii a treia”, au avut în perioada postbelică o rapidă creștere, modelul și principiile fiind, în mare, aceleași ca în centrele urbane occidentale. Dinamizarea economică și condițiile proaste din mediul rural, accentuate de cooperativizarea agriculturii, precum și apariția a numeroase oportunități în mediul urban, au determinat în statele socialiste explozia migrației rural-urban. Particularitățile dezvoltării urbane în statele socialiste est-europene țin de întârzierea cu care aceasta s-a întâmplat, existența unor strategii diferite celor din Vest, rolul excesiv al industrializării și existența încă a unei ponderi însemnate a ruralului[5]. Alte particularități sunt egalitarismul și urbanizarea planificată, tendința de omogenizare socială și de reducere a decalajelor dintre sat și oraș.

Conceptul de *sistematizare urbană*[6], larg răspândit în estul european, a fost o necesitate identificată de către teoreticienii și urbaniștii occidentali, aceștia confruntându-se primii cu problemele generate de creșterea orașelor. *Sistematizare* nu înseamnă (neapărat) reconstrucție totală, ci bună organizare. În secolele XIX-XX, concepte și teorii privind așezarea zonelor funcționale ale orașelor erau formulate peste tot în Lume, iar aglomerările urbane occidentale care își permiteau realizau proiecte de infrastructură și regenerare urbană de mari dimensiuni. Unul din marile planuri de sistematizare urbană din Occident a fost „Planul Haussmann” din Paris, desfășuat în perioada 1853-1870. Acesta a cuprins regândirea zonelor funcționale și a drumurilor, prin demolări și remodelarea geometrică a orașului[7]. În societățile occidentale, intervenția statului în problema locuirii a crescut gradual, explodând după Primul Război Mondial și reducându-se apoi după cel de-Al Doilea[8].

Popular la începutul secolului XX, sistemul urbanistic al *orașului-grădină* părea să nu mai fie de actualitate pentru conducătorii statelor socialiste, în condițiile în care autoritățile intenționau să construiască locuințe multe și ieftine,

---

[5] Dorel Abraham, *op. cit.*, p. 41-42

[6] În accepția dată în România socialistă, conceptul se referea la „proiectarea și reorganizarea științifică a așezărilor și teritoriilor urbane și rurale”, în baza unor coordonate, cum ar fi: peisajul natural, întinderea și populația așezării, posibilitățile de dezvoltare, direcțiile sale de aplicare fiind amplasarea zonelor industriale, a infrastructurii rutiere, a spațiilor locative, administrative, medicale, educaționale, culturale și de recreere. Vezi: Academia Republicii Socialiste România, *Dicționar enciclopedic român*, vol. IV, București, Editura Politică, 1966, p. 422

[7] Emily Kirkman, *Haussmann´s Paris*, articol accesibil pe http://www.arthistoryarchive.com/arthistory/architecture/Haussmanns-Architectural-Paris.html, accesat în 23 aprilie 2017

[8] Steven E. Harris, *Communism on tomorrow street. Mass housing and everyday life after Stalin*, Washington D.C., Woordow Wilson Center Press, 2013, p. 8

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

în sistem cvartal. Conceptul „orașului-grădină” a fost prezentat de arhitectul englez Ebenhezer Howard în anul 1902, însă, pentru el, „orașul ideal” era alcătuit din locuințe individuale și ieftine, organizate în jurul unor centre de cartier sau obiective industriale, cu o populație de circa 30.000 de locuitori[9]. Un astfel de oraș prelua părțile funcționale și economice pozitive ale urbei sfârșitului de secol al XIX-lea, dar aspectul său trebuia să se apropie cât mai mult de cel al unui sat. Altfel spus, „orașul-grădină” era „orașul-sat” (un „magnet” pentru populație, așa cum era orașul sau satul în mod individual[10]), în care locuitorii să nu fie afectați de poluare, să aibă grădini și spații verzi generoase și să dispună de toate serviciile publice pe care le avea un oraș modern[11].

„Locuirea minimală” este un concept al arhitectului german Walter Gropius, reprezentant al școlii de la Bauhaus și susținător al standardizării locuirii. Principiile Bauhausului cu privire la industrializarea și standardizarea locuirii au fost prezentate în cadrul Congresului Internațional al Arhitecților Moderniști și incluse în anul 1943 în Charta de la Atena a arhitectului francez Le Corbusier[12].

Prin raționalizarea constucțiilor de clădiri și orașe, prin ridicarea de locuințe ieftine și eliminarea inechităților sociale, chiar urbanizarea ruralului, Le Corbusier și susținătorii săi priveau către „reconstrucția socială” a orașelor. Ulterior, Charta a beneficiat de o largă circulație internațională, stând chiar la baza dezvoltării orașelor nord-americane postbelice, respectiv a celor europene distruse de război. Principiile locuirii minimale și standardizate au devenit interesante apoi și pentru statele socialiste, fiind larg implementate începând cu anii ´50[13].

Locuirea pe verticală este și ea un produs al societăților industriale vest-europene și americane, care au dezvoltat tehnologiile de construire necesare și care se confruntau și cu prețuri crescute ale terenurilor. Principiile urbanistice formulate de către Le Corbusier, simplitatea fațadelor, dezvoltarea pe verticală, clădirile de apartamente tip blocuri „punct” și „lamă”, au fost copiate de statele socialiste[14].

---

[9] Mara Mărginean, *Ferestre spre furnalul roșu. Urbanism și cotidian în Hunedoara și Călan (1945-1968)*, Iași, Editura Polirom, 2015, p. 54-55

[10] Rebecca Ross, Mariana Mogilevich, Ben Campkin, *Ebenezer Howard's three magnets*, https://www.theguardian.com/cities/2014/dec/05/ebenezer-howards-three-magnets, accesat în 6 ianuarie 2018

[11] Luke Butcher, *Ebenezer Howard: Garden Cities of To-morrow (1902)*, http://architectureandurbanism.blogspot.ro/2010/10/ebenezer-howard-garden-cities-of-to.html, accesat în 6 ianuarie 2018

[12] Mara Mărginean, *op. cit.*, p. 56

[13] Eli Rubin, *The Athens Charter*, https://www.europa.clio-online.de/essay/id/artikel-3486, accesat în 6 ianuarie 2018

[14] Marcel Melicson, *Arhitectura modernă. Oameni, idei, curente și tendințe*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, p. 176-187; Ascanio Damian, *Le Corbusier*, București, Editura Meridiane, 1969, passim.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Corbusier este și autorul conceptului „mașinii de locuit”, în care *standardizarea* ia locul individualismului în conceperea locuinței. Devenind rapid o practică globală[15], această standardizare a fost baza locuirii în regimurile totalitare, din rațiuni economice în special, dar și politice. Pentru aceasta, au fost construite „fabricile de case”, adică întreprinderi producătoare de prefabricate de beton din care se „asamblau” blocuri de locuințe ieftine.

Dacă în Occident, această explozie urbană a avut o evoluție organică, urmare a revoluției industriale, respectiv a procesului economic bazat pe cerere și ofertă, în societățile totalitare, deși având aceeași primă sursă generatoare, ea a ajuns o politică de stat[16], probabil din dorința recuperării rapide a decalajului față de Occident. Și nu a fost doar un atribut al comunismului. Bunăoară, fascismul și nazismul au căutat să profite și ele de arhitectură și urbanism pentru a-și lăsa amprenta și a deveni, prin acestea, „eterne”. Atât Mussolini, cât și Hitler visau capitale complet reconstruite, cu sedii administrative și de partid grandioase.

Comuniștii, dar și fasciștii, considerau că arhitectura neoclasică, într-o formă stilizată, simplificată, putea răspunde nevoii regimului de a-și imprima „viziunea triumfalistă” asupra lumii. Această arhitectură ar fi reprezentat, tot în opinia lor, expresia „vieții demne și fericite” trăite de muncitori într-o „societate fără clase exploatatoare”[17]. Arhitectura socialistă era designată astfel încât să fie „națională prin formă și socialistă prin conținut”[18].

Ideologia locuirii în socialism cuprinde principii privind uniformizarea societății, ștergerea inechităților, dispariția separației dintre spațiul public și cel privat, respectiv cele privind crearea „omul nou” urban, promovate prima dată de către Marx și Engels[19]. În cadrul celui de-al VIII-lea Congres al comuniștilor bolșevici (1919) se discuta deja despre „noul sistem de cazare”, pe baze socialiste,

---

[15] Steven E. Harris, *op. cit.*, p. 6-7

[16] Alexander Block, „Soviet Housing: Some Town Planning Problems”, în *Soviet Studies*, vol. VI, no. 1, July 1954, p. 1

[17] Alexandru Panaitescu, *De la Casa Scânteii la Casa Poporului. Patru decenii de arhitectură în București 1945-1989*, București, Editura Simetria, 2012, p. 23

[18] Mara Mărginean, „From Printed Word to Bureaucratic Negotiation. Housing Projects for Workers during the 1950s in Romania” (în continuare *From Printed Word...*), în Miruna Stroe (coord.), *Printed in Red. Architectural Writings during Communism. Studies in History and Theory of Architecture*, Departamentul de Istoria și Teoria Arhitecturii și Conservarea Patrimoniului, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, 2013, nr. 1, p. 122

[19] Oliver Velescu, „Ideologia restructurării urbane I”, în *Arhivele totalitarismului*, București, anul V, nr. 17, p. 66. Pentru Engels, rezolvarea *problemei locative* era doar o componentă a procesului de reducere/eliminare a diferențelor dintre nivelurile sociale, respectiv dintre sat și oraș. În viziunea sa, condițiile de trai nu puteau decât să se înrăutățească în capitalism, dar să se îmbunătățească sub socialism. Un prim pas în vederea asigurării de locuințe pentru proletariat era naționalizarea și ocuparea imobilelor burgheze, idee preluată de Lenin în 1917. Vezi și: Steven E. Harris, *op. cit.*, p. 38 și 43-45; Lewis H. Siegelbaum, *Borders of Socialism. Private Spheres of Soviet Russia*, Palgrave Macmillan, 2006, p. 145, 147

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

respectiv „reconstrucția socialistă” a orașelor rusești. Sistemul de cazare, conform celor enunuțate atunci, urma „principiul muncii”, calitatea locuirii urmând să țină seama de calitatea locului de muncă. Lenin era adeptul locuirii pe „principii științifice”, dar și a demolării locuințelor improprii, cu ridicarea altora noi.

Pentru lumea comunistă, „noul urbanism” avea la bază principiul „societății fără clase”. Din moment ce locuința devenise un etalon al stratificării sociale (în capitalism), acesta trebuia eliminat, astfel încât, pe măsură ce „construcția socialistă” avansa, întreaga populație să beneficieze de aceleași condiții de locuire. Locuința era socotită de ideologii socialiști drept un element fundamental al „stilului de viață comunist”, dar și a unei noi „inginerii sociale”[20].

Nikolai Ivanovici Buharin și Yevheni Preobrazhensky redactaseră în „ABC-ul comunismului” capitole comparative despre problemele locative din societatea capitalistă și cea din statele proletare. În viziunea lor, modul de locuire capitalist reprezenta o formă a exploatării și a adâncirii diferențelor între nivelurile sociale, muncitorii fie plătind chirii către proprietari, fie trăind în condiții mizere în suburbiile orașelor, în comparație cu burghezia care deținea locuințe spațioase în zonele centrale: „Nicăieri nu sunt mai evidente privilegiile burgheziei decât în modul de locuire”[21]. După revoluția bolșevică, „arhitectura a devenit una dintre arenele-cheie de luptă ale ideologiei” comuniste, crezându-se că locuințele comune, ridicate în sistemul cvartalului, ar elimina diferențele dintre traiul opulent al burgheziei și cel mizerabil al omului de rând din U.R.S.S.[22].

Urbanismul socialist îl critica pe cel capitalist pentru faptul că, în economia de piață, locuința este un bun vandabil, pe când în socialism nu e. Teoria nu se confirma, căci în statele socialiste, între care și U.R.S.S., locuințele de stat erau repartizate preferențial, existând unele vandabile, dar și o piață neagră a acestora[23]. Deși clădirile de locuințe colective, uneori de înălțime mare, erau construite și în statele capitaliste, acest lucru era și este urmarea prețului ridicat al terenurilor. Și statele socialiste au optat pentru astfel de imobile, cu toate că nu se mai punea problema prețului terenului, deținut deja de către Stat[24].

O altă diferență între urbanismul capitalist și cel socialist se referă la *cine* construiește clădirile. În capitalism, orașul „este plănuit și ridicat de către locuitorii săi”, însă în sistemul centralizat socialist doar o mică parte a populației ridica locuințe individuale, și acelea după proiecte prestabilite. Astfel, în orașele

[20] Mara Mărginean, *op. cit.*, p. 33

[21] *Ibidem*, p. 46

[22] Caroline Humpherey, „Ideology in Infrastructure: Architecture and Soviet Imagination”, în *The Journal of Royal Anthropological Institute,* Oxford, vol. XI, no. 1 (Mar. 2005), p. 39

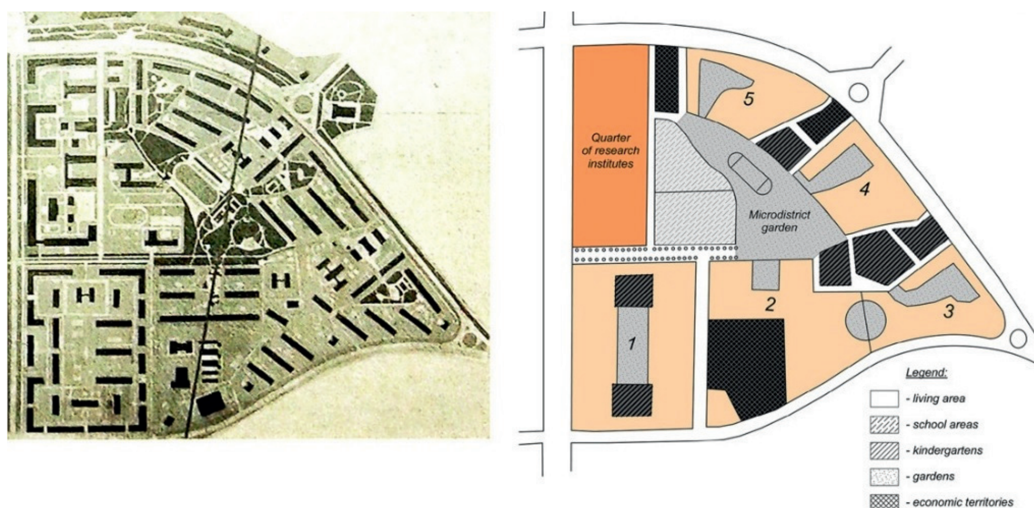
[23] Michael Alexeev, „Market vs. Rationing: The Case of Soviet Housing, în *The Review of Economics and Statistics*, Cambridge, U.K., Vol. 70, No. 3 (Aug. 1988), p. 414

[24] Alexander Block, „Soviet Housing: Some Town Planning Problems”, în *Soviet Studies*, vol. VI, no. 1, July 1954, p. 2

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

socialiste, locuitorii „mandatau" urbaniști ce răspundeau cerințelor politicului privind dezvoltarea urbană[25]. Industria și orașul capitalist erau considerate, de către socialiști, exploatatoare și nesănătoase, mediul urban fiind unul caracterizat prin promiscuitate și supralocuire, cu mărginimi de tip *slums*[26].

Atât orașele socialiste, cât și cele capitaliste se confruntau cu aceleași probleme, legate de circulația persoanelor, aglomerare, aprovizionare, servicii publice etc. Avantajele considerate esențiale ale orașului socialist ar fi fost planificarea centralizată, împreună cu „folosirea rațională" a terenului liber[27]. „Orășeanul comunist", locuitor la bloc, trăia într-un „microraion" (un complex de blocuri, cu spații comune, delimitat de câteva străzi), unde avea, la o distanță mică de mers pe jos, toate facilitățile necesare. Astfel se creau microcomunități în cadrul aceluiași oraș, fiecare microcomunitate devenind o „castă închisă", oarecum autonomă[28].

Microraionul 1 din Harkiv, Ucraina, cu zonele sale funcționale
(sursa: Alexander Bouryak, Igor Lavrentiev, Nadiia Antonenko, „Leonid Tyulpa. The architect of the period of mass industrial development", în *Zarch. Journal of interdisciplinary studies in Architecture and Urbanism*, 2017, No. 8, p. 161)

Sistematizarea a însemnat, totuși, o urbanizare reală a orașelor din blocul socialist, cu consecințe în comportamentul și modul de viață al locuitorilor.

---

[25] Vintilă Mihăilescu, Viorica Nicolau, Mircea Gheorghiu, Costel Olaru, „Blocul între loc și locuire. Teme și probleme de etnologie urbană", în *Revista de cercetări sociale*, București, 1994, nr. 1, p. 72

[26] Juliana Maxim, *The New, the Old, the Modern. Architecture and its Representation in Socialist Romania, 1955-1965*, teză de doctorat, Massachusetts Institute of Technology, 2006, 245 p., https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/37451, accesat în 19 ianuarie 2018, p. 56-57

[27] B. Michael Frolic, „The Soviet Study of Soviet Cities", în *The Journal of Politics*, Chicago, Vol. 32, No. 3 (Aug. 1970), p. 681

[28] *Ibidem*, p. 682

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Aceștia, deși locuiau în apartamentele Statului, continuau să subiectivizeze locuința, delimitând spațiul public de cel privat, ignorând amestecul politicului în societate. Astfel, inclusiv obiecte produse la scară largă, de găsit în aproape orice locuință a vremii, erau umanizate și personalizate[29]. În acest fel putem vedea că omogenizarea societății, dorită de unii oameni politici ai vremii, nu putea avea succes, oamenii menținându-și spiritul posesiv și individualismul în contextul adunării lor în aceleași clădiri cu alții.

Imaginea microraioanelor și a orașelor conta foarte mult pentru liderii comuniști. Așa se face că arhitectura, mai ales cea a clădirilor administrative și social-culturale, poartă amprenta „realismului socialist”. Acest curent cultural-artistic și-a găsit expresia atât în artele plastice și literatură, cât și în arhitectură. Curentul „nu era creat de mase, dar a fost formulat în numele său” și se inspira din avangarda europeană interbelică, din arta fascistă și nazistă, din neoclasicismul francez[30]. Separând etapele, observăm prezența coloanelor, a capitelurilor și frontoanelor, într-un „neoclasicism stalinist” specific până la jumătatea anilor ´50, și socotit drept „ultima etapă a progresului” în arhitectură[31]. Mai târziu, locul său a fost luat de sincronicitatea cu arhitectura modernă occidentală, însă cu menținerea costurilor de construire la un nivel cât mai jos. Așa s-a impus, în Est, Brutalismul. Acest stil se definește prin suprafețele dure, „greutatea” materialelor și a construcției, formele masive, suprafețele vitrate mici și predominanța betonului și a prefabricatelor[32]. Brutalismul nu a fost specific statelor comuniste, ci s-a răspândit în întreaga lume, devenind emblema „modernismului anxios” postbelic[33].

Urbanismul socialist a produs construcții specifice începând din estul european - Iugoslavia[34], Cehoslovacia[35], Bulgaria[36], Albania[37] și până în China[38]. În

---

[29] Krisztina Fehérváry, *Politics in Color and Concrete. Socialist Materialities and the Middle Class in Hungary*, Indiana University Press, 2013, p. 18

[30] Boris Groys, *The Total Art of Stalinism. Avant-Garde, Aestethic Dictatorship, and Beyond*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1992, p. 9

[31] Juliana Maxim, *op. cit.*, p. 110

[32] *Brutalism*, text accesibil pe https://www.architecture.com/Explore/ArchitecturalStyles/Brutalism.aspx, accesat în 17 aprilie 2017; Silviu Aldea, *Reinterpretând simbolurile socialismului*, Cluj-Napoca, Editura Tact, 2015, p. 92-93

[33] Vladmir Kulić, Timothy Parker, Monica Penick, *Sanctioning Modernism. Architecture and The Making of Postwar Identities*, University of Texas Press, Austin, 2014, p. IX

[34] *From WTF to OMFG – Communist Architecture in New Belgrade, Serbia*, text accesibil pe http://yomadic.com/communist-architecture/, accesat în 17 aprilie 2017

[35] *Communist Architecture Collection in Europe´s Dead Centre – Bratislava*, http://www.yomadic.com/soviet-architecture-hotel-kyjev-bratislava/, accesat în 17 aprilie 2017; Kimberly Elman Zarecor, *Manufacturing a Socialist Modernity. Housing in Czechoslovakia, 1945-1960*, University of Pittsburgh Press, 2011, passim.

[36] *Insane Bulgarian Communist Monuments – size really did matter*, http://yomadic.com/bulgarian-communist-monuments/, accesat în 17 aprilie 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

unele orașe, reconstrucția, chiar și pe baze socialiste și cu o arhitectură specifică, a fost o necesitate, după bombardamentele celui de-Al Doilea Război Mondial: Berlin, Dresda, Varșovia, Stalingrad (Volgograd) ș.a.[39] Industrializarea construcțiilor a grăbit extinderea blocurilor de apartamente din prefabricate pe scară largă în toate țările socialiste, iar apoi în întreaga Lume[40]. Datorită repetitivității clădirilor, orașele socialiste erau considerate „gri" și plictisitoare, în comparație cu cele capitaliste, colorate și luminoase, semne ale bunăstării.[41].

Atât pentru Europa de Est comunistă, cât și pentru U.R.S.S. putem delimita două perioade ale dezvoltării urbane. Prima, corespunzând anilor stalinizării, la care se mai adaugă primii ani ai destalinizării, s-a caracterizat printr-o creștere accentuată a investițiilor în noi facilități industriale, locuința rămânând în plan secundar, însă nu înafara experimentelor. Cea de-a doua perioadă corespunde anilor ´60-´80 și se caracterizează prin dezvoltări rezidențiale de mari proporții și alocări anuale de fonduri tot mai mari pentru locuințe[42].

***

În blocul comunist, Uniunea Sovietică este spațiul unde au avut loc primele și cele mai semnificative schimbări ale percepției politice asupra modului de locuire, începând cu anii 1917-1918 și, mai ales, în perioada Noii Politici Economice (N.E.P.)[43]. Procesul de colectivizare și industrializare a Uniunii Sovietice s-a desfășurat încă din primele planuri cincinale (1928-1936), timp în care urbanizarea nu a ținut prim-planul societății.

Lumea sovietică este leagănul primelor fundamente ideologice ale urbanismului și arhitecturii comuniste, mai mult referitoare la conceptele de *minimalism* și *revoluție culturală*, în toate artele. Noul curs politic a devenit mai evident în anii 1930, odată cu deschiderea Planului de reconstrucție a Moscovei.

În U.R.S.S., în anul 1917 doar 18% din populație trăia în mediul urban, însă procentul avea să ajungă, în anul 1989, la 66%. În cifre absolute, creșterea a fost de

---

[37] Olisa Ndreçka, Florian Nepravishta, „The Impact of Socialist Realism in the Albanian Architecture in 1945-1990", în *Architecture and Urban Planning*, Riga, 2014, nr. 9, p. 27-32

[38] Kang Chao, „Industrialization and Urban Housing in Communist China", în *The Journal of Asian Studies* Irvine, U.S.A., vol. 25, no. 3 (May, 1966), p. 381-396

[39]http://www.linguateca.pt/GikiCLEF/GIRA/pool/GikiCLEF2009DocumentPool/en/u/r/b/Urban_planning_in_communist_countries.xml, accesat în 21 aprilie 2017

[40] Robert T. McCutcheon, „Science, Technology and the State in the Provision of Low-Income Accommodation: The Case of Industrialized House-Building, 1955-77", în *Social Studies of Science* (Kingston, Canada), Vol. 22, No. 2, Symposium on ´Failed Innovations´ (May, 1992), p. 356

[41] Krisztina Fehérváry, *op. cit.*, p. 1

[42] Michael D. Kennedy, David A. Smith, *op. cit.*, p. 5-17

[43] Alexander Block, „Soviet Housing – The Historical Aspect: Some Notes on Problems and Policy I", în *Soviet Studies*, vol. III, no. 1, July 1951, p. 8-15

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

la 28,5 milioane la 189 de milioane de locuitori, cel mai mare ritm din lume în intervalul menționat. Numărul orașelor cu cel puțin un milion de locuitori a crescut de la două (Moscova și Sankt Petersburg) în anul 1917, la 23 în anul 1989[44]. Totodată, în anii ´80, circa 70% din locuințele din Uniune se afla în proprietatea Statului[45]. Dar competiția urbană cu S.U.A. a fost, până la urmă, pierdută de către Uniunea Sovietică, americanii ajungând atunci la 75% populație urbană, din totalul locuitorilor[46]. De-a lungul timpului, în U.R.S.S. au apărut orașe noi, inclusiv de la zero, un exemplu fiind Magnitogorsk (Orașul Magnet), construit pe malul Uralului, lângă exploatările de fier și una din cele mai mari uzine metalurgice din Lume. Orașul s-a dezvoltat începând din anii 1930, din ambiția lui Stalin de a crea un model pentru urbanismul contemporan (în fapt, copiat după structura orașelor din S.U.A.), fundamentele sale extinzându-se în toată Uniunea.

Magnitogorsk, orașul sovietic construit de la zero. Așa să arate „utopia socialistă”, orașul fără clase? (sursa: https://www.theguardian.com/cities/2016/apr/12/story-of-cities-20-the-secret-history-of-magnitogorsk-russias-steel-city)

Încă din interbelic, „problema locativă” a fost una deschisă și nu a putut fi rezolvată sub Stalin. În principal, în perioada stalinistă, agricultorul sau muncitorul sovietic locuia încă în case din lemn sau chirpici[47], iar în cazul în care

[44] Olga Medvedkov, *Soviet Urbanization*, cercetare realizată în anul 1990 la inițiativa Universității de Stat din Ohio, p. 4-5

[45] Michael Alexeev, *op. cit.*, p. 415

[46] http://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?end=1990&start=1989, accesat în 23 aprilie 2017

[47] Alexander Block, „Soviet Housing – The Historical Aspect: Some Notes on Problems and Policy I”, în *Soviet Studies*, vol. III, no. 1, July 1951, p. 2

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

era nevoit să se mute la oraș, locuia, împreună cu familia sa, fie în imobile naționalizate, fie în cămine[48]. Cu dificultate, în anii ´30 a demarat construirea unor imobile locative multifamiliale care aveau, de obicei, patru-cinci nivele și beneficiau de alimentare cu apă și canalizare. Proiectele autorităților apăreau în condițiile în care populația urbană a U.R.S.S. s-a dublat între anii 1926 și 1939[49].

Urbaniștii sovietici considerau că spațiul locativ poate să coboare la minimul la care locatarul să aibă suficient aer în încăpere cât să nu se sufoce[50]. De aceea, până în primii ani postbelici, a fost preferată mutarea cât mai multor familii în locuințe naționalizate și cămine, locuirea în comun (kommunalka) căpătând proporții mari și având consecințe dintre cele mai negative.

Schimbările din mediul urban sovietic trebuie privite în contextul modernizării societății în general, a avansului tehnologic. Însă lumea sovietică stalinistă nu a fost influențată de modernismul de tip occidental, consumist, luminos și dominat de clădiri înalte, ci de un modernism specific, remarcat de politologul Trond Gilberg. Acest tip de modernism era dominat de productivitate agricolă, industrializare și urbanizare, un grad ridicat de educare și culturalizare a populației, acestea toate având loc într-o societate centralizată și planificată. Societatea comunistă avea să asigure, astfel, un statut egal tuturor cetățenilor, ridicați împotriva tradiționalismului și a burgheziei[51].

Orașele sovietice au beneficiat de viziunea totalitară a societății fără clase, a peisajului dominat de structuri megalitice prin care comunismul își dorea să devină etern[52]. Realismul socialist, elementul principal al majorității fațadelor visate de sovietici în anii ´30-´50, prelua elemente ale Antichității greco-romane și a Renașterii europene, desigur interpretate într-o manieră simplificată, modernă – fațade simetrice, pilaștri, coloane, frontoane. Astfel de clădiri, prevăzute cu camere comunicante și, uneori, fără baie, ridicate atât în centrele orașelor cât și în periferii, poartă numele popular de „stalinki”.

Celula orașului sovietic era *cvartalul*, înțeles prin blocuri de locuințe cu regim mediu de înălțime, organizate în jurul unei curți comune, cu dependințele amplasate tot acolo. Circulația rutieră se desfășura pe artere situate în jurul său. Mai multe cvartale alcătuiau *superblock-ul*, conceput pentru a găzdui 1000-1500 de locatari și având în apropiere facilități precum școli și magazine. *Microraionul* era

---

[48] Caroline Humpherey, *op. cit.*, p. 44-46
[49] T. Sosnovy, „The Soviet Urban Housing Problem”, în *The American Slavic and East European Review*, Cambridge, Vol. 11, No. 4 (Dec., 1952), p. 289
[50] Caroline Humpherey, *op. cit.*, p. 44
[51] Mara Mărginean, *op. cit.*, p. 28
[52] Ksenia Isaeva, *Never built projects of Soviet Moscow*, articol accesibil pe https://www.rbth.com/multimedia/pictures/2013/04/01/never_built_projects_of_soviet_moscow_24495, accesat în 2 ianuarie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

cea mai mare unitate de locuit, compus din mai multe superblock-uri, și având circa 10.000-12.000 de locuitori, o zonă verde și de recreere, dispensar medical și cinematograf, concepute în așa fel încât să fie autonome față de restul orașului[53].

Faptul că netezirea societății urbane nu era un concept valabil pentru toți o dovedește construirea de locuințe special destinate nomenclaturii, începând din perioada interbelică. Sunt locuințe amplasate în zone bune, privilegiate, având camere mari de 15-25 m^2, tavane înalte, bucătării spațioase și băi generoase.

Destalinizarea în politica urbană a început în anul 1954, odată cu discursul șefului statului sovietic, Nikita Hrusciov, din cadrul conferinței pe teme de arhitectură și urbanism din 7 decembrie. Acesta a criticat ornamentul și monumentalitatea, considerând că funcționalitatea și standardizarea ar trebui să caracterizeze mediul urban sovietic[54]. Bazele ideologice și economice ale locuirii urbane socialiste au început să fie aplicate pe scară largă, iar politica locativă a devenit rapid o componentă a transformării U.R.S.S. într-o societate eminamente comunistă. Dorința liderului de la Moscova ar fi fost de a „finaliza proiectele neterminate ale Revoluției Ruse".

Perspectiva din 1961 privind trecerea U.R.S.S. la comunism în 1980 oferea iluzia rezolvării locuințelor pentru toți muncitorii și creșterea, astfel, a calității vieții și a capacității de lucru a acestora. Viziunea putea chiar concretiza o oarecare nouă putere a arhitectului în societate, dar și creșterea nivelului cultural al cetățeanului sovietic[55]. În același timp, se căutau soluții pentru reducerea decalajelor dintre sat și oraș, în principal prin industrializarea și sistematizarea localităților rurale[56]. Vorbim despre „extinderea influenței urbane către mediul rural, iar nu invers", după cum nota Marx[57].

Blocurile din prefabricate au devenit un simbol al anilor '60 în U.R.S.S. Absolut toate componentele unui apartament erau realizate în fabrici specializate, iar apoi transportate pe șantiere, pentru a fi montate. Aceste blocuri de locuințe minimale, tipizate, identice au ajuns să poarte numele popular „khrushchyovka"[58]. Chiar dacă se construia tot mai mult și mai repede, populația urbană a crescut mult mai rapid decât s-a estimat[59], iar în 1980, în Uniunea Sovietică, *problema*

---

[53] Juliana Maxim, *op. cit.*, p. 46-48

[54] Damiana Oțoiu, „Construind Victoria Socialismului", în *Transformarea socialistă. Politici ale regimului comunist între ideologie și administrație*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 178

[55] Stephen E. Harris, *op. cit.*, p. 9

[56] Alexander Block, „Soviet Housing: Some Town Planning Problems", în *Soviet Studies*, vol. VI, no. 1, July 1954, p. 8

[57] B. Michael Frolic, *op. cit.*, p. 679

[58] Se numesc astfel deoarece au fost construite, în mare parte, în anii în care la putere se afla Nikita Hrusciov. Vezi: *Khrushchyovki*, text accesibil pe http://pages.stolaf.edu/courier1986/film-geography/khrushchyovki/, accesat în 19 aprilie 2017

[59] Populația urbană a U.R.S.S. ajungea la 50% din totalul locuitorilor în anul 1961, pentru ca să ajungă la 60% în anul 1969. Vezi: B. Michael Frolic, *op. cit.*, p. 678-679

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

locativă rămânea una din cele mai *intransigente* ale societății, chiar dacă autoritățile construiau circa 2,2 milioane de locuințe anual, din 1957.

Pentru o parte a cetățenilor sovietici, calitatea locuirii a înregistrat o creștere. În medie, la sfârșitul deceniului al optulea, cam orice locuitor al unui oraș sovietic putea opta să locuiască singur sau cu familia într-o locuință proprie, având minim 8 m² la dispoziție, față de 5 m² în urmă cu două decenii și jumătate[60].

Dar populația sovietică era nesatisfăcută de condițiile de locuit[61], iar calitatea slabă a noilor apartamente, prea mici și repetitive, nu a făcut decât să acutizeze diferențele sociale. Locuința era un bun raționalizat, precum alte produse sau servicii[62]. Mai mult, diferitele categorii de angajați beneficiau de condiții de locuire diferite, atât prin tipul de locuință, cât și prin calitatea sa și suprafața locativă per capita – de pildă muncitori din industria ușoară aveau la dispoziție o suprafață locativă redusă, comparativ cu directorii de întreprinderi sau lucrătorii ministerelor[63].

În consecință, sistemul socialist nu a reușit să uniformizeze modul de trai al cetățenilor, inechitățile continuând să existe, inclusiv în cartierele muncitorești. Sociologul maghiar Ivan Szeleny, într-un studiu tematic efectuat în perioada 1969-1972, face referire la un cerc vicios al locuirii: dacă individul este etichetat ca inferior, el va fi dotat cu condiții locative sărăcăcioase → de aici reducerea în continuare a oportunităților sociale → scăderea în continuare a randamentului zilnic, respectiv diminuarea în continuare a *recompenselor sociale*[64]. Astfel, orice oraș, inclusiv cel de tip socialist, se confruntă cu fenomenul diferențierii sociale, al segregării, în același cartier sau în cartiere vecine locuind persoane cu nivele educaționale diferite, resurse financiare diferite etc.[65]

***

Transformarea modului de locuire a reprezentat o componentă a viziunii marxiste de creare a „omului nou”, în care spațiul privat trebuia să fie restrâns până la minim, iar nucleul familial adaptat nevoilor *de partid și de stat*[66]. Dezvoltarea uriașelor cartiere de blocuri din statele socialiste a permis familiilor să

---

[60] Cf. Henry W. Morton, „Who gets what, when and how? Housing in the Soviet Union”, în *Soviet Studies*, vol. XXXII, no. 2, April 1980, p. 235; Stephen E. Harris, *op. cit.*, p. 95, 97, 100

[61] Henry W. Morton, *op. cit.*, p. 236

[62] Michael Alexeev, „Market vs. Rationing: The Case of Soviet Housing”, în *The Review of Economics and Statistics*, Cambridge, Vol. 70, No. 3 (Aug. 1988), p. 414

[63] T. Sosnovy, *op. cit.*, p. 291

[64] Ivan Szelenyi, *Urban Inequalities Under State Socialism*, Oxford University Press, 1983, p. 27

[65] Vezi și: Sampo Ruoppila, „Processes of Residential Differentiation in Socialist Cities. Literature review on the cases of Budapest, Prague, Tallin and Warsaw”, în *European Journal of Spatial Development*, Delft, no. 9, 2004, p. 4

[66] Silviu Aldea, *op. cit.*, p. 12; Steven E. Harris, *op. cit.*, p. 197-198

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

renunțe la a locui în case improvizate sau în stare precară ori câte două-trei sau mai multe împreună, astfel optând pentru apartamentele unifamiliale, ce asigurau un minim de spațiu privat[67].

Deși sfera privată minimă a persoanei și familiei era, oarecum, asigurată, locuirea „în bloc” a presupus, totuși, crearea unei anumite dependențe față de Stat. Spațiul locativ nou, uneori, nu era proprietatea personală a locatarilor săi, iar accesul la serviciile publice era condiționat de programul oferit de administrația locală. Din acestea rezidă punctul de vedere al unor cercetători privind supravegherea permanentă a locatarilor[68]. În lipsa unor dovezi clare, însă, nu putem conchide, cu siguranță, că acesta ar fi fost scopul sistematizării orașelor.

Omogenizarea locuirii atrăgea după sine, în teorie, omogenizarea comportamentului indivizilor. Astfel, în orașele devenite *standard*, oamenii trebuiau să aibă un stil de viață *standard*. Pentru asigurarea unui astfel de comportament în rândul cât mai multor indivizi, tot ceea ce însemna obiecte de interior erau, la rândul lor, produse într-un număr limitat de tipuri și modele. Locatarii aveau puțin control asupra apartamentelor, acesta limitându-se la „amenajări, mobilier, respectiv nivelul de curățenie și mentenanța interiorului”, la care se adăuga „obligativitatea morală” a întreținerii spațiilor comune[69]. Astfel era înțeleasă manifestarea gratitudinii față de Stat, locuința fiind socotită drept un „cadou” primit de la autorități, deși în realitate era tot o proprietate a Statului[70].

Așadar, urbanismul socialist s-a construit pe câțiva piloni. Acesta a pornit din nevoile locative generate de industrializarea orașelor și creșterea populației urbane, însă s-a adaptat necesității de ținere a costurilor de construcție la un nivel optim, suportabil atât pentru stat, cât și pentru cetățean. Apoi, un pilon important al sistematizării a fost tendința de uniformizare a societății, dublată de dorința creării „omului nou” urban și standardizarea vieții de zi cu zi. Din punct de vedere edilitar, sistematizarea de tip socialist s-a bazat pe centralism, în sensul folosirii terenului proprietate de stat (sau cumpărat de stat), realizarea de proiecte tip și construirea tuturor obiectivelor industriale și sociale de către trusturi de construcții ale statului. În mod incontestabil, principiile urbanistice care au modelat orașele, între care planificarea pe termen lung și gruparea clădirilor pe zone funcționale, au însemnat un plus pentru orașele est-europene.

---

[67] Lewis H. Siegelbaum, *op. cit.*, p. 145-147

[68] Cf. Michael D. Kennedy, David A. Smith, *op. cit.*, p. 601-602; Caroline Humpherey, *op.cit.*, p.44

[69] Lewis H. Siegelbaum, *op. cit.*, p. 154

[70] *Ibidem*, p. 154-155

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Captură din intro-ul filmului „Ironia sudby” („Ironia sorții”), un film sovietic de comedie din 1975 despre uniformizarea orașelor

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

II. DEZVOLTAREA ORAȘELOR ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA POSTBELICĂ

1. Urbanismul socialist în România. Premise și primele măsuri

Caracteristicile politice, economice și sociale ale urbanismului socialist, prezentate în capitolul anterior, pot fi descoperite și în orașele românești. Industrializarea făcută pe principiile unei economii centralizate și planificate a schimbat peisajul orașelor. După industrializarea intensivă și cooperativizarea agriculturii, a urmat deplasarea unui mare număr de oameni dinspre mediul rural către cel urban. Sistematizarea orașelor românești a avut mai multe însemnătăți, procesul a avut mai multe misiuni, în funcție de perioadă, devenind, dintr-o necesitate socială, un fenomen prin care s-a optat pentru ștergerea parțială sau completă a unor localități.

Pornim de la premisa că România nu a avut tradiție urbană. În perioada interbelică, majoritatea orașelor românești erau organizate după sistemul *orașului-grădină*, cu spații publice mari, aerisite și numeroase zone verzi. Unele aveau o industrie bine dezvoltată (București, Ploiești, Oradea), în timp ce altele erau cunoscute drept târguri și porturi intens tranzitate (Galați, Constanța). Locuințele orașelor interbelice se împart în trei categorii: cele ale burgheziei (în zona centrală), cele ale aristocrației vechi și afaceriștilor, respectiv cele ale muncitorimii și comercianților, ultimele situate în periferii, de obicei de mai proastă calitate și lipsite de utilități, unele locuite de mai multe familii[1].

Despre sistematizarea orașelor și tipizarea imobilelor s-a vorbit în spațiul românesc cu mult înaintea venirii comuniștilor la putere. După jumătatea secolului al XIX-lea, în localitățile industriale din Transilvania apar așa-numitele *colonii muncitorești*, alcătuite din case izolate, cuplate și înșiruite, sistem extins apoi în Muntenia prin construirea de case-tip, în zone special designate, parcelate[2]. După reforma agrară din 1921, în majoritatea orașelor mari au fost parcelate noi cartiere de case.

În București, primul concurs pentru stabilirea unui concept de sistematizare a fost organizat în anul 1906. Doi ani mai târziu, termenul de *sistematizare* a fost folosit pentru prima dată în sensul de *mecanism de dezvoltare urbană* de către inginerul N. Cucu-Starostescu. Alți ingineri, Alexandru Davidescu

---

[1] Mariana Borcoman, „On Urban Traditions in Romania: Evolution and Involution”, în Iulian Boldea (coord.), *Globalization and Natural Identity. Studies on the Strategies of Intercultural Dialogue*, Târgu Mureș, Arhipeleag XXI, 2016, p. 413, 415

[2] Peter Derer, *Locuirea urbană. Schiță pentru o abordare evolutivă*, București, Editura Tehnică, 1985, p. 114-116

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

și Cincinat Sfințescu, au continuat munca de definire a mecanismului. Prin urmare, în anul 1921 era elaborat primul plan general de sistematizare a orașului[3].

În anul 1928 lua ființă, în cadrul Primăriei Capitalei, o comisie pentru sistematizare, din care făceau parte arhitecții Duiliu Marcu, G. M. Cantacuzino și Roger Bolomey. Aceștia au propus zonificarea funcțională a orașului, prin delimitarea clară a perimetrelor destinate muncii, locuirii, respectiv a petrecerii timpului liber. În viziunea lor, parcurile trebuiau clar delimitate, protejate, iar râul Dâmbovița – amenajat în scop navigabil. Străzile trebuiau să aibă o lățime standard, iar distanța între casele aflate de-o parte și de alta a arterelor trebuia să fie de minim 12 m. Arhitecții vremii susțineau locuirea la casă, în dauna blocului. Amenajarea piețelor publice, susținerea transportului în comun, amplasarea strategică a sediilor de instituții, chiar realizarea unei centuri rutiere de ocolire a municipiului, erau, toate, idei vehiculate în acea perioadă[4]. Un an mai târziu, în 1929, apărea, în revista *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială* articolul „Cum să sistematizăm Bucureștiul", în care Cincinat Sfințescu propunea, între altele, realizarea unui „centru civic" al Capitalei[5].

În anii ´30, în București au fost reconfigurate străzi și au apărut bulevarde largi, mobilate cu clădiri publice și de locuit în stil clasicizant și modernist[6]. Tot în acea perioadă, corespunzătoare domniei regelui Carol al II-lea, au fost edificate Palatul Victoria, Biblioteca Academiei, Hotelul Ambasador, Academia Militară, dar și câteva imobile înalte, precum Palatul Telefoanelor și clădiri de apartamente de tip blockhouse. „Planul director de sistematizare" a orașului a fost elaborat în anul 1934 și a intrat în vigoare în 1938, acesta prevăzând lărgiri de artere, demolări și mobilări, o axă nord-sud, remodelarea Pieței Victoriei și a zonei Academiei Militare[7]. S-ar fi dorit inclusiv crearea unui stil arhitectural românesc specific perioadei, „stilul Carol al II-lea", propus de arhitectul Petre Antonescu în anul 1939, dar care nu a mai devenit realitate. În pledoaria sa, el considera că „stilul Carol al II-lea (…) nu va fi un stil de trei hotare pripășit pe la noi, ci ramura cea mai frumoasă de trunchiul culturii românești… la noi unde ideea națională se contopește cu tradiția nedespărțită a ideii monarhice, această epocală înfăptuire

---

[3] Andreea Udrea, *Bucureștiul interbelic: urbanism și societate. Planurile urbanistice ale Bucureștiului, prima jumătate a secolului XX*, teză de doctorat – Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu",2013,p. 199-200

[4] Georgeta Filitti, *O problemă conică la București – sistematizarea*, https://www.ziarulmetropolis.ro/o-problema-cronica-la-bucuresti-sistematizarea/, accesat în 2 ianuarie 2018

[5] Grivitei Pythnista, *Cincinat Sfințescu – Cum să sistematizăm Bucureștiul*, http://www.bucurestiivechisinoi.ro/2012/03/cincinat-sfintescu-cum-sa-sistematizam-bucurestiul/, accesat în 13 ianuarie 2018

[6] Juliana Maxim, *op. cit.*, p. 35-36

[7] Cristina Diac, *Demolări și palate*, http://jurnalul.ro/editie-de-colectie/carol-al-ii-lea/demolari-si-palate-316382.html, accesat în 2 ianuarie 2018; Juliana Maxim, *op. cit.*, p. 37-38

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

trebuie să revină spiritului providențial adânc înțelegător și dinamic, al adevăratului nostru om nou”[8].

În anii ´30-´40, societatea s-a modernizat, iar în statele est-europene și-au făcut loc principii de dezvoltare occidentale. În arhitectură, rolurile principale le-au avut stilurile clasicizant, art-deco modern și neo-românesc, toate cu diferite influențe și stilizări, uzitate în proiecte cu o largă deschidere internațională[9].

Creșterea accentuată a cererii de locuințe din orașe mari precum București nu a putut fi rezolvată nici cantitativ, nici calitativ. Deși se construiau numeroase imobile de locuințe moderne, în mărginimi au apărut mahalale, cartiere lipsite de dotări social-culturale și servicii, cu clădiri improprii în care se îngrămădeau mai multe familii. Acest lucru, împreună cu discrepanța dintre opulența unor vile și mizeria acestor periferii a fost criticat mai apoi de regimul comunist[10].

În contextul creșterii, ce-i drept lente, a orașelor interbelice, se năștea o ramură nouă de cercetare: sociologia urbană. Urbanistul Cincinat Sfințescu, Anton Golopenția, geografii Vintilă Mihăilescu și Victor Tufescu, membrii Școlii sociologice de la București au contribuit la studierea fenomenului urban din perspectiva vieții cotidiene, relațiilor interumane, nivelului de trai, migrațiilor. Unele astfel de studii erau publicate în revistele „Sociologie românească” și „Arhiva pentru știință și reformă socială”[11].

Pe parcursul anilor 1930-1948, populația urbană a evoluat astfel[12]:

Data	populație totală*			procentaj	
	România	urban	rural	urban	rural
29 dec. 1930	14,3	3,05	11,2	21,4%	78,6%
6 apr. 1941	16,1	3,8	12,3	23,6%	76,4%
25 ian. 1948	15,9	3,7	12,1	23,4%	76,6%
*cifre exprimate în milioane locuitori, fiind socotite doar provinciile din interiorul granițelor din 1948					

[8] Răzvan Theodorescu, *Despre „stilul Carol al II-lea”*, articol accesibil pe https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/despre-stilul-carol-al-ii-lea, accesat în 2 ianuarie 2018

[9] Între aceștia îi amintim pe Marcel Iancu, Horia Creangă, Duiliu Marcu, Octav Doicescu, Ion Mircea Enescu, Virgil Nițulescu, Gustav Gusti, o parte dintre aceștia continuând să lucreze în perioada comunistă. Vezi: Ioana Cristina Popovici, „Architecture Competitions – A Space for Political Contention. Socialist Romania, 1950-1956”, în *Journal of Architecture and Urbanism*, Vilnius, 2014, Volume 38(1), p. 27

[10] Juliana Maxim, „Bucharest, The City Transfigured”, în Vladmir Kulić, Timothy Parker, Monica Penick, *Sanctioning Modernism. Architecture and The Making of Postwar Identities*, Austin, University of Texas Press, 2014, p. 13-14; Juliana Maxim, *op. cit.*, p. 59-60

[11] Dorel Abraham, *op. cit.*, p. 196-197

[12] *Anuarul statistic al R.P.R. 1957*, Direcțiunea Centrală de Statistică, București, Editura Științifică, 1957, p. 59, tabel 11

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Cel de-Al Doilea Război Mondial și-a lăsat urmele distructive în mai multe orașe, între care București și Ploiești au fost printre cele mai afectate. Reconstrucția s-a făcut lent, cu resurse puține, astfel că procesul a durat până spre anul 1950. În timpul reconstrucției, arhitectura și urbanismul din România au continuat liniile directoare din perioada interbelică[13], iar în anii ´40 suprafața locativă medie de persoană, în orașe se situa în jurul a 12,5 m^2[14].

Prin venirea la putere a primului guvern de sorginte comunistă, condus de Petru Groza (6 martie 1945), în toate domeniile și instituțiile începea o perioadă de câțiva ani de tranziție.

În toamna anului 1945, cotidianul Partidului Comunist Român, *Scînteia*, publica între primele referiri postbelice la *sistematizarea orașelor*. Extinderea haotică, amplasarea neregulată a clădirilor și a spațiilor de importanță locală (instituții de învățământ, spații verzi ș.a.), reclama ca, odată cu reconstrucția țării, să fie gândite planuri de dezvoltare urbană pe termen lung, pe principii bine definite[15]. În particular, „arhitecții au a se îngriji de problema locuinței, în special a locuinței muncitorești, care trebue rezolvată în cadrul unor soluții de ansamblu patronate de Stat, cuprinzând cartiere întregi”[16]. Pe lângă locuințe, administrația centrală prevedea construirea de școli, dispensare, cămine, băi publice, clădiri administrative, teatre și muzee. Însă, pentru ca aceste planuri să aibă șanse de aplicare, era nevoie de „reorganizarea proprietății funciare urbane”, astfel încât să i se dea o „funcțiune socială”. Pentru finanțarea construirii de noi locuințe, se propunea taxarea suplimentară a proprietarilor de terenuri bănuiți de speculă[17]. Noul urbanism, cât și munca arhitecților (apare un concept nou, *arhitectul-cetățean*) aveau, în final, să capete o importanță mai mare în cadrul procesului de „întărire a regimului democratic”[18].

Necesitatea „rezolvării problemelor reconstrucției în cadrul unei planificări urbanistice pentru a asigura populației muncitoare condiții optime de viață” a fost de găsit și în anul 1946, în cadrul programului politic al Blocului Partidelor Democrate, din care P.C.R. făcea parte și care a și câștigat alegerile[19]. Pentru

---

[13] Ana Maria Zahariade, *Arhitectura în proiectul comunist. România 1944-1989 – Architecture in the Communist Project. Romania 1944-1989*, București, Editura Simetria, 2011, p. 25; Alexandru Panaitescu, *op. cit.*, p. 14-19

[14] Ana Ianăș, „Tipul de locuire caracteristic României în diferite perioade”, în Sorina Voiculescu (editor), Remus Crețan, Ana Ianăș, Alina Satmari, *The Romanian Post-Socialist City: Urban Renewal and Gentrification*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2009, p. 58

[15] Valentin Vasile, „Locuința la români între tradiție și modernitate (1940-1965)”, în *Schimbare și devenire în istoria României* (coordonatori Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan), Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2008, p. 332-333

[16] *Scînteia*, București, seria III, anul XVI, nr. 347, 8 octombrie 1945, p. 2

[17] *Ibidem*, nr. 354, 17 octombrie 1945, p. 2

[18] *Ibidem*, nr. 368, 2 noiembrie 1945, p. 2

[19] Mara Mărginean, *op. cit.*, p. 63-64

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

autoritățile centraliste comuniste venite la putere începând cu anul 1945, crearea de noi orașe, respectiv creșterea celor existente, era privită foarte firesc[20], dar tendința nu a avut un ritm crescut.

După acapararea întregii puteri de către Partidul Comunist Român și proclamarea republicii (30 decembrie 1947), principiile modernizatorare occidentale, specifice anilor anteriori, au devenit istorie, făcând loc celor de sorginte sovietică. Prioritate aveau naționalizarea principalelor unități economice (realizată la 11 iunie 1948) și cooperativizarea agriculturii (ce a debutat în anul 1949), la un loc cu epurarea instituțiilor statului (începută în anul 1945 și continuată până în 1949). În jurul anului 1950 se discuta și despre acoperirea ultimelor cicatrici ale războiului (mai puțin de o zecime dintre clădirile orașelor bombardate suferiseră distrugeri semnificative[21]).

În acei ani, Consiliul de Miniștri, împreună cu Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.Ș.), afiliat Academiei Române, au fost entitățile care au luat primele decizii cu privire la drumul de parcurs din punct de vedere urbanistic. În cadrul Consiliului de Miniștri, activitatea de proiectare și construcții era gestionată de Ministerul Lucrărilor Publice, prin Direcția Generală a Construcțiilor Publice și Consiliul Tehnic Superior, respectiv de Ministerul de Interne, printr-un Oficiu de Studii și o Comisie Superioară de Urbanism. Pe lângă Ministerul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice s-au înființat, în anul 1946, Direcția Generală a Construcțiilor Publice și a Refacerii[22].

În cadrul C.N.C.Ș. au funcționat două comisii – cea pentru Sistematizarea Satelor și Orașelor, respectiv cea a Materialelor de Construcții[23]. Comisiile realizau programe de documentare a localităților și lucrau cu specialiști în istorie-geografie, economie, sociologie pentru determinarea căilor de dezvoltare adaptate fiecărei așezări în parte. La început, comisiile au continuat să lucreze pe principiile „orașului-grădină”. Ele recomandau realizarea de străzi pe direcția nord-sud, mobilarea orașelor cu clădiri de locuit de jur împrejurul unor puncte de interes, menținerea unei distanțe între stradă și clădire de odată și jumătate înălțimea imobilului, dar și asigurarea spațiilor verzi și a însoririi locuințelor[24].

Conceptul de dezvoltare de tip stalinist, introdus de Gheorghe Gheorghiu-Dej, se referea la industrializarea intensivă, în perspectiva asigurării independenței financiare față de celelalte state[25]. Industrializarea socialistă a

---

[20] Constantin Ionescu, *Omul, societatea, socialismul. Dinamica structurii sociale în România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, p. 231-233

[21] Mara Mărginean, *op. cit.*, p. 45

[22] *Ibidem*, p. 68

[23] *Ibidem*, p. 45, 65

[24] *Ibidem*, p. 66-67

[25] *Ibidem*, p. 48

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

început cu industria grea, în câteva orașe deja cu tradiție în sectorul secundar, fiind apoi extinsă la nivel național.

În contextul preluării modelului sovietic de dezvoltare urbană, locuința avea să-și modifice importanța, urbanizarea fiind văzută ca o „formă de sociologie aplicată”[26]. Arhitecții, observând că urmele războiului nu fuseseră pe deplin acoperite, că necesarul de locuințe era mare, iar instituțiile publice nu beneficiau de spații adecvate de desfășurare a activității, vedeau oportunități de afirmare. S-au declanșat dezbateri cu privire la regândirea orașelor, arhitecți precum Duiliu Marcu, Octav Doicescu și G. M. Cantacuzino pledând pentru un urbanism organizat, totuși recomandând menținerea locuinței individuale pe primul loc în opțiunile Statului privind spațiul locativ. Aceștia susțineau „orașul-grădină” în detrimentul „orașului de tip sovietic”. În schimb, arhitectul Mauriciu Silianu susținea că urbanismul centralizat de tip sovietic era cea mai bună soluție împotriva haosului în construcții[27].

Oamenii politici tratau în discursul public diferite aspecte ale societății, în funcție de domeniul de care se ocupau. Subiectul sistematizării urbane și a locuințelor a fost atins de către aceștia în contextul investițiilor în curs de realizare ori din dorința exprimării unui punct de vedere privind acesta. Deciziile acestora, modelele preluate din alte țări, în special din U.R.S.S., au fost transpuse într-un sistem legislativ de reglementare a activităților în arhitectură, construcții și sistematizare.

După debutul naționalizării principalelor mijloace de producție, pe 11 iunie 1948, în iulie același an erau aprobate „Instrucțiunile și normele pentru întocmirea planurilor de sistematizări urbanistice”, elaborate de Comisiunea superioară a planurilor de sistematizare, înfrumusețare și desvoltare a comunelor (localităților rurale și urbane)[28]. Prin acestea erau delimitate toate spațiilor publice, respectiv zonele funcționale ale localităților (de locuit, administrativă, comercială, industrială ș.a.), respectiv erau reglementate lucrările edilitare de efectuat și regimul construcțiilor, pentru asigurarea dezvoltării ordonate a așezărilor.

Planurile urmau să se facă prin administrațiile locale, de către urbaniști, ținând cont de nevoile locale, având la bază hărți și schițe ale localităților și distribuția ramurilor economice și a zonelor funcționale. Organizarea pe viitor a localităților urma să se facă conform caracteristicilor istorice, geografice, demografice, etnografice și economice ale acestora. În funcție de acestea, prin lege urmau să se facă propuneri privind conservarea unor clădiri, regândirea rețelei

[26] *Ibidem*, p. 54
[27] *Ibidem*, p. 59-60, 62-63
[28] *Monitorul oficial*, București, anul CXVI, nr. 170, 26 iulie 1948, p. 6133

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

rutiere, crearea de noi cartiere de locuințe sau cu alte funcțiuni, în final realizarea planului integrat de sistematizare[29].

În vederea subordonării arhitecturii politicului s-a trecut, în anul 1947, la încadrarea Societății Arhitecților Români în cadrul Asociației Generale a Inginerilor din România (ulterior Asociația Științifică a Tehnicienilor), respectiv a Colegiului Arhitecților în cadrul Ministerului Construcțiilor. În 1947 era înființat Centrul de Documentare pentru Arhitectură și Urbanism, iar în 1949 Institutul de Proiectări Industriale și Institutul de Proiectare a Construcțiilor. Un an mai târziu apărea Institutul pentru Cercetare în Construcții[30].

În aceste instituții au fost declanșate și unele epurări, menite să le curețe de persoanele potențial periculoase pentru autoritățile comuniste. Erau susceptibili de a fi înlăturați din activitate și închiși (pentru șase luni – cinci ani) aceia care „au colaborat sub orice formă pentru realizarea intereselor și scopurilor hitleriste sau fasciste în România, precum și cei care (…) au activat în mișcarea legionară sau în alte mișcări cu caracter fascist (…) precum și cei care au făcut parte din organizațiuni politice sau paramilitare hitleriste”[31].

Pe 1 martie 1949 Consiliul de Miniștri, ce avea deja tendința de a deveni un fel de „arhitect-șef” al României[32], emitea un ordin prin care reglementa modul de distribuire și folosire a locuințelor. Dorința Statului de a asigura un acoperiș decent familiilor mutate în orașe se voia o corectare a inechităților trecute, iar principalul beneficiar era muncitorul[33]: „Regimurile burghezo-moșierești (…) n-au fost niciodată preocupate de grija de a asigura condițiuni de viață omenească pentru cei ce muncesc”, iar „în vreme ce clasa exploatatoare ocupa locuințe luxoase cu zeci de încăperi, oamenii muncii (…) trăiau în cea mai neagră mizerie”[34]. Sistematizarea devenea termenul-cheie folosit pentru definirea monopolului pe care statul se pregătea să-l instituie asupra construcțiilor și urbanismului[35].

---

[29] *Ibidem*, p. 6133-6135

[30] Alexandru Panaitescu, *op. cit.*, p. 32

[31] Vlad Mitric-Ciupe, „Stalinizare și destalinizare în arhitectura românească. Odiseea unui arhitect întemnițat politic”, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coord.), *Stalinizare și destalinizare. Evoluții instituționale și impact social*, Iași, Editura Polirom, 2014, p. 188

[32] Damiana Oțoiu, *op. cit.*, p. 177

[33] Georgeta Bucheru, „Habitatul urban și mediul ambiant în condițiile civilizației socialiste”, în Alexandru Tănase, Liubomira Miroș, *Coordonate valorice ale civilizației socialiste*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976, p. 81

[34] Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste în România, *Raport final*, București, Editura Humanitas, p. 396 (în continuare *Raport final…*)

[35] Emanuela Grama, *Impenetrable Plans and Porous Expertise: Building a Socialist Bucharest, Reconstructing its Past (1953-1968)*, EUI Working Papers, MWP 2012/23, Max Weber Programme, p. 2-3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Tot în structura Consiliului de Miniștri, în cadrul Ministerului Construcțiilor, se vorbea în anul 1950 despre „ideologia în proiectare" și „combaterea cosmopolitismului", militându-se pentru darea unei „forme naționale" arhitecturii și stoparea importului de idei. Astfel de concepții au început, tot atunci, să fie larg promovate în ziare și reviste, în special în *Arhitectura R.P.R.* și în *Arhitectură și urbanism*[36].

Era declanșată etapa urbanizării în forță, în stil socialist, a orașelor.

2. Politică și legislație în urbanismul socialist românesc

2.1. Anii ´50. Primele pachete legislative privind construcția de locuințe

Dacă pregătirea socializării locuirii s-a făcut în sfârșitul anilor ´40 prin reorganizarea instituțiilor de proiectare și construcții existente, baza legală a procesului a început să fie pusă începând cu anul 1950. Primul pas, conform teoriei marxist-leniniste a dezvoltării fondului locativ, era naționalizarea locuințelor existente.

Prin Decretul 92/1950 erau naționalizate locuințele „foștilor industriași, foștilor moșieri, foștilor bancheri, foștilor mari comercianți și celorlalte elemente ale marei burghezii", cât și cele ale „exploatatorilor de locuințe", adică a celor care le vindeau sau închiriau. Prin același Decret au fost naționalizate hotelurile, clădirile aflate în construcție și cele avariate în timpul războiului și a cutremurului din 1940, nerefăcute, toate devenind „bunuri ale întregului popor"[37].

Investițiile Statului în construcția de noi locuințe au început lent. După naționalizarea locuințelor urbane a urmat mutarea în acestea a familiilor fără spațiu locativ. În acest fel s-a născut o adevărată „instituție a colocatarilor", în care familii venite din zone diferite ajungeau să locuiască sub același acoperiș[38]. În

---

[36] Alexandru Panaitescu, *op. cit.*, p. 26; Aurelian Trișcu, „Constructori și demolatori", în *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989: Cronica unui sfârșit de sistem*, Fundația Academia Civică, 2003, p. 497-499; Ioana C. Popovici, „Star-topped Spires and Cartboard Heroes. Soviet Socialist Realism in *Arhitectura R.P.R.* (1950-1952), în Miruna Stroe (coord.), *Printed in Red. Architectural Writings during Communism. Studies in History and Theory of Architecture*, Departamentul de Istoria și Teoria Arhitecturii și Conservarea Patrimoniului, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu", 2013, nr. 1, p. 60-77

[37] *Decret nr. 92 din 19 aprilie 1950 pentru naționalizarea unor imobile (prin care se naționalizează imobilele clădite ale foștilor industriași, foștilor bancheri, foștilor mari comercianți şi celorlalte elemente ale marii burghezii, imobile clădite ale exploatatorilor de locuințe, hoteluri şi alte asemenea),* accesibil pe http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=8797, accesat în 2 aprilie 2017; Gina Ghiață, „Locuința colectivă în viziunea Partidului Comunist Român. Materializarea în legislație", în *Orizonturi istoriografice*, Constanța, 2010, anul I, nr. 1, p. 267

[38] Sorin D. Ivănescu, „Influența ideologiei asupra mediului urban în timpul democrației populare", în *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol"*, vol. XLI, 2004, Iași, Editura Academiei Române, p.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

noiembrie 1949 a demarat un concurs de proiecte pentru locuințe individuale și colective tipizate, însă propunătorii nu s-au putut malea expectanțelor regimului de a crea o arhitectură realist-socialistă. Alte concursuri au fost organizate în anii următori, atât pentru locuințe, cât și pentru clădiri publice și industriale[39]. Totodată, la nivelul anului 1950 încă nu se pusese la punct un program de construcții de locuințe, neexistând fondurile necesare pentru așa ceva[40].

Ansamblurile de locuințe construite la începutul anilor ´50 erau gândite în mare parte în sistemul cvartalului, cu blocuri cu puține nivele și arhitectură copiată după model sovietic. Treburile administrative din România erau „coordonate" de consilierii sovietici numiți de la Moscova, iar toate proiectele de construcții trebuiau aprobate nu doar de instituțiile competente, ci de de „tovii sovietici"[41]. Totuși construcțiile de locuințe se defășurau fără un plan general bine pus la punct, fiecare minister propunându-și propriile lucrări, unele ansambluri cu clădiri „caraghioase" degrevând spre adevărate „șatre de țigani"[42].

Apartamentele din blocurile muncitorești trebuiau să se opună *cosmopolitismului* locuințelor burgheze și nu puteau constitui bunuri vandabile[43]. Ele se caracterizau prin *industrializare* și *standardizare*, „singura capabilă să satisfacă (…) volumul uriaș impus de dezvoltarea urbană contemporană" fiind „locuința de masă"[44]. „La noi, ca și în celelalte țări ale lagărului socialist, construcția de locuințe se realizează planificat, într-un ritm de continuă creștere, în scopul ridicării nivelului de trai al întregului popor. În țările capitaliste locuința este o ramură a producției capitaliste, scopul urmărit fiind acela al unui beneficiu maxim al celui care face investiția"[45].

Astfel de blocuri, împreună cu funcțiunile conexe ale cartierelor, trebuiau să contribuie semnificativ la creșterea nivelului de trai și „sporirea gradului de civilizație a societății". În acest sens, cercetarea problematicii, prezentrea avantajelor unor astfel de investiții, respectiv propaganda din spatele *realizărilor*,

---

362-363; Tatiana Slama-Cazacu, „Instituția colocatarilor", în Adrian Neculau (coordonator), *Viața cotidiană în comunism*, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 110-117

[39] Ioana Cristina Popovici, „Architecture Competitions – A Space for Political Contention. Socialist Romania, 1950-1956", în *Journal of Architecture and Urbanism*, Vilnius, 2014, Volume 38(1), p. 28-29

[40] Valentin Vasile, „Locuința la români între tradiție și modernitate (1940-1965)", în *Schimbare și devenire în istoria României. Lucrările Conferinței Internaționale Modernizarea în România în secolele XIX-XXI*, Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007 (coordonatori Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan), Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2008, p. 337-338

[41] Emanuela Grama, *op. cit.*, p. 2; Mara Mărginean, *op. cit.*, p. 98

[42] *Ibidem*, p. 102-103

[43] Aurelian Trișcu, *op. cit.*, p. 497

[44] Georgeta Bucheru, *op. cit.*, p. 80

[45] Șerban I., „Prefață", în *Locuința urbană. Realizări din Capitală 1959-1961*, București, Editura Tehnică, 1962, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

au crescut în importanță și număr[46]. Primul proiect de cartier muncitoresc a fost pus în aplicare în orașul Hunedoara, în anul 1948. Au urmat principalele centre miniere și industriale: Valea Jiului, Reșița, Brașov, Galați, orașele de pe traseul viitorului Canal Dunăre – Marea Neagră, iar în București etalon au devenit ansamblurile de locuințe din zonele Rahova, Floreasca, Bucureştii Noi, Giuleşti, Ferentari ș.a.[47] În particular, în cazul Brașovului s-a optat atât pentru edificarea unor cartiere muncitorești, cât și pentru redenumirea urbei, în Orașul Stalin[48]. Astfel de „orașe Stalin" au existat în întregul bloc comunist, în total 19[49].

Anul 1952 este primul important în legislația sistematizării urbane. Într-o ședință a Biroului Politic a Comitetului Central al P.M.R., Gheorghe Gheorghiu-Dej afirma că România avea de ridicat „construcții care să meargă în pas cu avântul construcției economiei naționale, cu construcția industriei, cu electrificarea etc. (…) La baza construcției noilor centre orășenești (…) trebuie să stea studii tehnice științifice, pe baza (…) experienței sovietice socialiste"[50].

Prin urmare, atunci se contura primul ansamblu de legi și hotărâri privitoare la urbanizare[51]. Cea mai importantă este „Hotărârea C.C. al P.M.R. privind construcția și reconstrucția orașelor", publicată la 14 noiembrie 1952, care sintetiza hotărârile luate în cadrul C.C. al P.M.R. și în cadrul Consiliului de Miniștri cu o zi în urmă. Cuprinde trei părți: cea generală, privind înființarea unor instituții dedicate, cea privind „reconstrucția socialistă a orașului București", și cea privind construcția metroului Capitalei. În preambulul Hotărârii se arată că *reconstrucția* orașelor era necesară datorită grelei moșteniri urbanistice „dela

---

[46] Gina Ghiață, *op. cit.*, p. 266

[47] Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor,* București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982, p. 611-613; Gheorghe Curinschi Vorona, *Istoria arhitecturii în România*, București, Editura Tehnică, 1981, p. 328-331; *București – ghid*, Editura Meridiane, 1962, p. 47-48; „Lege pentru planul cincinal de desvoltare a economiei naționale a Republicii Populare Române pe anii 1951-1955", în *Primul nostru cincinal. Plan măreț de întărire și înflorire a Patriei*, Editura Militară a Ministerului Forțelor Armate ale R.P.R., 1951, p. 12, 38; Carmen Popescu, „Projected Happiness. Old Myths and New Ambitions in a Bucharest Neighborhood", în Alfrun Kliems, Marina Dmirtieva (eds.), *The Post-Socialist City. Continuity and Change in Urban Space and Imagery*, Jovis, Berlin, 2010, p. 174-175

[48] Corneliu Pintilescu, „Orașul Stalin (Brașov) în anii 1950-1960: un model de dezvoltare industrială și urbană în România comunistă", în *Historia urbana*, București, tom XXII, Editura Academiei Române, 2014, p. 137-151

[49] Sebastian Dan, *Incursiune în orașele Stalin. Brașovul a avut încă 18 frați în lume*, articol accesibil pe http://newsbv.ro/2017/11/09/incursiune-orasele-stalin-brasovul-avut-inca-18-frati-lume/, accesat în 10 ianuarie 2018

[50] Tudor Pitulac, „Continuum-ul comunism – post-comunism. România urbană în secolul al XXI-lea", în *Sfera politicii*, București, vol. XXI, nr. 1(173), ianuarie-februarie 2013, p. 127, nota 2

[51] *Legislația locativă a R.P.R.*, Ministerul Justiției, Editura de Stat pentru literatură economică și juridică, București, 1954, passim.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

regimul de exploatare burghezo-moșieresc”, cu periferiile sărăcăcioase și datorită pagubelor din timpul războiului[52].

Prin Hotărâre se înființa Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții (C.S.A.C. – având ca prim președinte pe arh. Nicolae Bădescu[53], devenit, în 1959, Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare), ca organ unic diriguitor al procesului urbanizării în România, aflat în subordinea Ministerului Construcțiilor și al Industriei Materialelor de Construcții. El se ocupa de activitatea centrelor de proiectare, elaborarea, avizarea și aprobarea proiectelor de construcție și sistematizare urbană, dirijarea activității direcțiilor și serviciilor de arhitectură și sistematizare ale Sfaturilor Populare, cu elaborarea standardelor de lucru ș.a.[54] Misiunea sa era „aplicarea unor principii unitare în arhitectură, sistematizare și construcții”[55], elaborarea proiectelor-tip, a standardelor tehnice în construcții, repartizarea cadrelor de specialitate în arhitectură, stabilirea tarifelor și devizelor. Comitetul se mai ocupa cu avizarea „tuturor proiectelor de sistematizare, construcție și reconstrucție a orașelor, cât și a proiectelor și devizelor pentru clădirile publice, comunale și de locuit”[56]. Instruirea lucrătorilor în construcții se făcea prin Centrul de Documentare pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare.

Alte instituții înființate în baza Hotărârii erau: Direcția de Arhitectură și Sistematizare a Bucureștiului, Institutul pentru proiectarea orașelor și construcțiilor publice și de locuit, Institutul de Arhitectură din cadrul Facultății de Arhitectură a Institutului de construcții din București, Institutul Științific de Arhitectură din cadrul Academiei R.P.R. și Uniunea Arhitecților din R.P.R. (primul său președinte fiind Duiliu Marcu), respectiv Casa Arhitectului din subordinea sa[57].

În cadrul fiecărui Sfat Popular (regional, municipal, orășenesc sau comunal) urma să funcționeze câte un arhitect-șef, conducător al Secției de arhitectură și sistematizare, de asemenea nou-înființată. Prin aceeași Hotărâre, urma să se înființeze un Institut pentru proiectarea orașelor și construcțiilor

---

52 *Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la construcția și reconstrucția orașelor și organizarea activității din domeniul arhitecturii*, 14 noiembrie 1952, București, Editura pentru literatură politică, 1952, p. 7-9 (în continuare *Construcția și reconstrucția orașelor…*)

53 Emanuela Grama, *op. cit.*, p. 3

54 *Construcția și reconstrucția orașelor…*, p. 12-16; Damiana Oțoiu, *op. cit.*, p. 178; Alexandru Panaitescu, *op. cit.*, p. 40

55 Juliana Maxim, „Bucharest, The City Transfigured”, în Vladmir Kulić, Timothy Parker, Monica Penick, *Sanctioning Modernism. Architecture and The Making of Postwar Identities*, University of Texas Press, Austin, 2014, p. 18

56 Alexandru Panaitescu, *op. cit.*, p. 41

57 Ana Maria Zahariade, *op. cit.*, p. 31; Alexandru Panaitescu, *op.cit.*, p. 17-18, 41-42; Carmen Rădulescu, „Uniunea Arhitecților din R.P.R./R.S.R.”, în *Arhivele totalitarismului*, București, 2010, nr. 3-4, p. 232-239; Vlad Mitric-Ciupe, *op. cit.*, p. 192

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

publice și de locuit (I.S.P.R.O.R.), în subordinea Consiliului de Miniștri[58]. Totodată, era reglementată metodologia de elaborare a planurilor de sistematizare[59].

Activitatea arhitecților a fost, de asemenea, reglementată prin acest act. Birourile individuale de arhitectură au fost desființate, arhitecții urmând să lucreze pentru stat, în cadrul unor colective. Ei realizau schițele de sistematizare ale localităților, urmând ca acestea să fie aprobate de către factorul politic decident. *Arhitectul progresist* se asemăna oricărui alt proletar, el având, pe lângă rostul său profesional, și sarcina de a efecuta *muncă de agitație* politică, respectiv de a identifica potențialii sabotori[60]. Arhitectul era obligat să lucreze „sub îndrumarea și pe linia primită de Partid și Guvern, nu după vechile lor concepții", respectiv conform „indicațiilor geniale ale lui Lenin și ale tov. Stalin"[61]. De pe planșetele sale trebuia să apară o arhitectură nouă, opusă *cosmopolitismului* care ar fi riscat „să șteargă din ce în ce trăsăturile specifice poporului nostru"[62]. Competiția dintre arhitecți dispărea, activitatea de proiectare plafonându-se, libertatea de expresie fiind, în mare măsură, blocată. Unii arhitecți s-au conformat noilor principii ideologice, o parte fiind școliți în Moscova (arh. Horia Maicu) ca să se convingă că „și în arhitectură lumina vine de la Răsărit". În schimb, cei care nu *înțelegeau* că „arta aparține poporului, nu se consumă individual, ci colectiv" fie au luat calea exilului, fie și-au pierdut slujbele și au fost închiși (arh. Nicolae Mucichescu)[63]. Totuși Uniunea Arhitecților din Republica Populară Română (U.A.R.P.R.) și-a mărit rândurile cu noi specialiști începând din anul 1952[64].

Într-un sens similar s-a modificat activitatea studenților facultăților de Arhitectură, învățământul superior ideologizându-se prin introducerea cursurilor de marxism-leninism și materialism dialectic, pe lângă cele de specialitate, unde se introduseseră teme noi – cămine muncitorești, arhitectură industrială etc.[65].

---

[58] *Construcția și reconstrucția orașelor…*, p. 17. Aceste instituții luau locul altora, funcționale în interbelic, precum Societatea Arhitecților din România și Colegiul Arhitecților Români, toate având, practic, unica sarcină a implementării directivelor de inspirație sovietică. Vezi: Gabriel Catalan, *op. cit.*, p. 107-108; Carmen Rădulescu, „Uniunea Arhitecților din R.P.R./R.S.R.", în *Arhivele totalitarismului*, București, 2010, nr. 3-4, p. 232-239. Alte instituții angrenate în procesul reconstrucției urbane erau Institutul de Proiectări Industriale și Institutul de Proiectări în Construcții, Institutul de Proiectare a Construcțiilor, Lucrărilor Edilitare și Urbanism etc. Vezi: Gabriel Catalan, *op. cit.*, p. 117

[59] Planurile de sistematizare se făceau la nivel local, teritorial și regional. Realizarea lor cuprindeau trei etape: a. Elaborarea temei de proiectare, b. Lucrările preliminare și c. Elaborarea planului de sistematizare în sine.

[60] Vlad Mitric-Ciupe, *op. cit.*, p. 191

[61] Damiana Oțoiu, *op. cit.*, p. 178

[62] Vlad Mitric-Ciupe, *op. cit.*, p. 191

[63] *Ibidem*, p. 194-196

[64] Emanuela Grama, *op. cit.*, p. 6-7

[65] Alexandru Panaitescu, *op. cit.*, p. 27-28

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Facultatea de Arhitectură din București era scoasă din cadrul Institutului de Construcții și devenea Institut de sine stătător[66].

Prin adoptarea acestor prime măsuri legislative, activitatea din construcții devenea una planificată, dirijată prin Rapoarte, Directive și Hotărâri ale autorităților, iar toate construcțiile noi erau stabilite Planurile economice.

În aceeași Hotărâre era introdus conceptul *cvartalului*: o zonă de locuire cu o suprafață între cinci și zece hectare, densitate de circa 300 de locuitori la hectar, clădiri cu înălțime mică și curte comună[67]. Locuințele individuale se puteau amplasa numai în zone special destinate, spațiile verzi se amenajau în toate cartierele, inclusiv perdele forestiere în jurul zonelor industriale[68]. Planificarea orașelor, stabilirea zonelor funcționale și a celor construibile, se făcea printr-o *schiță de sistematizare*, iar a unor străzi și cartiere prin *detalii de sistematizare*. În intervalul 1952-1958 au fost întocmite astfel de schițe pentru 180 de localități, cu zonele industriale gândite ca poli de creștere[69]. Schița de sistematizare a Bucureștiului a fost aprobată de Comitetul Central al P.M.R. în anul 1958[70].

Construirea de locuințe devenea „unul din factorii fundamentali ai dezvoltării sociale", iar arhitectura lor trebuia să respecte standardele impuse de realismul socialist și de gândirea marxist-leninistă. În linii generale, Hotărârea plasa arhitectura românească pe traiectoria sovietizării și ideologizării, fără a reglementa în mod necesar aspecte de ordin tehnic, înafara înființării instituțiilor care să gestioneze problema. În noua realitate economică, atât numărul locuințelor noi, cât și forma ori aspectul lor nu mai rezultau dintr-un echilibru al cererii și al ofertei, iar concurența profesională dintre arhitecți era eradicată[71].

Prin Hotărâre era pusă problema sistematizării Bucureștiului în sensul transformării orașului într-un exemplu de oraș socialist românesc. Astfel, nu mai puțin de trei sferturi din imobilele existente pe atunci în Capitală urmau să fie demolate pentru a se face loc noilor clădiri[72].

Normarea și repartizarea locuințelor au fost reglementate prin Decretul 78 din 3 aprilie 1952. Conform acestuia, prin „suprafață locativă" se înțelegea „totalitatea încăperilor cuprinse în orice clădiri din orașe și centrele industriale care servesc pentru locuințe sau orice alt scop, inclusiv bucătăriile, camerele de

---

66 Ana Maria Zahariade, *op. cit.*, 30-31

67 Juliana Maxim, „Bucharest, The City Transfigured", în Vladmir Kulić, Timothy Parker, Monica Penick, *Sanctioning Modernism. Architecture and The Making of Postwar Identities*, Austin, University of Texas Press, 2014, p. 19

68 Alexandru Panaitescu, *op. cit.*, p. 43

69 Gheorghe Curinschi Vorona, *op .cit*, p. 313

70 Juliana Maxim, „Bucharest, The City Transfigured", în Vladmir Kulić, Timothy Parker, Monica Penick, *Sanctioning Modernism. Architecture and The Making of Postwar Identities*, Austin, University of Texas Press, 2014, p. 18

71 Ana Maria Zahariade, *op. cit.*, p. 32

72 Emanuela Grama, *op. cit.*, p. 3-4

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

baie, vestiarele, culoarele, spălătoriile și orice alte dependințe”. Camerele pentru locuit și cele de trecere, precum și celelalte încăperi erau considerate „suprafață pentru locuit”. „Locatar” era orice individ care locuia cu forme legale într-o clădire. Norma sanitară (suprafața minimă de locuit) pentru o persoană era de 8 m^2 și putea fi extinsă: „Vom ieși din această fază. Nu facem colivii pentru toată lumea”, aprecia Petru Groza[73]. De o suprafață de locuit mai mare puteau beneficia eroii muncii socialiste, oamenii de știință, profesorii, artiștii emeriți, membrii Academiei R.P.R., ai institutelor de cercetare și cadrele didactice din învățământul superior, persoanele cu funcții de răspundere, militarii, medicii, dentiștii și micii meseriași care lucrau la domiciliu și persoanele bolnave. Suprafața de locuit suplimentară ajungea la 10-20 m^2 [74].

Tot conform Decretului 78, orice suprafață excedentară dintr-o locuință trebuia comunicată Serviciului de Gospodărire Locativă, astfel încât acesta să o poată repartiza altei persoane.

Cei care doreau să construiască o locuință individuală pe cheltuială proprie sau cu ajutorul statului puteau să primească un teren în acest sens, conform H.C.M. nr. 4015/1953[75].

Mutarea populației în cartiere de blocuri trebuia să devină „forma superioară de cuprindere a procesului de locuire urbană în societatea noastră”. Urbanismul era socotit specific socialismului, „sarcina calitativă” principală ținând de remodelarea așezărilor. În cadrul Conferinței organizației bucureștene a P.M.R., Gheorghe Gheorghiu-Dej vorbea despre sistematizarea orașelor în sensul eliminării „urmărilor dezvoltării anarhice din perioada burgheziei”[76]. Totuși, ritmul cu care localitățile românești erau înzestrate cu locuințe noi îl nemulțumea pe șeful statului, iar situației trebuia să „i se pună capăt cât mai curând”[77]. Din acest motiv, în cadrul Plenarei C.C. al P.M.R. din august 1953 au fost adoptate măsurile necesare ridicării, în doi ani, de locuințe pentru 50.000 de familii[78]. Totodată, Dej a cerut Comitetului de Stat al Planificării să devină principalul

---

[73] Damiana Oțoiu, *op. cit.*, p. 179

[74] *Decret 78/1952 pentru normarea, repartizarea și folosirea suprafeței locative și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași*, accesibil pe http://www.lege-online.ro/lr-DECRET-78-1952-(20001).html, accesat în 14 ianuarie 2018

[75] Valentin Vasile, „Locuința la români între tradiție și modernitate (1940-1965)”, în *Schimbare și devenire în istoria României. Lucrările Conferinței Internaționale Modernizarea în România în secolele XIX-XXI*, *Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007* (coordonatori Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan), Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2008, p. 338; Idem, *Viața cotidiană a românilor între anii 1941-1965*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2014, p. 71

[76] *Arhitectura*, București, anul XII, 1964, nr. 4(89), p. 27-31

[77] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a, București, Editura de Stat pentru Literatură și Politică, 1956, p. 843-844

[78] Mara Mărginean, *From Printed Word...*, p. 121

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

supervizor al sistematizării, iar toate activitățile legate de aceasta să fie administrate cât mai centralizat, de către specialiști[79].

Tot la începutul anilor ´50, Biroul Culturii din cadrul Consiliului de Miniștri considera oportună stabilirea unor parametri ale arhitecturii socialiste. Ea trebuia să conțină „elemente arhitectonice naționale în formă însă cu conținut socialist, bazate pe cele mai înalte elemente arhitecturale sovietice și pe tradițiile cele mai bune”[80].

Într-un alt discurs, ținut pe 23 august 1955, Gheorghiu-Dej anunța nu doar principalele realizări în domeniu, dar și neajunsurile. Deși se reușise ridicarea a numeroase ansambluri *muncitorești* în principalele zone industriale și miniere, „totuși, față de creșterea populației urbane (…) fondul de locuințe este nesatisfăcător, iar în construirea de noi locuințe avem o serioasă rămânere în urmă”. Cerea, astfel, ca „acestei stări de lucruri (…) să i se pună capăt în cât mai scurt timp”[81].

Între anii 1954 și 1957, în urma dării în folosință a unor unități industriale mari, autoritățile centrale au încercat să determine cum anume acestea au influențat zonele locuite dimprejur, mai ales caracteristicile sociale ale lor. Atunci s-a încercat identificarea unor soluții reale pentru „problema locativă” a muncitorilor acestor fabrici[82]. Începea o perioadă de reducere a agresivității ideologiei asupra urbanismului și de creștere a flexibilității, de identificare a unor soluții tehnice și imagistice noi. Prima ieșire critică la adresa „exceselor realismului socialist” a fost făcută în cadrul celei de-a doua plenare a Uniunii Arhitecților din R.P.R. din luna iulie 1954, specialiștii argumentând că un astfel de stil era opus funcționalismului, datorită exagerării dimensiunilor imobilelor[83]. Putem considera că momentul în care autoritățile de la București au renunțat definitiv la arhitectura stalinistă a fost reuniunea conducerii Uniunii Arhitecților din 1957, iar apoi Plenarele C.C. al P.M.R. din 26-28 noiembrie 1958, iulie 1959 și 3-5 decembrie 1959. Atunci a fost decisă eficientizarea construcțiilor, industrializarea lor, în ideea reducerii costurilor de construire, respectiv în dauna „pseudomonumentalismului” promovat anterior[84].

Ideea că „funcționalul bate esteticul” căpăta tot mai mult teren. În 1958, arhitecții, citați de revista *Arhitectura*, considerau că „o casă nu este construită pentru a fi admirată”. „În arhitectura noastră, totul trebuie realizat cu precizie, prin calcule obiective. Atunci când aceste calcule vor intra în vigoare, nu va mai fi

---

[79] Emanuela Grama, *op. cit.*, p. 6

[80] Damiana Oțoiu, *op. cit.*, p. 182

[81] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a, Editura de stat pentru literatură politică, București, 1956, p. 843-844

[82] Mara Mărginean, *From Printed Word...*, p. 123

[83] Emanuela Grama, *op. cit.*, p. 2, 4

[84] Alexandru Panaitescu, *op. cit.*, p. 27; Emanuela Grama, *op. cit.*, p. 5

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

loc pentru gusturi individuale, arbitrare, pentru moda mereu schimbabilă, pentru distracții efemere. (…) Arhitectura nu mai este, astăzi, problema personală a unui creator, ci o muncă colectivă susținută de către stat”[85].

În cadrul ședinței plenare a C.C. a P.M.R. din 26-28 noiembrie 1958, Gheorghe Gheorghiu-Dej le reamintea celor din sală că în orașele românești era deficit de spațiu locativ, cerând ca „sarcina trasată” în cadrul Congresului al II-lea al P.M.R. pentru perioada 1956-1960, anume construirea a cel puțin 2,5 milioane de metri pătrați de locuințe din fondurile de stat, să se realizeze întocmai[86]. Din acestea, el arăta că în anii 1956-1958, „cei trei ani care au trecut de la congres”, fusese dată în folosință o suprafață locuibilă de circa 1,4 milioane m², adică aproximativ 40.000 de apartamente[87]. În timpul aceleiași Plenare, Dej a cerut retrasarea arterelor principale din orașe, completarea fronturilor de clădiri din centrele acestora și ridicarea de ansambluri de locuințe în periferii[88].

Cât privește prețurile apartamentelor, secretarul general al P.M.R. le considera prea mari, deși, spunea acesta, ar fi crescut atât mecanizarea construcțiilor, cât și productivitatea muncii. De asemenea, „activitatea de proiectare nesatisfăcătoare, slaba răspundere profesională și cetățenească a unor proiectanți (…) au avut ca urmare întocmirea de proiecte scumpe și de slabă calitate. (…) Nu s-a acordat importanță tipizării construcțiilor de locuințe, iar puținele proiecte-tip întocmite nu au corespuns specificului diferitelor regiuni și nu au prevăzut folosirea materialelor locale”[89].

În opinia șefului statului, lucrul pe mai multe fronturi simultan ducea la „împrăștierea mijloacelor materiale și financiare, la greutăți în asigurarea cu materiale și forță de muncă”[90]. Pentru rezolvarea problemei, „trebuie făcute toate eforturile pentru a descoperi și a pune în valoare în apropierea șantierelor de construcții baze de aprovizionare cu nisip, pietriș și alte materiale, a organiza și a dezvolta producția de cărămizi din resurse locale”.

În cadrul Plenarei C.C. al P.M.R. din 26-28 noiembrie 1958 era aprobată o Hotărâre a Consiliului de Miniștri cu privire la îmbunătățirea activității de sistematizare și proiectare din cadrul Sfaturilor Populare. Documentul obliga autoritățile regionale să elaboreze schițe de sistematizare pentru toate localitățile

---

[85] Juliana Maxim, *The New, the Old, the Modern…*, p. 66-67

[86] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 26-28 noiembrie 1958*, București, Editura Politică, 1958, p. 43 (în continuare *Expunere făcută…*). Conform statisticilor, în acest interval s-ar fi dat în folosință circa 3,12 milioane m² de spațiu locativ, mult mai mult decât estimat. Vezi: *Anuarul statistic al R.P.R. 1961*, Direcția Centrală de Statistică, p. 276-277, tabel 134

[87] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută…*, p. 44. Statistica oficială confirmă numărul de metri pătrați construiți, cât și cel al apartamentelor date în folosință (1,5 milioane, respectiv 43.000)

[88] Valentin Vasile, *op. cit.*, p. 399

[89] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută…*, p. 44-45

[90] *Ibidem*, p. 45

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

importante, în baza indicatorilor economici existenți, dar și pentru următorii 10-15 ani. Vizate erau toate zonele funcționale ale centrelor urbane, așa cum au fost ele delimitate prin lege cu un deceniu înainte, dar și căile de comunicație. Prin Hotărâre se reglementa amplasarea spațiilor locative și industriale, a parcurilor, a rețelelor rutiere și feroviare, dar și de transport în comun. Obiectivul general era „stăvilirea creșterii dezordonate și peste măsură a teritoriilor localităților", astfel încât să rezulte o *dezvoltare rațională* a acestora[91].

Majoritatea ansamblurilor de locuit construite în anii ´50-´60 au fost amplasate pe terenuri libere, demolările limitându-se la strictul necesar. Conform legislației în vigoare, cetățenii ale căror case erau demolate pentru construirea blocurilor de locuit erau despăgubiți în bani, în funcție de numărul de metri pătrați rezultați din diferența calculată între suprafața vechii locuințe și cea nouă, primită prin compensare. Despre eventualele demolări, în 1964 se preciza că: „suntem obligați de a păstra cu rigurozitate încă întreg acel fond construit existent, care mai poate fi folosit în condiții acceptabile". Dacă fondul locativ existent se prezenta în condiții bune, *se admitea*, doar pe o perioadă limitată de timp, extinderea suprafeței orașelor, fără afectarea clădirilor utilizabile. Demolările interveneau doar în cazul clădirilor necorespunzătoare locuirii, iar strategia autorităților viza, în final, densificarea locuirii și salvarea de teren construibil pentru a fi redat agriculturii[92].

Prin construirea noilor locuințe în zone compacte (microraioane și cartiere) se reglementau circulația rutieră și pietonală, transportul public, astfel încât drumul de la locuință până la locul de muncă și înapoi, respectiv de la locuință până la școala de cartier, magazinul zonal, stația de transport în comun etc. să fie scurtat la minim[93]. Problemele de natură economică ridicate de astfel de investiții erau rezolvate prin tipizarea lor, datele de natură cantitativă și valorică fiind stabilite prin Hotărâri ale Conferințelor Naționale și Congreselor P.M.R./P.C.R.. Primul imobil de locuințe din panouri mari prefabricate a fost construit, experimental, în București, în anul 1959, fiind urmat de un ansamblu de blocuri asemnănătoare în Brașov[94].

Pentru urbanismul românesc al anilor ’60, adoptarea unor noi tehnologii de producere a materialelor de construcții, folosirea cofrajelor glisante și a prefabricatelor[95], respectiv preluarea modelului francez al urbanismului liber și arhitecturii moderniste au însemnat un real progres. „Programele urbanistice românești constituie o realizare remarcabilă. (…) Cel mai semnificativ progres este

---

91 *Arhitectura*, București, anul VII, 1960, nr. 1(62), p. 4

92 Idem, anul XII, 1964, nr. 4(89), p. 27-32

93 Elemente de construcție turnate în fabrici specializate, transportate și apoi montate pe șantier. *Ibidem*, p. 36

94 Valentin Vasile, *op. cit.*, p. 341

95 *Viața economică*, București, anul II, nr. 27(46), 3 iulie 1964, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

cel tehnologic, (…) structuri industriale prefabricate, mult mai avansate decât metodele americane de construcție a locuințelor”. Aceasta era constatarea unui ziarist al *The New York Times*, în cadrul unei vizite în București, în anul 1964[96]. Sincronizarea a fost posibilă în urma Plenarei C.C. al Partidului Muncitoresc Român privind Economicitatea și Industrializarea construcțiilor, confortul și expresivitatea plastică, respectiv a celei de-a V-a Plenare a Uniunii Arhitecților, ambele ținute în anul 1959[97].

Locuința funcționalistă s-a dovedit a fi, în acei ani, răspunsul potrivit la „problema locativă”, chiar dacă numărul apartamentelor nou-construite nu era suficient, față de necesar. Însă „schemele funcționale și suprafața locuibilă se îmbunătățesc constant”, iar normele de construire s-au flexibilizat[98].

În cadrul Directivelor Congresului al IX-lea al P.C.R. (19-24 iulie 1965), între „sarcinile de bază” ale planului economic pentru cincinalul 1966-1970 regăsim „ridicarea în continuare a bunăstării materiale” a populației, prin „mai buna satisfacere a condițiilor de locuit”. Cifrele oficiale avansau construirea unui număr record de apartamente – 300.000 (circa 9 milioane m²) – cu un sfert mai mult decât în cincinalul precedent, de astă dată punându-se accent pe diversificarea tipurilor de apartamente. S-ar fi asigurat creșterea suprafeței locuibile cu 10%. Nu în ultimul rând, dotările de cartier primeau, de astă dată, mai multă atenție din partea autorităților, prin finalizarea lor deodată cu locuințele[99].

Nicolae Ceaușescu, venit la putere în urma lui Gheorghiu-Dej, în anul 1965, aborda deseori, în discursurile sale, subiectul urbanizării și/sau a sistematizării urbane. Momentele cele mai favorabile erau discursurile ținute în cadrul congreselor Uniunii Arhitecților din România și în timpul adunărilor populare din timpul vizitelor de lucru în orașe.

Șeful statului vorbea, de obicei, despre armonia „îmbinării utilului cu frumosul”, ca urmare a adoptării, „cu talent și pricepere”, a „numeroase soluții remarcabile” în domeniul construcțiilor. Solicita ca materialele de construcție să fie folosite economicos: „socialismul oferă condiții minunate pentru executarea unor mari complexe industriale și social-culturale (…) dar nesocotirea criteriului economicității lucrărilor executate nu are nimic comun cu socialismul”[100].

În finalul anilor ´60, același Ceaușescu le cerea arhitecților diversificarea proiectelor: „Se manifestă de mai multă vreme lipsă de varietate în ce privește înălțimea clădirilor, tratarea fațadelor, materialele folosite, modul de așezare a

---

[96] Damiana Oțoiu, *op. cit.*, p. 185
[97] Ana Maria Zahariade, *op. cit.*, p. 55
[98] *Ibidem*, p. 48
[99] *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român – 19-24 iulie 1965*, Editura Politică, București, 1965, p. 755 și 786
[100] Nicolae Ceaușescu, *Cuvântare la Consfătuirea consacrată activității de proiectare în domeniul construcțiilor – 27 ianuarie 1967*, București, Editura Politică, 1967, p. 6-7

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

blocurilor, ceea ce a dus la șablonizarea în special a marilor ansambluri". În acea perioadă, șefii politici insistau asupra pătrunderii cât mai mult a „specificului local" în arhitectura clădirilor, asupra industrializării construcțiilor și a simplificării birocrației aferente sistematizării orașelor[101].

În ce privește modul de abordare a dimensiunilor construcțiilor, după perioada de început a urbanismului socialist, în care supradimensionarea construcțiilor era văzută ca o expresie a superiorității socialismului în fața capitalismului, la sfârșitul anilor ´60 și începutul anilor ´70, factorii decizionali constatau că imobilele, în special cele industriale, ridicate în anii anteriori, erau supradimensionate și ineficiente, existând surplus de spațiu neutilizat.

N. Ceaușescu recunoștea că „supradimensionarea nu a fost justificată nici de fluxul tehnologic și nici de condițiile de muncă. Cele mai multe din obiectivele supradimensionate sunt fie rezultatul tendinței spre monumental, fie al nepriceperii și al atitudinii lipsite de răspundere față de avuția întregului popor. (…) Este necesar să punem capăt cu hotărâre acestei stări de lucruri inadmisibile. (…) Trebuie să se renunțe la atitudinea de grandomanie"[102]. Discursul, ținut în Consfătuirea consacrată activității în construcții, în anul 1967, se încheia astfel: „Vom dovedi superioritatea socialismului nu prin proporțiile exagerate ale construcțiilor, ci prin producții de înaltă calitate, la nivel tehnic mondial"[103].

După jumătatea anilor ´60 a fost mai bine reglementată posibilitatea cetățenilor să construiască sau să cumpere locuințe în regim privat, pentru care a fost adoptată Hotărârea nr. 26/1966. Aceștia puteau să ridice o locuință proprietate personală prin mijloacele financiare proprii sau accesând un credit de la C.E.C. sau Banca de Investiții. Pentru a obține creditul, solicitanții depuneau la C.E.C. minim 30% din valoarea locuinței, dacă era o casă, respectiv minim 40%, dacă era un apartament. Creditul avea o perioadă de rambursare de cel mult 15 ani și o dobândă de 1%. Suma maximă pe care un cetățean o putea primi era de 15.000-20.000 de lei. Sprijinul statului pentru construirea unei locuințe era acordat o singură dată, atât în forma creditului bancar, cât și prin acordarea a unui teren întocmai destinat. Imobilul era edificat cu ajutorul unui constructor, de obicei trustul de construcții activ pe teritoriul unde se afla solicitantul. Proiectele, însă,

---

[101] Idem, *Cuvântare la Consfătuirea pe Țară a Lucrătorilor din Construcții – 26 februarie 1966*, București, Editura Politică, 1966, p. 11-12, 16-18. În anii ´70-´80 s-a optat în mult mai multe cazuri pentru construirea de blocuri din panouri prefabricate (turnate în fabrică, transportate și apoi montate pe șantier), în detrimentul celor din zidărie. Acest mod de construire era puternic promovat de presa centrală. Vezi: *România liberă*, București anul XXXIV, nr. 9914, 9 septembrie 1976, p. 1-2; *Revista economică*, București nr. 27, 8 iulie 1977, p. 12-13; *România liberă*, București, anul XXXVIII, nr. 11136, 16 august 1980, p. 3

[102] *Viața economică*, București, anul V, nr. 5 (181), 3 februarie 1967, p. 1-2; Nicolae Ceaușescu, *Cuvântare la Consfătuirea consacrată activității de proiectare în domeniul construcțiilor – 27 ianuarie 1967*, București, Editura Politică, 1967, p. 8-9

[103] *Ibidem*, p. 9

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

erau tipizate[104], rămânând posibilitatea sporirii confortului prin investiții făcute de către locatari.

2.2. Perioada 1968-1974 și noul cadru legislativ

Cea mai importantă perioadă, din punct de vedere legislativ, pentru sistematizarea orașelor României, a fost cea dintre anii 1968 și 1974, în care mediul politic a urmărit creșterea semnificativă a densității populației urbane și a suprafețelor agricole. Așa s-a trecut la blocarea extinderii orașelor și înghesuirea de noi blocuri între cele existente.

Pe 16 februarie 1968 era adoptată Legea nr. 2/1968[105] privind reorganizarea administrativ-teritorială a României. Regiunile și raioanele, considerate ineficiente, erau desființate, iar în locul lor au fost create județe, mai puține și mai întinse decât înainte de 1950. În acel moment existau 236 de orașe, 144 de comune suburbane și 2562 de comune rurale. În medie, fiecare nou județ avea circa 450.000 de locuitori[106]. Impactul pentru dezvoltarea urbană a ținut de necesitatea reorganizării instituțiilor aferente, a trusturilor de construcții, respectiv au fost declarate noi municipii și orașe, care au început să beneficieze de mai multe investiții publice, industriale, locative și edilitare.

În luna februarie 1968 au fost aprobate, printr-o Hotărâre a Consiliului de Miniștri, unele măsuri privind creșterea varietății și a confortului locuințelor construite din fondurile de Stat. În vederea diversificării tipurilor de aparatamente realizate pentru populație, documentul deschidea perspectiva aprobării, de către Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare, a unor clădiri-prototip, în limita a 300 de apartamente anual. Aceste clădiri, cu o arhitectură deosebită și forme neregulate, în cea mai mare parte construite de-a lungul marilor bulevarde și în piețele publice, mai purtau denumirea de *blocuri-unicat*.

Totodată, prin stabilirea prețurilor-plafon ale apartamentelor noi, ne putem forma o imagine în ce privește eficiența economică a construirii unor anume tipuri de clădiri. Astfel, din cifrele prezentate, prețurile, implicit costurile de construcție ale apartamentelor din clădiri înalte era cu puțin inferioare celor aflate în clădiri cu regim mediu de înălțime și asemănătoare celor aflate în clădiri cu regim mic de

---

[104] *Hotărârea nr. 26/1966 privind sprijinirea de către stat a cetățenilor de la orașe în construirea de locuințe proprietate personală,* https://lege5.ro/Gratuit/g43dqnrr/hotararea-nr-26-1966-privind-sprijinirea-de-catre-stat-a-cetatenilor-de-la-orase-in-construirea-de-locuinte-proprietate-personala, accesat în 16 ianuarie 2018; *Viața economică*, București, anul V, nr. 42(218), 20 octombrie 1967, p. 3

[105] *Legea nr. 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România,* http://lege5.ro/Gratuit/g43tmnjv/legea-nr-2-1968-privind-organizarea-administrativa-a-teritoriului-republicii-socialiste-romania, accesat în 29 aprilie 2017

[106] Per Ronnås, *Urbanization in Romania. A Geography of Social and Economic Change Since Independence*, The Economic Research Institute, Stockholm School of Economics, 1984, p. 61, 68-69

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

înălțime, excepție făcând construcțiile cu două caturi. Prin același document erau reglementate suprafețele minime și maxime ale apartamentelor, de la 16-18 m² pentru o garsonieră până la 58-60 m² pentru un apartament cu cinci camere[107].

Tot din anul 1968 ne reține atenția Legea nr. 9 privind dezvoltarea construcției de locuințe[108], în care erau enumerate sursele de finanțare pentru locuințele noi: „fondurile de investiţii centralizate ale statului, din fondurile organizaţiilor economice şi întreprinderilor de stat, ale organizaţiilor cooperatiste şi ale celorlalte organizaţii obşteşti, precum şi cu mijloace proprii ale populaţiei". Locuințele construite prin mijloace financiare centralizate erau apoi, în majoritatea lor, repartizate populației, conform unei metodologii adoptate la nivel național[109]. Alte locuințe, de o calitate ridicată, erau destinate vânzării, prin oficiile județene de cumpărare și vânzare a locuințelor[110].

Locuințele construite din fondurile de stat erau predate Consiliilor populare, care le gestionau[111] prin secții și unități specializate și distribuiau către întreprinderi, instituții și organizații obștești, în fiecare an, până în data de 1 martie. Angajații acestora urmau să primească apartamentele prin repartiție, în baza cererii făcute în nume propriu sau în numele familiei. Eligibilitatea ținea de condițiile de locuit avute în momentul depunerii cererii, de situația familială și de

[107] „Hotărârea nr. 127/1968 privind aprobarea preţurilor plafon pentru apartamentele de tipul celor aprobate prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 146/1960 şi unele măsuri pentru sporirea varietăţii şi îmbunătăţirea confortului la construcţiile de locuinţe ce se execută din fonduri de stat centralizate", în *Colecție de legi, decrete, hotărâri și alte acte normative*, vol. I, 1 ianuarie-29 februarie 1968, Editura Științifică, 1968, p. 241-244; *Arhitectura*, an XII, 1964, nr. 4(89), p. 40-45

[108] „Legea nr. 9 din 1968 privind dezvoltarea construcției de locuințe, vânzarea de locuințe din fondul de stat către populație și construirea de case proprietate personală de odihnă sau turism", în *Colecție de legi, decrete, hotărâri și alte acte normative*, vol. III, 1 mai-30 iunie 1968, p. 7-21. Vezi și: „Hotărârea nr. 1651/1968 privind administrarea fondului locativ", în *Colecție de legi, decrete, hotărâri și alte acte normative*, vol. IV, 1 iulie-31 august, București, Editura Științifică, 1968, p. 234-240

[109] *Instrucțiuni nr. 33110 din 3 august 1968 privind metodologia de repartizare a fondului locativ de stat și normele de repartizare, între locatarii principali, a cheltuielilor comune de folosință, întreținere și reparație a locuințelor și spațiilor cu altă destinație decât aceea de locuință*, http://www.monitoruljuridic.ro/act/instructiuni-nr-33-110-din-3-august-1968-privind-metodologia-de-repartizare-a-fondului-locativ-de-stat-si-normele-de-repartizare-intre-locatarii-principali-a-cheltuielilor-comune-de-folosinta-intretinere-47673.html, accesat în 29 aprilie 2017

[110] Norbert Petrovici, „Socialist Urbanization in the Ceaușescu Era: Power and Economic Relations in the Production of Habitational Space in Cluj", în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai – seria Studia Sociologia*, 2006, nr. 51,p. 104

[111] Consiliile Populare Comunale/Orășenești/Municipale/Județene gestionau procesul sistematizării în unitățile administrative avute în subordine și colaborau între ele, precum și cu celelalte entități de Stat relevante (de proiectare, construție, gestionare locuințe și alte categorii de clădiri). Vezi: *România liberă*, București, anul XXXII, nr. 9181, 2 mai 1974, p. 2; *Scînteia*, București, anul XLV, nr. 10404, 3 februarie 1976, p. 1; *Revista economică*, București, nr. 46, 13 noiembrie 1987, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

vechimea în muncă a solicitantului[112]. La fel de îndreptățiți erau angajații care locuiau deja în orașul în care făcuseră cerere de repartiție, cât și cei care nu-și aveau domiciliul în respectivul oraș (acest aspect era valabil doar în orașele mari). În baza acestor variabile, conducerile întreprinderilor realizau liste de priorități cu angajații îndreptățiți să primească o locuință, înaintate apoi spre aprobare comitetelor executive ale Consiliilor Populare. Pe baza lor și în funcție de evoluția șantierelor de construcții se dădeau ordinele de repartiție. În cazul căsătoriei, dacă soții dețineau două locuințe, aceștia erau obligați să opteze pentru una dintre ele.

Pentru creșterea densității locuințelor, prin Legea nr. 19/1968 erau indisponibilizate toate terenurile libere din intravilanele orașelor, indiferent de situația lor juridică. Aceste terenuri puteau fi expropriate și folosite pentru amplasarea de noi blocuri de apartamente, unități industriale și comerciale, drumuri sau instituții[113].

Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 973/1970 era înființată Comisia Centrală pentru sistematizarea localităților, respectiv comisiile locale subordonate. Acestea urmăreau modul de realizare a programului național de sistematizare, având grijă de aplicarea hotărârilor de partid în acest sector. Comisiile locale funcționau la nivel de județ și întocmeau planurile de elaborare a studiilor de sistematizare a localităților urbane și rurale[114].

În cadrul celei de-a III-a Conferințe a Uniunii Arhitecților din R.S.R. (1971), N. Ceaușescu evidenția căile spre care urbanismul românesc urma să se îndrepte. Astfel, reducerea procentajului de teren construit devine, la începutul anilor ´70, un imperativ tot mai des invocat ca urmare a „deficiențelor în concepția de sistematizare", iar introducerea „elementului românesc" în imaginea fațadelor se arăta tot mai clar: „În cartiere noi, blocurile sunt dispersate uneori la întâmplare, nu se încheagă în străzi și bulevarde precis conturate, într-o linie urbanistică clară (…) nu a existat totdeauna preocuparea pentru asigurarea unei ambianțe generale social-culturale corespunzătoare cerințelor noi de viață. (…) Arhitecții au neglijat adesea tradițiile bogate și valoroase ale arhitecturii românești, specificul nostru național. (…) O asemenea sistematizare are (…) drept consecință risipa de teren", afectându-se astfel „imaginea arhitecturală a cartierului", dar și densitatea blocurilor[115]. Arătând că „se vor lua măsuri care să asigure realizarea, în următorii 10-15 ani, a sistematizării rurale, precum și crearea de noi centre urbane", acesta a

---

[112] În afara legislației autoritățile țineau cont și de comportamentul la locul de muncă și performanța solicitantului în cadrul său.

[113] *Legea 19/1968 cu privire la regimul juridic al terenurilor fără construcții din perimetrul construibil al municipiilor și orașelor*, în *Colecție de legi, decrete, hotărâri și alte acte normative*, vol. III, 1 mai-30 iunie 1968, București, Editura Științifică, 1968, p. 237-238

[114] Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria românilor*, vol. X, București, Editura Enciclopedică, 2013, p. 892-893

[115] *Arhitectura*, București, an XIX, 1971, nr. 2(129), p. 5

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

cerut ca „noile ansambluri să ofere o imagine estetică atrăgătoare”, iar „clădirile de utilitate publică ce se prevăd a fi construite trebuie plasate în așa fel încât fiecare ansamblu de locuit să posede un centru social propriu”[116].

În deceniile șase și șapte, majoritatea cvartalelor de blocuri fuseseră construite pe terenuri virane, în special la marginea orașelor, unde se găseau suprafețe libere de mari dimensiuni, respectându-se principiile urbanistice privitoare la distanțe, însorire etc.. Prin astfel de discursuri, factorii politici, în frunte cu N. Ceaușescu, au cerut îndesirea imobilelor de locuit, în scopul creșterii densității populației, respectiv a „economisirii” terenului agricol.

Mobilarea unui cartier șaizecist: Gheorgheni, Cluj, etapele I și II

Schimbarea înțelesului *sistematizării teritoriale și urbane* a început odată cu deciziile Conferinței Naționale a P.C.R. din 19-21 iulie 1972, în cadrul secțiunii „pentru dezbaterea proiectului directivelor cu privire la sistematizarea teritoriului, a orașelor și satelor, la dezvoltarea lor economico-socială”.

Concret, era introdusă în circuitul opiniei publice noțiunea de *folosire judicioasă a terenurilor*, prin aceasta argumentându-se apoi necesitatea sistematizării satelor și organizarea *pe baze științifice* a spațiului locativ, social, a rețelelor rutiere etc.[117] Autoritățile doreau restructurarea localităților prin determinarea funcției economice a fiecăreia, revenind la idealul anului 1950, de rearanjare a orașelor pe criterii *raționale*[118].

---

[116] *Ibidem*, p. 5-6

[117] *Conferința națională a Partidului Comunist Român – 19-21 iulie 1972*, București, Editura Politică, 1972, p. 279-280 (în continuare *Conferința națională a Partidului…*)

[118] Per Ronnås, *op. cit.*, p. 64

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Locuirea trebuia să se facă prin asigurarea „deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor țării fără deosebire de naționalitate”, prin uniformizarea modului de trai[119]. Directivele propuneau (din nou) blocarea extinderii orașelor[120] și deschideau posibilitatea înființării unor nuclee urbane în mediul rural[121]. Se reactualizau schițele de sistematizare ale tuturor orașelor și se recomanda amplasarea blocurilor de locuințe cât mai aproape unul de celălalt, odată cu creșterea regimului de înălțime. Deși Directiva prevedea ca aceste clădiri să fie edificate pe terenurile libere din interiorul perimetrului construibil, cu evitarea demolărilor, recomandarea nu a putut fi respectată întotdeauna.

În cadrul Conferinței Naționale, discuțiile privind sistematizarea urbană au vizat atât locuirea, cât și modul de amplasare a tuturor categoriilor de construcții, distribuirea forțelor de producție, „folosirea judicioasă a terenurilor”, respectiv reorganizarea căilor de circulație și a transportului în comun. În privința *urbanizării satelor*, se dorea sistematizarea a circa 300-350 de localități rurale, cu scopul asigurării unui „grad superior de civilizație” pentru localnici[122].

Conferința a adoptat o serie de directive privind sistematizarea orașelor și satelor, în contextul reformei administrative petrecute cu câțiva ani înainte. S-a decis atunci ca, pe viitor, așezările mici să fie comasate, iar în orașe să se treacă la creșterea densității populației[123], fiind necesară „asigurarea deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate”. De asemenea, s-a argumentat că „sistematizarea creează cadrul în care întreaga populație trăiește și muncește, se desfășoară viața economică și socială, se înfăptuiește participarea maselor largi, sub conducerea Partidului Comunist Român, la rezolvarea tuturor problemelor pe care le ridică dezvoltarea orașelor și satelor”[124]. Sistematizarea se desfășura conform programului de „omogenizare a societății, omogenizare a relațiilor sociale pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste și perfecționarea conducerii științifice a întregii vieți sociale”, în condițiile în care peste jumătate din populația activă lucra în industrie și construcții[125].

---

119 *Conferința națională a Partidului…*, p. 481

120 Adminstrațiile locale erau obligate să facă delimitarea perimetrului construibil al orașelor, astfel încât construirea oricărui tip de obiectiv în afara sa, fie el industrial, rezidențial etc., era interzisă sau se putea face doar în urma aprobării Consiliului de Stat. Totodată, rețelele de transport ale energiei electrice urmau să se construiască paralel cu arterele rutiere, din aceleași rațiuni. Cf. *Conferința națională a Partidului…*, p. 483-484

121 *Nucleele urbane* erau prevăzute cu o populație de minim 5000 de locuitori, angajați în activități agricole și industriale, în jurul cărora să graviteze câteva (4-5) comune, pe o rază de circa 15-20 km. Cf. *Conferința națională a Partidului…*, p. 485

122 *Ibidem*, p. 279-280

123 *Ibidem*, p. 481

124 *Ibidem*

125 V. Nichita, I. Totu, *Conceptul, conținutul și direcțiile principale ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*, București, Editura Politică, 1972, p. 41, 55

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

A fost propusă înființarea Comisiei guvernamentale de sistematizare, destinată să elaboreze Programul național de sistematizare a teritoriului și localităților urbane și rurale. Consiliul de Miniștri primea sarcina elaborării unei noi legislații privind sistematizarea[126].

Sistematizarea orașelor se desfășura în concordanță cu programul național de investiții. Construirea de unități industriale și complexuri de locuit „pe baze științifice" însemna, în primă fază, determinarea profilului economic predominant al fiecărei zone. Aceasta nu se limita însă la domeniile potențiale de lucru, ci și la posibilitatea interconectării economice și sociale dintre orașele principale și localitățile rurale din apropiere, inclusiv prin căile de comunicație (rutier și feroviar)[127]. Reține atenția, între altele, directiva privind „buna gospodărire a fondului funciar", prin blocarea extinderii orașelor[128].

Organizarea orașelor ținea cont de dispunerea zonelor funcționale, cea industrială fiind amplasată aproape de căile principale de comunicație și prevăzută cu protecții contra poluării fonice și a aerului (perdele forestiere, filtre etc.). Amplasarea oricărei clădiri se făcea în urma elaborării studiului de sistematizare, urmat de schița de sistematizare, ambele referitoare la întreaga localitate, detaliul de sistematizare, axat pe o zonă a localității, respectiv studiul de amplasament, făcut pentru fiecare imobil în parte. Aceste documente cuprindeau atât *piese scrise*, cât și *piese desenate*, precum memoriul justificativ, liste ale costurilor estimate, planșe, schițe, fotografii. Schițele de sistematizare erau aprobate de consiliile populare locale și de Consiliul de Miniștri[129].

Previzibila creare a unor nuclee urbane, amplasate în centrul comunelor existente însemna, în rândurile documentului, urbanizarea a sute de localități. Ele erau prevăzute cu o populație de minim 5000 de locuitori, angajați în activități agricole și industriale, în jurul cărora să graviteze câteva (4-5) comune, pe o rază de circa 15-20 km[130]. Tot conform celor decise în cadrul Conferinței Naționale, în perioada 1976-1990 urmau să se construiască circa 2,5 milioane de apartamente[131].

---

[126] *Viața economică*, București, anul X, nr. 29(464), 21 iulie 1972, p. 11, 13

[127] Alte criterii țin de cadrul natural al perimetrului construibil și trebuiau să fie fezabile atât tehnic, cât și economic. Se refereau la: poziția geografică, clima, structura geologică și resursele naturale, respectiv structura geotehnică a pământului, riscul de inundații, cutremure etc. Vezi: Vasile Cucu, *Orașele României*, București, Editura Științifică, 1970, p. 125; *Arhitectura*, București, anul XV,1967, nr. 4(107), p. 19-20

[128] Adminstrațiile locale erau obligate să delimiteze perimetrul construibil al orașelor, astfel încât construirea oricărui tip de obiectiv, fie el industrial, rezidențial etc., era interzisă înafara sa sau se putea face doar în urma aprobării Consiliului de Stat. Inclusiv rețelele de transport ale energiei electrice urmau să se construiască paralel cu arterele rutiere, din aceleași rațiuni. Vezi: *Conferința națională a Partidului…*, p. 483-484

[129] Per Ronnås, *op. cit.*, p. 67

[130] *Conferința națională a Partidului…*, p. 485

[131] V. Nichita, I. Totu, *op. cit.*, p. 57

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Directiva prevedea reactualizarea tuturor schițelor de sistematizare, creșterea densității populației[132], edificarea de noi blocuri pe terenurile libere din interiorul perimetrului construibil, cu evitarea demolării clădirilor din fondul locativ existent. Acest din urmă aspect nu a putut fi respectat, mai cu seamă datorită limitării spațiului liber disponibil. În cazul ansamblurilor de blocuri construite în anii ’50-’60, măsurile vizau ocuparea spațiilor dintre acestea, acolo unde se putea, cu noi clădiri de locuit. Amplasarea noilor blocuri trebuia făcută de o așa manieră încât să permită deschiderea unor artere largi de circulație și având în centru o zonă de servicii: centrul de cartier. Se dorea stimularea transportului în comun, iar rețelele subterane urmau să fie construite în spații comune[133].

Fațadele noilor clădiri trebuiau concepute astfel încât să „îmbine tradițiile arhitecturii românești cu tendințele moderne, executându-se construcții simple, rațional dimensionate, cât mai ușoare și fără finisaje excesive”. Noile apartamente se repartizau către angajați în zone cât mai apropiate de întreprinderile unde lucrau, astfel încât durata de deplasare să fie minimă[134].

Aceste directive s-au transpus mai târziu, conform dorinței lui Nicolae Ceaușescu[135], într-o nouă legislație privind sistematizarea teritorială și a localităților. Totodată, șeful statului ceruse actualizarea legislației existente privind fondul locativ și construcția de noi locuințe[136].

Ultimul pachet legislativ important privind sistematizarea urbană a fost format din Legile nr. 4 și 5 din 1973 și Legile nr. 58 și 59 din 1974, ele beneficiind de o atenție specială din partea autorităților și a mass-media. Noile legi apăreau în condițiile schimbărilor economico-sociale de după 1970 și a faptului că C.C. al P.C.R. dorea intensificarea ritmului cu care se construiau noi cartiere în orașe[137].

Proiectul *Legii privind dezvoltarea construcției de locuințe, vânzarea de locuințe din fondul de stat către populație și construirea de case de odihnă proprietate personală*, respectiv cel al *Legii privind administrarea fondului locativ și reglementarea raportului dintre proprietari și chiriași* au fost publicate la începutul lunii martie 1973 în presa

---

132 În anii dinaintea Conferinței s-ar fi reușit creșterea densității populației în cartierele de blocuri existente, prin noi construcții, cu până la 10-25%. Vezi: Vasile Cucu, *op. cit.*, p. 126

133 Pentru unele raportări privind sistematizarea rețelelor subterane vezi *Ibidem*, p. 127-128

134 *Conferința națională a Partidului…*, p. 487-491

135 În cadrul unei ședințe de lucru din luna iunie 1972, N. Ceaușescu declara: „Ar trebui să pornim de la necesitatea restrângerii suprafețelor orașelor și satelor, de a se limita și interzice orice lărgire a suprafețelor și de a se elabora planuri ca în următorii 10-15 ani, sau până în 1990, să se realizeze o restrângere serioasă a suprafeței orașelor și satelor”. Apud. *Istora românilor…*, p. 894

136 Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. VIII, București, Editura Politică, 1973, p. 198

137 *România liberă*, București, anul XXXI, nr. 8637, 23 martie 1973, p. 3; *Ibidem*, nr. 8838, 24 martie 1973, p. 2

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

națională, urmând a fi supuse dezbaterii publice[138]. În răstimpul dintre publicare și adoptarea legilor de către Marea Adunare Națională (M.A.N.), ele s-au bucurat de o atenție sporită în mass-media.

Bihoreanul Petre Blajovici, în calitate de președinte al Comitetului de Stat pentru Economia și Administrația Locală, arăta că esența modificărilor legislative ar fi ținut de „indicațiile” lui Nicolae Ceaușescu în domeniul dezvoltării urbane. În acel timp, atât intervenția crescândă a șefului statului în problema locativă, prin deplasările pe șantiere sau la Conferințele Uniunii Arhitecților din România (U.A.R.), cât și extinderea cultului personalității sale în mediul urbanistic/arhitectural, deveneau o realitate tot mai evidentă.

Blajovici aborda problema locativă prin necesitatea sa socială și prin problemele pe care construirea de locuințe noi le putea rezolva. Arăta că, în perioada dezbaterii publice, autoritățile au primit circa 9000 de scrisori cu sugestii privind cele două legi. Și după modificările legislative, tinerii căsătoriți, salariații și pensionarii aveau în continuare dreptul de a le fi repartizată o locuință[139]. Prin aceste legi se urmărea eradicarea speculei cu locuințe, atât printr-un regim sever al închirierilor, cât și prin construirea de cămine pentru nefamiliști[140].

Cetățenii erau în continuare îndeptățiți să primească un credit bancar pentru construirea unei locuințe proprietate personală sau pentru cumpărarea uneia[141]. Prioritari erau, în următoarea ordine: muncitorii calificați, în primul rând cei din marile unități industriale, angajații transferați cu locul de muncă în alt oraș, cadrele din învățământ și cercetare, absolvenții repartizați în producție, tinerii căsătoriți, iar la urmă ceilalți angajați și pensionarii. În cazul familiilor se ținea cont de condițiile de lucru ale titularului cererii de repartiție și de numărul de copii, respectiv de venitul mediu lunar pe persoană. Creditul era acordat la propunerea colectivelor unde solicitanții își desfășurau activitatea, iar prioritatea, în baza categoriilor enumerate, era stabilită de către comisiile constituite de comitetele executive ale Consiliilor Populare. Legea 4 detalia toate aspectele privind acordarea creditelor, de la condițiile de eligibilitate, categoriile beneficiare, forma de preluare și returnare a creditului și ce se putea întâmpla cu locuința construită printr-un astfel de credit. Dobânda creștea pe măsură ce solicitantul avea un venit mai mare. Locuințele puteau avea între una și cinci camere, cel mult 78 m^2, confort I, II sau III, calitatea finisajelor și dotărilor fiind limitată[142]. Norma

[138] *Ibidem*, nr. 8825, 9 martie 1973, p.2-4; *Ibidem*, nr. 8838, 24 martie 1973, p.2; *Ibidem*, nr. 8839, 25 martie 1973, p. 3

[139] *Scînteia*, București, anul XLII, nr. 9463, 23 martie 1973, p. 3

[140] *Ibidem*, p. 2

[141] *Ibidem*, nr. 9582, 27 iulie 1973, p. 2; *România liberă*, București, anul XXXI, nr. 8950, 2 august 1973, p. 3; *Ibidem*, nr. 8952, 4 august 1973, p. 2; *Ibidem*, nr. 9004, 5 octombrie 1973, p. 3

[142] *România liberă*, București, nr. 8950, 2 august 1973, p. 3; *Ibidem*, nr. 8952, 4 august 1973, p. 3; *Ibidem*, nr. 8982, 9 septembrie 1973, p. 5; *Ibidem*, nr. 9004, 5 octombrie 1973, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

locativă medie de persoană era de 10 m², cu un minim de 8 m² [143]. Cetățenii ale căror locuințe erau demolate pentru sistematizarea orașelor primeau o locuință închiriabilă, cu posibilitatea cumpărării, dar și o despăgubire în bani. Ambele legi au intrat în vigoare pe 28 martie 1973, fiind modificate în anul 1980[144].

Dilema în care autoritățile, Institutul pentru Sistematizare, Arhitectură și Tipizare și Institutul de Arhitectură „Ion Mincu", împreună cu Institutele de proiectare județene erau puse se referea la crearea unui echilibru între agricultură și nevoia asigurării locuințelor pentru populația aflată în creștere. Existau doar două variante: extinderea pe orizontală sau densificarea orașelor pe suprafața existentă[145], dar s-a optat pentru cea de-a doua.

Pentru realizarea îndesirilor în cartierele existente și eliminarea locuințelor individuale pentru a fi înlocuite cu altele, colective, a fost necesară elaborarea unui nou cadru legislativ, suplimentar față de cel existent.

Cel mai important act legislativ privind urbanizarea și sistematizarea urbană este Legea nr. 58/1974[146], prin care erau puse în aplicare deciziile luate în cadrul Congresului al X-lea al P.C.R.[147] și a Conferinței Naționale din iunie 1972. Legea a stabilit modul de abordare a urbanismului românesc în anii ´70-´80, coferindu-i o bază „științifică", conform unor prognoze de creștere urbană[148]. Prin ea s-ar fi introdus, conform propagandei vremii, „ordine și disciplină în domeniul sistematizării"[149]. Proiectul legii a fost publicat în presă în 21 aprilie 1974, bucurându-se și ea de o atenție sporită din partea mass-media[150].

În cadrul dezbaterii Marii Adunări Naționale, au fost aduse câteva argumente în favorarea noii legi. Cele mai importante priveau buna distribuire a forței de muncă în teritoriu, dar și echilibrarea procesului de urbanizare între județe. Un alt argument era nevoia „asigurării de condiții de viață egale pentru toți cetățenii țării", conform principiilor socialiste. Or, diferențele calitative dintre locuințele nou-construite nu făceau decât să adâncească deosebirile dintre

---

143 *Legea nr. 4 din 28 martie 1973 privind dezvoltarea construcției de locuințe și vânzarea de locuințe din fondul de stat către populație*, în *Colecția de legi și decrete*, 1973, vol. I, 1 ianuarie-31 martie, p. 47; *Legea nr. 5 din 28 martie 1973 privind administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași*, în *Colecția de legi și decrete*, 1973, vol. I, 1 ianuarie-31 martie, p. 69-94; *Scînteia*, anul XLIII, nr. 9752, 17 iulie 1973, p. 2-3

144 *Scînteia*, anul L, nr. 11856, 3 octombrie 1980, p. 2; *Ibidem*, nr. 11869, 18 octombrie 1980, p. 5

145 *România liberă*, București, anul XXXII, nr. 9098, 25 ianuarie 1974, p. 1, 5

146 *Legea nr. 58/1974 privind sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale*, Consiliul de Stat, Serviciul Buletinului Oficial și al publicațiilor legislative, 1975 (în continuare *Legea nr. 58/1974…*)

147 *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român. 6-12 august 1969*, București, Editura Politică, 1969, p. 628-631

148 *România liberă*, București, anul XXXII, nr. 9341, 5 noiembrie 1974, p. 3

149 *Ibidem*, nr. 9336, 30 octombrie 1974, p. 3

150 *Ibidem*, nr. 9172, 21 aprilie 1974, p.3; *Scînteia*, București, anul XLIII, nr. 9847, 21 aprilie 1974, p.2; *România liberă*, anul XXXII, nr. 9181, 2 mai 1974, p. 2; *Ibidem*, nr. 9341, 5 noiembrie 1974, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

muncitori și cei cu funcții sau membrii de partid[151]. În ce privește redarea unor suprafețe agriculturii, aveau să se stabilească suprafețe minime pe fiecare județ. De exemplu, în județul Harghita urmau a fi reintroduse în circuitul agricol peste 7000 ha[152], iar suprafața totală națională estimată a se reintroduce în circuitul agricol era de 300.000 ha[153].

În linii generale, legea viza restrângerea perimetrelor construibile ale orașelor și comunelor, zonarea funcțională, astfel încât să le fie asigurată „dezvoltarea armonioasă” și uniformizarea[154]. Se urmărea corelarea modului de dezvoltare a localităților urbane cu cele rurale din apropiere. Un exemplu ar fi folosirea resurselor (produselor finite) agricole din hinterlandul marilor orașe în industria alimentară locală.

Prin planurile de sistematizare erau stabilite perimetrele construibile ale localităților, anticipându-se viitoarele amplasamente ale clădirilor de locuințe, ale obiectivelor economice, drumurilor sau rețelelor subterane. Amplasarea clădirilor înafara perimetrului construibil era permisă doar prin decret prezidențial, iar extinderea rețelelor de utilități în acele zone era interzisă. Regimul de înălțime și densitatea construcțiilor trebuiau să fie cât mai mari. Noile ansambluri de locuit trebuiau ridicate cu precădere începând din centrul orașului, către periferie, procesul inversându-se față de anii anteriori. Atât orașele, cât și comunele urmau să aibă așa-numite „centre civice”: piețe publice, mărginite de clădiri administrative, culturale și locative[155].

Astfel, remodelarea orașelor s-a putut face doar prin recurs la demolări, din necesitatea realizării unui urbanism bazat pe „riguroase fundamentări științifice”[156]. Casele particulare puteau fi expropiate, împreună cu terenurile aferente, în baza schiței și a detaliului de sistematizare. Însă Legea 58 prevedea ca, în astfel de cazuri, proprietarii să fie despăgubiți „just”, pe considerentul cedării „interesului personal către interesul obștesc”[157].

Un alt scop al noilor legi era crearea unui echilibru de dezvoltare între județe, precum și între orașe și comune. În momentul adoptării Legii 58 existau diferențe foarte mari între județe în ce privește procentul populației urbane. De pildă, dacă în județul Alba populația orașelor era de circa 44% din total, în

---

[151] Ivan Szelenyi, *op. cit.*, p. 38-39

[152] *Ibidem*

[153] *România liberă*, București, anul XXXII, nr. 9181, 2 mai 1974, p. 2

[154] Argumentul economisirii terenurilor agricole fusese invocat de Nicolae Ceaușescu în cadrul celei de-a III-a Conferințe Naționale a Uniunii Arhitecților din România, în cadrul unei reevaluări a urbanismului românesc: Ana Maria Zahariade, *op. cit.*, p. 36; *Arhitectura*, București, anul XIX, 1971, nr. 2, p. 3-8

[155] *Arhitectura*, București, anul XXVIII, nr. 3(184), 1980, p. 19-24

[156] *Scînteia*, București, anul LVI, nr. 13800, 4 ianuarie 1987, p. 2

[157] *Interesul obștesc* este definit prin lucrările de construcții locuințe, destinate populației. Vezi: *Legea nr. 58/1974…*, p. 23

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Hunedoara aceasta atingea 74%. La fel, dacă în județul Buzău procentul era de 22%, în Prahova acesta era de aproape 56%[158].

Sistematizarea satelor intra și ea în aceste calcule, în baza industrializării centrelor comunale, tot pentru creșterea densității populației și darea în circuitul agricol a cât mai multor pământuri[159]. Proprietățile individuale nu puteau depăși 200-250 m². Numeroase centre comunale urmau să devină orașe, deservind satele mărginașe, însă mai târziu, după ce politica sistematizării a fost revizuită, s-a considerat oportună demolarea unor sate și concentrarea populației în centrele de comună. Legea nr. 58 prevedea stabilirea unor „programe pe termen lung pentru mutarea treptată a gospodăriilor din satele în care este interzis să se mai construiască clădiri noi, precum și a celor rămase în afara perimetrelor construibile ale satelor cu perspectivă de dezvoltare"[160].

Conexă Legii Sistematizării a fost Legea nr. 59/1974 privind fondul funciar[161]. Legifera importanța dată pământului agricol, considerându-se că, prin extinderea haotică a localităților și prin amplasarea unor unități industriale lângă pământul lucrativ s-ar fi compromis suprafețe agricole mult prea mari[162]. „Economisirea" sa, respectiv redarea în circuitul agricol a suprafețelor neproductive[163], reprezintă una din bazele acestei legi. Aproape orice teren liber trebuia dedicat agriculturii și doar prin decret prezidențial i se putea da o altă destinație. Legea a definitivat conceptul „sistematizării teritoriului agricol", realizat în paralel cu sistematizarea orașelor.

Pachetului legislativ adoptat în anii 1973-1974 se adaugă Legea străzilor, referitoare la sistematizarea căilor de circulație din localități. Actul prevedea amenajarea arterelor într-un mod „unitar" și „eficient", prin apelarea în cât mai mare măsură la rețeaua existentă și interzicerea demolărilor și a deschiderii de străzi noi. Numai în mod excepțional, legea permitea amenajarea unor străzi pe amplasamente complet noi, iar orice imobil nou trebuia amplasat pe structura stradală existentă. Prevederea nu a fost respectată. Conform legii, străzile din localitățile urbane se clasificau în patru categorii: I – magistrală, II – de legătură, III – colectoare; IV – de deservire locală, fiecare având capacități și dimensiuni diferite; arterele rurale erau principale și secundare. Aceeași lege prevedea că

[158] *Revista economică*, București, nr. 9, 1974, p. 12

[159] *România liberă*, București, anul XXXI, nr. 8956, 9 august 1973, p. 1, 3

[160] *Legea nr. 58/1974…*, p. 12

[161] *Lege nr. 59 din 29 octombrie 1974 cu privire la fondul funciar*, accesibilă pe http://www.monitoruljuridic.ro/act/lege-nr-59-din-29-octombrie-1974-cu-privire-la-fondul-funciar-emitent-marea-adunare-nationala-publicat-n-352.html, accesat în 29 aprilie 2017

[162] *Viața economică*, București, anul X, nr. 33 (468), 18 august 1972, p. 12

[163] *Ibidem*, nr. 37 (472), 15 septembrie 1972, p. 8; *Revista economică*, București, nr. 18, 7 mai 1976, p. 12

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

„elaborarea măsurilor de sistematizare a arterelor stradale, precum și construirea și întreținerea acestora, se vor realiza cu participarea activă a cetățenilor”[164].

Se consideră că pachetul legislativ activat în perioada 1973-1974 și deciziile luate în cadrul Congresului al XI-lea al P.C.R.[165] (21-24 noiembrie 1974) i-au permis lui Nicolae Ceaușescu implicarea totală în fenomenul sistematizării țării. Congresul al XI-lea a aprobat construirea unui număr de 815.000 de apartamente în cincinalul 1976-1980, în creștere față de cele 512.000 cuprinse în planul cincinal 1971-1975, respectiv 340.000, câte se prevăzuseră pentru cincinalul 1966-1970[166]. Acestea aveau să fie „repartizate” pe județe, în funcție de nivelul de dezvoltare industrială existent sau preconizat[167].

Conform legii, șeful statului devenea factor decident atât în aprobarea proiectelor de construcții, cât și în edificarea/demolarea clădirilor din afara perimetrului construibil al localităților. Arhitectul Ana Maria Zahariade face o comparație, din punctul de vedere al factorilor decidenți ai proiectelor de construcții, cu Hotărârea Consiliului de Miniștri din 1952, opinând că legislația veche oferea un adevărat „tărâm al libertății” arhitecților față de cea nouă[168].

În scurt timp, mass-media l-a transformat pe șeful statului în „primul arhitect al țării”, arătând că dezvoltarea edilitar-urbanistică a orașelor ar fi fost rodul „indicațiilor” sale. „Este meritul istoric al tovarășului Nicolae Ceaușescu de a fi elaborat concepția despre dezvoltarea localităților patriei, strategia sistematizării teritoriului, a orașelor și satelor. Îi datorăm secretarului general al partidului faptul, de o excepțională însemnătate, că în clipa de față dispunem de un program unitar, științific al dezvoltării, că vasta operă de construcție este pe deplin corelată cu celelalte obiective ale edificării și progresului patriei, că la opera de sistematizare a teritoriului prezidează o concepție de un înalt nivel științific”, e unul dintre textele de acest fel din cotidianul *Scînteia*[169].

Pentru această fază a schimbărilor legislative este relevant și Decretul nr. 70/1975 (devenit Legea nr. 29/1975) privind sistematizarea platformelor industriale. Aceasta prevedea construirea fabricilor doar pe platforme industriale, în hale monobloc cu fluxuri tehnologice eficiente economic, proiectarea tuturor

[164] *Legea nr. 37/1975 privind sistematizarea, proiectarea și realizarea arterelor de circulație în localitățile urbane și rurale*, https://lege5.ro/Gratuit/he2tanrz/legea-nr-37-1975-privind-sistematizarea-proiectarea-si-realizarea-arterelor-de-circulatie-in-localitatile-urbane-si-rurale, accesat în 22 ianuarie 2018; *România liberă*, București, anul XXXIII, nr. 9666, 21 noiembrie 1975, p. 3; *Ibidem*, nr. 9667, 22 noiembrie 1975, p. 1, 3

[165] *Directivele Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român cu privire la planul cincinal 1976-1980 și liniile directoare ale dezvoltării economico-sociale a României pentru perioada 1981-1990*, București, Editura Politică, 1974, p. 75

[166] *România liberă*, București, anul XXXII, nr. 9307, 26 septembrie 1974, p. 3

[167] *Scînteia*, București, anul XLV, nr. 10411, 11 februarie 1976, p. 2

[168] Ana Maria Zahariade, *op. cit.*, p. 40

[169] *Scînteia*, București, anul LIII, nr. 12879, 20 ianuarie 1984, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

instalațiilor într-un mod unitar, comasarea depozitelor, a laboratoarelor, adaptarea dimensiunii clădirilor la necesitățile unităților economice. Conform Decretului, orașele trebuiau să aibă o singură plaformă industrială, iar clădirile concentrate astfel încât să ocupe cât mai puțin teren. Platformele industriale aveau drumuri interioare și erau legate de oraș printr-o singură șosea principală. Dotările unităților industriale, cum ar fi dispensarul, cantina, laboratoarele, trebuiau grupate într-o singură clădire, etajată. De respectarea acestor prevederi, cuprinse în documentațiile locale de sistematizare, răspundeau ministerele, consiliile populare județene, centralele industriale și întreprinderile[170].

Consiliile populare (județene, municipale, orășenești și comunale) răspundeau de desfășurarea tuturor proiectelor de sistematizare și de respectarea planului în construcții, fiind instituții coordonatoare în acest sens[171]. Procesul sistematizării presupunea conlucrarea autorităților pe mai multe direcții, în vederea asigurării resurselor financiare necesare investițiilor în locuințe și imobile publice, a proiectelor urbanistice și arhitecturale, a resursei umane, respectiv constructori și specialiști pe șantiere. Ele asigurau amplasamentele și proiectele de mobilare, proiectele tehnice și arhitecturale ale noilor clădiri, dar și soluțiile constructive, tehnologice și organizatorice necesare[172].

2.3. Orașe versus buldozer. Perioada 1975-1989

Estimările oficiale de la jumătatea anilor ´70 arătau că populația totală a României avea să sporească de la 21,5 milioane de locuitori în anul 1977, la circa 30 de milioane, în anul 2000, proporția populației urbane având să crească de la 47% la 70-75%, odată cu scăderea celei rurale[173].

---

170 *Decret nr. 70 din 4 iunie 1975 privind unele măsuri referitoare la organizarea și sistematizarea platformelor industriale, precum și la proiectarea și realizarea obiectivelor de investiții*, http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/28167, accesat în 16 ianuarie 2018

171 *Scînteia*, București, anul XLV, nr. 10404, 3 februarie 1976, p. 1; *Revista economică*, București, nr. 46, 13 noiembrie 1987, p. 3, 18

172 *Revista economică*, București, nr. 22, 3 iunie 1977, p. 1-3; *Revista economică*, București, nr. 37, 16 septembrie 1977, p. 10-11

173 Per Ronnås, *op. cit.*, p. 73

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Table 16. Present and Projected Urban Population by Size-Group of Towns

Size (000)	1977		2000		2010	
	No	%	No	%	No	%
- 9	74	5.4	182	6.6	380-470	18-20
10 - 19	69	10.1	252	16.5		
20 - 49	57	18.0	122	16.8	130-150	25-30
50 - 99	18	12.8	46	15.9		
100 - 199	9	13.6	21	13.7	22-27	19-21
200 - 299	8	21.0	7	8.4		
300 - 399	-	-	7	11.8	5-7	8-13
400 - 499	-	-	-	-	7	16-16.5
Bucuresti	1	19.1	1	10.3	1	11-11.5
All sizes	236	100.0	638	100.0	550-650	100.0

Sources: Anuarul Statistic (1978: 54), Dragomirescu (1977: 22); Pavlu (1977: 36)

Remarks: The 1977 column is based on census data, those for 2000 and 2010 are two separate forecasts by the ISLGC, Planning Centre.

Evoluția estimată a numărului de orașe în funcție de populație (sursa: Per Ronnås, *Urbanization in Romania. A Geography of Social and Economic Change Since Independence*, The Economic Research Institute, Stockholm School of Economics, 1984, p. 75)

Cu toate că legile privind sistematizarea interziceau sau limitau posibilitatea demolărilor în orașe, astfel de prevederi nu au fost respectate. Mai mult, demolările efectuate mai ales în anii ´80 s-au făcut prin obligarea proprietarilor de case să-și evacueze imobilele.

Între primele orașe în care s-au efectuat demolări majore s-au numărat Suceava, Botoșani, Pitești, Tulcea, Vaslui, Giurgiu și Târgoviște, unde centrele istorice au făcut loc ansamblurilor de blocuri cu dotări complementare și unor clădiri administrative[174]. Pentru determinarea modului de abordare a fiecărui oraș, autoritățile foloseau studiul preliminar realizat, la cererea Direcției Monumentelor Istorice și de Artă, de Institutul de Urbanistică, Arhitectură și Sistematizare pentru centrele istorice a 25 de orașe, majoritatea din Transilvania extinsă[175]. *Adaptarea* centrelor istorice la nevoile urbane ale secolului XX (și la socialism) se realiza prin renovarea imobilelor de interes, aflate în stare satisfăcătoare și înlocuirea celor insalubre cu clădiri noi. Pentru discutarea viitorului centrelor vechi, Comisia

[174] Daniel Barbu, Radu Ciuceanu, Octavian Roske, „Condiția monumentului sub regimul comunist”, în *Arhitele totalitarismului*, București, 2001, nr. 1-2, p. 216-217
[175] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 13-14

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Monumentelor Istorice și Direcția Patrimoniului Cultural Național se întruneau săptămânal. La proiectele de restaurare a clădirilor-monument au conlucrat specialiști din România și cei ai Centrului Internațional pentru Studiul Conservării și Restaurării Proprietății Culturale. În același scop a fost înființată, mai târziu, prin Decretul nr. 13/1975, Direcția Patrimoniului Cultural Național[176] și a fost emisă o Lege a Patrimoniului[177]. Doi ani după aceea, Direcția era desființată, activitatea sa intrând în sarcina Consiliului Culturii și Educației Socialiste[178].

Carte poștală cu centrul reconstruit al Sucevei: Casa de Cultură (dreapta) și blocul Union (fundal)

Ulterior intrării în vigoare a Legii sistematizării a fost adoptat Decretul nr. 68/1975[179] privind îmbunătățirea regimului de construire a locuințelor. Conform acestuia, apartamentele construite în noile blocuri aveau dotări și finisaje standard, o atenție sporită urmând a fi acordată îmbunătățirii izolațiilor termice,

---

[176] *Ibidem*, p. 33-34

[177] *Legea 63/1974 privind ocrotirea patrimoniului cultural național al Republicii Socialiste România*, https://lege5.ro/Gratuit/he2donzx/legea-nr-63-1974-privind-ocrotirea-patrimoniului-cultural-national-al-republicii-socialiste-romania, accesat în 17 ianuarie 2018

[178] Daniel Barbu, Radu Ciuceanu, Ocavian Roske, „Condiția monumentului sub regimul comunist", în *Arhitele totalitarismului*, București, 2001, nr. 1-2, p. 220-221; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 43; *Decretul nr. 442/1977 privind organizarea și funcționarea Consiliului Culturii și Educației Socialiste*, https://lege5.ro/Gratuit/he2tqmrx/decretul-nr-442-1977-privind-organizarea-si-functionarea-consiliului-culturii-si-educatiei-socialiste, accesat în 17 ianuarie 2018

[179] *Decretul nr. 68/1975 privind imbunatatirea regimului de construire a locuintelor din fondurile statului sau din fondurile populatiei cu sprijinul statului in credite si executie*, http://lege5.ro/Gratuit/he2dsnzu/decretul-nr-68-1975-privind-imbunatatirea-regimului-de-construire-a-locuintelor-din-fondurile-statului-sau-din-fondurile-populatiei-cu-sprijinul-statului-in-credite-si-executie, accesat în 8 ianuarie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

din rațiuni de economisire a energiei, dar și finisajelor exterioare. Suprafața locuibilă a apartamentelor construite din fondurile statului sau din alte surse era:

Numărul de camere pe apartament	Suprafața locuibilă (m^2)	Suprafața utilă (m^2)
1	14 - 15	23 - 25
	16 - 18	27 - 31
2	23 - 25	37 - 43
	28 - 30	45 - 51
3 (două băi pentru 38-40 m^2)	32 - 34	50 - 55
	38 - 40	60 - 65
4 (două băi pentru 46-48 m^2)	42 - 44	64 - 69
	46 - 48	72 - 77
5 (două băi)	56 - 58	84 - 89
	58 - 60	89 - 94

Prin două decrete ale Consiliului de Stat din anii 1976-1977[180] au fost stabilite prețurile de vânzare a locuințelor construite din fondurile statului, ale întreprinderilor sau populației. Astfel, dacă un apartament cu o cameră și o suprafață utilă de 31 m^2 putea costa maxim 56.100 lei, unul cu două camere și 51 m^2 avea prețul plafonat la 83.900 lei. Un apartament cu trei camere putea avea suprafața utilă maximă de 65 m^2 și un preț de vânzare de 105.000 lei, iar unul cu patru camere avea cel mult 77 m^2 utili și preț de 124.000 lei. Cele mai mari apartamente, cu cinci camere, aveau suprafețe utile între 84 și 94 m^2 și se puteau vinde cu 137.200 – 152.000 lei.

Prețurile erau stabilite conform mai multor criterii, între care suprafața logiei sau a balconului, înălțimea blocului, etajul pe care se află apartamentul, gradul seismic al zonei, modul de încălzire al apartamentului, finisajele, existența sau nu a boxelor pentru depozitare etc. În funcție de suprafața utilă, apartamentele erau clasificate în:

- Apartamente *confort sporit*, cu circa 37 m^2/o cameră, 55 m^2/două camere, 78 m^2/trei camere, 100 m^2/patru camere, 118 m^2/cinci camere
- Apartamente *confort I*, cu circa 30 m^2/o cameră, 50 m^2/două camere, 65 m^2/trei camere, 80 m^2/patru camere
- Apartamente *confort II*, cu circa 23 m^2/o cameră, 36 m^2/două camere, 48 m^2/trei camere, 60 m^2/patru camere

---

[180] *Decretul nr. 447/1976 privind stabilirea preturilor limita ale locuintelor care se construiesc din fondurile statului si preturile de contractare ale locuintelor proprietate personala care se executa cu sprijinul statului in credite si executie*, în *Colecția de legi și decrete*, vol. IV, 1 octombrie-31 decembrie 1976, p. 763-773

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

- Apartamente *confort III*, cu circa 21 m²/o cameră, 34 m²/două camere, 45 m²/trei camere, 56 m²/patru camere[181]

După cutremurul din 4 martie 1977, atât discursul politic, cât și normele după care erau sistematizate orașele s-au înăsprit. Atunci, în orașele din Muntenia și Moldova, existența unor imobile aflate în stare de „prăbușire iminentă” era argumentul folosit în scopul demolării unui întreg front de clădiri sau a unei străzi întregi[182]. Date fiind consecințele, a fost emisă Legea nr. 9/1977 privitoare la siguranța construcțiilor[183].

Reconstrucția generală a Bucureștiului și a orașelor afectate de seism a plecat de la propunerea privind edificarea unui nou „centru politico-administrativ” al Capitalei. În ședința C.P.Ex. al C.C. al P.C.R. din 10 martie, Nicolae Ceaușescu trasa această nouă sarcină: „să vedem unde să facem un centru care să devină și un centru mai bine sistematizat, mai modern, unde să facem în viitor și mitinguri, adică să devină un centru politico-administrativ”. Își dorea demolarea clădirilor care prezentau pericol de prăbușire și mutarea tuturor instituțiilor publice de interes național în imobile noi. Acest nou „centru civic” trebuia să aibă un stil arhitectural de inspirație românească, îmbinat cu „viziunea socialistă modernă”. „Să știți că dacă demolăm tot Bucureștiul, va fi frumos”, s-a spus în cadrul C.P.Ex. Varianta construirii noilor clădiri ale instituțiilor publice centrale pe Dealul Arsenalului și în jurul său a apărut încă din acea primăvară (în realitate, amplasamentul era încă din interbelic considerat cel mai bun pentru clădiri cu funcțiuni publice), fiind luate în discuție și alte variante, precum Piața Victoriei sau zona fostului hipodrom din Calea Plevnei[184]. Considerat „cel mai important proiect urbanistic din țară”, execuția centrului politico-administrativ din Capitală a demarat în anul 1984.

Tot în urma cutremurului s-a trecut la reactualizarea schițelor de sistematizare ale tuturor orașelor, astfel încât peste tot să se construiască „ansambluri urbanistice unitare, bazate pe o tramă stradală rațională și formând fronturi închegate, prin realizarea unor clădiri prezentând elemente specifice tradițiilor valoroase ale arhitecturii românești. (…) Elaborarea acestor documentații s-a făcut urmărindu-se organizarea unor zone cu o funcționalitate bine determinată, cu o structură clară a arterelor de circulație, determinând principalele puncte de polarizare, dominate de centrul civic”[185]. Până în primăvara

---

[181] *Decret nr. 93/1977 privind prețurile de vânzare ale locuințelor din fondul locativ de stat*, în Idem, vol. II, 1 aprilie – 30 iunie 1977, p. 373-387

[182] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 41

[183] *Scînteia*, București, anul XLVI, nr. 10762, 27 martie 1976, p. 3-5

[184] *Istoria românilor…*, p. 908-911; „Proiectul centrului politico-administativ”, în *Colecția de legi și decrete*, vol. IV, 1 octombrie-31 decembrie 1976, p. 912-916

[185] *România liberă*, București, anul XXXV, nr. 10145, 7 iunie 1977, p. 1, 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

anului 1978 au fost revizuite schițele de sistematizare pentru 207 orașe, plus alte 103 (devenite apoi 129[186]) „viitoare centre urbane”[187]. În mass-media s-a pus tot mai des presiune pe sistematizarea orașelor, ritmul trebuind să crească, planul de locuințe având să fie „îndeplinit exemplar”[188].

În perioada 1980-1989 fenomenul sistematizării orașelor a cunoscut cea mai mare amploare. În cadrul celui de-al II-lea Congres al Consiliilor Populare[189], iar apoi a Plenarei C.C. al P.C.R. din 14-15 octombrie 1980, Nicolae Ceaușescu cerea ca planul de locuințe să fie „realizat în întregime”, în contextul creșterii capacității întreprinderilor de materiale de construcții, în special prefabricate[190]. Industrializarea lucrărilor de construcții, prin folosirea panourilor mari, a „elementelor spațiale” finisate din fabrică[191] (camere întregi, de pildă băi complet utilate) și tipizarea proiectelor, reduceau costurile și timpul de lucru în investiții. Pentru construirea unui imobil cu 20 de apartamente, timpul de lucru estimat era de o lună și jumătate[192]. Practic, clădirile nu mai erau, prin astfel de metode, construite, ci *fabricate* în așa-numitele *fabrici de case* și, apoi, *montate*. Folosirea proiectelor-tip pentru construirea de locuințe s-a extins, în același timp tipizându-se și proiectele pentru școli, spitale, dispensare, cămine culturale. S-a ajuns, astfel, ca în toate orașele să existe aproximativ același tip de blocuri, școli etc. Totodată, autoritățile insistau asupra mecanizării proceselor de construcții-montaj[193].

Investițiile au fost reglementate prin Legea nr. 9/1980, care obliga ministerele să întocmească planuri de investiții în detaliu, respectând planurile

---

186 *Scînteia*, București, anul XLVIII, nr. 11249, 21 octombrie 1978, p. 1; *România liberă*, București, anul XXXVII, nr. 10763, 5 iunie 1979, p. 1

187 *Scînteia*, București, anul XLVII, nr. 11061, 14 martie 1978, p. 1

188 *România liberă*, București, anul XXXV, nr. 10182, 20 iulie 1977, p. 1, 3; *Scînteia*, București, anul XLVIII, nr. 11242, 13 octombrie 1978, p.1,3; *România liberă*, București, anul XXXVII, nr. 10864, 2 octombrie 1979, p.1

189 *Scînteia*, București, anul L, nr. 11838, 12 septembrie 1980, p. 2; Vezi și sumarizarea celor discutate în cadrul primului Congres al Consiliilor Populare (1976) în *Ibidem*, anul XLV, nr. 10407, 6 februarie 1976, p. 4

190 Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. XXI, Editura Politică, București, 1981, p. 28

191 *România liberă*, București, anul XXXV, nr. 10023, 15 mai 1977, p. 1, 3; *Scînteia*, București, anul XLVII, nr. 11202, 27 august 1978, p. 3; *România liberă*, București, anul XXXVI, nr. 10569, 19 octombrie 1978, p. 3; *Ibidem*, nr. 10573, 24 octombrie 1978, p. 3; *Ibidem*, nr. 10577, 28 octombrie 1978, p. 3; *Ibidem*, nr. 10586, 8 noiembrie 1978, p. 3; *Ibidem*, nr. 10592, 15 noiembrie 1978, p. 3; *Ibidem*, nr. 10609, 5 decembrie 1978, p. 3; *Ibidem*, anul XXXVII, nr. 10645, 17 ianuarie 1979, p. 3; *Ibidem*, nr. 10668, 13 februarie 1979, p. 1, 3; *Ibidem*, nr. 10671, 16 februarie 1979, p. 3; *Ibidem*, nr. 10675, 21 februarie 1979, p. 1, 5; *Ibidem*, nr. 10680, 26 februarie 1979, p. 3; *Ibidem*, nr. 10681, 28 februarie 1979, p. 1, 5; *Ibidem*, nr. 10687, 7 martie 1979, p. 1, 5; *Ibidem*, nr. 10691, 12 martie 1979, p. 5; *Ibidem*, nr. 10696, 17 martie 1979, p. 3; *Ibidem*, nr. 10701, 23 martie 1979, p. 3; *Ibidem*, nr. 10741, 10 mai 1979, p. 3; *Ibidem*, nr. 10758, 30 mai 1979, p. 1, 5; *Revista economică*, București, nr. 8, 23 februarie 1979, p. 6-7

192 *România liberă*, București, anul XXXIV, nr. 9715, 20 ianuarie 1976, p. 1, 5

193 *Ibidem*, anul XXXV, nr. 10037, 1 februarie 1977, p. 1, 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

economice naționale adoptate prin lege. Proiectele de investiții trebuiau finalizate în cel mult șase, 12 sau 24 de luni, în funcție de entitatea care le gestiona (local sau național)[194]. În privința locuințelor, s-a considerat că Legea investițiilor „a blocat fără echivoc orice fel de căutare care iese din tipizare"[195]. În fapt, deși tipizarea a crescut în intensitate, proiecte „unicat" au continuat să fie realizate în proximitatea arterelor de circulație mai importante.

În general, șeful statului vorbea despre cincinalul 1981-1985 ca de o perioadă care ar fi demonstrat „forța economiei noastre, superioritatea socialismului"[196]. Sistematizarea orașelor devenise cadrul general de manifestare a politicii P.C.R. în domeniul locativ, industrial, comercial, al transporturilor etc.. „Dezvoltarea forțelor de producție, precum și perfecționarea relațiilor sociale" (corelate cu activitatea idelologică și „formarea omului nou") deveneau forme ale fenomenului sistematizării.

Tot atunci se insista tot mai mult asupra urbanizării localităților mai mici, dezvoltarea orașelor cu mai puțin de 50.000 de locuitori, în scopul temperării fenomenul migratoriu. În acest sens, a fost aprobată construirea a câtorva sute de unități industriale, în cel puțin 100 de localități rurale între 1976 și 1980, iar apoi în alte 140 de localități între 1981 și 1985[197]. În ceea ce privește tehnologiile folosite în construcții, cea a panourilor mari prefabricate se aplica la 2/5 din noile clădiri rezidențiale, în anul 1980, proporția crescând în anii ulteriori[198].

Pe parcursul anilor ´80, legislația privind locuințele și urbanizarea nu a suferit modificări semnificative, fiind adăugate doar adnotări legilor aflate deja în vigoare. Unele astfel de corectări erau întreprinse prin Decretul nr. 256/1984[199].

Cât privește buna gospodărire a orașelor, reține atenția Legea nr. 10/1982[200], prin care Consiliile Populare aveau obligația să mențină, prin resorturile

---

[194] *Lege nr. 9 din 18 decembrie 1980 privind investițiile*, accesibilă pe http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=1265, accesat în 16 ianuarie 2018

[195] Ana Maria Zahariade, *op. cit.*, p. 50

[196] Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XII-lea și Congresul al XIII-lea și activitatea de viitor a partidului în vederea înfăptuirii obiectivelor dezvoltării economico-sociale în cincinalul 1986-1990 și, în perspectivă, până în anul 2000, a României – 19 noiembrie 1984*, București, Editura Politică, 1984, p. 15

[197] Per Ronnås, *op. cit.*, p. 77; *România liberă*, București, anul XXXIII, nr. 9395, 9 ianuarie 1975, p. 1-2; *Ibidem*, nr. 9398, 13 ianuarie 1975, p. 1, 3

[198] Peter Derer, *op. cit.*, p. 132

[199] *Decretul Consiliului de Stat nr. 256 din 14 iulie 1984 privind îmbunătățirea regimului de construire a locuințelor și modificarea unor reglementări referitoare la stabilirea prețurilor limită ale locuințelor care se construiesc din fondurile statului, a prețurilor de contractare ale locuințelor proprietate personlă și a prețurilor de vânzare ale locuințelor din fondul locativ de stat*, accesibil pe http://www.lege-online.ro/lr-DECRET-256%20-1984-%28611%29-%281%29.html, accesat în 8 ianuarie 2018

[200] *Lege nr. 10 din 9 decembrie 1982 cu privire la obligațiile și răspunderile consiliilor populare, unităților socialiste și ale cetățenilor pentru buna gospodărire, întreținere și curățenie a localităților urbane și rurale, prestarea ordinii și disciplinei publice*, accesibilă pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

responsabile, ordinea și curățenia în localități. De asemenea, cetățenii și „unitățile socialiste" aveau obligația menținerii în stare bună a locuințelor (prin zugrăvirea fațadei, înlocuirea jgheaburilor și țiglelor, întreținerea gardurilor, curățarea instalațiilor), păstrării curățeniei în spațiile publice și în transportul public. Aceștia erau, de asemenea, obligați să participe la „acțiunile" organizate de către Consiliile Populare, comitetele cetățenești și asociațiile de locatari pentru amenajarea spațiilor verzi, repararea drumurilor și a podurilor, curățarea monumentelor, consolidarea digurilor, amenajarea malurilor râurilor etc.[201] Programele de măsuri erau prezentate cetățenilor prin presă și, teoretic, supuse dezbaterilor publice. Șantierele de construcții erau obligate să asigure curățarea utilajelor la ieșirea din punctul de lucru, protejarea lor cu panouri, transportarea pământului și a molozului de pe amplasament.

Întreținerea fondului locativ de stat a fost reglementată suplimentar, în completarea Legii nr. 5/1973, prin Decretul Consiliului de Stat nr. 386/1983, ce obliga atât proprietarii cât și chiriașii la buna menținere a imobilelor și repararea oricăror stricăciuni datorate lor[202].

În anul 1984 se trasau deja câteva obiective pentru anul 2000. Secretarul general al P.C.R. își dorea ca România să devină, la trecerea în noul mileniu, „o țară industrial-agrară, multilateral dezvoltată, care va asigura condiții de viață, conform cerințelor științifice, pentru dezvoltarea sănătoasă, fizică și intelectuală, a tuturor cetățenilor patriei noastre"[203], în perspectiva apariției societății comuniste. Mai târziu, în cadrul celui de-al XIII-lea Congres al P.C.R.[204], au fost readuse în discuție rezolvarea *problemei locative* până în anul 1990 și asigurarea unui minim de 14 m² suprafață locuibilă de persoană (18-20 m² împreună cu dependințele)[205]. În cadrul aceluiași Congres s-a stabilit ca planul național de locuințe să cuprindă 725.000 de unități pentru cincinalul 1986-1990[206].

1986 este un alt an important pentru sistematizare, căci după Plenara Comitetului Central al P.C.R. din 23-24 iunie au fost introduse noi norme privind folosirea „judicioasă" a terenurilor, în special agricole. Astfel, în definitivarea

---

http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=1277, accesat în 9 ianuarie 2018; Vezi referirile din presă: *Scînteia*, București, anul LI, nr. 12404, 10 iulie 1982, p. 3; *Ibidem*, anul LIII, nr. 12932, 22 martie 1984, p. 1, 5

[201] *Scînteia*, București, anul LII, nr. 12618, 19 martie 1983, p. 1, 5

[202] *România liberă*, București, anul XLI, nr. 12139, 11 noiembrie 1983, p. 1, 5

[203] Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XII-lea și Congresul al XIII-lea și activitatea de viitor a partidului în vederea înfăptuirii obiectivelor dezvoltării economico-sociale în cincinalul 1986-1990 și, în perspectivă, până în anul 2000, a României – 19 noiembrie 1984*, București, Editura Politică, 1984, p. 33

[204] *Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român – 19-22 noiembrie 1984*, București, Editura Politică, 1985, p. 578-580, 590-591, 613-614

[205] *Ibidem*, p. 568; Per Ronnås, *op. cit.*, p. 83-84

[206] *Scînteia*, București, anul LIV, nr. 13082, 15 septembrie 1984, p. 2

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

schițelor de sistematizare ale localităților urbane, autoritățile erau obligate să aibă în vedere organizarea „rațională" a zonelor industriale și a celor de depozite, reducerea suprafețelor ocupate de drumuri, căi de acces, rampe, realizarea de zone verzi în păstrându-se o medie de 11-13 m²/cap de locuitor. De asemenea, suprafața rezervată arterelor de circulație nu putea depăși 20% din perimetrul total al localității. Aceste aspecte erau urmărite de colective și subcolective alcătuite din reprezentanți ai consiliilor populare județene, ai institutelor de proiectări și ai O.C.O.T.A., ajutați de alți membri ai organizațiilor locale[207]. În mod ciudat însă, odată cu introducerea sau înăsprirea acestor reguli, banii alocați de la bugetul național proiectelor de sistematizare s-au împuținat[208].

În aceeași perioadă, sistematizarea mediului rural a revenit în actualitatea politică, fiind prevăzută în legislația în vigoare, dar nepusă în practică decât în sensul modernizării fondului construit existent. Se voia reducerea numărului satelor, de la 13.123 la 5000-6000, prin comasarea sau demolarea lor. O parte a comunelor rămase (din 2705 rămâneau 1700[209]) aveau să devină centre agro-industriale (orașe de mici dimensiuni) (în fapt, o practică sovietică mai veche, susținută de Nikita Hrusciov)[210], mobilate cu clădiri cu două-trei nivele și centre civice[211]. Termenul rezonabil pentru ca acest lucru să se întâmple era anul 2000[212], iar suprafața identificată pentru a fi „redată circuitului agricol" era de 348.000 ha[213]. În sfârșitul anilor '80 câteva satele din jurul Bucureștiului au fost mobilate cu blocuri de locuințe: Otopeni, Snagov, Bragadiru, Cornetu, 30 Decembrie[214]. Deși sistematizarea rurală nu a fost aplicată pe scară largă, în mediile occidentale au fost lansate zvonuri privind iminenta distrugere a satelor românești. În consecință, pe 3 februarie 1989, un grup de 12 tineri belgieni iniția „Operațiunea satele românești", bazată pe „adoptarea" acestor localități, în scopul salvării lor. Proiectul s-a extins apoi în Franța, Elveția și Olanda, însă cu rezultate reduse[215].

Antipatia cetățenilor și a observatorilor străini s-a revărsat și asupra proiectelor de sistematizare urbană. În special în cazul Bucureștiului, unde se demola cartier după cartier, proiectul centrului politico-administrativ, demarat în

---

207 Arhiva Consiliului Județean Bihor (în continuare A.C.J.B.), *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 381-491, 1986, file nenumerotate

208 Interviu cu A.P.-S., arhitect, serviciul Urbanism al Consiliului Popular Județean Bihor între anii 1982-1989. Oradea – 29 august 2017

209 *Scînteia*, București, anul LVII, nr. 14238, 29 mai 1988, p. 1

210 *Revista economică*, București, nr. 43, 26 octombrie 1979, p. 11-12; *Ibidem*, nr. 24, 17 iunie 1988, p. 3; *Ibidem*, nr. 30, 29 iulie 1988, p. 4-5; *Ibidem*, nr. 31, 5 august 1988, p. 5-6

211 *Scînteia*, București, anul LVII, nr. 14118, 12 ianuarie 1988, p. 3

212 Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 13

213 *Scînteia*, București, anul LVII, nr. 14119, 13 ianuarie 1988, p. 1

214 *Ibidem*, anul LVII, nr. 14100, 19 decembrie 1987, p. 2

215 Ilarion Țiu, „Ceaușescu și problema sistematizării rurale", în *Sfera politicii*, București, volum XXII, nr. 2 (178), martie-aprilie 2014, p. 10, 14-15

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

anul 1984, a suscitat uimire, dar și opoziție. Ca exemplu, în acea perioadă *The Financial Times* arăta că „mania de a construi este una dintre cele mai rele forme de nebunie atunci când este necontrolată”, astfel că Bucureștiul ajunsese „un oraș al întunericului, o viziune oribilă a viitorului pe care nicio persoană normală nu ar fi putut să o suporte”[216].

Noul centru civic al Bucureștiului, în mai 1989 – în fundal Casa Republicii (foto: Agerpres)

În fine, în anul 1989, an de bilanț al Congresului al XIV-lea al P.C.R., erau puse pe tapet atât vechile viziuni cu privire la sistematizarea teritorială, cât și foarte puține lucruri noi. Fenomenul reconstruirii orașelor căpătase o amploare fără precedent, ea extinzându-se și în lumea rurală. În cazul Capitalei, cel mai elocvent exemplu de sistematizare urbană și reconstrucție de la zero este centrul politico-administrativ, cu epicentrul Casa Republicii, pentru care a fost demolată o parte a cartierului Uranus, precum și numeroase imobile de patrimoniu, între care Spitalul Brâncovenesc, biserici și Arhivele Naționale[217]. Astfel de *centre civice*[218] au fost construite în Suceava, Vaslui, Satu Mare, Zalău, Oradea, Pitești, Ploiești, fiind alcătuite din clădiri ce găzduiau Sfatul Popular orășenesc și județean, Prefectura, Casa de Cultură etc. și blocuri de apartamente cu spații comerciale, organizate în jurul unei piețe publice.

---

[216] Damiana Oțoiu, *op. cit.*, p. 186

[217] Cf. *Istoria românilor…*, p. 912-916; Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 561-566; Gheorghe Leahu, *Relația dintre statul comunist al dictatorului Ceaușescu și viața privată a populației capitalei între anii 1977 și 1989*, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu, *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 236-240; Emil Colceru, De la „Casa Scânteii” la „Casa Poporului”, în *Historia*, București, anul IX, nr. 92, august 2009, p. 78-79;

[218] Cosma Jurov, *Centre civice*, București, Editura Tehnică, 1979, p. 11-20

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Cu ocazia Plenarei C.C. al P.C.R. din 14 aprilie 1989 consacrată achitării integrale a datoriei externe a României, N. Ceaușescu readucea în discuție subiectul locuințelor. Având în vedere creșterea în continuare a populației urbane și reconstruirea, în bună măsură, a orașelor în baza legislației sistematizării, problema se punea, în 1989, în direcția *îmbunătățirii*, fără alte explicații, legilor în discuție[219]. Dorința era ca fiecare oraș și comună să devină „un puternic centru economico-social, demn de societatea socialistă și comunistă", deși dorita reducere a diferențelor dintre sate și orașe se afla încă într-un orizont îndepărtat[220].

Conform Programului-directivă pentru Congresul al XIV-lea al P.C.R. (20-24 noiembrie 1989), sistematizarea urbană și rurală urma să se desfășoare, în planul cincinal 1991-1995, pe principiile consacrate: atingerea unei „densități optime" a construcțiilor, respectiv organizarea „în mod rațional" a transporturilor. Era prevăzută construirea a 700.000 de apartamente, rezolvarea *problemei locative* și a asigurării a 10-12 m^2 de spațiu de locuit pe persoană[221]. Până în anii 2000-2010 se anticipa crearea, în toate localitățile, a unor „condiții corespunzătoare de muncă și de viață", prin atingerea unei suprafețe locative medii de 14 m^2 (18-20 m^2 cu dependințe) de persoană[222].

---

[219] Nicolae Ceaușescu, *Cuvântare la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român – 14 aprilie 1989*, București, Editura Politică, 1989, p. 14

[220] *Ibidem*, p. 16

[221] *Programul-directivă al Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1991-1995 și orientările de perspectivă până în anii 2000-2010*, Editura Politică, 1989, p. 18, 31-32, 36; *Revista economică*, București, nr. 32, 11 august 1989, p. 5-6; *Scînteia*, București, anul LIX, nr. 14621, 22 august 1989, p. 5

[222] *Scînteia*, București, anul LVIII, nr. 14404, 10 decembrie 1988, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

III. URBANIZAREA ȘI CONSECINȚELE SALE ASUPRA POPULAȚIEI

1. Cifrele urbanizării – statistici

Investițiile în locuințe se realizau pe măsură ce o parte a populației rurale se muta în orașe. În întregul interval dintre 1948 și 1989 atât populația totală a României, cât și populația urbană au avansat atât de mult, încât ritmul construcției de noi locuințe nu a putut satisface nevoile cantitative și calitative ale familiilor.

Cifrele privind creșterea populației urbane, comparativ cu cea rurală, sunt[1]:

Data	Populație totală*			Procentaj	
	R.P.R./R.S.R.	urban	rural	urban	rural
25 ian 1948	15,9	3,7	12,1	23,4%	76,6%
21 feb 1956	17,5	5,4	12	31,3%	68,7%
1 iulie 1960	18,4	5,9	12,5	32,1%	67,9%
1 iulie 1970	20,25	8,25	11,99	40,8%	59,2%
1 iulie 1979	22,04	10,73	11,31	48,7%	51,3%
1 iulie 1985	22,72	11,37	11,35	50%	50%
1 iulie 1989	23,15	12,31	10,83	53,2%	46,8%
*cifre exprimate în milioane locuitori					

Ritmul urbanizării a avansat după 1948 datorită industrializării intesive, cu accent pe industria grea, cu un număr mare de angajați. În anii destalinizării, în care accentul a căzut mai mult pe sectoarele industriale cu personal mai redus, creșterea gradului de urbanizare a scăzut în intensitate, pentru ca ritmul să avanseze din nou și să se stabilizeze în ultimele două decenii socialiste. Echilibrul dintre populația urbană și cea rurală a fost atins în anul 1985.

Creșterea proporției populației urbane a fost influențată și de transformarea unor așezări rurale în orașe. În perioada 1948-1956 au fost declarate 19 orașe noi, iar între 1956 și 1966 au apărut alte 65 de orașe. Prin reforma administrativ-teritorială din 1968, 53 de comune au primit statutul de localități urbane[2], pentru ca între 1977 și 1992 să mai apară alte 24 de orașe[3].

Comparativ cu alte țări europene, nivelul de urbanizare al României a rămas destul de redus, în anul 1961 fiind de 32,5% din totalul locuitorilor. În R.P. Ungară aceasta era de 40,5%, în R.S. Cehoslovacă – 47,6%, în R.P. Bulgară aceasta

---

[1] *Anuarul statistic al R.P.R. 1961*, București, Direcția Centrală de Statistică, p. 67, tabel 10; *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1980*, București, Direcția Centrală de Statistică, p. 45, tabel 14; *Anuarul statistic al României 1991*, București, Comisia Națională pentru Statistică, p. 45, tabel 2.2

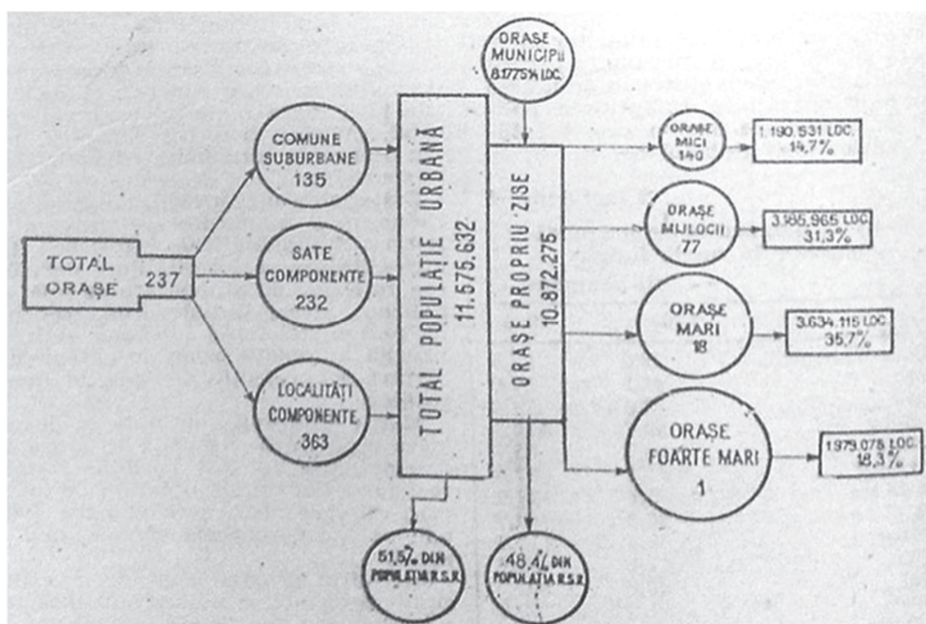
[2] Dorel Abraham, *op. cit.*, p. 210

[3] Cornelia Mureșan, *Evoluția demografică a României. Tendințe vechi, schimbări recente, perspective – 1870-2030*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 102

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

era de 48,5%, în Austria – 50%, în Franța – 63%, iar în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord – 78,3%[4]. În anul 1985, când în România proporția populației urbane o egala pe cea a populației rurale, Bulgaria avea 66,5% orășeni din totalul locuitorilor, Cehoslovacia – 65,5%, Polonia – 61%, R. D. Germană – 76,9%, Ungaria – 56,9%, Iugoslavia – 46,3%, U.R.S.S. – 65,6%, Albania – 34,1%. Astfel, după circa 35 de ani de „urbanizare socialistă”, România rămăsese pe antepenultimul loc în Europa de Est în ce privește dezvoltarea orașelor, cu un procent de 50% populație urbană[5].

Numărul orașelor din România a crescut astfel: în anul 1948 existau 152 de orașe, în 1956, 171 de orașe, iar în 1992, 260 de orașe. În mod constant, cele mai multe orașe aveau o populație între 10.000 și 19.000 locuitori, urmate de cele având între 5000 și 9000 locuitori. Numărul orașelor cu peste 100.000 de locuitori a crescut de la 7 în 1956, la 12 în 1966, scăzând apoi la 10 în 1977 (datorită apariției orașelor cu peste 200.000 locuitori) și 13 în 1992, în condițiile exitenței a 7 orașe cu o populație între 300.000 și 399.999 locuitori[6]. Oficial, se dorea ca sistematizarea localităților României să se încheie în anul 2000, în prin crearea a încă cel puțin 300 de orașe și transformarea unor comune în centre agro-industriale[7].

Structura sistemelor urbane în R.S.R. în anul 1982 (sursa: *Revista economică*, nr. 33/17 august 1984)

---

[4] Vasile Cucu, *op. cit.*, p. 58

[5] Dorel Abraham, *op. cit.*, p. 46-48

[6] Cornelia Mureșan, *op. cit.*, p. 104-105

[7] *Scînteia*, București, anul XLIII, nr. 9943, 10 august 1974, p. 2; *Ibidem*, anul XLIV, nr. 10011, 29 octombrie 1974, p. 2; *România liberă*, București, anul XXXIII, nr. 9395, 9 ianuarie 1975, p. 1; *Ibidem*, nr. 9398, 13 ianuarie 1975, p. 1, 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

În anul 1987, în România existau 237 de orașe, din care cele având până în 20.000 de locuitori concentrau 11,9% din populația urbană. Orașele având între 20.000 și 100.000 de locuitori adunau 30,4% din populația urbană, iar cele cu peste 100.000 de locuitori aveau cea mai mare pondere, respectiv 57,7% din totalul populației urbane[8]. După nivelul de dezvoltare și puterea economică, orașele erau împărțite în: orașe de gradul I – București, orașe de gradul II – regionale, în special cu o populație de peste 100.000 de locuitori, orașe de gradul III – centre județene și orașe de gradul IV – localități urbane mici[9].

Cele mai multe erau orașele mici (cu până la 20.000 de locuitori), însă ele adunau un procent redus din totalul populației urbane. De regulă, ele aveau mici unități industriale, fie erau orașe axate pe servicii, ca sateliți ai orașelor mari, sau stațiuni balneoclimaterice[10]. Orașele mijlocii aveau o structură economică mai complexă, însă dezvoltarea lor era plafonată. Orașele mari erau cele mai complexe, dar și cele mai vechi, din punct de vedere istoric[11].

Localitățile rurale erau împărțite în: localități cu perspectiva transformării în orașe, sate cu perspective de dezvoltare și sate fără perspective de dezvoltare[12].

Zonele funcționale ale localităților erau clasificate în *productive* și *neproductive* sau *de servire*[13], ele intercalându-se, „primele având un rol hotărâtor în dezvoltarea orașului". Orașele aveau fie funcțiuni multiple, aflate în echilibru, fie o funcțiune principală. În orașele cu funcțiuni multiple (complexe sau mixte), circa 60% din populația ocupată era cuprinsă în sfera productivă (industria reprezenta circa 40%), iar 35-40% din populația activă lucra în servicii și comerț. În această categorie intrau centrele urbane mari, precum București, Cluj, Iași, Timișoara. Pe de altă parte, orașele cu o singură funcțiune principală aveau majoritatea populației ocupate lucrând fie în industrie (cum ar fi centrele miniere sau siderurgice), fie în transporturi (de pildă nodurile feroviare/rutiere), comerț, agricultură sau turism. Astfel de localități aveau o dimensiune redusă, iar caracterul lor principal depindea de zonă și de resursele disponibile[14].

Există trei perioade ale dezvoltării urbane în România postbelică, până în 1989. Prima, specifică sfârșitului anilor ´40, continua caracteristicile orașului-

---

[8] Dorel Abraham, *op. cit.*, p. 210

[9] Per Ronnås, *op. cit.*, p. 74

[10] *Arhitectura*, București, anul XXVIII, nr. 3(184), 1980, p. 9-12; *Ibidem*, anul XXXI, 1983, nr. 1(200), p. 28-29

[11] *Viața economică*, București, anul IV, nr. 52(176), 30 decembrie 1966, p. 11; *Revista economică*, nr. 33, 17 august 1984, p. 7-8

[12] Per Ronnås, *op. cit.*, p. 74

[13] V. Mihăilescu, C. Herbst, I. Băcănaru, „Considerații asupra criteriilor complexe de clasificare funcțională a orașelor", în *Probleme de geografie*, București, vol. IX, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963, p. 37

[14] *Ibidem*, p. 38-41

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

grădină interbelic, integrând noile locuințe muncitorești în specificul său. Apoi, anii ´50 au fost cei ai cvartalului realist-socialist de tip stalinist, fiind urmați de perioada microraionului și a cartierelor mari de blocuri, după anul 1960[15].

Din punct de vedere arhitectural-urbanistic, pentru anii ´50-´60 remarcăm combinația dintre planificarea urbană de tip britanic (ce promova conceptul orașului-grădină), principiile Cartei de la Atena și cele sovietice[16].

În anii 1960, urbanismul românesc a reușit să se sincronizeze cu cel occidental, fiind preferate cartierele *funcționaliste* formate din blocuri lamă și punct, fără spații comune închise și cu dotările aflate în imobile separate[17]. Marile cartiere rezidențiale, geometrice și cu blocuri îndesite, au început să apară după anul 1965, în București și în centrele urbane regionale, urmate de celelalte reședințe de județ. S-a afirmat însă, chiar în literatura de specialitate, că „rezultatele" acestui mod de a face urbanism „sunt cel puțin discutabile", iar „teoria microraionului s-a dovedit inadecvată în actualul context economic"[18].

După anul 1974 și modificările legislative, s-a trecut la îndesirea cartirelor existente, prin „placarea" sau ridicarea unor clădiri noi între cele existente[19], respectiv la transpunerea „specificului național" în imaginea clădirilor. Etapa microraionului a fost succedată de cea a *complexului de locuit*. Un astfel de complex era un mix de funcțiuni, cea de locuire fiind cea dominantă, ansamblul dispunând de dotările de cartier specifice, „administrative, comerciale, gospodărești, de întreținere și social-culturale"[20]. Începând din finalul anilor ʼ60 și pe tot parcursul anilor ʼ70 și în anii ʼ80 au avut loc căutările pentru o identitate locală în arhitectura clădirilor, o tranziție de la post-stalinism la neo-modernism, transpunerea ideii de „conținut socialist într-o formă națională" care să se integreze mai bine în conținutul urban existent și să imite forme și simboluri tradiționale locale[21].

Un alt tip de bilanț cuprinde numărul total al locuințelor construite în România, atât din fondurile statului, cât și ale organizațiilor cooperatiste și din credite, precum și de către populație, prin proprie forță. În tabelele de mai jos este reprezentat numărul total al locuințelor date în folosință în anumite intervale de timp, la nivel național (rural și urban), iar apoi doar în mediul urban[22].

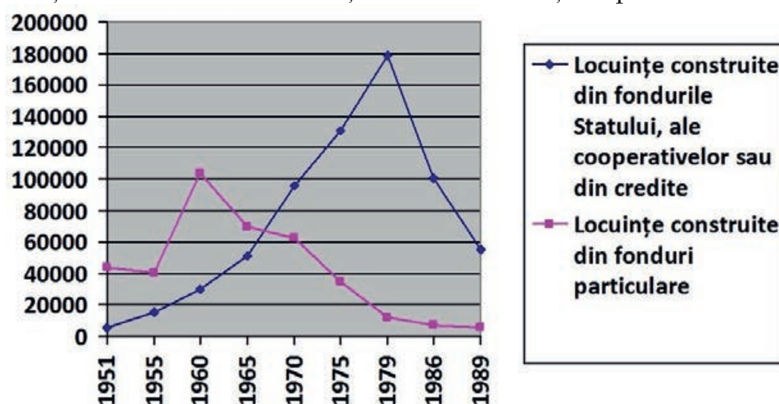
[15] Mara Mărginean, *op. cit.*, p. 15
[16] Juliana Maxim, *op. cit.*, p. 52
[17] Peter Derer, *op. cit.*, p. 142
[18] *Ibidem*, p. 150-154
[19] *Ibidem*, p. 173-175
[20] *Ibidem*, p. 160-164
[21] Horia Mihai Coman, „Communist-era Developments in Romanian Town Centres – Issues of Identity and Cultural Relevance", în *Acta Technica Napocensis: Civil Engineering & Architecture*, vol. 62, nr. 1 (2019), p. 54-59
[22] *Investiții-construcții în Republica Socialistă România. Culegere de date statistice*, București, p. 303-304, tabel 97, p. 396, tabel 99; *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1967*, p. 389, tabel 192; *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1975*, p. 338-339, tabel 144; *Anuarul statistic al Republicii*

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

LOCUINȚE PREDATE LA NIVEL NAȚIONAL (URBAN ȘI RURAL)

ANUL	NR. TOTAL LOCUINȚE DATE ÎN FOLOSINȚĂ	APARTAMENTE	SUPRAFAȚĂ LOCUIBILĂ (MII M²)	CASE	SUPRAFAȚĂ LOCUIBILĂ (MII M²)
1951	49.556	5.786	172	43.820	1.310
1955	55.917	15.517	466	40.400	1.210
1960	133.876	30.026	893	103.850	3.274
1964	123.879	49.280	1.548	74.599	2.215
1966	117.312	49.577	1.538	67.735	2.221
1970	159.152	96.295	2.577	62.857	2.405
1972	135.969	85.867	2.573	50.102	1.963
1974	154.345	107.136	3.220	47.209	1.942
1976	139.443	112.433	3.644	27.010	1.241
1978	166.750	151.661	4.964	15.089	769
1980	197.846	186.604	6.084	11.242	596
1982	161.213	150.137	5.061	11.076	581
1986	108.137	100.623	3.549	7.514	417
1989	60.400	54.979	2.071	5.421	267

Evoluția numărului de locuințe date în folosință în perioada 1951-1989[23]:

Socialiste România 1978, p. 396, tabel 175; *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1981*, p. 464-465, tabel 187; *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1984*, p. 220-221, tabel 158; *Anuarul statistic al României 1991*, p. 524-525, tabel 12.11; *Statistica nivelului de trai al populației*, p. 295

[23] *Anuarul Statistic al R.P.R. 1961*, București, Direcția Centrală de Statistică, p. 276, tabel 134; *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România 1968*, București, Direcția Centrală de Statistică, p. 457, tabel 185; *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România 1975*, București, Direcția Centrală de Statistică, p. 338-339, tabel 144; *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România 1980*, București, Direcția Centrală de Statistică, p. 444-445, tabel 187; *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România 1980*, București, Direcția Centrală de Statistică, p. 62, tabel 43; *Anuarul Statistic al României 1991*, București, Comisia Națională pentru Statistică, p. 526, tabel 12.12

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

LOCUINȚE PREDATE LA NIVEL URBAN

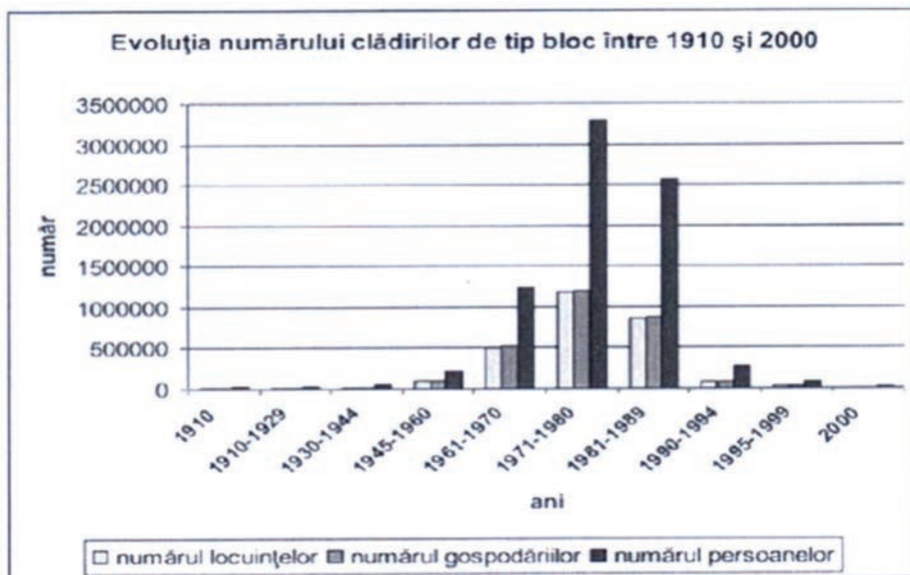
ANUL	NR. TOTAL LOCUINȚE DATE ÎN FOLOSINȚĂ	APARTAMENTE	SUPRAFAȚĂ LOCUIBILĂ (MII M²)	CASE	SUPRAFAȚĂ LOCUIBILĂ (MII M²)
1951	9228	4945	148	4283	107
1955	19.665	13.076	389	6589	186
1960	37.556	27.378	812	10.178	385
1964	52.038	45.863	1.439	6.175	199
1966	53.769	46.303	1.434	7.466	242
1970	111.325	94.958	2.541	16.367	637
1972	97.797	84.689	2.540	13.108	543
1974	115.558	104.425	3.140	11.133	489
1976	115.234	108.727	3.527	6.507	334
1978	152.310	148.051	4.831	4.259	226
1980	184.143	181.512	5.914	2.631	146
1982	144.803	142.874	4.298	1.929	106
1986	95.613	93.967	3.322	1.646	99
1989	52.700	51.415	1.938	1.092	69

O altă statistică[24] cuprinde numărul apartamentelor cu una, două sau trei camere (sau mai multe) date în folosință în fiecare an:

ANUL	NR. TOTAL DE APARTAMENTE DATE ÎN FOLOSINȚĂ	APARTAMENTE CU O CAMERĂ	APARTAMENTE CU DOUĂ CAMERE	APARTAMENTE CU TREI SAU MAI MULTE CAMERE
1956	12.205	2.582 (21,2%)	7.617 (62,4%)	2.006 (16,4%)
1960	30.026	4.414 (14,7%)	21.384 (71,2%)	4.228 (14,1%)
1964	49.280	4.193 (8,5%)	32.358 (65,7%)	12.729 (25,8%)
1966	49.577	6.358 (12,8%)	30.273 (61,1%)	12.946 (26,1%)
1970	71.609	14.849 (20,7%)	42.658 (59,6%)	14.102 (19,7%)
1975	130.505	10.599 (8,1%)	71.027 (54,4%)	48.879 (37,5%)
1976	112.433	6.604 (5,9%)	57.872 (51,5%)	47.957 (42,6%)
1978	151.661	21.322 (14,1%)	70.402 (46,4%)	59.937 (39,5%)
1980	186.604	30.241 (16,2%)	82.490 (44,2%)	73.873 (39,6%)
1986	100.623	13.702 (13,6%)	44.350 (44,1%)	42.571 (42,3%)
1989	54.979	8.547 (15,5%)	19.326 (35,2%)	27.106 (49,3%)

[24] *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1967*, București, p. 390, tabel 193; *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1975*, București, p. 342, tabel 146; *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1984*, București, p. 224, tabel 160; *Anuarul statistic al României 1991*, București, p. 528, tabel 12.13

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Ponderea persoanelor în comparație cu totalul locuințelor
(sursa: Sorina Voiculescu, „The Romanian Post-Socialist City", în Sorina Voiculescu (editor), *The Romanian Post-Socialist City: Urban Renewal and Gentrification*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2009, p. 76)

Evoluția investițiilor în locuințe nu a fost constantă. Mici la început, ele au crescut în special în anii ´70, pe fondul cererii ridicate, a modificărilor legislative și a declanșării, după cutremurul din 4 martie 1977, a sistematizării totale a numeroase cartiere. Cele mai mari sume de bani au fost investite în ultimul deceniu al regimului, cu o ușoară scădere după 1985[25].

Statul a investit bani direct în construcții, prin Banca de Investiții, însă a și acordat credite persoanelor particulare, prin Casa de Economii și Consemnațiuni, pentru locuințe proprietate personală. Numărul locuințelor construite de particulari din fonduri proprii a fost simțitor mai mare decât cel al locuințelor edificate din fondurile statului doar până în 1965-1967. Apoi, investițiile Statului au crescut puternic, atingând un vârf de aproape 200.000 de apartamente pe an în jurul anului 1980. În anii '80, deși sumele investite s-au menținut la un nivel ridicat, numărul total de locuințe predate a scăzut, posibil datorită creșterii substanțiale a costurilor. De asemenea, ritmul construcției de locuințe din fonduri particulare s-a prăbușit după 1970, în condițiile modificărilor legislative, de încurajare a locuitului în bloc în dauna casei și datorită crizei economice.

---

[25] *Anuarul statistic al RPR 1961*, București, Direcția centrală de statistică, p. 266-267, tabel 126; *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1980*, București, Direcția Centrală de Statistică, p. 378-379, tabel 158; *Anuarul statistic al României 1991*, București, Comisia Națională pentru Statistică, p. 508-509, tabel 12.3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

În presă puteau fi găsite felurite cifre privind numărul de familii și persoane care beneficiaseră, într-un anume interval de timp, de locuințe noi. Spre pildă, în primele zece luni ale anului 1974 s-ar fi mutat în apartamente noi, de stat și private, circa 70.000 de familii[26], numărul crescând la 80.000 în 1976[27].

Datele statistice diferă, din păcate, de la o sursă la alta, astfel că nu sunt foarte credibile. Presa centrală arăta că, în perioada 1950-1987, în întrega țară s-ar fi dat în folosință circa 2,2 milioane de locuințe noi, iar în București s-ar fi ridicat, între anii 1965 și 1987, aproximativ 500.000 de apartamente[28]. Alte statistici arată că, între anii 1951 și 1985, s-ar fi construit 5.252.102 locuințe, din care 3.154.106 în mediul urban (60%). Din acestea, 83,1% au fost realizate din fondurile statului și ale întreprinderilor[29]. Autoritățile se lăudau cu o creștere a investițiilor în locuințe de 28 de ori față de anul 1950[30]. Suprafața construită medie a unei locuințe ar fi crescut de la 62,44 m^2 în anii 1967-1970, la 80,46 m^2 în anul 1985[31].

În anul 1979, „două treimi” din populația României ar fi locuit deja în imobile construite în perioada postbelică[32]. În anul 1982, procentul ar fi ajuns la circa 70%[33], doi ani mai târziu la 80%[34], pentru ca până în vara lui 1985 să mai crească cu doar 1%[35]. O altă comparație releva că, dacă în anul 1945 existau 186 de locuințe la mia de locuitori, în 1984 ar fi existat 328 de locuințe la mia de locuitori[36]. În total, în anul 1984, în România ar fi existat circa 7,5 milioane de locuințe[37], iar „zilnic, în medie, 500 de familii se mută în case noi”[38]. Credibilitatea datelor este afectată, însă, de prezentarea lor în cadrul unor articole de presă cu tentă propagandistică.

[26] *Scînteia*, București, anul XLIV, nr. 10032, 22 noiembrie 1974, p. 3
[27] *Ibidem*, anul XLV, nr. 10676, 16 decembrie 1976, p. 1
[28] *Ibidem*, anul LVII, nr. 14116, 9 ianuarie 1988, p. 2
[29] Dorel Abraham, *op. cit.*, p. 235
[30] *Revista economică*, București, nr. 32, 11 august 1989, p. 5
[31] Dorel Abraham, *op. cit.*, p. 235
[32] *Scînteia*, București, anul XLVII, nr. 11497, 9 august 1979, p. 3
[33] *Ibidem*, anul LI, nr. 12401, 7 iulie 1982, p. 3; *România liberă*, București, anul XL, nr. 11834, 17 noiembrie 1982, p. 1
[34] *Revista economică*, București, nr. 31, 3 august 1984, p. 4
[35] *Scînteia*, București, anul LIV, nr. 13327, 28 iunie 1985, p. 3
[36] *Revista economică*, București, nr. 31, 3 august 1984, p. 4
[37] *Ibidem*, nr. 10, 8 martie 1985, p. 2
[38] *Scînteia*, București, anul LVI, nr. 13134, 15 noiembrie 1984, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Creșterea segmentului de construcții locuințe în perioada 1966-1985, comparativ cu anii ´50-´60, în propaganda vremii
(sursa: *Scînteia*, anul LIV, nr. 13341, 1985, p. 2)

În fine, în anul 1988, presa centrală arăta că 82% din populație locuia în „case noi”, iar că între anii 1965 și 1987 se construiseră circa 3,3 milioane de locuințe. Dintre apartamentele construite în perioada menționată, 45% aveau cel puțin trei camere, numărul mediu de camere ajungând la 2,6, iar minim două treimi dintre orășeni locuiau în apartamente construite după anul 1965. Același ziar anunța că în București se construiseră, între anii menționați, o jumătate de milion de apartamente, iar la începutul anului 1988, circa 100 de familii se mutau, zilnic, în casă nouă[39].

„Peste 82 la sută din populația țării locuiește în case noi”
(sursa: *Scînteia*, anul LVIII, nr. 14525, 1989, p. 3)

Făcând o retrospectivă a sistematizării din perioada comunistă din perspectiva arhitectului bucureștean, Gheorghe Leahu nota, în jurnalul său, în 9

[39] *Revista economică*, București, nr. 52, 25 decembrie 1987, p. 36; *Scînteia*, București, anul LVII, nr. 14116, 9 ianuarie 1988, p. 2; *Ibidem*, nr. 14160, 28 februarie 1988, p. 3; *Revista economică*, București, nr. 32, 11 august 1989, p. 5-6

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

noiembrie 1987, următoarele: „…am construit sute de mii de apartamente, am adus de la sat la oraș 8-10 milioane de foști țărani în ultimii 20 de ani. Am făcut kilometri de străzi, sute de kilometri de conducte de canal, apă, gaze, telefoane. Totul e de suprafață, totul e lăudăroșenie. Calitatea vieții e mizerabilă. Gradul de civilizație e inexistent. Calitatea apartamentelor, condițiile de locuire sunt subumane, frig de 8-12 gr. C în case iarna, lumina întreruptă, apă caldă sau călâie dată cu țârâita. (…) A dărâmat (N. Ceaușescu – n.n.) fără milă sute de mii de case foarte bune, vile, căsuțe individuale, blocuri mici și le-a înlocuit cu blocuri, numai ca să se poată lăuda cu cât s-a construit în această epocă. (…) Centrul nou al Capitalei, sistematizarea comunelor, sunt gesturi politice de înlocuire a *vechiului* cu noul fără rațiuni economice sau sociale, ci numai pentru a alimenta propaganda permanentă. Din tot ce s-a făcut în Capitală poate doar metroul este într-adevăr util. Restul – gesturi de grandomanie, de urcare a sute de mii de oameni în cutiile inconfortabile ale celor 80.000 de apartamente cu igrasie, din capitală, cu sărăcie și nivel real de civilizație pe cele mai joase trepte”[40].

2. Fenomenul migratoriu, consecință a urbanizării

Migrația, în special cea internă, a cunoscut valențe noi în perioada postbelică, prin accentuarea deplasărilor din mediul rural către cel urban, fiind efectul principal al trinomului colectivizare-industrializare-urbanizare[41].

Migrația internă se referă la deplasarea populației și schimbarea domiciliului stabil de la *localitatea sau zona de origine* la *localitatea sau zona de destinație*, în cadrul aceleiași țări, aceste deplasări creând *fluxuri migratorii*[42]. Dacă în perioada 1948-1956 ritmul de creștere a populației urbane a fost de 2,54% anual (22,2% în total/perioadă), între 1956 și 1966 ritmul a fost de 2,8% anual (31,8% în total/perioadă), responsabilă pentru aceasta fiind, în mare parte, deplasarea locuitorilor din mediul rural către cel urban[43].

Migrarea către centrele urbane este influențată de tipul acestora, astfel identificându-se centrele de la rangul I până la rangul V, respectiv *centre polarizante*, care au atât dimensiuni, cât și un nivel de dezvoltare și capacitate de absorbție de la mare la mic. Ele sunt categorisite și în funcție de domeniul principal de activitate. În România comunistă existau orașe ale cărei populație

---

[40] Gheorghe Leahu, *Arhitect în Epoca de Aur*, Fundația Academia Civică, 2013, p. 165-166

[41] *Revista economică*, București, nr. 28, 15 iulie 1977, p. 18; *Ibidem*, nr. 43, 28 octombrie 1977, p. 12; *Ibidem*, nr. 52, 30 decembrie 1977, p. 14-16; *Ibidem*, nr. 9, 3 martie 1978, p. 12-14, 32; *Ibidem*, nr. 1, 5 ianuarie 1979, p. 16; *Ibidem*, nr. 2, 12 ianuarie 1979, p. 13-15

[42] I. Measnicov, I. Hristache, Vl. Trebici, *Demografia orașelor României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 26

[43] *Ibidem*, p. 64

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

activa în principal în domeniul construcțiilor, ori în care fie sectorul secundar (industrial), fie cel terțiar (serviciile), dominau. Existau însă și orașe (cu mai puțin de 20.000 locuitori) în care sectorul primar (agricol) era cel dominant. Ritmul de creștere anual al orașelor pe sectoare de activitate s-a situat, între 1956-1974, astfel: orașe cu sectorul primar dominant: 1,5%, orașe cu sectorul secundar dominant: 2,9%, orașe cu sectorul terțiar dominant: 3,1%. Cel mai rapid creșteau orașele cu populația între 20.000 și 100.000 locuitori (3,4%/an)[44].

Pe parcursul deceniilor șase, șapte și opt, majoritatea migranților deveniți orășeni au ales centrele urbane în care dominau fie industria, fie serviciile, fie ambele, din totalul populației, peste 60% fiind veniți din alte localități. În medie, în perioada de după adoptarea Legii sistematizării (1974), circa 58% din populația urbană a României provenea din alte așezări decât cele natale[45].

Avem în vedere două fluxuri migratorii mari: cel dinspre sat către oraș, respectiv cel dintr-un județ într-altul. În perioada interbelică, caracterizată printr-un nivel de urbanizare scăzut, domina migrația rural-rural, pentru ca cea rural-urban să devină mai consistentă în anii ´50, odată ce orașele au ajuns să cazeze minim 30% din populația totală a județelor/țării.

După anul 1948, cauzele deplasărilor de la sat la oraș au fost cooperativizarea agriculturii, ce a lăsat numeroase gospodării fără teren arabil, respectiv deschiderea unor mari centre industriale, cu un număr mare de angajați. Astfel, în deceniul al șaselea, numărul total al persoanelor ce au migrat dinspre mediul rural către cel urban s-a situat undeva la 150.000 anual[46]. Conform Recensământului din 1977, puțin peste 4,1 milioane de orășeni erau născuți în mediul rural[47]. Însă acest total se referă la migranții din mediul urban veniți indiferent de perioadă, numiți *migranți pe parcursul vieții*[48].

De fapt, economia este atât cauza, cât și efectul migrațiilor interne[49]. Nivelul/calitatea vieții era factorul ce influența distanța dinspre/înspre care se migra. Alte cauze ale migrației sat-oraș țin de existența instituțiilor de învățământ, instituțiilor culturale (de la case de cultură, la biblioteci publice), unităților medicale/spitalicești. Migrația rural-urban este influențată și de variația venitului național pe cap de locuitor, ritmul său fiind direct proporțional creșterii sau

[44] *Ibidem*, p. 38-39

[45] *Ibidem*, p. 40-41, 46

[46] Dumitru Sandu, *Fluxurile de migrație în România*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984, p. 63-64

[47] *Ibidem*, p. 76. Numărul exact era de 4.101.227 de persoane, din care 55, 4% erau migranți la mare distanță.

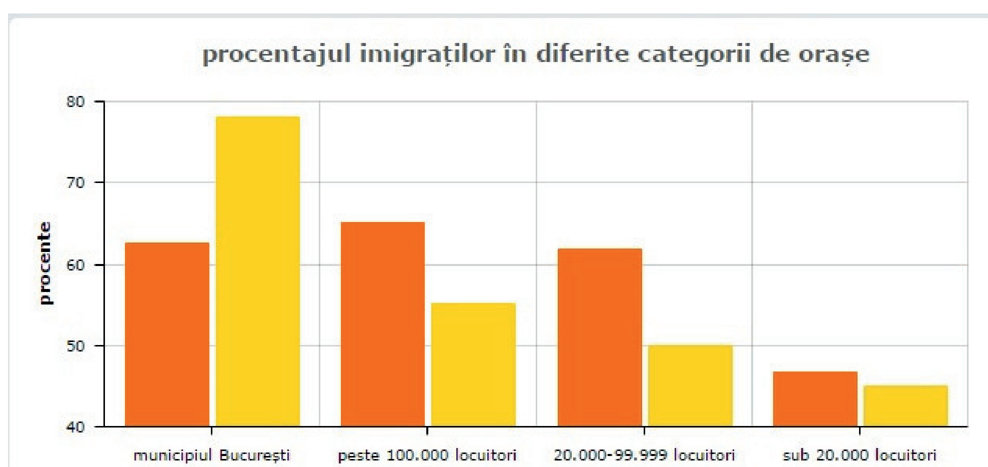
[48] I. Measnicov, I. Hristache, Vl. Trebici, *op. cit.*, p. 26

[49] Liviu Marius Bejenaru, „Relația dintre creșterea demografică și dezvoltarea economică în timpul regimului comunist. Între propaganda oficială și realitățile cotidiene", în *Caietele C.N.S.A.S.*, București, anul II, 2009, nr. 1(3), p. 198-199

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

scăderii nivelului acestui venit. Eventuala creștere a venitului național se reflectă mai mult asupra modului de viață de la oraș decât asupra celui din mediul rural. Pentru un migrant provenit din mediul rural, posibilitățile pe care orașul de destinație le oferă poartă numele de *variabile de dezvoltare*.

După explozia imigrării către orașe din anii ´50, către sfârșitul anilor ´60 s-a ajuns ca circa jumătate din populația orașelor, indiferent de dimensiuni, să provină din mediul rural. De pildă, orașele cu o populație de peste 100.000 de locuitori, cele mai puține, aveau o proporție medie de 65,8% imigrați, iar orașele mici, având între 5000 și 7499 locuitori aveau o proporție semnificativ mai mică a imigraților, de 46,8%[50]. Aceste procente sunt reprezentate conform graficului următor, coloana portocalie reprezentând populația imigrantă față de totalul populației orașului, iar cea galbenă, populația atrasă din alte județe față de totalul populației ca atare:

Ritmul imigrației depindea de dimensiunea și posibilitățile orașului. Astfel, orașele cu peste 100.000 de locuitori aveau un ritm de creștere moderat (15-19,9%) spre rapid și foarte rapid (20-25% sau peste). Orașele celelalte atrăgeau populație în funcție de oferta lor economică. Orașele din sectorul secundar (industrial) erau cele mai multe (119 în anul 1966), iar ritmul de creștere a numărului de imigranți era rapid spre foarte rapid. În schimb, orașele agricole atrăgeau cei mai puțini migranți, în general ritmul fiind sub 15%, până în 19,9% pe an[51].

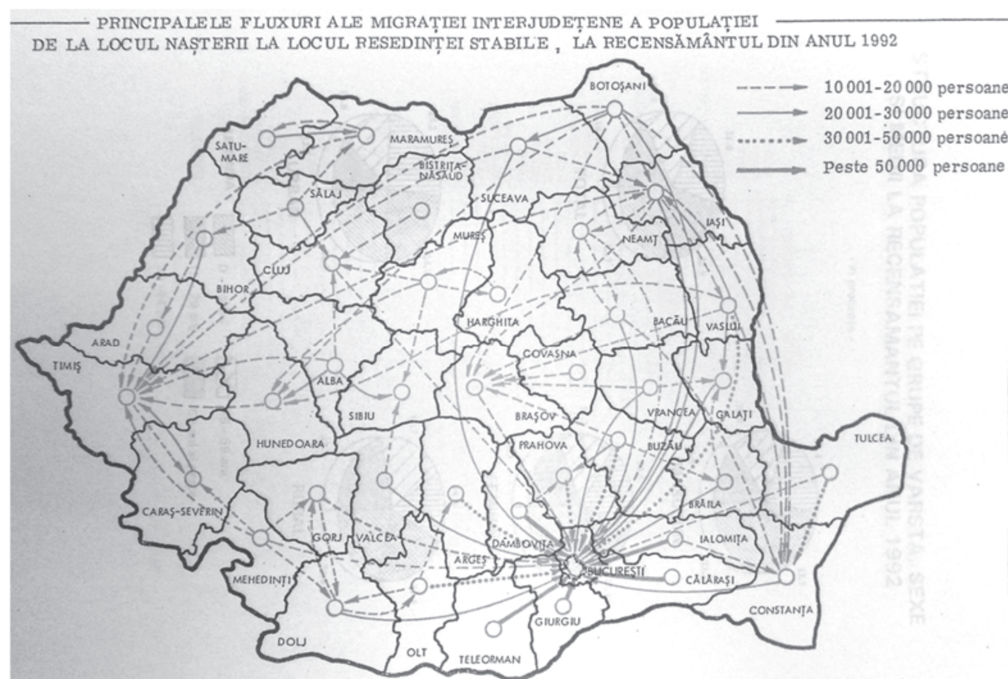
Deplasările aveau loc atât din mediul rural către cel urban, cât și între orașe, de obicei dinspre unul mai mic către altul mai mare. Astfel apar două regularități: cu cât orașul este mai mare, cu atât el va atrage mai multă populație,

[50] I. Measnicov, I. Hristache, Vl. Trebici, *op. cit.*, p. 68
[51] *Ibidem*, p. 74-75

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

iar un oraș mai mai mare va atrage populația de la distanță mai mare[52]. Există și excepții, cum ar fi orașele din Valea Jiului, care reușeau să atragă populație inclusiv de la sute de kilometri distanță, ajungând să aibă un procent de circa 80% din populație provenită din alte locuri decât localitățile de domiciliu.

Fenomenul migratoriu interregional și interjudețean este reprezentat grafic prin suprapunerea fluxurilor de migrație. Acestea nu sunt decât o parte a fluxurilor de deplasare, însă se observă calitatea orașelor mari de a polariza populație din județele vecine. Exceptând Bucureștiul, niciun alt oraș/județ nu reușea să atragă fluxuri mai mari de 50.000 de persoane. Spre exemplu, județul Timiș reușise, până în momentul recensământului din 1992, să atragă populație pe fluxuri de 10-20.000 locuitori și 20-30.000 locuitori. Din prima categorie făceau parte migranți veniți din Maramureș, Bihor, Arad, Alba, Hunedoara, Mehedinți sau din nordul Moldovei. Direcțiile din care au venit migranți din cea de-a doua categorie erau doar două: județele Bihor și Caraș-Severin. Observăm că, în ce privește schimbul de locuitori dintre județele Timiș și Caraș-Severin, înspre Timiș migraseră între 20.000 și 30.000 de persoane, iar către Caraș-Severin se deplasaseră între 10.000 și 20.000 de persoane, explicația stând în diferitele domenii economice prezente într-un județ și absente în celălalt.

Sursa: *Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992*, București, vol. I, 1994

[52] *Ibidem*, p. 65

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Principalele orașe care atrăgeau populație din județele vecine erau București (dinspre Muntenia, Dobrogea și Moldova), Timișoara (dinspre Banat și Crișana), Brașov (dinspre Transilvania și Moldova) și Constanța (dinspre Dobrogea, Moldova și o parte a Munteniei)[53]. Odată cu dezvoltarea economică a orașelor medii și mici, migrația interregională a scăzut în intensitate, cea interjudețeană rămânând relativ constantă[54].

În anii ´70-´80, stabilirea domiciliului în orașe a celor veniți din mediul rural se făcea conform Decretului nr. 307/1971[55], înlocuit cu Decretul nr. 68/1976[56]. Numărul celor care primeau posibilitatea de a se muta, în interes de serviciu sau familial, era stabilit anual de Consiliul de Miniștri (mai târziu inclusiv aprobat prin decret prezidențial), în baza propunerilor comitetelor executive ale Consiliilor Populare Municipale. Persoanele ce locuiau la cel mult 30 de kilometri de locul de muncă nu se puteau muta în orașele în care lucrau.

Pentru evitarea suprapopulării zonelor urbane, în anii ´80, orașele cu 350.000 de locuitori au fost declarate închise, iar migrația înspre acestea a fost oprită; de asemenea, accesul la unele servicii era limitat doar celor care posedau un buletin de identitate pe orașele respective[57].

Fenomenul migratoriu, împreună cu unele decizii legislative ale Statului român, mersul economiei și nivelul de trai, au influențat procesele fundamentale ale demografiei – *mișcarea naturală* a populației: *natalitatea* și *mortalitatea*, respectiv *nupțialitatea* și *divorțialitatea*.

În prima jumătate a perioadei comuniste, natalitatea din mediul urban a scăzut constant, ajungând să se înjumătățească în 1966 față de 1950 (11,4‰ față de circa 20‰), pentru ca interzicerea avortului (prin Decretul 770/1966) să crească mult natalitatea în doar un an (27,4‰ în 1967). Totuși în anii ´70-´80, ritmul a scăzut din nou, ajungând, în anul 1989, la 16‰[58].

Migrația, iar apoi natalitatea, au influențat mai târziu nupțialitatea (care influențează apoi iar natalitatea). Numărul căsătoriilor din România a evoluat în ritmuri diferite în funcție de deceniu. Evident, dată fiind media de vârstă mai

---

[53] *Arhitectura*, București, anul XXXI, 1983, nr. 1(200), p. 23-25

[54] *Viața economică*, București, anul IV, nr. 21(145), 27 mai 1966, p. 15

[55] *Decretul nr. 307/1971 privind stabilirea domiciliului în orașele care, potrivit legii, sunt declarate orașe mari*, https://lege5.ro/Gratuit/gu4tooju/decretul-nr-307-1971-privind-stabilirea-domiciliului-in-orasele-care-potrivit-legii-sint-declarate-orase-mari, accesat în 17 ianuarie 2018

[56] *Decretul nr. 68/1976 privind schimbarea domiciliului din alte localități în orașe declarate, potrivit legii, orașe mari*, https://lege5.ro/Gratuit/he2tgnby/decretul-nr-68-1976-privind-schimbarea-domiciliului-din-alte-localitati-in-orase-declarate-potrivit-legii-orase-mari, accesat în 17 ianuarie 2018

[57] Sorina Voiculescu, „The Romanian Post-Socialist City”, în Sorina Voiculescu (editor), Remus Crețan, Ana Ianăș, Alina Satmari, *The Romanian Post-Socialist City: Urban Renewal and Gentrification*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2009, p. 74

[58] Traian Rotariu, *Demografie și sociologia populației. Fenomene demografice*, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 342-346

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

scăzută, numărul căsătoriilor din mediul urban a fost semnificativ mai mare decât în mediul rural. Creșterea bruscă a numărului căsătoriilor după 1948 este explicabilă prin recuperarea căsătoriilor întârziate în anii războiului și prin recăsătorirea văduvelor de război. Mediile absolute ajung, până în preajma decretului de interzicere a avortului, la peste 11‰, în orașe fiind mai mari. Căderii abrupte de după 1966 i-a urmat o creștere până la valorile anterioare, afectate însă de criza economică din deceniul al nouălea (circa 7-7,5‰)[59].

Migrațiile și sporul demografic au influențat proporția etnică din marile orașe, lucru vizibil în special în Ardealul larg. Creșterea ponderii etnicilor români a fost rezultatul unei fertilități mai mari și al migrației, coroborate cu asimilarea etnicilor maghiari, germani, evrei etc. în rândul majorității. În medie națională, evoluția nu au fost spectaculoasă. În 1956, procentul românilor era 85,7%, pentru ca în 1992 să ajungă la 89,5%. Proporția cetățenilor de etnie maghiară era, în 1956, de 9,1%, iar în 1992 de 7,1%, iar a germanilor de 2,2% în 1956 și de 0,5% în 1992[60].

În orașele din Transilvania, Crișana, Banat și Maramureș, procentajul populației românești, relativ redus în anii interbelici, a crescut suficient cât să-i ofere majoritatea. Din lipsa unor dovezi palpabile, nu putem preciza cu siguranță dacă *românizarea orașelor* transilvănene era intenția autorităților centrale.

De pildă, în Cluj-Napoca, populația românească a cunoscut o creștere rapidă în perioada imediat următoare războiului, ajungând să depășească populația majoritar maghiară cândva în jurul anului 1960:

An	Populație totală	Populație și procent români	Populație și procent maghiari
1941	114.984	11.255 → 9,79%	98.502 → 85,67%
1966	185.663	104.914 → 56,51%	76.934 → 41,44%
1992	328.602	251.697 → 76,59%	74.591 → 22,7%

În aceiași termeni putem compara evoluția demografică a municipiului Satu Mare[61]:

An	Populație totală	Populație și procent români	Populație și procent maghiari
1956	52.096	18.120 → 34,78%	31.204 → 59,9%
1966	68.246	31.696 → 46,44%	34.490 → 50,54%
1977	101.860	51.205 → 50,27%	48.842 → 47,95%
1992	130.584	71.502 → 54,76%	53.917 → 41,29%

Există și excepții: în municipiul Târgu Mureș, raportul dintre populația românească și cea maghiară a rămas neschimbat în perioada comunistă. În 1992,

[59] *Ibidem*, p. 227-228
[60] Cornelia Mureșan, *op. cit.*, p. 94
[61] http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002/smetn02.pdf, accesat în 5 noiembrie 2015

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

orașul număra 84.483 de etnici maghiari, reprezentând 51,37% din populația totală[62]. În municipiul Sibiu, în anul 1948 românii alcătuiau 61,67% din totalul de 60.602 locuitori, pentru ca procentul să crească la 71,7% în 1966 (la 109.515 locuitori), 79,1% în 1977 (la 151.005 locuitori) și 93,7% în 1992 (la 169.610 locuitori). Populația germană reprezenta, în 1948, 27% din totalul locuitorilor, 23,2% în 1966, 16,8% în 1977 și 3,3% în 1992[63]. Fenomenul este explicabil nu doar prin migrarea unui număr mare de români în oraș și a creșterii, prin aceasta, a sporului natural, ci și prin emigrarea germanilor din România.

3. Locuința și calitatea vieții în România comunistă

Urmare a politicii urbanistice de după 1948, societatea a cunoscut transformări. Modul de locuire este factor determinant, alături de locul de muncă și mediul înconjurător, în conturarea calității vieții. În contextul sistematizării urbane, condițiile de locuit din orașe și din localitățile rurale s-au îmbunătățit.

În orașe, calitatea locuirii este determinată de mai mulți factori: vechimea fondului construit, dotările sale, densitatea clădirilor și coerența spațiilor locative și publice din zonele rezidențiale, accesul la servicii publice, mediul înconjurător.

În general, în toate mediile de pe Glob, „locuința a reprezentat (…) un construct social și în același timp cultural, în sens fizic, de spațiu efectiv construit, și în sens cognitiv ca rod al gândirii și imaginației, interferând cu ideea de comunitate, memorie colectivă, grup și individ, identitate, politica de organizare, capital". Locuința, dincolo de spațiul construit, este un simbol – acasă – al familiei, stabilității și securității, un spațiu intim, încărcat de personalitate. Ea „trebuie conceptualizată ca un sistem specific de locuri în care se desfășoară un sistem particular de activități" și face parte dintr-un „sistem mai larg de locuri care este mediul", influențat de ceea ce se întâmplă în el[64].

Calitatea locuinței determină un *mod de viață*, precum și un *stil de viață*. *Modul de viață* se referă la felul în care oamenii aleg să-și organizeze viața și ce semnificații aleg să ofere condițiilor de viață și propriilor activități. Termenul,

---

62 http://www.cjmures.ro:1880/urbanism/patj/parte_scrisa/Partea%20I%20vol%20IV%20-%20Populatia.pdf, accesat în 5 noiembrie 2015

63 Daniela Irimie, *Evoluția și dezvoltarea durabilă a activităților economice în județul Sibiu*, rezumatul tezei de doctorat, Universitatea din București, 2011, accesibil pe http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2012Februarie/Irimie%20Nicoleta%20Daniela%20-%20Evolutia%20si%20dezvoltarea%20durabila%20a%20activitatilor%20economice%20in%20Sibiu/rezumat%20nou.pdf, accesat în 8 noiembrie 2015

64 Maria Mateoniu, „Locuiri tranzitorii. De la camera de cămin la locuința cu chirie", în ***, *De la stradă la ansambluri rezidențiale. Opt ipostaze ale locuirii în Bucureștiul contemporan*, București, Pro Universitaria, 2016, p. 18

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

fiind un concept predominant sociologic, se confundă cu „efectul unor condiții sociale date". Pe de altă parte, *stilul de viață* este asociat cu profilul interior al unui individ sau al unui grup de indivizi și are un nivel de particularitate mult mai mare decât *modul de viață*. Stilul de viață este variant și se diferențiază de la o categorie socială la alta[65].

În România socialistă, atât prin sistematizare, cât și prin centralizarea activităților economice de toate felurile, autoritățile au urmărit implementarea în societate a *principiului egalității*, în sensul „lichidării diferențelor excesive verticale între oameni", respectiv „diversificarea pe orizontală". Diferențele sociale aveau să devină „echitabile" prin echilibrarea veniturilor personale în raport cu munca și eliminarea „tendințelor elitiste în modul de viață"[66].

De beneficiile sociale, cum ar fi locuințele, bursele, alocațiile pentru copii, asistență medicală etc. aveau parte persoanele încadrate în muncă, unele dintre acestea fiind acordate în funcție de contribuția în muncă. Locuința era considerată un drept universal al tuturor angajaților, determinat de nevoi, dar condiționat de încadrarea în muncă și încadrat *ideologiei meritocrației*. De asemenea, prin participarea întreprinderilor la finanțarea unor locuințe destinate angajaților, acestora din urmă li se asigura un stimul suplimentar în muncă[67]. Iar cu toate că majoritatea locuințelor erau identice, ocupanții le-au *redefinit*, astfel apărând atașamentul natural față de un spațiu încărcat politic („spațiile capătă sens atunci când sunt încărcate de semnificațiile pe care cei care le locuiesc le dau acestora")[68].

În perioada comunistă s-au remarcat unele dihotomii ale locuirii urbane, între care „dihotomia dintre relativa uniformizare a locuinței și personalizarea acesteia". Comparația este, mai degrabă, una istorică, referindu-se la posibilitățile de individualizare a locuinței existente înainte de comunism și diminuarea adaptabilității apartamentelor în perioada industrializării construcțiilor și dezvoltării locuințelor tip. Totodată, dacă înainte de comunism locuința era expresia personalității familiei care o ocupa (ne putem referi aici la personalizarea fațadelor de pildă), tipizarea a rupt legătura dintre caracteristicile culturale ale ocupanților și cele ale spațiului construit. O altă dihotomie a apărut între „externalizarea și internalizarea unor funcții ale gospodăriei", în sensul reducerii caracterului productiv al gospodăriei[69].

Modul de locuire urban rezultă din combinația a două elemente: populația și cadrul construit. Este influențat de mai mulți factori, cum ar fi nevoile diferitelor

---

[65] Ion Rebedeu, Cătălin Zamfir, *Modul de viață și calitatea vieții*, București, Editura Politică, 1982, p. 23
[66] *Ibidem*, p. 27-28
[67] *Viața economică*, București, anul V, nr. 42(218), 20 octombrie 1967, p. 3
[68] Andra-Mitia Dumitru, „Apartamentul de bloc între spațiu de locuit și *acasă*", în ***, *De la stradă la ansambluri rezidențiale. Opt ipostaze ale locuirii în Bucureștiul contemporan*, București, Pro Universitaria, 2016, p. 70-72
[69] Dorel Abraham, *op. cit.*, p. 236-238

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

categorii de populație, influența modului de locuire cu care migranții din mediul rural erau obișnuiți înainte de mutare, gradul de urbanizare a populației, care generează anumite comportamente de tip urban în funcție de vechimea locuirii în oraș. Comportamentul cetățeanului urban este influențat de locul de muncă, de serviciile publice, valorile culturii urbane și calitatea spațiului locuibil.

Locuințele, deși erau identice sau asemănătoare, au ajuns să fie ocupate de o populație eterogenă, anume muncitori, ingineri, medici, profesori, dar și de către cei mutați din casele expropriate și demolate, unii dintre ei, pensionari. La începutul perioadei postbelice, utilitățile asigurate erau minimale, iar apartamentele noi nu beneficiau de încălzire centralizată, fiind încălzite cu lemne sau cu ajutorul centralelor de bloc. Locuitorii aveau acces în spații comune și locuri de recreere[70]. Deși inițial aveau băi și spălătorii comune, specifice blocurilor staliniste, ulterior fiecare apartament a beneficiat de propria baie, clădirile aveau acoperișuri-terasă, iar cartierele beneficiau de instituții de învățământ și cinematograf[71]. Calitatea locuirii în blocuri a crescut datorită accesului mai bun la servicii, precum încălzire din sistemul urban centralizat, instalarea ghenelor de gunoi și amenajarea spațiilor publice.

Calitatea locuirii în blocul de apartamente era influențată de mai mulți factori. Astfel, majoritatea apartamentelor construite în perioada comunistă au fost de confort II, III și IV, urmate de cămine, toate cu un confort în principal redus. Numeroase blocuri au fost predate cu finisaje lipsă sau de proastă calitate, fără lift sau cu ghena de gunoi defectă, uneori din apartamente lipsind sau fiind defecte componente esențiale, precum robineți, parchet sau covor P.V.C..; rar, apăreau chiar probleme structurale[72]. Blocurile de locuințe construite în mediul rural erau de o calitate slabă, locatarii încălzindu-se cu soba sau cu ajutorul centralei proprii. Existau situații în care astfel de apartamente nu aveau nici grup sanitar.

În blocurile noi existau și locuințe de calitate bună, bine dotate și eficiente termic, repartizate celor cu studii și funcții, ori scoase la vânzare. Astfel, dorita omogenizare a condițiilor de locuit nu a devenit decât parțial o realitate. Inechităților verticale li s-au adăugat altele orizontale, în cadrul acelorași categorii sociale, generate de diferitele lipsuri aduse de criza economică din anii ´80[73].

În general, prin sistematizare a crescut calitatea locuirii pentru o proporție mare a populației. Nivelul de segregare a populației urbane a scăzut, dar nu a

---

[70] Mariana Borcoman, „On Urban Traditions in Romania: Evolution and Involution”, în Iulian Boldea (coord.), *Globalization and Natural Identity. Studies on the Strategies of Intercultural Dialogue*, Târgu-Mureș, Arhipeleag XXI, 2016, p. 414

[71] Carmen Popescu, „Projected Happiness. Old Myths and New Ambitions in a Bucharest Neighborhood”, în Alfrun Kliems, Marina Dmirtieva (eds.), *The Post-Socialist City. Continuity and Change in Urban Space and Imagery*, Berlin, Jovis, 2010, p. 175

[72] Dumitru Sandu (coordonator), *Viața socială în România urbană*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 57

[73] *Ibidem*, p. 58

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

dispărut. Totodată, au fost eliminate o parte dintre zonele sărăcăcioase de la marginea orașelor, așa-numitele *slums* (mahalale)[74], cu un impact vizual ridicat[75]. „Victoria” acestui tip de urbanizare a fost cu atât mai importantă, cu cât sistemul economic de tip capitalist nu reușise să rezolve, înainte vreme, „problema locativă”[76]. Un alt aspect ține de faptul că, prin reconstrucție, înțelesul termenului de *cartier* s-a modificat – de la cel al unei zone insalubre la unul al *megalopolisului*[77].

Satisfacția față de locuință este un obiect de studiu sociologic, iar nivelul său este influențat de numeroși factori, pornind de la nivelul calitativ al apartamentelor. Numărul și suprafața camerelor de locuit, instalațiile interioare, calitatea execuției sunt importante din acest punct de vedere. De asemenea, numărul locatarilor și dotarea cu bunurile necesare determină gradul de satisfacție. Cheltuielile de întreținere a locuinței și gradul său de igienă sunt la fel de importante[78]. Alt factor important al calității vieții, suprafața de locuit, se situa în jurul a 12,5 m^2 de persoană 1971-1980, iar numărul mediu de persoane aflate într-o locuință era de 3,2[79].

Mobilarea apartamentului se făcea cu mobilă-tip – în caz că era nouă, existând câteva modele. Însă pentru funcționalizarea sa, se făcea mobilier la comandă, ce se putea plia atât spațiului, cât și necesităților, putând fi adaptat spațiului mic, mai multor cerințe etc. Pentru folosirea cât mai eficace a spațiului, canapeaua extensibilă a devenit o piesă foarte căutată de locuitorii apartamentelor. Se întâmpla ca în același bloc să existe uși de intrare în apartamente cu același tip de yală și aceeași cheie[80].

Gradul de satisfacție față de *zona în care individul locuiește* este determinat de factori precum starea drumurilor, alimentarea cu apă și gaz, canalizare, transportul public, proximitatea magazinelor, piețelor, instituțiilor de învățământ, parcurilor, existența serviciilor de comunicații, calitatea mediului natural etc. Aceștia sunt considerați *factori obiectivi* ai determinării satisfacției față de condițiile de locuire. Între *factorii subiectivi* amintim prezența comportamentelor antisociale, locuitorii mediului rural putând percepe orașul ca un loc al agresiunii și violenței, dar și orice alte activități umane care deranjează în proporții variabile (de pildă,

---

[74] Viorel Mionel, „Tipologia segregării geografice în mediul urban”, în *Geographia Napocensis*, anul VII, 2013, nr. 1, p. 89-94

[75] *Scînteia*, București, anul XLIX, nr.11677, 8 martie 1980, p.2; *Ibidem*, anul LI, nr. 12436, 17 august 1986, p.2

[76] Juliana Maxim, *op. cit.*, p. 29-31, 61

[77] *Ibidem*, p. 39; *Scînteia*, anul XLV, nr. 10385, 11 ianuarie 1976, p. 1, 3

[78] *Statistica nivelului de trai al populației*, p. 298-299

[79] Ana Ianăș, „Tipul de locuire caracteristic României în diferite perioade”, în Sorina Voiculescu (editor), Remus Crețan, Ana Ianăș, Alina Satmari, *The Romanian Post-Socialist City: Urban Renewal and Gentrification*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2009, p. 60

[80] Silica Tănase, *op. cit.*, p. 506-507; Valentin Vasile, *Viața cotidiană a românilor între anii 1941-1965*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014, p. 75

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

zgomot)[81]. În general, orășenii se arată mai degrabă mulțumiți de calitatea locuinței decât de calitatea urbei în care locuiesc[82]. Altfel spus, orașul are avantaje și dezavantaje, percepute subiectiv, în mod relativ diferit de către fiecare individ.

Percepția locuitorilor față de oraș și blocul de locuințe este interesant de observat. Dacă pentru unele persoane, orașul este doar „o multitudine de blocuri", pentru altele acest spațiu oferă confortul existenței utilităților. Totodată, lipsa organicității și excesele de tot felul nu ar putea, în ochii unora, crea cadrul unei calități a vieții superioare ruralului sau altor orașe. Pentru unii cercetători, blocul de locuințe apare perceput ca un micro-oraș, în care este zarvă mereu, iar apartamentului nu-i poți spune „acasă", pentru că nu este, fizic, o casă. Aceștia văd apartamentul ca pe un „cerc închis", complet abia după intrarea înăuntrul său și închiderea ușii. Este locul unde începe și se termină intimitatea. Pe de altă parte, casa scării poate fi percepută ca un „no man´s land", iar parcul de lângă bloc ca un spațiu comun de socializare, un loc al „libertății"[83].

În blocul de locuințe se formează mai multe forme de sociabilitate. Una ar fi cea familială, apoi cea dintre generațiile care nu fac parte din aceeași familie, iar alta e cea de tipul vecinătății, cu vecinii de sus sau jos, ori cu cei aflați în dreapta sau stânga, pe probleme curente sau ca urmare a unor principii și pasiuni comune[84]. În general, locatarii blocurilor se considerau ca aparținând clasei mijlocii, însă o clasă mijlocie în accepție socialistă, a oamenilor profesionalizați[85].

Conform sociologilor, populația rurală mutată în orașe s-a putut adapta relativ repede la stilul de viață urban, însă *integrarea* în mersul vieții orașului s-a petrecut mai lent. Imigrații, având tendința de a-și impune propriile valori, aduse din satele de proveniență, au contribuit la ceea ce cercetătorii numesc „ruralizarea orașului". Iar ca exemple putem aminti crearea unor relații de vecinătate puternice, asigurarea rezervelor de hrană peste iarnă, creșterea animalelor în curțile caselor urbane sau amenajarea unor grădini în jurul blocurilor. „Se tăia porcul de Ignat în aleea blocului. (…) Pe balcon se creșteau păsări". Pentru curtea blocului „cea mai bună treabă este o grădină cu salată verde sau cu usturoi. Și se punea un furtun la chiuveta din bucătărie și se uda grădina de zarzavat"[86].

---

[81] Dumitru Sandu (coordonator), *Viața socială în România urbană*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 60-61, 68-71; Bogdan Voicu, „Despre precaritatea locuirii urbane, în România", în *Calitatea vieții*, București, XVI, nr. 1-2, 2005, p. 51,53

[82] Dumitru Sandu (coordonator), *op. cit.*, p. 63

[83] Vintilă Mihăilescu, Viorica Nicolau, Mircea Gheorghiu, Costel Olaru, „Blocul între loc și locuire. Teme și probleme de etnologie urbană", în *Revista de cercetări sociale*, 1994, nr. 1, p. 74-75, 78-79

[84] *Ibidem*, p. 80-84

[85] Ioan Mărginean, „Clasa mijlocie în fostele țări socialiste", în *Revista de cercetări sociale*, 2000, nr. 3-4, p. 5

[86] Silica Tănase, *op. cit.*, p. 504-505

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Desigur, a existat și un proces invers, de „urbanizare a ruralului”, obținut prin investiții publice (în drumuri, utilități și dotări social-culturale) și o mai bună legătură a acestuia cu mediul urban[87].

Calitatea locuirii în blocuri a fost afectată în sens negativ, în anii ´80. Lucrările de construcții au suferit din cauza lipsei unor materiale, înlocuirea altora cu substituenți de o mai proastă calitate (de pildă, parchetul a fost înlocuit la un moment dat, în majoritatea apartamentelor, cu covoare P.V.C., iar tencuielile lăsau loc tapetului) ori calitatea slabă a materialelor prezente pe șantiere.

Slaba calitate a lucrărilor de construcții a fost cauza multor probleme în noile blocuri – de la tencuiala pătată sau căzândă, tâmplărie cu lufturi, la infiltrații și defecțiuni ale instalațiilor etc.[88] Finisajele exterioare aveau și ele, uneori, probleme[89]. Problemele ușoare erau semnalate în presă, prin articole de tip anchetă sau interviuri, uneori atrăgându-se atenția asupra întârzierilor în rezolvarea acestora[90]. Cazuri mai serioase apăreau rar. De pildă, în anul 1969, un bloc proaspăt predat în orașul Constanța „s-a rupt”, fundația sa cedând în parte[91]. Câțiva ani mai târziu, un balcon al unui bloc relativ nou din Oradea s-ar fi prăbușit (nu știm dacă parțial sau total) sub greutatea bunurilor depozitate[92].

În blocurile construite din panouri prefabricate, cele mai multe nemulțumiri erau provocate de pătrunderea umezelii și apariția igrasiei[93]. Inundarea subsolurilor blocurilor era o altă constantă a perioadei.

Un alt aspect ce a afectat calitatea locuirii la bloc și nu numai a fost reducerea furnizării energiei – termice și electrice. Invocând „criza energetică de pe plan mondial”, autoritățile au decis, la începutul anilor ´80, să adopte mai multe măsuri de reducere a consumului industrial și casnic de energie electrică, energie termică, gaze naturale și alți combustibili. Conform unor decizii luate la nivel național în anul 1982, fiecare familie era obligată să reducă consumul general de energie cu 20%. Consumul de energie termică era plafonat, atât pentru unitățile industriale (unde temperatura maximă nu putea depăși 16ºC), cât și pentru populație (în apartamente nu putea fi înregistrată o temperatură mai mare de 18ºC), totodată tarifele crescând[94].

Obținerea unor temperaturi interioare mai mari în sezonul rece ar fi fost posibilă în condițiile „modernizării tehnologiilor”, a „asigurării funcționării riguroase a tuturor utilajelor și instalațiilor” și prin „manifestarea unei atitudini

[87] Dorel Abraham, *op. cit.*, p. 240-241
[88] *România liberă*, București, anul XXXVI, nr. 10523, 26 august 1978, p. 1-2
[89] *Ibidem*, anul XXXIX, nr. 11317, 18 martie 1981, p. 3
[90] *Scînteia*, București, anul LV, nr. 13554, 21 martie 1986, p. 2
[91] *Flacăra*, București, anul XXI, nr. 873, 26 februarie 1972, p. 6-7
[92] *Crișana*, Oradea, anul XXXVII, nr. 11039, 3 septembrie 1982, p. 3
[93] *România liberă*, București, anul XXXIX, nr. 11310, 10 martie 1981, p. 3
[94] *Ibidem*, anul XL, nr. 11715, 30 iunie 1982, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

ferme față de orice cazuri de nepăsare și risipă în utilizarea energiei electrice". Aceste lucruri nu erau, însă, realizabile, atât timp cât aproape orice modernizare a utilajelor și instalațiilor din întreprinderi și alte clădiri era blocată. În campaniile de presă pentru economisirea energiei electrice se motiva că, de pildă, prin reducerea consumului național de energie electrică pe anul 1982 cu 1%, se putea asigura necesarul de curent pentru producerea a 120.000 de tone de hârtie sau a 100.000 de frigidere[95]. Frigidere care, mai apoi, stăteau nefolosite, tocmai pentru a se face economie la curent…

Aceste campanii au continuat[96] până în anul 1989, în principal prin prezentarea măsurilor luate în această direcție de către diferite entități – ministere[97], consilii populare, Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare[98], mesajul devenind, în timp, mai dur. În 1987 se cerea o „atitudine drastică", „disciplină" și „grijă maximă" pentru „economisirea severă" a energiei, „în interesul națiunii". Clienții casnici erau obligați să reducă consumul de electricitate cu 20-50%, însă deja asta nu mai depindea exclusiv de ei, curentul fiind furnizat după un program de câteva ore pe zi[99].

Pentru reducerea consumului de energie electrică, consumatorilor casnici li se recomanda înlocuirea becurilor cu altele de o putere redusă, spațiul iluminat să fie redus la strictul necesar, li se interzicea folosirea boilerelor, reșourilor și radiatoarelor electrice în orele cu vârf de sarcină, iar aparatele electronice trebuiau folosite cât mai puțin. Depășirea consumurilor maxime era pedepsită cu amendă.

Datorită răcirii caloriferelor, temperatura din apartamente, în timpul iernii, a rămas, de multe ori, sub 18ºC (limita maximă admisă). Pe sub ferestre și ușile exerioare, insuficient izolate, frigul pătrundea ușor, camerele putând fi mai bine sau mai slab încălzite, depinzând de amplasare (pe colț sau în miloc), de etanșeitate și dimensiune[100]. Pentru reducerea pierderilor de căldură, cetățenilor li se recomanda chituirea geamurilor, etanșarea rosturilor dintre cercevele și tocul ferestrei și între tocul ferestrei și zidărie, montarea de bureți în jurul ușilor. Se putea monta un al treilea rând de geamuri sau a un strat de polistiren pe peretele exterior, însă astfel de lucrări se realizau foarte rar[101].

---

[95] *Scînteia*, București, anul LI, nr. 12268, 2 februarie 1982, p. 1

[96] *România liberă*, București, anul XLI, nr. 12153, 28 noiembrie 1983, p. 1, 3; *Scînteia*, București, anul LVI, nr. 13833, 11 februarie 1987, p. 3; *Ibidem*, nr. 13840, 19 februarie 1987, p. 2

[97] *România liberă*, București, anul XL, nr. 11840, 24 noiembrie 1982, p. 2; *Ibidem*, nr. 11842, 26 noiembrie 1982, p. 5; *Ibidem*, nr. 11844, 29 noiembrie 1982, p. 5; *Ibidem*, nr. 11846, 1 decembrie 1982, p. 1, 5; *Ibidem*, nr. 11847, 2 decembrie 1982, p. 1-2; *Ibidem*, nr. 11848, 3 decembrie 1982, p. 3

[98] *Ibidem*, nr. 11843, 27 noiembrie 1982, p. 3

[99] *Scînteia*, București, anul LVI, nr. 13830, 4 ianuarie 1987, p. 3

[100] *România liberă*, București, anul XXXIX, nr. 11310, 10 martie 1981, p. 1

[101] *Scînteia*, București, anul XLIX, nr. 11536, 26 septembrie 1979, p. 2; *România liberă*, București, anul XXXVIII, nr. 11188, 16 octombrie 1980, p. 5

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

O altă problemă a locuitorilor din blocuri a fost întreruperea alimentării cu apă caldă. Pentru rezolvarea unei părți a problemei, autoritățile au încercat să implementeze soluția panourilor solare montate pe acoperiș pentru prepararea apei calde. Dar experimentul din București și Timișoara[102] nu a fost apoi extins.

Iluminatul public și iluminatul casnic trebuie reduse față de consumul stabilit pentru iarna 1983–1984 cu 50%

CETĂȚENI!

Respectați normele și indicațiile privind consumul redus de energie! Contribuiți prin chibzuința voastră la depășirea rigorilor iernii!

ECONOMISIȚI CÎT MAI MULȚI KILOWAȚI!

O preocupare ce trebuie să mobilizeze pe fiecare cetățean, pentru că:

PENTRU OBȚINEREA UNUI KILOWATT-ORĂ SE CONSUMĂ:	CU UN SINGUR KILOWATT-ORĂ SE POT PRODUCE:
• 1,5 kg lignit sau • 280 g păcură sau • 0,32 mc gaz metan	• 10 kg ciment sau • 7 kg îngrășăminte complexe sau • 1,5 kg țesături din lînă

1,5kg LIGNIT
0,32m.c. GAZ
280g PĂCURĂ
10 kg ciment
7 kg îngrășăminte complexe
1,5 kg țesături din lînă

CÎTEVA MĂSURI PRACTICE CARE TREBUIE APLICATE NEÎNTÎRZIAT:

Pentru economisirea energiei electrice:

• Să rămînă în funcțiune un singur bec, aprins doar pe timpul cît se află un om în încăpere.

• Becurile mari trebuie înlocuite cu becuri de putere redusă, inclusiv de 15 W.

• Trebuie redus la strictul necesar spațiul iluminat din fiecare locuință.

• Să se renunțe complet la aparatele electrice de încălzit, la frigidere, să nu se folosească aparate de uz casnic care pot fi înlocuite prin munci gospodărești.

• Să se renunțe cu desăvîrșire la iluminatul din fața locuințelor, a balcoanelor, curților, garajelor, magaziilor.

• Să se reducă la minimum iluminatul holurilor, scărilor prin reducerea numărului de becuri și să se monteze automate de scară.

Pentru economisirea consumului de gaze:

• Să se reducă la strictul necesar timpul de funcționare a arzătoarelor, să se excludă funcționarea lor în gol.

• Trebuie înlocuite arzătoarele neeconomicoase în imobilele încălzite cu gaze.

• Se interzice folosirea gazelor de la bucătărie pentru încălzirea camerelor.

• Să fie verificate și refăcute izolațiile termice ale cazanelor și conductelor.

Texte propagandistice privind economisirea energiei
(sursa: *Scînteia*, București, anul LIV, nr. 13187, 16 ianuarie 1985, p. 5, nr. 13188, 17 ianuarie 1985, p. 5 și anul LVI, nr. 13831, 8 februarie 1987, p. 3)

[102] *România liberă*, București, anul XXXVIII, nr. 11202, 1 noiembrie 1980, p. 2; *Scînteia*, București, anul LIII, nr. 12991, 31 mai 1984, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Mobilierul specific pentru apartamente: compact și funcționalist
(sursa: https://www.ziaruldevrancea.ro/special/educatie/83229-inedit-reclame-la-mobilerul-romanesc-din-perioada-comunista.html)

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

IV. DEZVOLTAREA URBANĂ ÎN ORADEA ANILOR ’50-’60

Cel de-Al Doilea Război Mondial a însemnat, pentru Oradea, schimbări importante din punct de vedere administrativ, demografic și economic. Orașul a trecut prin două schimbări de regim politic: după 21 de ani de administrație românească, prin arbitrajul din 30 august 1940 de la Viena, Oradea a fost cedată, împreună cu tot nordul Crișanei, Maramureșul și nord-estul Transilvaniei, Ungariei horthyste. Transformările din peisajul citatin s-au referit, la început, la revenirea vechilor denumiri din perioada austro-ungară a instituțiilor, străzilor, spațiilor publice și la reorganizarea administrației. Fiind o perioadă dificilă, de război, Oradea rămânând între granițele ungare timp de patru ani, nu au avut loc schimbări edilitare semnificative. Din contră, o parte a celor care au contribuit la dezvoltarea economică și imobiliară a orașului antebelic și interbelic – familiile evreiești – au fost ghetoizate și transportate în lagărele din Polonia.

În toamna anului 1944, Oradea a fost bombardată, între altele fiind distruse depoul de locomotive și mai multe locuințe, podul din zona centrală a fost aruncat în aer, iar primăria a fost devastată și incendiată. În 12 octombrie același an, Armata Română și cea Sovietică au eliberat orașul de ultimii soldați fasciști și horthyști, iar revenirea oficială între granițele României s-a petrecut după 6 martie 1945, când a fost instalat guvernul pro-comunist al lui Petru Groza.

În anul 1948 Oradea avea 83.991 locuitori, din care majoritatea (68,60%) erau de etnie maghiară. Românii populau orașul în proporție de 28,44%, evreii – 2,18%, cărora li se adăugau 170 de germani, 155 de slovaci, 56 de țigani și 266 de reprezentanți ai altor minorități[1].

Orașul era condus de o administrație comunistă, preponderent maghiară, iar economia se confrunta cu naționalizarea principalelor mijloace de producție, demarat în 11 iunie 1948[2]. Cooperativizarea agriculturii, impunerea cotelor de produse și deposedarea țărănimii de pământ, începute în 1949, au declanșat un val de revolte și de migrație dinspre sat spre oraș, ce s-a resimțit apoi în anii ´50.

Treburile administrative erau gestionate de Sfatul Popular Orășenesc, în anul 1950 fiind luate mai multe decizii ce au influențat parcursul social al urbei. Vorbim, în primul rând, de naționalizarea locuințelor, hotelurilor și a altor

---

[1] Mihai D. Drecin, „Considerații asupra evoluției demografice a orașului Oradea pe baza recensămintelor oficiale (1880-2011), în *Economie și istorie, dialog și interdisciplinaritate. In honorem prof. univ. dr. Ioan Lumperdean la împlinirea vârstei de 60 de ani* (coordonatori Dana Bako, Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf, Răzvan V. Mustață), Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2015, p. 520

[2] Delia Cora, *De la proprietatea privată la proprietatea comunistă. O istorie a naționalizărilor în Bihor (1948-1954)*, teză de doctorat, Universitatea din Oradea, 2014, passim.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

imobile, făcută prin Decretul nr. 92 din 19 aprilie 1950. Conform actului, imobilele aparținând foștilor industriași, moșieri, bancheri și comercianți erau preluate în proprietatea Statului și administrarea Sfatului Popular[3]. Naționalizarea primelor imobile a fost pregătită din noaptea de 19 spre 20 aprilie, fiind urmărită de 115 administratori. Au fost alcătuite echipe de activiști și milițieni care s-au deplasat la domicilii dinainte stabilite pentru a semna, împreună cu proprietarii, procesele-verbale de predare-primire a imobilelor. Deși au existat numeroase refuzuri, până în 22 aprilie, în Oradea, au fost naționalizate circa 5000 de locuințe[4].

Câteva luni mai târziu, urmare a reformei administrativ-teritoriale, orașul a fost împărțit în trei raioane[5]. Au existat două propuneri de raionare: cu două, respectiv trei raioane. A doua variantă a fost considerată mai bună. Denumirile acestora erau: raionul Breiner Béla (Raionul 1) (activist comunist orădean), raionul Mareșal Malinovski (Raionul 2) (după zona prin care Armata Sovietică a intrat în oraș în 1944, respectiv unde a funcționat sediul comandamentului) și raionul 1 Mai (Raionul 3) (zonă industrială)[6]. Odată cu această reorganizare, a fost propusă alipirea de Oradea a două localități: Seleuș și Episcopia-Bihor. Astfel, comuna Seleuș, în suprafață de 7 km^2 și 1664 de locuitori, urma să fie anexată Raionului 1 Mai[7], iar comuna Episcopia-Bihor, în suprafață de 30 km^2 și 3828 de locuitori, urma să fie anexată Raionului Breiner Béla[8]. Seleușul a fost alipit orașului în anul 1950, iar Episcopia-Bihor în 1956[9].

Economia Oradiei a profitat, în anii ´50, de o perioadă de relativă liniște. Industria locală a fost reorganizată, prin comasarea mai multor ateliere și fabrici de mici dimensiuni, dar și prin unele divizări. Una din cele mai mari astfel de comasări a fost cea premergătoare înființării Întreprinderii de mașini-unelte „Înfrățirea". Atunci au fost unificate zece fabrici, unitatea specializându-se în producerea de mașini-unelte în anii 1953-1955[10]. Producția a crescut în urma

[3] *Decret nr. 92 din 19 aprilie 1950 pentru nationalizarea unor imobile (prin care se nationalizeaza imobilele cladite ale fostilor industriasi, fostilor bancheri, fostilor mari comercianti şi celorlalte elemente ale marii burghezii, imobile cladite ale exploatatorilor de locuinte, hoteluri şi alte asemenea)*, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=8797, accesat în 2 aprilie 2017

[4] Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor (în continuare A.N.-S.J.Bh.), *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 838/1950, f. 250-251

[5] Legea de reorganizare teritorial-administrativă a R.P.R. a fost adoptată la 8 septembrie 1950. Vezi: *Legea nr. 5/1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române*, http://lege5.ro/Gratuit/gezdiobxgu/legea-nr-5-1950-pentru-raionarea-administrativ-economica-a-teritoriului-republicii-populare-romane, accesată în 2 aprilie 2017

[6] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 838/1950, f. 101

[7] *Ibidem*, f. 103

[8] *Ibidem*, f. 104

[9] Aurelia Susan, „Evoluția teritorială a orașului Oradea", în *Studia geographia*, Cluj-Napoca, 1971, nr. 2, p. 51

[10] Mariana Barna, *Industrializare și demografie în centrele urbane ale Crișanei (1960-1980)*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2014, p. 62

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

achiziționării unor utilaje noi și construirii unei turnătorii[11]. În 1960 a debutat construirea unei hale de prelucrări mecanice[12], dată în folosință un an mai târziu[13].

În aceeași perioadă (1951) a fost înființată Întreprinderea de Accesorii pentru Mijloace de Transport (I.A.M.T.), care producera de bunuri de larg consum din metal. În anii ’50, întreprinderea își desfășura activitatea în trei puncte diferite din oraș, însă lucra cu utilaje învechite și neperformante[14]. Tot în sectorul industriei de prelucrare a metalului, apărea, în 1950, Întreprinderea mecanică și de piese de schimb, iar în anul 1959 era creată Întreprinderea Metalica, ce producea veselă din metal și, mai apoi, mașini de gătit[15].

Alte fabrici care s-au dezvoltat pe parcursul deceniului șase au fost „Dobrogeanu Gherea” și Solidaritatea, ambele de încălțăminte, fabrica de spirt Victoria, fabrica de vopsele Transilvania, fabrica de blănuri 1 Mai, fabrica de boia Avântul, cea de produse chimice Sinteza, fabrica de bere ș.a.[16] În perioada 1960-1962 au fost extinse unele secții ale întreprinderilor Interindustrial, unde se aștepta o dublare a producției[17], Avântul, Sinteza[18] și a fabricii de gheață[19]. În 1965 era supraetajată o secție a întreprinderii Solidaritatea și se construia o clădire nouă[20].

Întreprinderile industriale erau dispersate în mai multe zone ale orașului, în special în partea sa vestică (zona străzii Decebal), centrală și estică (zona Căii Clujului, din cartierul Velența și până la ieșirea spre Oșorhei). O astfel de dispersare crea probleme de eficiență a activității, respectiv disconfort pentru locuitorii din vecinătăți. Pe lângă acestea, existau mai multe cooperative meșteșugărești. Pe teritoriul orașului funcționau trei Gospodării Agricole Colective, o întovărășire agricolă și trei asociații simple pentru culturi speciale[21], respectiv o Stațiune de Mașini și Tractoare[22].

În jurul anului 1960, economia Oradiei intra în etapa dezvoltării industriale intensive. Atunci a fost definitivată prima schiță de sistematizare a urbei, realizată de către Institutul de Studii și proiectare pentru Construcții, Arhitectură și

---

[11] *Întreprinderea Înfrățirea Oradea. Un sfert de veac în construcția mașinilor-unelte. 1949-1974*, Oradea, 1974, p. 18-19

[12] *Crișana*, Oradea, anul XV, nr. 79, 3 aprilie 1960, p. 1; A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 3/1960, f. 145-146

[13] *Întreprinderea Înfrățirea Oradea. Un sfert de veac în construcția mașinilor-unelte. 1949-1974*, Oradea, 1974, p. 20

[14] *Monografia Întreprinderii de Accesorii pentru Mijloace de Transport Oradea*, 1981, p. 11-12

[15] Mariana Barna, *op. cit.*, p. 63-64

[16] *Ghidul străzilor din orașul Oradea – Nagyvárad város utcáinak útmutatója*, 1958, p. 13

[17] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 3/1960, f. 154

[18] Mariana Barna, *op. cit.*, p. 51

[19] *Crișana*, Oradea, anul XVII, nr. 202, 26 august 1962, p. 3

[20] *Ibidem*, anul XX, nr. 182, 3 august 1965, p. 1

[21] *Ghidul străzilor din orașul Oradea – Nagyvárad város utcáinak útmutatója*, 1958, p. 14

[22] *Crișana*, Oradea, anul XIII, nr. 49, 28 februarie 1958, p. 5

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Sistematizare (I.S.C.A.S.) București. În baza sa au fost dezvoltate zonele industriale, de depozite, câteva zone de locuințe individuale și colective. Schița de sistematizare era concepută în baza unui plan de dezvoltare pe 20-25 ani, prin aceasta stabilindu-se perimetrul orașului, zonele funcționale – în principal industriale și locative, spațiile verzi, regimul de construire, amplasarea clădirilor social-culturale. Orice clădire putea fi ridicată doar respectând schița de sistematizare și în urma obținerii unei autorizații de construire din partea Comitetului Executiv al Sfatului Popular Orășenesc[23]. Se recomanda persoanelor care voiau să-și construiască o locuință proprietate personală să se asocieze, pentru a ridica imobile multifamiliale.

Creșterea întreprinderilor industriale locale era limitată de faptul că se aflau în interiorul orașului, unele în vecinătatea cartierelor de locuințe. Din acest motiv, după realizarea schiței de sistematizare s-a pus problema înființării unei platforme industriale noi, în zona de vest a orașului, pe Calea Borșului. Noua zonă industrială era concepută să găzduiască o centrală electro-termică pe cărbuni[24], împreună cu unele fabrici.

Investițiile industriale aveau la bază studii tehnico-economice și schițe, cu detalii de sistematizare, cele mai importante fiind prezentate atât autorităților locale, cât și forurilor generale din București, împreună cu machetele unor întreprinderi propuse pentru edificare. „După ce era făcut acest studiu tehnico-economic, care era avizat de Ministerul Construcțiilor, urma proiectarea, făcută în etape, în funcție de urgență, erau niște grafice făcute special pentru asta. (Pe amplasament – n.n.) se începea cu drumurile provizorii, făcute din prefabricate, făceam rețelele, după care începeau lucrările de construcții”[25]. Unitățile industriale erau construite de Trustul Regional de Construcții Crișana și de Trustul de Construcții Industriale, ultimul fiind parte a grupului de șantiere Cluj și desprins de acesta în 1967.

Bazele platformei industriale de pe Șoseaua Borșului au fost puse în anul 1962, odată cu inaugurarea șantierului Uzinei de Alumină[26]. Oradea a fost aleasă să găzduiască întreprinderea după interogarea altor 16 potențiale amplasamente, în principal datorită existenței, în apropiere, a unor rezerve de bauxită – în Roșia, Zece Hotare, Vârciorog – necesar producerii oxidului de aluminiu calcinat, trimis apoi la Slatina pentru prelucrare[27]. Uzina a fost dată în folosință în anul 1965[28].

---

23 *Ibidem*, anul XV, nr. 35, 12 februarie 1960, p. 2

24 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 3/1960, f. 142-143

25 Interviu cu L.C., inginer-proiectant la Trustul de Construcții Industriale – Oradea, 7 februarie 2018

26 Liviu Borcea, Gheorghe Gorun (coord.), *Istoria orașului Oradea*, Oradea, Editura Cogito, 1995, p. 412

27 Mariana Barna, *op. cit.*, p. 45-46

28 *Crișana*, Oradea, anul XIX, nr. 310, 31 decembrie 1964, p. 3; *Ibidem*, anul XX, nr. 4, 7 ianuarie 1965, p. 1; *Viața economică*, București, anul IV, nr. 25 (149), 24 iunie 1966, p. 4

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Pentru ca uzina de alumină să primească suficientă energie și abur, dar și pentru ca orașul să poată fi alimentat cu electricitate și căldură la parametri normali, în vecinătate au debutat, în anul 1963, lucrările de construire a unei centrale electro-termice (C.E.T.)[29], cu punere în funcțiune trei ani mai târziu. Șantierul C.E.T. a avansat foarte greu din cauza deficiențelor în aprovizionarea cu materii prime, cu utilaje și datorită lipsei parțiale a forței de muncă specializate. „În 1962 nu era finanțarea deschisă pentru C.E.T.. Aflând despre asta, a venit presa și am pus câțiva muncitori să sape pe-acolo și abia aboi s-a deschis finanțarea. Terenul era expropriat, însă nu exista finanțare"[30]. Centrala folosea cărbunii ca materie primă, urmând ca primii beneficiari casnici ai energiei termice furnizate în mod centralizat să fie locatarii blocurilor din Zona de Vest. „Lucrările la C.E.T. au fost cele mai grele, pentru că s-a săpat la minus 12 metri", iar pânza freatică era aproape de nivelul de călcare. Aceasta fiind prima etapă a construirii centralei, celelalte au continuat până în anul 1976, când a fost atinsă puterea instalată de 250 MW.

Alte fabrici care au completat platforma industrială sunt cea de zahăr, cea de vopseluri Sinteza, Combinatul de prelucrare a lemnului și Întreprinderea de Prefabricate, astfel că în Oradea anului 1968 ar fi existat 45 de întreprinderi industriale și cooperatiste[31], numărul crescând la 48 în anul următor[32].

Din punct de vedere edilitar, unele investiții făcute în oraș au reprezentat o necesitate de moment, iar altele au fost proiecte de dezvoltare, atât pe partea de infrastructură, cât și pe cea socială. În anul 1949 era dat în folosință noul pod peste Crișul Repede din centrul orașului, construit în locul altuia metalic, aruncat în aer cu cinci ani în urmă. Un alt pod a fost construit în apropierea Cetății, în capătul străzii gen. Magheru (1954-1955)[33], iar unul pietonal în amonte de podul Decebal. În această perioadă s-a investit în modernizarea mai multor străzi, prin pavararea carosabilului cu piatră spartă și acoperirea trotuarelor cu plăci de beton. În anul 1955 au fost amenajate 3,6 km de astfel de trotuare, în 1956 – 7,1 km, iar în 1957 – 8,9 km, în mare parte în cartierele mărginașe[34]. În anii următori, astfel de lucrări s-au desfășurat atât în cartiere limitrofe, precum Dorobanților, Hunyadi (azi Oncea), C.F.R., cât și în zona centrală, pe strada Decebal[35].

În locul fostei piețe Mihai Viteazul, în primăvara anului 1950 începea amenajarea unui parc public (denumit ulterior 23 August – astăzi 1 Decembrie),

---

[29] Mariana Barna, *op. cit.*, p. 48

[30] Interviu cu L.C., inginer-proiectant la Trustul de Construcții Industriale – Oradea, 7 februarie 2018

[31] *Crișana*, Oradea, anul XXIII, nr. 96, 23 aprilie 1968, p. 1

[32] *Viața economică*, București, anul VII, nr. 8 (286), 28 februarie 1969, p. 4

[33] *Ghidul străzilor din orașul Oradea – Nagyvárad város utcáinak útmutatója*, p. 14

[34] *Ibidem*, p. 15

[35] *Crișana*, Oradea, anul XIII, nr. 131, 6 iunie 1958, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

prin munca voluntară a unor angajați și elevi din Oradea și din câteva comune[36]. În zona centrală au fost amenajate și alte parcuri, precum Parcul Muncitoresc (Parcul I. C. Brătianu) și parcul din vecinătatea podului 23 August (azi Podul Dacia), dotate cu bănci de odihnă și iluminat public[37]. De asemenea, pe parcursul anilor ´50 au fost efectuate lucrări de amenajare a malurilor Crișului Repede.

Investițiile de ordin social-cultural s-au concretizat prin ridicarea de clădiri sanitare, școlare și culturale, multe în cartierele periferice sau sărace. În anul 1951, în cartierul romilor, Cinka Pana, era construit un cămin cultural, iar un altul în cartierul Ionaș (actualmente Tokai)[38]. Locuitorii coloniei Breiner Béla au organizat muncă voluntară pentru repararea drumurilor[39], iar cei din cartierul Cantemir beneficiau de o școală nouă[40]. Colonia Nylghes (zona străzii Pasteur) beneficia de o stradă nouă de legătură cu orașul, iar locuitorii zonei vestice a cartierului Ioșia scăpau de teama inundării caselor, în urma curățirii albiei canalului Pețа[41].

În anii ´50 au fost realizate și câteva investiții în domeniul sportiv. Între ele, un stadion cu pistă de atletism și tribună pentru circa 10.000 de spectatori, amplastat pe locul vechii baze sportive de lângă parcul Nicolae Bălcescu[42]. În anul 1955 era finalizată baza sportivă Voința, ce cuprindea un teren de fotbal, două de baschet, unul de volei, unul de tenis și o pistă de atletism[43]. Pe malurile Crișului Repede, în zona centrală, urmau să fie aduse 30 de bărci de agrement[44]. În primăvara anului 1957, în Parcul N. Bălcescu, era inaugurat „Orășelul Copiilor" cuprindea aparate de joacă, gherete pentru vânzarea unor produse pentru copii, alei pavate și bănci, respectiv un tramvai de agrement[45].

În categoria lucrărilor edilitare socotim și diferitele proiecte de modernizare a serviciilor publice.

Alimentarea cu energie electrică era asigurată la început de uzina de pe strada Griviței. Aceasta dispunea, în anul 1950, de trei agregate cu o putere instalată de 6250 kw/h. Însă uzina era depășită fizic, capacitatea sa redusă nepermițând racordarea altor consumatori mai mari. Cazanele erau vechi și nemodernizate, iar materialele pentru întreținerea lor și a celorlalte instalații erau

---

[36] *Ibidem*, anul VI, nr. 92, 20 aprilie 1950, p. 2
[37] *Ibidem*, anul XIII, nr. 131, 6 iunie 1958, p. 3
[38] *Ibidem*, anul VII, nr. 157, 5 iulie 1951, p. 3; Până în anul 1958, în oraș au fost edificate șapte cămine culturale și opt cluburi muncitorești. Vezi: *Ghidul străzilor din orașul Oradea – Nagyvárad város utcáinak útmutatója*, p.19
[39] *Crișana*, Oradea, anul VIII, nr. 127, 30 mai 1952, p. 3
[40] *Ibidem*, anul VI, nr. 267, 15 noiembrie 1950, p. 3
[41] *Ibidem*, anul IX, nr. 101, 26 aprilie 1953, p. 3
[42] *Ibidem*, nr. 98, 23 aprilie 1953, p. 1
[43] *Ibidem*, anul X, nr. 270, 15 noiembrie 1955, p. 1
[44] *Ibidem*, anul XI, nr. 87, 12 aprilie 1956, p. 2
[45] *Ibidem*, nr. 265, 9 noiembrie 1956, p. 2

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

necorespunzătoare[46]. Pentru rezolvarea nevoii tot mai însemnate de energie, s-a propus construirea unei hidrocentrale pe Crișul Repede, în apropierea Oradiei. Lucrarea, începută deja în 1948, a fost cu greu realizată din cauza subfinanțării și a nevoii de a importa unele echipamente de producție[47].

Un serviciu public bine dezvoltat încă din perioada interbelică era transportul public, gestionat de Întreprinderea Comunală „12 Octombrie" (I.C.O.) și deservit exclusiv de tramvaie. Rețeaua avea 45 km și 11 linii, ajungând în majoritatea cartierelor. Cea mai nouă a fost dată în funcțiune în anul 1950, legând gara centrală de cartierul Episcopia-Bihor[48]. Între investițiile în transportul public în anii ´50 amintim noua rampă de deservire a platformei industriale de pe strada Decebal și demararea procesului de scoatere a traficului auto și de tramvaie de pe strada Republicii. Pe segmentul cuprins între străzile Gheorghe Dima și Piața I.V. Stalin (Piața Ferdinand) avea loc, în 1956, prima etapă de degajare a arterei, prin eliminarea unui fir de tramvai. Acesta a fost mutat pe strada alăturată, gen. Magheru, formându-se astfel un inel de circulație pentru tramvaiul numărul 1[49]. Această linie, dar și linia 2, care făcea legătura între gara de est (Velența) și cartierul Ioșia, au început să fie deservite, din anul 1958, de tramvaie de mare capacitate, produse de Întreprinderea de Transport București și Electroputere Craiova[50]. Pe lângă acestea se mai aflau în uz vechile vagoane Siemens, introduse în circulație la începutul funcționării rețelei (1906), dar și două vagoane construite în atelierele remizei orădene[51].

Pentru diversificarea modalităților de transport, în anul 1956 au fost înființate primele linii permente de autobuz, deservite de 8 autobuze, iar un an mai târziu erau puse în circulație primele 8 taximetre[52].

Comune sau separate liniilor de tramvai erau cele de transport marfă, folosite de fabricile de pe Calea Clujului și din zona Decebal-Ioșia. În 1950, liniile industriale se întindeau de la gara Velența până la gara Ioșia, opt kilometri fiind

---

46 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul regional P.M.R. Crișana*, dosar 840/1950, f. 165-166

47 *Ibidem*, f. 166-167

48 *Crișana*, anul VI, nr. 264, 11 noiembrie 1950, p. 1

49 Liviu Borcea, Mihai Apan, Gabriel Moisa, *De la o stație la alta*, Oradea, Editura Arca, 2006, p. 86; *Crișana*, Oradea, anul XII, nr. 176, 25 iulie 1957, p. 3

50 Liviu Borcea, Mihai Apan, Gabriel Moisa, *op. cit.*, p. 87; *Crișana*, Oradea, anul XI, nr. 286, 4 decembrie 1956, p. 1; Gr. P. Pop, V. Rusu, „Aspecte geografice ale transporturilor urbane în municipiul Oradea", în *Lucrări științifice*, seria A, 1969, p. 281-285

51 Liviu Borcea, Mihai Apan, *Istoria tramvaiului din Oradea*, Oradea, 1996, p. 93; *Crișana*, Oradea, anul VI, nr. 41, 13 februarie 1950, p. 5; *Ibidem*, anul X, nr. 265, 9 noiembrie 1955, p. 1; Tramvaiele Siemens fiind într-o stare proastă de funcționare, au fost modernizate în atelierele I.C.O. în jurul anului 1950 (A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul regional P.M.R. Crișana*, dosar 840/1950, f. 171)

52 Liviu Borcea, Mihai Apan, Gabriel Moisa, *op. cit.*, p. 87

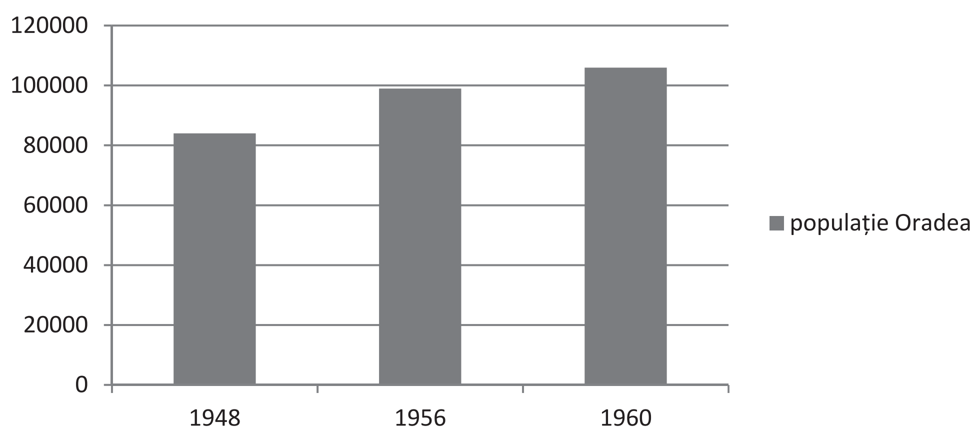
https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

electrificați. Însă atât starea fizică a liniilor, cât și cea a celor patru locomotive electrice și zece vagoane de marfă deținute de I.C.O. era foarte proastă[53].

Alimentarea cu apă a orașului se făcea prin două uzine de apă, construite în anii 1886 și 1912. În anul 1950, producția totală a celor două uzine era de 4 milioane m^3 de apă/an, din care uzina veche producea circa 1,5 milioane m^3/an. Rețeaua de distribuție era veche și ruginită, dezavantajul uzinei mai noi fiind lipsa rezervoarelor, apa fiind trimisă direct din uzină către consumatori. Apa potabilă era săracă în iod, ceea ce putea duce la îmbolnăviri de Basedow sau gușă. În zonele cu imobile neracordate la alimentarea cu apă, existau fântâni publice, în total 92. Conductele de canalizare se limitau la străzile centrale.

Salubrizarea era asigurată de Întreprinderea de amenajări tehnico-sanitare. Serviciul s-a extins, între 1950 și 1960, către cartierele periferice, gunoiul fiind transportat cu ajutorul autocamioanelor. În anul 1957, întreprinderea avea în dotare un autogunoier, șapte autocamioane, patru autostropitoare și alte vehicule[54]. Curățarea mecanizată a străzilor era, însă, îngreunată de faptul că majoritatea lor erau pavate cu piatră încastrată în nisip sau nu erau pavate deloc. Curățenia orașului era menținută și prin activități voluntare, de „muncă patriotică”, cu echipe de cetățeni antrenate în „întrecerea” pentru „cea mai frumoasă circumscripție din oraș”[55].

În perioada de după război, demografia orașului a cunoscut schimbări semnificative. Fenomenul migrațional început în jurul anului 1950 a determinat atât creșterea populației totale, cât și schimbarea proporțiilor deținute de etnicii români, respectiv de cei maghiari.

Evoluția populației Oradiei între anii 1948 și 1960

---

[53] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul regional P.M.R. Crișana*, dosar 840/1950, f. 169
[54] *Ghidul străzilor din orașul Oradea – Nagyvárad város utcáinak útmutatója*, p. 16
[55] *Crișana*, Oradea, anul XIII, nr. 131, 6 iunie 1958, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

proporții etnii/an	maghiari	români	evrei	alte etnii
1948	68,60%	28,44%	2,18%	0,78%
1956	59,28%	35,71%	3,64%	1,37%

Odată cu populația a crescut necesarul de locuințe, parțial acoperit prin mutarea mai multor familii în imobilele naționalizate. Pentru că fondul locativ existent era insuficient, întreprinderile au fost primele care au demarat proiecte privind construirea de locuințe muncitorești pe mai multe amplasamente. De pildă, fabrica Victoria construia, în anul 1953, patru locuințe pentru muncitorii unității și familiile lor[56].

Autoritățile locale, reacționând și ele, au decis să înființeze o unitate prestatoare cu rolul dezvoltării și repartizării fondului locativ – Întreprinderea de Locuințe și Localuri (I.L.L.). Repararea clădirilor administrate de către I.L.L. cădea în sarcina unei întreprinderi de reparații. De ridicarea noilor locuințe de stat se ocupau I.L.L. și Trustul Regional de Construcții Crișana (T.R.C.C.), primul său an de activitate fiind 1956[57]. Sfatul Popular Orășenesc a trecut la identificarea unor terenuri propice ridicării de imobile de locuințe în anul 1954, după apariția unor reglementări legale în acest sens. Aceste terenuri - loturi din cartierele Velența, Cantemir și Oncea[58], au fost mai târziu destinate construirii de locuințe atât de către Stat, cât și de către particulari.

Primele blocuri de locuințe construite după război au fost cele de pe strada Decebal nr. 5 (Bulevardul Decebal, nr. 29) – un imobil cu 20 de apartamente, apoi un altul, situat lângă acesta și având 27 de apartamente[59]; blocul actorilor (strada Principatelor Unite, numerele 26-28) și blocul de pe Strada Republicii nr. 51[60]. Acestea au fost imobile izolate, însă în aceeași perioadă au fost ridicate șirurile de blocuri cu parter și un etaj de pe străzile Spitalului (Louis Pasteur) și Ecaterina Teodoroiu[61]. În total, în anii 1956-1957, în Oradea au fost construite 190 de apartamente din fondurile de Stat[62].

56 *Ibidem*, anul IX, nr. 108, 6 mai 1953, p. 1

57 Gabriel Moisa, „Industrializarea în Oradea 1945-1990. Studiu de caz”, în Maria Mureșan (coordonator), *Procesul de integrare a României în economia europeană. Dimensiuni istorice și contemporane*, București, Editura ASE, 2008, p. 378-379

58 *Crișana*, Oradea, anul IX, nr. 53, 5 martie 1954, p. 2

59 *Ibidem*, anul XII, nr. 111, 12 mai 1957, p. 2

60 Péter I. Zóltan, *Trei secole de arhitectură orădeană*, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2003, p.103

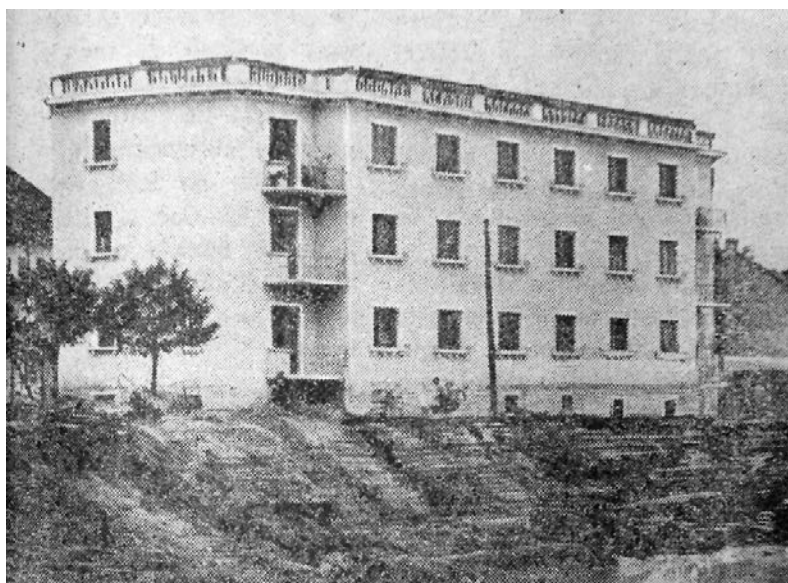
61 *Crișana*, Oradea, anul XIV, nr. 280, 28 noiembrie 1959, p. 1

62 *Ghidul străzilor din orașul Oradea – Nagyvárad város utcáinak útmutatója*, p. 16

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Blocul de pe strada Republicii nr. 51, finalizat în 1956 (sursa: *Crișana*)

1958: blocul de pe strada Iosif Sălăjan (Principatelor Unite), nou construit (sursa: *Crișana*)

Către finalul anilor ´50, mai multe zeci de apartamente au fost construite pe strada gen. Magheru. Pe acest șantier lucrau, voluntar (prin „muncă patriotică”), muncitori și elevi, între care viitori beneficiari ai apartamentelor, cu ajutorul utilajelor și vehiculelor aduse de la fabricile din oraș și de la gospodăriile agricole colective din județ[63]. Astfel, „în mai puțin de trei luni s-au ridicat, aproape în întregime, cele două blocuri de pe Magheru, iar la al treilea se ridică văzând cu

[63] *Crișana*, Oradea, anul XVIII, nr. 179, 1 august 1958, p. 3; *Ibidem*, nr. 224, 23 septembrie 1958, p. 3; *Ibidem*, nr. 233, 3 octombrie 1958, p. 3; *Ibidem*, nr. 292, 12 decembrie 1958, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

ochii zidurile parterului”[64]. În paralel, erau așezate cărămizile blocurilor de pe strada Constantin I. Parhon (general Al. Averescu), destinate lucrătorilor din Miliție[65]. În fine, pe strada Decebal continua, în 1959, extinderea zonei de blocuri[66] și proiectarea de imobile noi, iar tot atunci era prezentat publicului proiectul unui nou cvartal, amplasat în imediata vecinătate a parcului 23 August[67].

1958: se construiau primele blocuri de pe bulevardul Magheru (sursa: *Crișana*)

În alte puncte s-a optat pentru supraetajarea clădirilor existente, în special în zona centrală, pe străzile Republicii, S. Micu Klein, Kossuth ș.a.[68]

Case particulare noi au apărut atât în zone deja menționate, cât și în altele. La sfârșitul anului 1953 erau date în folosință circa 15 case în zona străzii Al. Vlahuță, destinate unor lucrători ai întreprinderilor Victoria, Înfrățirea ș.a.[69]. În cartierul Velența, în anii 1955-1956, angajați ai fabricilor Munca, Sinteza, Transilvania, 12 Octombrie și Interindustrial își construiau case cu ajutor de la stat[70]. Un an mai târziu, erau ridicate noi case în Cartierul C.F.R., pe loturi

[64] *Ibidem*, anul XIII, nr. 231, 1 octombrie 1958, p. 3; *Ibidem*, nr. 177, 30 iulie 1958, p. 1

[65] *Ibidem*, anul XVIII, nr. 159, 9 iulie 1958, p. 1; *Ibidem*, nr. 164, 15 iulie 1958, p. 1; *Ibidem*, nr. 168, 19 iulie 1958, p. 1; *Ibidem*, nr. 176, 29 iulie 1958, p. 3; *Ibidem*, nr. 185, 8 august 1958, p. 1; *Ibidem*, nr. 207, 3 septembrie 1958, p. 3; *Ibidem*, anul XIV, nr. 52, 4 martie 1959, p. 1; *Ibidem*, nr. 72, 27 martie 1959, p. 1

[66] *Ibidem*, nr. 104, 6 mai 1959, p. 2

[67] *Ibidem*, nr. 273, 20 noiembrie 1959, p. 1-2

[68] *Ibidem*, anul XIII, nr. 32, 8 februarie 1958, p. 1

[69] *Ibidem*, anul IX, nr. 40, 18 februarie 1954, p. 1

[70] *Ibidem*, anul X, nr. 271, 16 noiembrie 1955, p. 3; *Ibidem*, anul XI, nr. 41, 18 februarie 1956, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

distribuite de către Stat angajaților din transporturile feroviare[71], dar și în Cartierul Rimanóczy, aflat în continuarea lui[72].

În anul 1960, în Oradea existau 11.366 de clădiri cu destinația de locuință, din care 1414 se aflau în proprietatea statului, iar 9952 erau proprietăți particulare[73]. Majoritatea locuințelor erau folosite în comun de mai multe familii, iar suprafața medie de locuit pe cap de locuitor era de 6 m^2.

Dintre locuințele construite de către stat, două treimi erau repartizate familiilor de muncitori. În același timp, 60% din fondurile dedicate reparării clădirilor erau destinate locuințelor[74]. Locuințele individuale, proprietate personală trebuiau, în mod obligatoriu, să fie renovate de proprietari, iar comitetele de bloc trebuiau „instruite asupra sarcinilor ce le revin" în privința întreținerii[75]. Evidența tuturor spațiilor de locuit era ținută de Serviciul de gospodărire locativă din cadrul Secției de gospodărire comunală de pe lângă Comitetul Executiv al Sfatului Popular orășenesc[76].

Pentru asigurarea bunei desfășurări a lucrărilor de construcții, atât pe teritoriul orașului, cât și al regiunii, în 1960 erau luate câteva măsuri. Beneficiarii erau obligați să comande proiectele avizate de Comitetul Sfaturilor Populare pentru a putea fi construite, având să asigure în timp util orice alte documente necesare. Întreprinderile de construcții-montaj aveau obligația încheierii lucrărilor efectuate cu întârziere, fiind sfătuite să lucreze în două schimburi și în mod economicos, prin industrializarea lucrărilor, folosirea elementelor prefabricate și refolosirea cofrajelor. Comitetul orășenesc al Partidului Muncitoresc Român avea sarcina urmăririi permanente a desfășurării investițiilor[77].

Toate proiectele de construcții erau realizate echipele de ingineri, arhitecți și tehnicieni ai Direcției pentru Sistematizare, Arhitectură și Proiectarea Construcțiilor (D.S.A.P.C.). Ea colabora cu Comitetul Executiv al Sfatului Popular regional pentru realizarea de proiecte conform planurilor anuale de lucrări. Documentațiile imobilelor erau predate Trusturilor de construcții la final de an pentru anul următor. D.S.A.P.C. avea, în anul 1970, nouă birouri în județ și 120 de proiectanți, organizați în grupe de proiectare[78].

---

[71] *Ibidem*, anul XI, nr. 274, 20 noiembrie 1956, p. 1
[72] *Ibidem*, anul XII, nr. 131, 5 iunie 1957, p. 2
[73] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 18/1960, f. 13
[74] *Ibidem*, f. 2-3
[75] Comitetele de bloc se ocupau de aspecte precum: modul de ocupare a apartamentelor, situația juridică a locatarilor, drepturile și obligațiile acestora, paza și ordinea în clădiri, desfășurarea unor activități de înfrumusețare, asigurarea raporturilor dintre locatari și portar, inclusiv plata salariului acestuia. *Ibidem*, f. 12-14
[76] *Ibidem*, f. 15
[77] *Ibidem*, dosar 3/1960, f. 58-59
[78] *Ibidem*, dosar 1/1970, f. 123

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Cartierele muncitorești erau construite de Trustul Regional de Construcții Crișana (T.R.C.C.), beneficiar fiind Întreprinderea de Locuințe și Localuri (I.L.L.). Repartizarea apartamentelor se făcea de către Sfatul Popular, în urma discutării fiecărei cereri cu întreprinderile beneficiare, prin Serviciul de gospodărire locativă. Chiar și așa, „din partea întreprinderilor sunt multe reclamații. Multe din ele varsă beneficii mari pentru construcții de locuințe, iar la repartizarea acestora nu li se dă. Pe de altă parte sunt întreprinderi care, deși nu contribuie cu beneficii, au unii angajați a căror problemă de locuință trebuie rezolvată”. În 1960, în Oradea existau 2200 de cereri de locuințe, imposibil de rezolvat în totalitate. „Un obicei prost au și unii directori de întreprinderi care trimit oamenii la partid și sfat (…) pentru a le rezolva problema locuințelor”. Nevoia spațiilor locative de calitate era evidentă: „avem situații foarte grave, unii cetățeni locuiesc în beciuri cu igrasie până în tavan și au câte 2-3 copii”. Prioritari în primirea unui apartament trebuiau să fie „muncitorii care stau în condiții grele și au mulți copii”[79]. Pentru evitarea neplăcerilor, autoritățile locale au propus ca noile apartamente să nu fie predate decât în urma realizării tuturor finisajelor. Din acest motiv, în cvartalul 23 August două imobile nu au fost predate în termen, amenajările exterioare nefiind gata.

Pentru asigurarea rapidă a unui fond locativ suplimentar, în anul 1960 Comitetul Regional al P.M.R. hotăra ca persoanele care locuiau în oraș, dar aveau locul de muncă în altă localitate, să fie evacuate și obligate să se stabilească în respectivele localități[80]. Tot în anul 1960 era aprobată construirea unui număr de 32 de apartamente pentru activiștii de partid și familiile lor[81].

În general, se dorea ca noile apartamente să fie cât mai accesibile financiar și să fie construite în cât mai scurt timp, iar de aceea autoritățile locale mizau pe industrializarea construcției, adică utilizarea cofrajelor glisante și a elementelor prefabricate[82]. Cofrajele glisante au început să fie folosite începând cu anul 1964, fiind destinate în special blocurilor cu mai mult de patru etaje – de pildă cele tip d de pe strada Aluminei, unde un bloc cu nouă nivele a putut fi construit în 21 de zile[83]. Suprafețele noilor apartamente erau reduse: „în prezent avem 29 m^2 pentru două camere, ceea ce este foarte puțin”[84].

Pentru anul 1960 au fost alocate 21,4 milioane de lei pentru construirea a 600 de apartamente în regiune, din care 440 în Oradea. Execuția era slabă, pentru că, susțineau constructorii, „deși suntem la sfârșitul lunii aprilie, abia ne cunoaștem într-o oarecare măsură planul anual, pe lângă aceasta sunt greutăți cu

---

[79] *Ibidem*, dosar 18/1960, f. 4-6, 18
[80] *Ibidem*, f. 10
[81] *Ibidem*, dosar 77/1960, file nenumerotate
[82] *Ibidem*, dosar 3/1960, f. 58, 106-107
[83] *Crișana*, Oradea, anul XIX, nr. 281, 27 noiembrie 1964, p. 2; *Ibidem*, anul XX, nr. 271, 16 noiembrie 1965, p. 1; A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 65/1966, f. 2
[84] *Ibidem*, dosar 18/1960, f. 8

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

privire la primirea documentațiilor. (…) Realizările nu sunt strălucite”[85]. Deși se cerea ca doar apartamentele cu toate lucrările menționate în deviz finalizate să fie predate, regula era încălcată. Apăreau, astfel, atât probleme de calitate, cât și situații în care „în anii 1958-1959 au fost raportate ca puse în funcțiune și acele apartamente (…) și încă odată au fost raportate ca puse în funcțiune în anul 1960”, desigur după finalizarea tuturor lucrărilor. Astfel, „prin darea de seamă pe anul 1960 un număr de 645 de apartamente au fost raportate ca puse în funcțiune, deși mai fuseseră raportate ca puse în funcțiune și în anii anteriori”[86]. Realizarea unor proiecte arhitecturale interesante sau folosirea unor materiale de construcții de mai bună calitate erau, începând de atunci, anual, prinse în agenda organizațiilor locale de partid, înregistrându-se atât „îmbunătățiri”, cât și „lipsuri”. În 1961 se considera că „aspectul exterior și interior al blocurilor de locuințe construite în orașul Oradea” era „mai frumos decât în anii precedenți”[87].

În acei ani, șantierele de blocuri active se aflau în special în centrul orașului, pe strada general Magheru[88], pe Calea 1 Mai (azi Calea mareșal Averescu)[89], unde în 1962 se mai pregătise documentația pentru alte 170 de apartamente, dar lucrările efective au început cu un an întârziere[90].

Și în zona Pieței 23 August (1 Decembrie), lucrările fuseseră recent deschise[91]. Normativele au fost eliberate de Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare abia la câteva luni după finalizarea proiectului[92], fiind necesară reproiectarea cvartalului[93], iar fondurile s-au blocat[94]. Complexul format dintr-un bloc turn cu opt etaje și altele cu patru etaje, a fost ridicat pe locul unei zone agroalimentare, parțial teren viran[95]. Au fost prevăzute 549 de apartamente, pentru aproximativ 2200 de locatari, plus o clădire comercială între timp demolată. Zona avea premisele unei dezvoltări ulterioare, respectiv o „sistematizare în perspectivă mai lungă”[96]. Până în toamna anului 1960 peste o sută de familii se mutaseră în noile apartamente, iar alte 170 se pregăteau să se mute[97].

---

85 *Ibidem*, dosar 3/1960, f. 112
86 *Ibidem*, dosar 50/1961, f. 88
87 *Ibidem*, dosar 10/1961, f. 8
88 *Crișana*, Oradea, anul XVI, nr. 166, 14 iulie 1961, p. 1
89 *Ibidem*, anul XVIII, nr. 115, 18 mai 1963, p. 2; *Ibidem*, nr. 285, 4 decembrie 1963, p. 3
90 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 51/1963, f. 13
91 *Ibidem*, dosar 3/1960, f. 98
92 *Ibidem*
93 *Ibidem*, f. 103
94 *Ibidem*, f. 106
95 *Crișana*, Oradea, anul XV, nr. 82, 7 aprilie 1960, p. 1
96 *Arhitectura*, București, anul VII, 1960, nr. 4(65), p. 26-27
97 *Crișana*, Oradea, anul XV, nr. 89, 15 aprilie 1960, p. 1; *Ibidem*, nr. 109, 10 mai 1960, p. 1; *Ibidem*, nr. 112, 13 mai 1960, p. 1; *Ibidem*, nr. 136, 10 iunie 1960, p. 3; *Ibidem*, nr. 197, 20 august 1960, p. 1; *Ibidem*, nr. 217, 14 septembrie 1960, p.3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Mersul lucrărilor a fost dificil, datorită problemelor de aprovizionare cu materiale de construcții și lemnoase și din cauza slabei pregătiri a muncitorilor[98]. Inclusiv avizarea proiectului de către autoritățile de la București a întâmpinat probleme. „S-a propus o casă înaltă de 10 etaje, a fost respinsă propunerea, ca pe urmă când s-a dus cineva personal, atunci proiectul a fost bun și satisfăcător chiar”[99].

Primele cinci blocuri cu câte patru etaje au fost date în folosință cu ocazia zilei de 23 August 1960[100], apoi primul bloc-turn din oraș, cu 32 de apartamente, în 1961[101], iar celelalte imobile ulterior[102]. Apartamentele au fost prevăzute cu încălzire centralizată, însă le-au fost lăsate spații pentru sobe, iar acoperișul dotat cu hornuri. În interiorul ansamblului au fost amenajate spații verzi[103]. Predarea s-a făcut anevoie, din cauza unor lipsuri precum robineți, scaune, capace, lanțuri și trăgătoare la rezervoarele wc, sau până la racordarea imobilelor la rețeaua electrică a orașului și finalizarea uscătoriilor[104].

Cvartalul de locuințe de lângă Parcul 23 August (1 Decembrie), la jumătatea anilor ’60
(sursa: *Ghidul străzilor orașului Oradea*, 1966)

---

[98] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 3/1960, f. 48
[99] *Ibidem*, f. 50
[100] *Ibidem*, dosar 18/1960, f. 1
[101] *Crișana*, Oradea, anul XVI, nr. 60, 11 martie 1961, p. 1; *Ibidem*, nr. 120, 21 mai 1961, p. 1; *Ibidem*, nr. 155, 1 iulie 1961, p. 1; *Ibidem*, nr. 196, 18 august 1961, p. 1; *Ibidem*, nr. 288, 5 decembrie 1961, p. 1
[102] *Ibidem*, nr. 123, 25 mai 1961, p. 1
[103] *Ibidem*, nr. 40, 17 februarie 1961, p. 4
[104] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 50/1961, f. 87-88

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Un alt șantier de locuințe a fost deschis în anii 1960-1961 în fața gării centrale. Aici a fost construit un ansamblu format dintr-o clădire-etalon cu regim mare de înălțime și mai multe clădiri cu regim de înălțime P+4, desfășurate paralel și perpendicular cu Piața și cu clădirea gării. Lucrările au avansat greu, pentru că în București nu a putut fi avizat proiectul nici la câteva luni după finalizarea sa pe planșă[105]. În 1961 erau spre finalizare circa 200 de apartamente[106], întregul cvartal urmând să totalizeze 408 unități locative[107]. Ele au fost repartizate angajaților unor întreprinderi precum Alumina, Trustul Minier „Ardealul" ș.a.[108]

Piața București, așa cum se prezenta la jumătatea anilor 1960 (carte poștală)

În anul 1962, în Oradea erau date în folosință între 430[109] și 473 de apartamente, însă în anul următor execuția a fost foarte redusă: „în timp de 9 luni din an au fost date în folosință numai 24 de apartamente, ceea ce înseamnă deci, că s-a realizat din planul acestui an 2,1%", arăta prim-secretarul de atunci al Comitetului Regional al P.M.R., Teodor Haș[110]. Lucrările erau întârzate de procesul greoi al avizării documentațiilor și al eliberării amplasamentelor noilor construcții. „Am primit sarcina de construcții de locuințe de la sfatul popular, pentru care am cerut proiectele, dar acestea sunt încă la avizare. Am cerut tema, și

[105] *Ibidem*, dosar 3/1960, f. 50
[106] *Crișana*, Oradea, anul XVI, nr. 301, 20 decembrie 1961, p. 1
[107] *Ibidem*, nr. 236, 5 octombrie 1961, p. 1
[108] *Ibidem*, nr. 233, 2 octombrie 1962, p. 3
[109] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 51/1963, f. 9
[110] *Ibidem*, dosar 14/1963, f. 13

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

planșa pot spune că *am furat-o* pentru ca să pot începe să lucrez. Dar nu-i rezolvată nici problema amplasamentului". Așadar, în acest proces era „haos"[111].

Pentru mai buna gestionare a lucrărilor de construcții din oraș, în sensul urmăririi, coordonării și planificării acestora, Sfatul Popular al Regiunii Crișana înființa, în anul 1965, un serviciu de investiții. Totodată, Sfatul Popular al Oradiei înființa o întreprindere de construcții și reparații[112]. Pentru creșterea ritmului de lucru în construcții, tot în 1963 Biroul Comitetului Regional de partid a cerut demararea procedurilor pentru construirea în oraș a unei stații de betoane și a unui poligon de producere a elementelor prefabricate[113].

Dar întârzierea cu care erau predate proiectele noilor blocuri către constructor continua să nemulțumească toate părțile și în 1964. Pentru acel an, planul economic prevedea livrarea a 1276 de locuințe în regiune, din care 812 în Oradea[114]. În luna mai, doar 57% din documentațiile necesare lucrărilor în curs sau programate erau predate, cel mai mult durând avizarea din partea Consiliului de Miniștri. „Nu mai vorbim de faptul că multe dintre proiectele executate sunt defectuoase, cu omisiuni, ceea ce îngreunează munca constructorului și merge și în dauna calității lucrărilor. (…) Se încep lucrările fără finanțare deschisă pentru care fapt constructorul trebuie să plătească sume importante sub formă de penalizări și dobânzi"[115]. Ca urmare, până în data de 30 noiembrie planul de locuințe a fost realizat doar în proporție de 58%, numeroase apartamente intrând în faza finisajelor în luna decembrie[116].

Activitatea de proiectare din cadrul D.S.A.P.C. s-a îmbunătățit pe parcursul anului 1964, proiectele putând fi predate mai devreme. Ca urmare a intervențiilor comitetului regional P.M.R. la ministerele de resort, s-a reușit ca până în 31 iulie 1965 să fie predate către constructori toate proiectele necesare[117]. Planul pentru anul 1965 a prevăzut construirea a 1092 de apartamente în regiune, din care 816 în Oradea, în special în cartierul Zona de Vest, respectiv 195 de săli de clasă, din care 24 în Oradea. Ulterior, numărului total de apartamente i s-au mai adăugat 484 restante din anul precedent[118].

În prima jumătate a anilor ´60 au mai fost date în folosință apartamente pe străzile Decebal-Shakespeare, destinate comunității grecești din oraș[119], pe Armatei

[111] *Ibidem*, f. 35, 126
[112] *Ibidem*, f. 111
[113] *Ibidem*, dosar 8/1964, f. 180; *Ibidem*, dosar 46/1964, f. 29
[114] *Ibidem*, dosar 16/1964, f. 231
[115] *Ibidem*, f. 8
[116] *Ibidem*, f. 215, 220
[117] *Ibidem*, dosar 4/1965, f. 56
[118] *Ibidem*, dosar 16/1964, f. 234; *Ibidem*, dosar 4/1965, f. 10-11, 66
[119] *Crișana*, Oradea, anul XVI, nr. 173, 22 iulie 1961, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Roșii (Armatei Române) și pe strada Republicii[120]. Un alt cvartal, compus din două blocuri – un turn și unul cu cinci nivele – a fost construit lângă podul 23 August (podul Dacia)[121].

Cu toate că volumul total de construcții a crescut, în 1965 planul de șapte luni a investițiilor social-culturale a fost îndeplinit în totalitate. Totuși, din numărul total al apartamentelor prevăzute a fi livrate în interval, abia jumătate erau predate. O poziție interesantă a avut-o, în acest sens, Fázekás Ludovic, prim-secretar al Comitetului Orășenesc de partid Oradea: „Anul acesta am construit apartamente cu 1-2 și 4 camere. Mă gândesc că am greșit. S-au construit prea multe apartamente cu 4 camere, pentru că s-a privit realizarea planului (suprafeței de locuit) pe total și nu ceea ce e necesar. (…) Noi am realizat suprafața locuibilă, dar fizic vom avea locuințe mai puține decât ar fi fost necesare"[122]. În afara locuințelor, alte lucrări ale acelui an erau reabilitarea Palatului „Baroc" și a complexului de clădiri a Institutului Pedagogic de 3 ani, realizarea unor locuințe în Șuncuiuș și Popești, a unei școali în Oradea respectiv a întreprinderilor de pe platforma industrială Zona de Vest.

Și alte investiții ale anului 1965 erau criticate de oficialul local: „La noi, în domeniul construcțiilor – vorbesc de oraș - mai sunt încă multe indulgențe. De pildă, s-au făcut unele modificări la Hotelul Transilvania printre care s-a făcut și un lift. Când a fost terminat liftul, s-a constatat că casa liftului este mai mică decât liftul. Dar oare, pentru asta nu este răspunzător proiectantul? Să nu plătească cheltuielile? Consider că aici trebuiesc luate unele măsuri. S-a făcut blocul… și când a fost terminat s-a constatat că lipsește apa. L-au făcut fără apă. Dar pentru asta nu răspunde nimeni? Așa cum în producție răspunde muncitorul pentru fiecare rebut făcut de el, să răspundă și proiectanții pentru ceea ce au făcut"[123].

Proiectele lucrărilor de investiții pentru anul 1966 erau finalizate în proporție de 95% la finalul anului 1965[124], ceea ce oferea posibilitatea deschiderii finanțărilor și apoi a fronturilor de lucru. Pe finele anului 1965, D.S.A.P.C. avea doar 6-7 arhitecți, plus câțiva repartizați provizoriu din alte regiuni[125]. Pentru anul 1966, planul prevedea darea în folosință a 1629 de apartamente în regiune[126], dar cererea generală creștea cu un ritm mai mare decât livările. Spre pildă, în 1967, pentru fabrica de zahăr, dintr-o suprafață locativă cerută de 750 m^2, erau repartizați doar 150 m^2, adică cinci apartamente. Pentru fabrica de mobilă, din 460

---

[120] *Ibidem*, nr. 297, 15 decembrie 1961, p. 1

[121] *Ibidem*, anul XVII, nr. 195, 17 august 1962, p. 1

[122] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 4/1965, f. 2-3, 6

[123] *Ibidem*, f. 6

[124] *Ibidem*

[125] *Ibidem*, dosar 22/1965, f. 205

[126] *Ibidem*, dosar 65/1966, f. 46

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

m² solicitați, s-au alocat doar 180 m², adică 6 apartamente, necesarul putând fi completat dintr-o rezervă de locuințe deținută de Sfatul Popular[127].

Alte apartamente au fost edificate în proximitatea străzii Dimitrie Cantemir, în urma asocierii unor familii care au obținut un credit de la Stat în acest sens[128]. În anii 1967-1968 era construită zona de locuințe de pe Splaiul Crișanei, formată din trei microansambluri (fiecare cu un bloc turn și două altele cu regim de înălțime parter și patru etaje).

1969: „blocurile grecilor" de pe bulevardul Decebal și noile blocuri de pe Splaiul Crișanei; în partea de jos se afla deja întreprinderea Metalica
(sursa: *Bihorul în imagini*, 1969)

Clădiri cu alte destinații, construite în centrul urbei, au fost Casa de Modă și Hotelul Dacia (Continental), cu 380 de locuri[129].

Planul de investiții pe anul 1970 prevedea construirea a 1588 de locuințe în județ[130], în condițiile în care cererile rămâneau mult mai numeroase. În 1969 de pildă, la Consiliul Popular Municipal fuseseră înregistrate circa 4000 de cereri de locuință, din care aproximativ 1800 putură fi soluționate favorabil[131]. Totuși, „se sătea" „destul de bine"[132], în condițiile în care se discuta tot mai insistent despre reducerea cheltuielilor în construcții (odată cu creșterea planului) și „organizarea

---

[127] *Ibidem*, dosar 9/1967, f. 161

[128] *Crișana*, anul XXII, nr. 100, 28 aprilie 1967, p. 2; *Ibidem*, nr. 121, 24 mai 1967, p. 1; *Ibidem*, nr. 182, 3 august 1967, p. 1

[129] *Ibidem*, anul XXIII, nr. 54, 5 martie 1968, p. 1

[130] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 1/1970, f. 124

[131] *Ibidem*, dosar 7/1970, f. 6

[132] *Ibidem*, f. 63

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

științifică a producției și a muncii”. Prim-secretarul de Bihor de atunci, Victor Bolojan, opina că „să nu facem niște planuri superficiale pentru că, atunci nu am făcut nimic. Ele trebuie să fie bine gândite, concretizate și după aceea să fie puse în aplicare”, bineînțeles, inclusiv în construcții.

Deși în anii ´60 se construiseră foarte multe locuințe, aspectul noilor cartiere în general nemulțumea autoritățile, care blamau populația că nu le îngrijea. Așa, de pildă, se exprima Victor Bolojan, în 1970: „Sunt și aici, în orașul Oradea, diferite probleme, care cred că va trebui să fie văzute, mai ales cum ne gospodărim. De exemplu, se fac cartiere noi. Tovarășul Szántó (Szántó István, Prim-secretar al Comitetului Municipal al P.C.R., primarul Oradiei – n.n.), dacă ar vedea cât se cheltuiește pentru amenajarea unor parcuri, cu flori etc.??! Este bine așa, tovarăși? Deci statul să-ți dea locuință, confort, încălzire centrală, iar tu, ca locatar să nu faci nici atâta să pui niște flori în jurul casei unde locuiești? Tot statul să facă și asta? Altă dată noi făceam muncă voluntară, muncă patriotică serioasă. De ce nu s-ar putea face și aici? De ce am putut face noi acum 10 ani un ștrand la Băile 1 Mai prin muncă patriotică? (…) Sunt niște lucruri care ar trebui să fie mai bine coordonate”[133]. După părerea secretarului Comitetului Regional P.M.R. Oradea de atunci, Vasile Budura, „unele construcții au un aspect neplăcut. De exemplu blocurile din Piața 23 August, cred că s-ar fi putut da un aspect mai frumos ca nu toate geamurile de la wc și camere de alimente să fie spre stradă”[134]. „Câteva dintre blocuri, parcă sunt aruncate la voia întâmplării și între ele sunt locuri foarte mari. (…) Din punct de vedere al calității corespund, dar estetic nu”, considerau alți reprezentați politici locali[135]. Fațadele noilor clădiri, deși calitativ creșteau, nemulțumeau autoritățile locale prin sobrietatea și repetitivitatea lor. „Soluțiile arhitectonice adoptate la noile blocuri de locuințe nu țin seama în general de specificul clădirilor existente, se repetă uneori formele arhitecturale ale blocurilor deja executate, creindu-se astfel o uniformizare exagerată a cvartalelor”[136].

În prima jumătate a anilor ´60 atenția autorităților s-a îndreptat către zona de vest a Oradiei, unde se construia platforma industrială. Era anticipată o nouă creștere a necesarului de locuințe, astfel că cea mai la îndemână soluție era construirea de blocuri în imediata vecinătate a fabricilor. Așa s-a născut cartierul Zona de Vest (Rogerius), ridicat într-o zonă de terenuri agricole și case simple. Până la cooperativizarea din anii ´50, când au devenit parte a Cooperativei Agricole de Producție „Viața Nouă” – Episcopia-Bihor, culturile au aparținut, în

[133] *Ibidem*, f. 60, 70
[134] *Ibidem*, dosar 18/1960, f. 6
[135] *Ibidem*, dosar 10/1961, f. 3
[136] *Ibidem*, dosar 4/1965, f. 74

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

principal, comunității bulgare din oraș, care cultiva zarzavaturi și castraveți până la marginea căii ferate spre Arad.

În anul 1962 s-a decis că ansamblul, destinat aproape exclusiv muncitorilor de la Alumina, C.E.T., Sinteza ș.a., avea să cuprindă 10.000 de apartamente[137], iar lucrările pentru primele 300 au început în toamna aceluiași an, deși documentațiile nu erau aprobate[138]. În 1963 erau finalizate proiectele pentru alte circa 2000 de locuințe, însă „atacarea" lucrărilor a 525 dintre acestea, pentru Electrocentrale și Alumina, a întârziat semnificativ, aprobarea planului de către Consiliul de Miniștri fiind emisă în anul 1964.

Primii locatari s-au mutat în Zona de Vest în anul 1963[139], în cele 300 de apartamente menționate anterior[140]. Dificultăți existau la racordarea utilităților: „problema termoficării și canalizării, a drumurilor de acces la blocuri încă nu este pusă la punct. (…) Trebuie să mergem pe linia de a face întâi drumurile, canalizarea și aprovizionarea cu apă, dar noi facem tocmai invers. Din cauza aceasta o serie de blocuri sunt terminate și totuși nu sunt terminate, pentru că în jurul lor este o grămadă de moloz și nu au canalizare, apă etc."[141], erau vorbele lui Fazekás Ludovic în cadrul unei ședințe a Biroului regionalei de partid din 1964.

La jumătatea deceniului, noi imobile erau ridicate în capătul străzii Aluminei, respectiv în zona străzilor 6 Martie (bulevardul Dacia) – Transilvaniei - Șelimbărului[142]. Pe strada Aluminei s-a optat pentru construirea de apartamente cu o cameră în clădiri cu nouă etaje[143]. Se estima că în anul 1965 urmau să fie date în folosință, în această zonă, circa 850 de locuințe[144], estimare depășită[145]. Tot în acel an debutau lucrările de construire a spitalului de copii (devenit Spitalul Unificat de Copii, apoi Spitalul Municipal „Dr. Gavril Curteanu"), încheiate în anul 1969. În cea de-a doua jumătate a anilor ´60, șantiere noi au fost deschise în jurul spitalului, de-a lungul Șoselei 6 Martie[146] și către nord, între strada Transilvaniei și calea ferată Oradea-Arad, pe Aleea Posada și Aleea Cartierului Nou (Aleea Rogerius)[147].

În această zonă lucra, în anii ´60, Șantierul 1 al Trustului de construcții. Pe șantier „se lucra în două schimburi, inclusiv la blocurile glisante, d1 mic, d2 mic,

---

[137] *Crișana*, Oradea, anul XVII, nr. 188, 9 august 1962, p. 3
[138] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 14/1963, f. 117
[139] *Crișana*, Oradea, anul XVIII, nr. 210, 7 septembrie 1963, p. 3
[140] *Ibidem*, anul XIX, nr. 9, 12 ianuarie 1964, p. 1
[141] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 16/1964, f. 6
[142] *Crișana*, Oradea, anul XX, nr. 247, 19 octombrie 1965, p. 1
[143] *Ibidem*, nr. 271, 16 noiembrie 1965, p. 1
[144] *Ibidem*, nr. 179, 30 iulie 1965, p. 1
[145] *Ibidem*, nr. 4, 7 ianuarie 1966, p. 1
[146] *Ibidem*, nr. 108, 10 mai 1966, p. 1
[147] *Ibidem*, anul XXIV, nr. 283, 29 noiembrie 1969, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

d3 mic… S-a lucrat în primele două luni în două schimburi și apoi în trei, de câte opt ore. Procesul tehnologic cerea să se lucreze continuu”[148].

Blocurile din capetele străzilor Sovata-Aluminei, între cele mai vechi din Zona de Vest (sursa: G. Cristea, *Arhitectura locuinței contemporane*, 1973)

Energia termică, necesară încălzirii spațiilor industriale și locuințelor, a început să fie furnizată de către C.E.T. din 1966. Sistemul de termoficare centralizat, nou, a fost extins în toate locuințele construite în Zona de Vest. Energia electrică era furnizată prin două grupuri puse în funcțiune în același an, insuficiente pentru nevoile existente. Localitățile din Crișana erau alimentate prin patru stații principale de transformare de 110 kilowolți, care preluau energia produsă de centrala orădeană și din sistemul energetic național. Stațiile se aflau în Oradea (2), Vașcău și Voivozi. Stația Vașcău alimenta raionul Beiuș, iar cea din Voivozi alimenta bazinele miniere Voivozi și Sărmășag[149]. De furnizarea energiei electrice în regiune se ocupa Întreprinderea Regională de Electricitate Crișana.

Începuturile funcționării C.E.T. au fost grele. „Din cauza lipsei de cazane sau de defectare a lor, putem opri uzina de alumină la un moment dat anul acesta dacă nu se iau măsuri. Trebuie extinsă neapărat stația de epurare chimică, în caz contrariu vom fi nevoiți să funcționăm cu ambele grupuri la o putere mare pentru a asigura Alumina cu abur, cel puțin 80% sau să renunțăm la alumină și să dăm energie electrică”, arată documentele vremii. Totodată „au apărut așa de multe defecțiuni, încât la un moment dat oamenii care lucrează acolo s-au speriat. Ei rezolvă astăzi o defecțiune și mâine apar – 23 defecțiuni din nou”. Totodată, „nu sunt asigurate condițiile de muncă necesare, având în vedere normele de

[148] Interviu cu M.Ț., inginer la T.C.L.O./T.A.G.C.M., Oradea, 16 aprilie 2018
[149] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 17/1966, f. 46-47

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

securitate a muncii, care nu au fost introduse tocmai din cauza provizoratelor și așa se pierd milioane de lei fără nici un randament, prin diferite avarii"[150].

Alte investiții s-au referit la modernizarea serviciilor publice. În anul 1960, orașul avea puțin peste 700 de străzi, din care doar o mică parte erau pietruite sau asfaltate. Se modernizau arterele intens circulate, precum strada Decebal, Piața 23 August (Piața 1 Decembrie), strada Louis Pasteur, cele din zona parcului Petöfi ș.a., în paralel cu amenajarea de trotuare în cartierele de case – Ioșia, Dorobanților, Seleuș[151]. Periodic, străzile din Ioșia erau pietruite cu piatră de Criș, pe unele execuându-se șanțuri de adunare a apei pluviale sau lucrări de introducere a apei potabile, lucrări îndeplinite cu ajutorul localnicilor[152]. Totuși majoritatea arterelor din Ioșia și din cariterele Episcopia-Bihor, Seleuș și Velența erau din pământ[153].

Pe lângă modernizarea carosabilului și a trotuarelor, se făceau și lucrări de îmbunătățire a iluminatul public[154], prin folosirea tuburilor fluorescente și a becurilor cu vapori de mercur[155]. Totodată, în 1962-1963 s-a investit în construirea unui pod pietonal în aval de podul din zona Sfatului Popular al orașului[156].

Alimentarea cu apă a reușit cu greu să țină pasul necesităților unei populații aflate în creștere. La începutul anilor ´60 se construia o nouă stație de captare a apei[157], iar până la sfârșitul deceniului, consumul de apă a crescut simțitor, la 48-50.000 m^3 pe zi, numai în 1968 executându-se 400 de branșamente[158].

Transportul în comun din anii ´60 se desfășura cu ajutorul tramvaielor, autobuzelor și taximetrelor și era gestionat de Întreprinderea Comunală Oradea (I.C.O.). În anul 1962, parcul de tramvaie număra 51 de vagoane motor și 18 remorci[159], pentru ca în anul 1969 să existe 49 de vagoane motor 26 de remorci de tramvai și 70 de autobuze[160]. Deservirea populației se desfășura cu dificultate, producându-se aglomerație și îmbulzeli, în special între Zona de Vest și restul orașului. Pentru buna deservire a acestui cartier, împreună cu centrul orașului și Cartierul Seleuș, în anul 1965 au fost construite bucle de întoarcere atât pe strada Progresului (strada Sfântul Apostol Andrei), cât și în dreptul fabricii de bere, totodată realizându-se un traseu de tramvai unic între cele două puncte, prin Piața Victoriei (Piața Unirii)[161].

---

[150] *Ibidem*, f. 29-31, 38
[151] *Crișana*, Oradea, anul XV, nr. 278, 24 noiembrie 1960, p. 2
[152] *Ibidem*, anul XVI, nr. 135, 8 iunie 1961, p. 3; *Ibidem*, nr. 273, 17 noiembrie 1961, p. 3
[153] *Ibidem*, anul XXII, nr. 191, 13 august 1967, p. 3
[154] *Ibidem*, anul XVII, nr. 202, 26 august 1962, p. 3
[155] *Ibidem*, nr. 244, 14 octombrie 1962, p. 3
[156] *Ibidem*, nr. 198, 21 august 1962, p. 1
[157] *Ibidem*, anul XVIII, nr. 156, 5 iulie 1963, p. 3
[158] *Ibidem*, anul XXIV, nr. 157, 5 iulie 1969, p. 1
[159] Liviu Borcea, Mihai Apan, *op. cit.*, p. 110
[160] *Crișana*, Oradea, anul XXIV, nr. 4 decembrie 1969, p. 1
[161] Liviu Borcea, Mihai Apan, *op. cit.*, p. 113

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

În urma reorganizării traseelor, în anul 1966 existau șase linii de tramvai și 11 de autobuz[162]. Doi ani mai târziu, linia de tramvai ce făcea legătura între gara centrală și cartierul Episcopia-Bihor era desființată și înlocuită cu un traseu de autobuz. Măsura era luată ca urmare a deciziei de sistematizare a Căii Proletarilor (actualul bulevard Ștefan cel Mare) și de extindere a rețelei de tramvai către strada Ostașilor (Corneliu Coposu)[163].

Datorită vechimii și uzurii, în anul 1961 se punea problema dezafectării totale a liniei de tramvai de pe strada Republicii, între Piața Republicii (Piața Regele Ferdinand I) și strada Magheru. Se urmărea restrângerea traseelor de tramvai și înlocuirea unora cu autobuze, împreună cu trecerea de la transportul de mărfuri pe liniile industriale din oraș cu locomotive electrice și vagoane de marfă, la folosirea autocamioanelor[164]. Varianta nu a fost, însă, agreată de Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare, pe motiv că dotarea I.C.O. cu autocamioane ar dubla fluxul de trafic greu din oraș. Transportul de mărfuri a continuat să se desfășoare, în anii ´60, pe liniile industriale și liniile de tramvai de pe străzile Clujului, Griviței, Dobrogeanu-Gherea, Barcăului ș.a., însă rampele de descărcare de pe străzile Decebal (care deservea uzina Înfrățirea) și Kogălniceanu (care deservea piața agroalimentară) au fost dezafectate.

În ce privește zonele de recreere, în cursul anilor 1960-1961 a fost amenajat parcul 30 Decembrie (Parcul 22 Decembrie), în cartierul Dorobanților, și parcul din Piața Țăranilor, din zona străzii Cantemir[165]. Un spațiu asemănător a fost amenajat, în 1966, pe Dealul Calvarului (Ciuperca). Printr-o investiție a Consiliului Popular, dar și prin muncă voluntară, s-au construit un restaurant și o alee de acces[166].

Alte investiții au fost făcute în rețeaua școlară. Odată cu deschiderea anului școlar 1960/1961 erau date în folosință două clădiri noi cu câte opt săli de clasă[167]. În 1965 era finalizată clădirea școlii generale de pe strada Sucevei, iar în 1968 se ridica câte o creșă nouă în zona de blocuri de pe strada Decebal și în cvartalul 23 August[168].

---

[162] *Ibidem*, p. 113-114; Liviu Borcea, Mihai Apan, Gabriel Moisa, *op. cit.*, p. 101-104

[163] Liviu Borcea, Mihai Apan, *op. cit.*, 1996, p. 115; Liviu Borcea, Mihai Apan, Gabriel Moisa, *op. cit.*, p.104

[164] Liviu Borcea, Mihai Apan, *op. cit.*, p. 107-108

[165] *Crișana*, Oradea, anul, XV, nr. 278, 24 noiembrie 1960, p. 1

[166] *Ibidem*, anul XXII, nr. 93, 20 aprilie 1967, p. 3

[167] *Ibidem*, anul XV, nr. 278, 24 noiembrie 1960, p. 2

[168] *Ibidem*, anul XXIII, nr. 96, 23 aprilie 1968, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Activitatea Trustului Regional de Construcții Crișana în anii ’50-’60

În sfârșitul anilor ´50 și începutul anilor ´60, Trustul Regional de Construcții Crișana (T.R.C.C.) ridica aproape toate clădirile din regiune, atât cele pentru cooperativele agricole, cât și cele industriale și social-culturale. Activitatea sa era împărțită pe mai multe grupuri de șantiere și șantiere, fiecare având propria conducere și structură organizatorică. Sistemul a fost modificat în anul 1964, prin înființarea a trei grupuri de șantiere pe principiul teritorial[169].

Alături de T.R.C.C., pe șantierele din regiune lucra Trustul de Construcții Montaj Crișana, iar alte categorii de lucrări erau preluate de trusturi specifice domeniului, unele din alte regiuni. Exemple ar fi Trustul 5 Brașov, Trustul Construcții-Montaj Minier, Trustul de Construcții Hidrotehnice București. Pe șantierele industriale mari lucra Trustul de Construcții Industriale. În anul 1966, în regiunea Crișana activau 15 întreprinderi de construcții cu sediul înafara sa, coordonate de zece ministere[170].

În anul 1964, numărul lucrărilor pe care activa T.R.C.C. se ridica la 208 în toată regiunea[171]. În 1965, el executa 90% din lucrările de construcții, valoric însemnând proiecte de 78 de milioane de lei[172]. Numărul sau valoarea totală a lucrărilor a crescut în fiecare an prin prevederile de plan, dar și datorită mecanizării lucrărilor și a unei mai bune organizări a șantierelor.

Vorbim atât de construcții, cât și de amenajări ale unor spații existente pentru diferite funcțiuni, construirea și modernizarea străzilor, lucrări de instalații, rețele de utilități etc. Cele mai bune ritmuri de lucru erau întregistrate în sezonul cald, iar cele mai mici – în lunile de iarnă. De pildă, în anii ´60, în luna ianuarie, procentul mediu de îndeplinire a planului era de 8,3% din planul anual. În funcție de condițiile climaterice și de dotarea șantierelor cu sisteme de încălzire și cu posibilitatea acoperirii zonelor de lucru, acest procent varia[173]. În iarna 1966-1967, prin creșterea ritmului de lucru, T.R.C.C. își îndeplinea planul pe luna ianuarie 1967 în proporție de 88%[174].

În anii ´60, T.R.C.C. a avut mai mulți directori, între care Ioan Mărconescu (în 1960), Vasile Bîscă în 1963 și Nicolae Fântână în 1965, până în 1972.

T.R.C.C. avea, la începutul anilor ´60, mai multe sute de angajați, în special muncitori necalificați. În 1960, personalul pe lucrări de instalații era destul de slab pregătit[175], la fel inginerii și tehnicienii, între lucrările care avansau greu din acest

---

[169] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 16/1964, f. 231

[170] *Ibidem*, dosar 65/1966, f. 4

[171] *Ibidem*, dosar 46/1964, f. 21

[172] *Ibidem*, dosar 4/1965, f. 39

[173] În ianuarie 1966, procentul a fost de doar 4,5%. *Ibidem*, dosar 65/1966, f. 40

[174] *Ibidem*, dosar 9/1967, f. 94

[175] *Ibidem*, dosar 3/1960, f. 48

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

motiv numărându-se cele de la Refractara Aștileu[176] și Uzina de Alumină[177]. Deși majoritatea muncitorilor de pe șantiere erau orădeni sau proveneau din comunele de lângă oraș, existau angajați care făceau naveta zilnic. Din totalul angajaților, „o parte veneau din Salonta, Marghita, echipe de zidari, dulgheri, fierari-betoniști. (…) La săpături aveam oșeni, erau ca niște excavatoare, trăgeau tare, însă și cereau" salarii mari. „Se lucra manual, balastul se aducea din Criș, cu căruța, înainte de ´60, cimentul era preparat la fața locului. Nu existau betoniere"[178].

Angajații din afara orașului lucrau maxim 8 ore, cu toate că norma era de 10 ore, cu lucru în două schimburi. Acest aspect a fost rezolvat, în 1963, prin asigurarea unor mașini pentru navetiști, care să-i transporte la ore convenabile[179]. Activitatea schimbului doi era afectată de lipsa asistenței tehnice a inginerilor pe șantiere, numărul lor fiind de 38 în anul 1963, majoritatea tineri stagiari și practicanți[180]. Din cauza activității reduse, datorate lipsei documentațiilor sau a amplasamentelor, unii muncitori nu-și puteau câștiga salariul, astfel că au ales să plece în alte regiuni sau să lucreze în București[181].

Posibilitățile de cazare a angajaților veniți din alte localități erau reduse, la începutul anilor ´60 circa 500 de persoane ocupând spații amenajate îndeosebi în barăcile de pe șantiere, alte 100 de locuri fiind amenajate într-un cămin. Altele au fost amenajate începând cu anul 1964, de către Sfatul Popular al Oradiei, iar în 1965 începea construirea unui cămin cu 300 de locuri în Zona de Vest. Capacitatea de cazare a urcat, astfel, la 1500 de oameni[182]. Deficitul de spațiu rămânea însă, circa 2000 de lucrători de pe șantierul Uzinei de Alumină neavând, încă în acel an, unde să se cazeze[183]. În acel moment, numărul total al salariaților T.R.C.C. era de 3070[184]. Alți angajați făceau naveta, generând cheltuieli cu transportul. De pildă, în anul 1970, pe șantierul de construcții din Băile Felix, 472 din 675 de muncitori erau nelocalnici. Astfel de situații generau fluctuații ale personalului, în acel an 86 de persoane preferând să părăsească șantierul[185].

Trustul nu putea asigura, întotdeauna, întreaga forță de muncă necesară pe șantiere. De obicei, muncitorii erau distribuiți în funcție de cât de prioritară era lucrarea, așa că aceștia lucrau îndeosebi în Oradea. Pe unele șantiere din regiune, cum ar fi a locuințelor din Popești și Ineu, în Șuncuiuș sau Pădurea Neagră,

---

[176] *Ibidem*, f. 49
[177] *Ibidem*, dosar 14/1963, f. 23
[178] Interviu cu M.Ț., inginer la T.C.L.O./T.A.G.C.M., Oradea, 16 aprilie 2018
[179] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 14/1963, f. 18
[180] *Ibidem*, f. 27, 36
[181] *Ibidem*, dosar 16/1964, f. 9
[182] *Ibidem*, dosar 14/1963, f. 111
[183] *Ibidem*, dosar 16/1964, f. 7
[184] *Ibidem*, dosar 46/1964, f. 39
[185] *Ibidem*, dosar 26/1970, f. 20-21

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

muncitorii lipseau ori erau prea puțini. Pentru realizarea lucrărilor de canalizare din Oradea era întregistrat un deficit de 200 de muncitori necalificați[186].

O bună parte a muncitorilor fiind necalificați[187], Trustul organiza cursuri de calificare de șase luni pentru zidari, zugravi și fierari-betoniști. În 1962-1963 au fost pregătiți 13 muncitori betoniști calificați, 16 magazioneri și 34 de normatori, iar în noiembrie 1963 se aflau în stagiu de pregătire 96 de zidari, 22 de tinichigii, 53 de tehnicieni, 19 mecanici de utilaj și 30 de instalatori sanitari[188]. Mai târziu, în 1966, se punea accent pe creșterea ponderii muncitorilor calificați (a finisorilor în special) în totalul angajaților, odată cu creșterea asistenței tehnice[189]. O parte a angajaților T.R.C.C. erau membri ai sindicatului. Trustul dispunea și de un club, unde se desfășurau activități recreative, existând inclusiv „formații artistice de amatori" (cor și dans). Clubul avea o bibliotecă, în cadrul organizațiilor raionale existând 21 de biblioteci volante, din care cinci erau exclusiv tehnice[190].

Existau și angajați cu probleme. Spre pildă, în 1963, „numitul Ciocan (…) face chefuri la birou și stăpânește spiritul mic burghez în rândul lor [al muncitorilor – n.n.]. (…) Reține 5% din premiile muncitorilor din care apoi organizează chefuri la birou, cumpără ciocolată, ciorapi și diferite alte obiecte pentru femeile de la birou. (…) În asemenea climat, desigur, își ridică capul și elementele reacționare și astfel a apărut zvastica hitleristă la wc-ul întreprinderii"[191]. Conform autorităților, timpul de lucru de pe șantiere nu ar fi fost folosit în mod eficient, astfel că pe parcursul trimestrului I 1964 în 24% din timp nu s-ar fi lucrat din cauza concediilor, învoirilor și absențelor[192].

Din punct de vedere politic, angajații Trustului activau în cadrul unei organizații de partid. Activitatea lor se desfășura conform planurilor de muncă lunare, fiind discutate aspecte precum: realizarea planului de producție, aprovizionarea șantierelor, „gospodărirea" materialelor de construcții, organizarea echipelor de muncitori și asigurarea documentațiilor, învățământul de partid, prin cercurile de învățământ politico-ideologic, afișarea sloganelor și alcătuirea gazetelor de perete[193]. În cadrul Trustului funcționau și câteva organizații ale Uniunii Tineretului Comunist. Deși obligatorie, prezența în adunările de partid nu era bifată de către toți membrii. Era cazul, în 1963, lui „Lovasy Ludovic, președintele sindicatului la șantierul 1 din Oradea, care de

[186] *Ibidem*, dosar 4/1965, f. 59-60, 65
[187] În anul 1964, 40% dintre muncitori erau necalificați. *Ibidem*, dosar 46/1964, f. 91
[188] Idem, *fond Comitetul orășenesc Oradea al P.C.R.*, dosar 26/1963, f. 13
[189] Idem, *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 65/1966, f. 42
[190] *Ibidem*, dosar 46/1964, f. 40
[191] *Ibidem*, dosar 14/1963, f. 9-10
[192] *Ibidem*, dosar 46/1964, f. 90
[193] *Ibidem*, f. 35, 39-40

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

multe ori se îmbată și lipsește de la adunări”[194]. Numărul membrilor de partid era redus, circa 5-10% din totalul angajaților făcând parte din P.M.R. în anul 1964[195].

Organizația de bază a T.R.C.C. propunea membrilor conferințe și simpozioane pe teme economice și tehnice, cursuri de marxism-leninism, de istoria P.C.U.S., ținute de propagandiștii Trustului. Tot în scop propagandistic exista o gazetă de perete, pentru care scriau muncitorii și membrii de partid ai T.R.C.C. Activitatea organizației de bază era structurată pe planuri de muncă trimestriale, iar toate problemele Trustului erau discutate în ședințe lunare. Activitatea membrilor biroului organizației de bază (B.O.B.) era verficată de secretariatul acesteia, în 1963, B.O.B. având 49 de membri[196].

Contractarea și repartizarea materialelor pe șantiere era făcută în baza necesarului din planurile de aprovizionare[197]. Cărămizile erau aduse de la fabricile din oraș, de la Zăuan și Târgu-Mureș. O serie de țevi erau aduse de la Roman, însă, cum necesitau prelucrare, din Oradea erau trimise la Ploiești, fiind apoi retrimise la Oradea, „cauzându-se cheltuieli inutile în plus”[198]. Geamurile și ușile, dotate cu balamale, clanțe, broaște, erau aduse de la Ștei, Târnăveni și Mediaș[199]. Tuburile de beton erau aduse de la Cluj și Baia Mare. Alte materiale care se aduceau din afara Oradiei erau oțelul-beton, cimentul, pânza asfaltată, oxigenul și carbitul, idem elementele prefabricate, care nu se produceau, încă, în regiune. Pietriș și nisip se aduceau de la balastierele de lângă oraș, prima, dotată cu stație de sortare, fiind deschisă în anul 1965, în Borș. Pentru industrializarea construcțiilor, pe platforma industrială din Zona de Vest a fost ridicată, în 1970, o întreprindere de prefabricate cu trei secții: prefabricate din beton armat, produse din beton celular autoclavizat, balastieră mecanizată[200].

Sosirea materialelor de construcții pe șantiere era, uneori, întârziată de neputința fabricilor de a ține ritmul cererii, dar și de probleme birocratice. De pildă, în 1961, Fabrica de cărămidă Crișana a livrat mai puțin de jumătate din necesarul de cărămizi pentru noile blocuri de locuințe[201]. În mare, problema din cadrul fabricilor de cărămidă era că „se lucrează încă foarte rudimentar și cu randament scăzut. (…) Presa este de o capaciate mai mare decât capacitatea de la spălare”[202]. În cadrul Trustului „atât în 1963, cât și în 1964 aprovizionarea a decurs în mod defectuos din cauza documentațiilor, care au fost depuse de către

---

[194] *Ibidem*, dosar 14/1963, f. 11
[195] *Ibidem*, dosar 8/1964, f. 183
[196] Idem, *fond Comitetul orășenesc Oradea al P.M.R.*, dosar 26/1963, f. 19-25
[197] Idem, *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 50/1961, f. 4
[198] *Ibidem*, dosar 14/1963, f. 10
[199] *Ibidem*, f. 36
[200] *Ibidem*, dosar 1/1970, f. 66
[201] *Ibidem*, dosar 50/1961, f. 22
[202] *Ibidem*, dosar 14/1963, f. 23

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

beneficiar cu multă întârziere. Faptul că până la capătul lunei decembrie vom obține 70% din documentația necesară executării lucrărilor de construcții ale sfatului popular nu ne poate bucura, deoarece deja au fost făcute planurile de aprovizionare”[203].

În 1964, „planul de repartiții la materialele principale asigura necesarul”, dar furnizarea întârzia în continuare. „Astfel, din planul de aprovizionare pe tr. I 1964 au rămas nerealizate 163 tone oțel-beton, 213 m^3 cherestea rășinoase, 1300 buc cărămizi normale, 24 tone țevi instalații, 17.000 mp geamuri trase, 49 tone var gras și altele”[204]. Situații similare au fost înregistrate și în anii următori. În 1965, „din 30.000 m^3 oxigen, s-au repartizat abia 10.000 m^3, la plăci faianță, din 7800 mp, s-a dat repartiție numai pentru 2800 mp, iar la vopsele, din 26 tone, pentru 10 tone”[205]. Tot în acel an, „la materiale de instal. sanitare, țevi P.V.C. se livrează fără filete, mufle, fitinguri care nu pot fi montate și rămân stoc supranormativ, radiatoarele se livrează cu întârziere și fără reducție și dopuri și nu după specificațiile indicate de proiectant”[206]. Simplul fapt că fabricile locale de cărămidă nu realizau producția preconizată periclita mersul șantierelor, înregistrându-se, în începutul anului 1967, un deficit de 18 milioane de cărămizi[207].

Folosirea materialelor de construcții era tot mai restricționată pe măsura trecerii anilor, datorită nevoii de menținere a costurilor la un nivel cât mai jos. În acest sens, în 1970 s-a cerut reducerea consumului de metal cu 15%, a cimentului pentru betoane cu 3% și cu 5% a celui pentru mortare etc.[208]. Cotele se reduceau anual, iar pentru buna desfășurare a șantierelor, în 1970 s-a intervenit în ministerele de resort pentru devansarea unor cote de materiale de construcții. În urma intervenției de la Ministerul Industriei Materialelor de Construcții s-au obținut 1000 de tone de ciment și 120 de tone var bulgări. Printr-o intervenție la Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini s-au primit 56 de electromotoare, prin Ministerul Industriei Chimice au fost furnizate 100 de anvelope suplimentare și trei tone de polimetacrilat, iar prin interpelarea Comitetului de Stat al Planificării s-au obținut 100 de tone de oțel[209].

Pe șantierele Trustului se lucra în două sau trei schimburi. „Erau birourile în niște barăci, cu pereți din P.F.L., ca să se poată demonta repede ca să poată fi mutate. (…) În barăci lucra șeful de șantier, serviciul producție, toată partea administrativă”[210].

---

[203] Idem, *fond Comitetul orășenesc Oradea al P.M.R.*, dosar 31/1964, f. 111
[204] Idem, *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 8/1964, f. 179; *Ibidem*, dosar 46/1964, f. 26
[205] *Ibidem*, dosar 4/1965, f. 41
[206] *Ibidem*, f. 59
[207] *Ibidem*, dosar 9/1967, f. 95
[208] *Ibidem*, dosar 1/1970, f. 135
[209] *Ibidem*, dosar 9/1970, f. 82
[210] Interviu cu M.Ț., inginer la T.C.L.O./T.A.G.C.M., Oradea, 16 aprilie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Cum costul total al construirii unui bloc de locuințe trebuia să se încadreze într-un preț maxim, autoritățile și Trustul de construcții, împreună cu proiectanții, se vedeau nevoiți să găsească formule să se încadreze. Însă așa ceva nu era întotdeauna posibil, deorece „prețurile de catalog la deviz nu corespund cu prețurile de la furnizor: astfel, la lemn de fag unde față de 250 lei to., combustibilul livrează cu 400 lei/tonă datorită cărui fapt numai în primele 7 luni (ale anului 1965 – n.n.) s-a înreg. o depășire de 160.000 lei"[211]. „Deficiențe mari se constată la normare. Există sume plătite în plus, umflarea normelor, depășirea cantităților, care se datoresc faptului că nu avem normatori cu calificare corespunzătoare", se amintea în cadrul unei ședințe a activului de partid a Trustului în 1964[212].

Materialele de construcții aduse cu trenul erau descărcate, până în 1964, pe o rampă aflată în proximitatea gării centrale, fiind apoi depozitate pe șantiere. Un an mai târziu se înființa un depozit central al Trustului pentru materiale de construcții, în cartierul Velența[213].

Transportul materialelor pe șantiere era făcut cu vehiculele Întreprinderii Regionale de Transport Auto (I.R.T.A.), însă cu unele întârzieri din cauza camioanelor insuficiente[214]. Nici Trustul nu avea suficiente utilaje și camioane, iar creșterea valorică a acestui activ a fost de mai puțin de 20% din 1959 și până în anul 1964. Gradul de mecanizare a lucrărilor de construcții era relativ redus, iar „majoritatea utilajelor de construcții au un grad înaintat de uzură fizică și morală datorită cărui fapt se defectează de multe ori pe șantiere". Utilajele Trustului erau ținute în curtea Întreprinderii de Utilaje și Deservire cu Transporturi (I.U.D.T.), însă „întreținerea și repararea acestor utilaje lasă mult de dorit datorită faptului că I.U.D.T. nu dispune decât de două ateliere mobile de reparații cu care este imposibil să cuprindă cele peste 200 de puncte de lucru dispersate în întreaga regiune. Atelierele de reparații și întreținere de la sediul întreprinderii sunt foarte mici și slab utilate"[215].

Din acest motiv s-a trecut la echiparea parcului propriu al Trustului, în 1964-1965 fiind alocată suma de 14 milioane lei pentru achiziția de utilaje: autocamioane, autobasculante, excavatoare, betoniere, macarale turn și auto, schele, trolii, mașini de rașchetat parchet, mașini de frezat etc.[216]. „Lucram pe bascule d-astea Steag. (…) De lucru era, dar nu aveam motorină. Băgam combustibil de la Suplac în ele. Motorina era foarte proastă, ne dădeau 40 de litri pe zi și trebuia să lucrăm. (…) Uleiul era recondiționat și strica motorul. (…)

[211] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 4/1965, f. 59
[212] Idem, *fond Comitetul orășenesc Oradea al P.M.R.*, dosar 31/1964, f. 118
[213] Idem, *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 4/1965, f. 23
[214] Idem, *fond Comitetul orășenesc Oradea al P.M.R.*, dosar 31/1964, f. 9
[215] Idem, *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 8/1964, f. 180; *Ibidem*, dosar 46/1964, f. 28
[216] *Ibidem*, dosar 16/1964, f. 47; *Ibidem*, dosar 4/1965, f. 71

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Cauciucurile le aduceau de la București și unele de noi erau defecte. (…) Făceam câte trei pene de cauciuc pe zi”[217].

După cum reieșea din controalele Sfatului Popular regional făcute la Trust, utilajele existente nu erau folosite la capacitate maximă. Astfel, în 1965, „capacitatea betonierelor este folosită numai în proporție de 58%, a excavatoarelor în proporție de 83%, iar a buldozerelor în proporție de 85%”, aceasta deoarece „conducerea Trustului regional nu repartizează aceste utilaje la acele locuri de muncă, unde este absolută nevoie de ele”[218]. În anul următor, indicii de utilizare a cilindrilor compresori, a excavatoarelor și betonierelor variau între 32% și 66%. În ce privește productivitatea muncii, indicele se situa, în acel an, la 96%[219]. În 1969, indicele de folosire a timpului de lucru a utilajelor era de 64,3% pentru excavatoare, 73,2% pentru malaxoare și 74,5% pentru betoniere[220].

Ca secții specializate, Trustul avea un atelier de prefabricate, dat în folosință în anul 1956[221]. De asemenea, exista o secție de confecții metalice și binale, un laborator central și „laboratoare mobile” pentru efectuarea controlului tehnic de calitate. În laborator se făceau analize și testări fizico-mecanice a cimentului, cărămizilor, nisipului bituminos, ipsosului, mozaicului și a altor materiale[222]. Laboratoarele, deși dotate, duceau lipsă de personal calificat, în 1966 existând doar un inginer și un tehnician, adică un sfert din necesar[223].

Planul anual de lucrări era calculat în bani și în numărul obiectivelor de construit (clădiri industriale, apartamente, cămine, clădiri C.A.P. etc.). Dar realizarea planului de lucrări era aproape imposibilă în condițiile în care el fie nu era aprobat în timp util, iar necesarul de materiale nu putea fi calculat, fie nu soseau materialele de construcții în catitățile comandate, fie planul se modifica în sus pe parcursul anului. „Asemenea sarcini suplimentare duc la dezorganizarea muncii în cadrul Trustului”, comenta, într-o ședință a regionalei de partid,

[217] Interviu cu F. D., angajat al T.C.L.O. între 1969-1990, 11 ianuarie 2018
[218] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 4/1965, f. 42, 60
[219] *Ibidem*, dosar 65/1966, f. 64-65
[220] *Ibidem*, dosar 1/1970, f. 120
[221] *Ibidem*, dosar 14/1963, f. 34
[222] *Ibidem*, dosar 46/1964, f. 31-32
[223] *Ibidem*, dosar 65/1966, f. 66-67

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

directorul Vasile Bîscă[224]. Un astfel de caz a fost în anul 1963, când Trustul a primit un plan suplimentar în trimestrul III, planul anual ajungând la 125 de milioane de lei, asta deși până în 1 octombrie realizase abia 66% din planul anual inițial[225]. Socotind în număr de apartamente, deși planul pentru anul 1963 cuprindea predarea a 663 de unități, până în toamnă erau finalizate doar o treime[226].

Activitatea de construcții era împiedicată și de greutatea cu care erau eliberate amplasamentele pentru noile blocuri. De pildă, în jumătatea anului 1963, Trustul nu mai putea lucra pentru edificarea structurii niciunui bloc din cartierul Rogerius, respectiv doar a unuia pe Calea 1 Mai, tocmai din acest motiv, putând lucra exclusiv pentru finisarea clădirilor deja ridicate[227]. Un an mai târziu, situația era și mai rea, după cum o arăta, în cadrul unei ședințe a regionalei P.M.R. din luna mai, directorul Vasile Bîscă: „Trebuie să spun că situația predării proiectelor în primul trimestru al acestui an, este mai proastă decât în același trimestru al anului 1963. La ora actuală, conform ultimei situații prezentate, lipsesc cam 32% din proiectele pentru lucrările din planul anului 1964. Totuși, cu ajutorul Comitetului executiv, am reușit să asigurăm documentațiile pentru lucrările din trimestrul II/1964"[228].

Nerealizarea planului de locuințe pe 1963 „se datorește în mare măsură lipsei de mijloace de transport a materialelor necesare și slabei organizări a muncii. În multe cazuri lipsește chiar brațul de muncă. (…) Câte odată se stagnează chiar vara din lipsa mașinilor sau a materialelor, fie mari fie mărunte. Disciplina mai lasă foarte mult de dorit pe șantierele noastre (…) Stația de betoane lucrează foarte defectuos din cauza lipsei de betoane, se stagnează în plină vară ore și zile întregi"[229].

Recepția blocurilor era făcută de Întreprinderea de Locuințe și Localuri, iar plata lucrărilor era efectuată ulterior, prin decont, din bugetul național de investiții. Unele întârzireri ale recepției lucrărilor cauzau pierderi financiare Trustului, ca de pildă în anul 1966, când acesta nu a primit 871.000 de lei din cauza unor mici lucrări la blocurile de slabă calitate din Zona de Vest[230].

După predarea blocurilor, Trustul primea calificative de calitate, majoritatea fiind *bine* și *foarte bine*, iar creșterea numărului de lucrări și a producției proprii de materiale de construcții au conferit T.R.C.C. locul nouă pe țară pentru realizarea planului și locul unu la productivitatea muncii[231]. Acestă

[224] *Ibidem*, dosar 14/1963, f. 33
[225] *Ibidem*, f. 17
[226] *Ibidem*, f. 19
[227] *Ibidem*, dosar 51/1963, f. 24
[228] *Ibidem*, dosar 16/1964, f. 4
[229] Idem, *fond Comitetul orășenesc Oradea al P.M.R.*, dosar 31/1964, f. 65
[230] Idem, *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 65/1966, f. 68
[231] Idem, *fond Comitetul orășenesc Oradea al P.M.R.*, dosar 27/1965, f. 13

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

calitate era considerată satisfăcătoare și bună la începutul anilor ´60 de către conducerea regiunii. Ea „s-a îmbunătățit simțitor” în anii următori, înregistrându-se progrese în realizarea finisajelor exterioare, tencuielilor interioare, a instalațiilor sanitare, a mozaicurilor și lucrărilor de vopsitorie[232].

Lucrările executate lăsau loc feluritelor probleme: „Calificative (de calitate – n.n.) mai puțin îmbucurătoare au fost obținute la locuințe, din cauză că locatarii introduc mobila pe fereastră, din cauza unor greșeli de proiectare”. Tâmplăria se deforma, fiind executată din lemn umed, iar „în loc de calitatea 3-a, primim material lemnos de calitatea 6-a”, se arăta în 1964[233]. În unele apartamente, uși sau ferestre erau montate strâmb, iar pereții interiori ai balcoanelor nu erau zugrăviți. Au existat situații în care balcoanele apartamentelor nou predate nu fuseseră degajate de moloz și mortar, iar grilajele de protecție din casa scărilor nu erau montate[234]. O altă problemă era că „atunci când apartamentele la blocuri sunt vopsite deja, vin alții și sparg pereții pentru executarea unor lucrări ce trebuiau efectuate înaintea vopsitului. Se sparg pereții pentru montarea unor uși și geamuri etc. și din cauza aceasta se fac risipă de materiale”[235].

Vina era pasată Trustului și proiectantului. „De exemplu, la toate blocurile cu 12 apartamente, cazanele de băi sunt greșit amplasate, sunt greșite intrările în cămările de alimente – în mijlocul peretelui lateral - și amplasarea chiuvetei la mijlocul peretelui opus, fapt care împiedică mobilarea bucătăriilor – care și așa sunt destul de mici. Apoi, spațiile pentru amplasarea frigiderelor, a mașinilor de spălat etc. La unele blocuri sunt mici, iar la altele lipsesc”[236].

Unele probleme erau semnalate și în regiune. „La raionul Ineu a fost terminat blocul, nici n-a fost bine terminată casa că geamnurile și ușile s-au spart. Ne mai vorbind de ceea ce este în jurul clădirii, mai ales la instalațiile sanitare. Este vorba despre căminul partidului”[237].

Construcția de locuințe în Oradea și Regiunea Crișana s-a făcut cu eforturi deosebite, în condițiile în care problemele apăreau consecutiv și pe toate planurile. În anii ´50-´60 nu s-a putut asigura necesarul de locuințe, nici în municipiu, nici în raioane. Activitatea în construcții s-a profesionalizat pe măsura creșterii sumelor de bani investite în lucrări, în mecanizare și pregătirea angajaților Trustului. O creștere a specializării s-a produs și în rândul angajaților instituțiilor responsabile de buna desfășurare a investițiilor, de gestionarea lor și care beneficiau de ele.

---

232 Idem, *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 4/1965, f. 56
233 Idem, *fond Comitetul orășenesc Oradea al P.M.R.*, dosar 31/1964, f. 115
234 Idem, *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 50/1961, f. 13-14
235 *Ibidem*, dosar 14/1963, f. 10
236 *Ibidem*, dosar 4/1965, f. 43
237 *Ibidem*, f. 38

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Pe verticalele creației

De la pervazul unei ferestre, la blocul turn, cineva a făcut un semn cu mîna. „Pasărea cu cioc de fier" și-a întins gîtul, a mai lăsat o cupă de mortar, apoi s-a întors „grăbită" la o altă chemare. În interiorul noilor construcții, un furnicar de oameni dăltuiesc, ornamentează, pentru ca tot ce iese din mîna lor să fie cît mai confortabil, cît mai durabil. Harnicii constructori din Zona de Vest a orașului au un cuvînt al lor, pe care îl întregesc cu fiecare cărămidă așezată, cu fiecare mistrie de mortar: **calitate ireproșabilă.** De altfel, așa cum spunea Dorin Suru, inginerul șef al șantierului, această afirmație se oglindește și în faptul că lucrările executate pînă în prezent au primit calificativul bine și foarte bine. Panoul afișat pe una din aleile noului cartier de locuințe înscrie numărul brigăzilor evidențiate în întrecerea socialistă. Printre acestea le-am reținut pe cele conduse de Folea Bădiță, Ștefan Szilágyi, Petre Trifa și altele.

Angajamentul constructorilor de aici, în cinstea zilei de 8 Mai prevedea: darea în folosință înainte de termen a două blocuri cu cîte 80 de apartamente. La sfîrșitul lunii aprilie se putea constata cu satisfacție că aceste angajamente au fost depășite: s-au construit trei blocuri cu cîte 80 de apartamente, iar pe întreg Trustul regional de construcții s-au obținut economii la prețul de cost în valoare de 100 000 lei peste prevederile planului.

...Dimineața zilei de 3 mai. Geana roșiatică dinspre răsărit vestește o zi minunată de primăvară, care-i bucură cel mai mult pe constructori. În zori, cînd liniștea orașului este tulburată doar de cîte o mașină răzleață, șantierul este trezit la viață, pe schele mișună zeci de oameni. Sus pe „fruntea" macaralei de la blocul turn s-a aprins un bec roșu, semnalul de pornire. La o apăsare pe buton macaraua o ia la drum, „ciugulește" de ici, de colo din grămezi, panouri grele de beton,

GH. CODAȚ

CONTINUARE ÎN PAG. 3-A

În numărul din 10 mai 1966, ziarul *Crișana* anunța hărnicia constructorilor blocurilor D din strada Iza, odată cu realizarea de economii în materialele de construcții

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

V. SISTEMATIZAREA ORADIEI ÎN ANII ’70-’80

1. Dezbateri și decizii, probleme de rezolvat în sistematizarea Oradiei în anii ´70-´80

Sensul termenului de *sistematizare urbană* s-a schimbat în prima jumătate a anilor ´70, astfel că, dacă procesul nu afecta, inițial, decât o mică parte din perimetrul construit, acesta avea, ulterior, să se extindă în acesta. Dacă în deceniile precedente, în Oradea s-a construit cu precădere pe terenuri libere, optându-se pentru scoaterea din circuitul agricol a acestora în detrimentul exproprierii și demolării de case, după 1970 situația s-a schimbat.

Cea de-a doua schiță de sistematizare a municipiului, împreună cu detaliile privind sistematizarea Băilor Felix, a fost întocmită de I.S.A.R.T. București în 1970[1] și prezentată publicului în 1971[2]. Între propunerile preliminare amintim „includerea în viața orașului” și mobilarea cu case a zonei de dealuri din proximitatea căii ferate, pentru care era necesară realizarea unui studiu geotehnic. „Dezavantajul major al terenului era existența, din loc în loc, a unor pungi de nisip, care ar fi făcut clădirile să se deplaseze. Inclusiv clădirea spitalului județean s-a deplasat și a fost nevoie de lucrări de consolidare scumpe”[3]. Sistematizarea zonei cuprindea regândirea circulației, prin construirea pasajelor feroviare din zona străzilor Gheorghe Doja-Spitalului (Louis Pasteur)[4].

Construirea unui „cartier de vile” pe Dealurile Oradiei presupunea creșterea suprafeței locuite a orașului și a fost rediscutată pe parcursul anilor ´70. Emil Cotoi, secretar al Comitetului Județean de partid, aprecia că: „oare în municipiul Oradea nu este valabilă indicația ca să se construiască case cu 2-3 etaje? Nu cumva peste câțiva ani să fim criticați de urmașii noștri că am ocupat terenul acela și nu am procedat așa cum sunt indicațiile, că nu am valorificat așa cum trebuie această valoare naturală”[5]. Zona avea nevoie de o dezvoltare uniformă, adaptată terenului.

În restul orașului, pe termen scurt (aproximativ până în 1975) se dorea construirea a 8000 de apartamente, amplasate în Zona de Vest, pe malul drept al Crișului, în *inelul* Decebal, pe strada Războieni și strada Vaporului (Ronald

---

[1] *Industrializarea în Oradea 1945-1989…*, p. 383; Momentul a coincis cu organizarea plenarei Uniunii Arhitecților din România la Oradea, care a și avut în dezbatere această schiță de sistematizare.

[2] *Familia*, Oradea, seria a V-a, anul 7(107), nr. 2(66), februarie 1971, p. 8

[3] Interviu cu Ionel Ungur, vicepreședinte al Consiliului Popular al Municipiului Oradea în 1986-1987 – Oradea, 2 mai 2017

[4] *Familia*, Oradea, seria a V-a, anul 7(107), nr. 2(66), februarie 1971, p. 8

[5] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 8/1975, f. 202

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Reagan)[6], dar și câteva plombe în centrul orașului[7]. Proiectele erau fie noi, fie continuări ale celor începute în anii ´60. Între anii 1969 și 1972, în municipiu s-ar fi construit 5479 de apartamente[8].

Într-o perspectivă mai lungă, până în anul 1980, când orașul ar fi avut să ajungă la 180.000 de locuitori, numărul locuințelor de construit se ridica la 24.000, pentru care se studiau 11 amplasamente. Alături de această propunere, în 1971 erau supuse dezbaterilor dintre arhitecți, urbaniști și liderii politici locali amenajarea triajului din cartierul Velența, precum și mai buna organizare a transportului cu tramvaie (atunci era prelungită linia de tramvai până în cartierul Ioșia[9]), cu posibilitatea extinderii către Băile Felix și Băile 1 Mai. Tot atunci era adusă în discuție relocarea a 28 de secții ale unor întreprinderi (sau întreprinderi întregi) cu activități nocive, din interiorul municipiului pe platforma industrială vest[10]. În aceeași perioadă a fost propusă realizarea unui drum ocolitor al orașului, pe partea sudică[11].

Perimetrele construibile ale municipiului Oradea, ale orașelor și satelor din județul Bihor, au fost aprobate de Consiliul Popular al Județului Bihor prin Decizia nr. 235/1973, densitatea medie a populației Oradiei fiind de 40,5 locuitori pe hectar. În județ existau 456 de localități, din care un municipiu, șapte orașe, trei comune suburbane și 84 de comune rurale. Au fost aprobate perimetre construibile pentru 422 de localități, restul, așezări împrăștiate și cu o populație în scădere, urmând a fi delimitate ca vetre de sat[12]. Ulterior, prin Decizia nr. 754/1975, perimetrul construibil al Oradiei a fost revizuit în scădere, de la 2787,46 ha în 1973, la 2760,9 ha. Reduceri au fost efectuate pentru toate localitățile din județ[13].

Planurile economice și de dezvoltare ale municipiului erau adoptate, în fiecare început de an, prin Decizii ale Comitetului Executiv al Consiliului Popular Municipal, respectiv ale Consiliului Popular al Județului Bihor. Tot atunci era adoptat și bugetul local, din care erau realizate investiții în infrastructură și servicii. În cazul locuințelor, se stabilea suma care urma să fie investită de către Stat, respectiv numărul apartamentelor nou-construite.

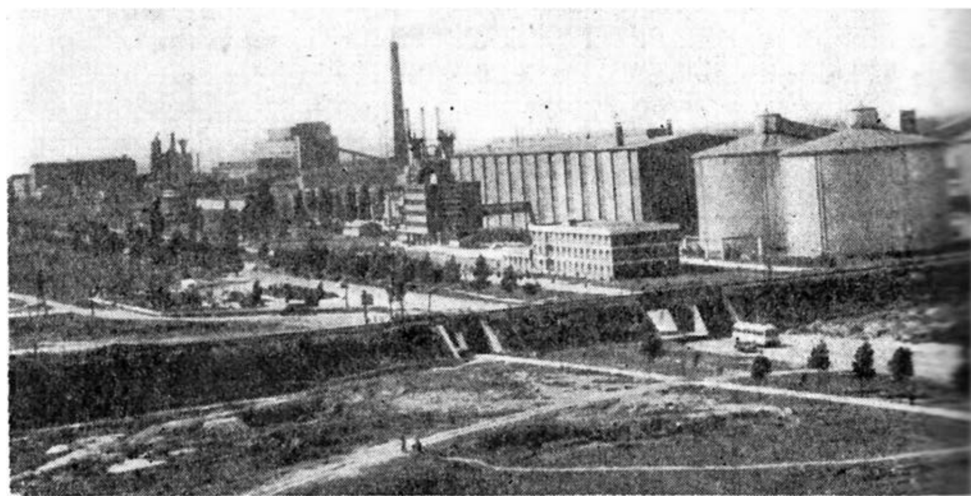
După investirea unor sume de bani considerabile pe platforma industrială din Zona de Vest în anii ´60, în 1972 unele fabrici erau deja socotite supradimensionate și ineficiente, în contextul nevoii reducerii cheltuielilor cu

---

[6] *Ibidem*
[7] *Plombele* erau clădiri construite între două clădiri existente.
[8] *Crișana*, Oradea, anul XXVII, nr. 309, 30 decembrie 1972, p. 1
[9] *Ibidem*, anul XXVI, nr. 298, 16 decembrie 1971, p. 3
[10] *Ibidem*, nr. 24, 30 ianuarie 1971, p. 2
[11] *Familia*, Oradea, seria a V-a, anul 9(109), nr. 8(96), august 1973, p. 5
[12] Arhiva Consiliului Județean Bihor (în continuare A.C.J.B.), *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Ședințe Comitet Executiv, 2.IV.-23.V. 1973, f. 312
[13] *Ibidem*, dosar Procese verbale ședințe de Comitet Executiv, 20 nov-31 dec 1975, f. 469, 471

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

investițiile. Ineficiente prin dimensiuni erau considerate noua C.E.T. și Întreprinderea de prefabricate[14], platforma industrială din Zona de Vest ocupând un teren agricol „dintre cele mai bune”. Investițiile industriale erau considerate scumpe și ineficiente prin durata lungă de execuție și de atingere a parametrilor[15]. Practica din anii ´60 a realizării de dispensare, cantine și ateliere de întreținere separat pentru fiecare întreprindere era considerată depășită, pentru că se „risipea teren”, soluția fiind comasarea lor[16]. Detaliile de sistematizare ale platformelor industriale erau aprobate de forurile de la București, iar pentru întreprinderile mai importante se realizau machete, de asemenea prezentate în Capitală.

Platforma industrială de pe Șoseaua Borșului la începutul anilor ’70
(sursa: I.O. Berindei, Gr. P. Pop, *Județul Bihor*, Editura Academiei R.S.R., 1972)

Prin urmare, a fost extinsă în Bihor propunerea din 1972 a forurilor de la București privind reducerea cheltuielilor cu investițiile în construcții cu circa 20-30% și a costului cu organizarea de șantier de la 3% la 0,5% din costul total al investiției, productivitatea muncii trebuind să se dubleze pe viitor prin mecanizarea diferitelor activități[17]. Pentru verificarea modului în care șantierele reduceau consumul de materiale de construcții a fost constituită o comisie a Consiliului Popular Județean, compusă din specialiști ai Consiliului Popular al Județului Bihor (C.P.J.) și ai Secției Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții (S.A.S.T.I.) din cadrul C.P.J.[18].

---

[14] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 9/1972, f. 128
[15] *Ibidem*, f. 151
[16] *Ibidem*, dosar 8/1975, f. 196v.
[17] *Ibidem*, dosar 9/1972, f. 129, 153
[18] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii și dispoziții 301-566, 1976, f. 194-194v.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Tot în categoria investițiilor considerate nejustificate intra și noua Casă de Cultură a Sindicatelor. Interpelarea critică a fost făcută de Constantin Ionescu, secretar cu probleme economice al Comitetului Județean al P.C.R. Bihor: „de ce a trebuit să construim și casa de cultură de la Oradea, atunci când avem un teatru de 100 de ani – în locul acestei case de cultură se puteau face mai multe săli de cinematografe, cluburi etc.”[19]

Pentru creșterea eficienței construcțiilor se solicita întocmirea unor grafice de eșalonare a etapelor realizării investiției, cu termenele de livrare a materialelor, asigurarea fondurilor, utilajelor, eliberarea amplasamentului, asigurarea documentațiilor și a planului de organizare a șantierului, inclusiv forța de muncă[20]. Obiectivele industriale erau înscrise în perimetrele construibile ale localităților, grupate pe platforme industriale, cu restrângerea la minim a suprafeței de teren afectate de investiții, gruparea rețelelor de utilități, a liniilor de transport și a căilor de comunicații. Dotările social-culturale aferente întreprinderilor aflate pe o singură platformă industrială trebuiau și ele grupate, iar locuințele angajaților trebuiau ridicate în apropiere[21].

Printr-o Hotărâre a Conferinței organizației județene de partid Bihor din 20 ianuarie 1973, aceasta, împreună cu Comitetul de partid municipal, avea să urmărească respectarea termenelor de dare în folosință a noilor imobile[22]. S-a cerut lărgirea competențelor consiliilor populare în domeniul sistematizării și constituirea unui Serviciu municipal pentru arhitectură și sistematizare și eliberarea autorizațiilor de construire[23].

Datorită activităților industriale, în municipiu existau 98 de hectare de teren folosite ca depozite de reziduuri – zgură, gunoi menajer, diferite resturi chimice. Fiind mari factori de poluare și degradare a mediului, la jumătatea anilor ′70 s-a pus problema acoperirii a 51 de hectare cu un strat de pământ vegetal, în vederea redării în circuitul agricol[24]. Ideea nu s-a mai materializat.

Tipizarea construcțiilor era cerută mai insistent de organele politice de conducere decât în anii dinainte, astfel încât costurile de construcție să scadă, odată cu „creșterea eficienței”[25]. Printr-o Hotărâre a județenei de partid din anul 1973, era cerută industrializarea, pe cât posibil, a construcțiilor, mecanizarea și organizarea eficientă a șantierelor. Era urmarea direcțiilor trasate de Conferința Națională a P.C.R. din 19-21 iulie 1972, aplicate în Bihor în urma Conferinței

[19] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 9/1972, f. 129
[20] *Ibidem*, dosar 52/1972, f. 42-45; Idem, dosar 54/1972, f. 81-84
[21] *Ibidem*, dosar 8/1975, f. 212-212v.
[22] *Ibidem*, dosar 4/1973, f. 57
[23] *Ibidem*, dosar 12/1973, f. 94-95
[24] *Ibidem*, dosar 8/1975, f. 202
[25] *Ibidem*, dosar 9/1972, f. 124

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

organizației județene de partid din 20 ianuarie 1973[26]. Dificultatea asigurării forței de muncă era un alt argument al noilor măsuri cerute de partid[27].

Tot conform hotărârilor Conferinței Naționale a P.C.R., pregătirea lucrărilor de investiții se făcea prin corelarea întocmirii proiectelor cu livrarea lor, execuția și furnizarea materialelor de construcții. În cazul unităților industriale corelarea construcțiilor trebuia să se facă cu livrarea utilajelor și instalațiilor tehnologice. Asigurarea fondurilor necesare și a documentației tehnico-economice, eliberarea la timp a amplasamentelor, contractarea utilajelor și materialelor, programarea aprovizionării erau prevederi intrate în vigoare în 1973[28].

În Oradea, debutul deceniului al optulea a coincis cu creșterea numărului clădirilor ridicate cu materiale prefabricate, procedeul extinzându-se de la spațiile industriale către locuințe. Apăreau noi tipuri de apartamente, construite în sistemul *vagon*, cu un grad de confort mediu și redus și ineficiente energetic. Repetitivitatea clădirilor nemulțumea autoritățile județene, care considerau necesar „să dăm un aspect arhitectonic și de sistematizare corespunzător orașului, să nu transformăm orașul într-un oraș *dormitor*"[29]. „Eu nu sunt de acord ca mai multe sute de blocuri să aibă aceeași fațadă"[30], „nu sunt de acord ca să facem toate blocurile de același tip, încât omul să le încurce când se întoarce acasă, pentru că toate sunt la fel"[31], opina prim-secretarul de Bihor de atunci, Petre Blajovici.

Pentru grăbirea construcțiilor din prefabricate, la începutul anilor ´70 era construită Întreprinderea de materiale de construcții Oradea (I.M.C.), cu două secții: cea de betoane grele (înființată în anul 1971) și cea de beton celular autoclavizat (1972)[32]. Numită popular „Fabrica de case", unitatea producea panouri mari și alte elemente prefabricate (stâlpi, grinzi, scări etc.), care erau ulterior asamblate pe șantiere. Pentru anul 1972 estimările anunțau realizarea a 70.000 m^3 de astfel de elemente, necesare „montării" a 250 de apartamente. Un astfel de bloc, cu 50 de apartamente, necesita 69 de tipuri de elemente prefabricate. Principalul avantaj era rapiditatea execuției, gradul de uniformizare crescând, costurile de construire reducându-se[33]. Prin folosirea prefabricatelor, un bloc cu patru etaje putea fi construit de la zero în câteva săptămâni, Trustul de construcții străduindu-se să „monteze", în medie, 2,5 de astfel de apartamente pe zi. Pentru blocul V4 din spatele Pieței Transilvaniei (Piața Magnoliei) „montajul a început la

---

[26] *Ibidem*, dosar 4/1973, f. 57-58
[27] *Ibidem*, dosar 11/1974, f. 108v.-109
[28] *Ibidem*, dosar 52/1972, f. 42-45
[29] *Ibidem*, dosar 9/1972, f. 129
[30] *Ibidem*, dosar 13/1973, f. 16
[31] *Ibidem*, dosar 9/1974, f. 100
[32] *Industrializarea în Oradea 1945-1990…*, p. 382; Mariana Barna, *op. cit.*, p. 115-116
[33] *Crișana*, Oradea, an XXVII, nr. 215, 12 septembrie 1972, p. 1-2

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

1 februarie [1974 – n.n.], iar în 13 zile lucrătoare s-au ridicat 40 de apartamente, ceea ce indică o medie de 3 apartamente pe zi”[34].

Întreprinderea se confrunta, însă, cu mai multe probleme. În primele trei luni ale anului 1973, a lipsit desfacerea noilor produse din cauza defectării utilajelor și a lipsei forței de muncă. Aflată la începutul activității, fabrica nu putea face față majorărilor de plan, astfel că „mergea foarte prost” și era nerentabilă[35]. Întreprinderea a fost condusă până în 1973 de Vasile Bîscă, schimbat din funcție din cauza „necorelării între planul fizic și planul valoric al unității (…) de 11 milioane de lei” și înlocuit de Viorica Nițescu[36], director până în anul 1989. „Eu nu-i văd viitorul acestei fabrici (…) Pentru că ați văzut, ei produc mai multe produse pe care nimeni nu le solicită - și unele lucruri pe care nu le montează. Părerea mea este că această fabrică trebuie predată unui trust de construcții care să-și producă ceea ce el are nevoie și ceea ce ei să și monteze”[37], erau cuvintele lui Victor Bolojan, fost prim-secretar de Bihor.

I.M.C. a fost redresată prin dotări tehnice noi, în urma creșterii planului lucrărilor de construcții și a ponderii lucrărilor industrializate, deci prin creșterea cererii. Materiile prime aveau probleme, fiind necorespunzătoare ca model, culoare și calitate, precum calciul măcinat primit de la Aghireș sau marmolocul de la Simeria. Problema principală a panourilor prefabricate era favorizarea condensului[38].

Pentru dezvoltarea suburbiilor Oradiei, în anul 1973 Comitetul Județean al P.C.R. a discutat și aprobat proiectul schimbării statutului comunei Sânmartin în acela de oraș, cu numele Felix. Orașul urma să aibă în componența sa cele două stațiuni balneoclimaterice Băile Felix și Băile 1 Mai (neincluse în nomenclatorul localităților), exceptând satele Betfia și Cordău, care rămâneau sate subordonate orașului. Principalul agrument al inițiativei era nevoia dezvoltării accelerate a stațiunilor[39].

Proiectul a căzut, Decretul de ridicare în rang a localității nemai fiind semnat de secretarul general al P.C.R., Nicolae Ceaușescu. Conform schiței de sistematizare, o mare parte a caselor urmau să fie demolate și înlocuite cu blocuri. Băile Felix și Băile 1 Mai aveau să se dezvolte prin crearea de noi spații de cazare și tratament, a unui camping, a unei baze sportive de dimensiuni olimpice cu heliport, dar și a unui muzeu etnografic. Se voia extinderea liniei de tramvai dinspre Oradea, prin Sânmartin, până în fața intrării în Băile Felix, având

---

[34] *Ibidem*, anul XXIX, nr. 41, 17 martie 1974, p. 2

[35] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 13/1973, f. 12-20

[36] *Ibidem*, f. 74

[37] *Ibidem*, f. 16

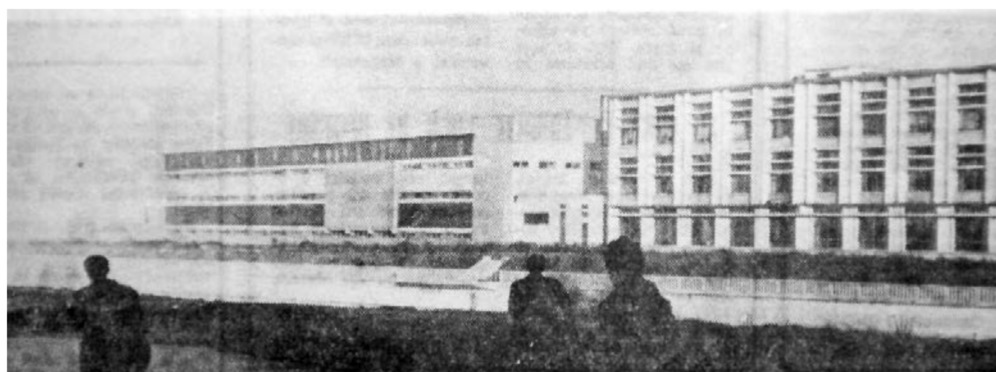
[38] *Ibidem*, dosar 8/1975, f. 5-5v.

[39] *Ibidem*, dosar 11/1973, f. 81, 96-99

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

continuare și capăt în Băile 1 Mai, în fața Hotelului Ceres. Majoritatea acestor proiecte au fost abandonate în anii ´80.

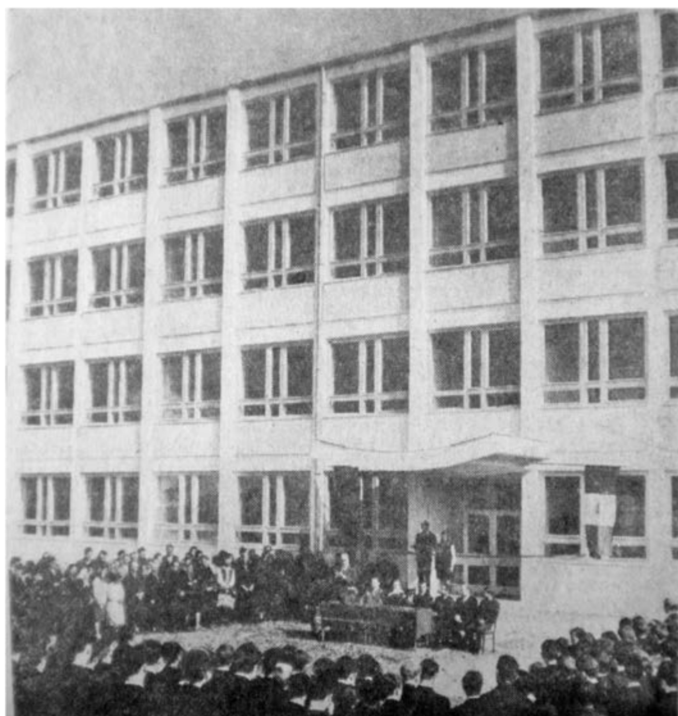
O altă problemă punctuală legată de sistematizarea Oradiei, discutată în anul 1973, a fost amplasarea noii hale a întreprinderii Metalica. Aceasta își desfășura activitatea în două puncte: unul pe strada Uzinelor, iar celălalt pe strada Sovata. Printr-o Decizie din anul 1971, unitatea primea acceptul construirii, pe terenul de pe malul Crișului – strada Sovata, a unui atelier chimic (boiangerie și curățătorie chimică). Decizia a fost retrasă pe motiv că schița de sistematizare prevedea blocuri în zonă, iar întreprinderea beneficiase de un teren mai mare decât îi era legal să obțină. Principala problemă era poluarea cauzată într-o veche zonă de case. Secția „în realitate face zgomot, sunt reclamații și este poate și nociv și nu ar avea voie să fie amplasat acolo, între locuințe (…) Extinderea dânșilor ar însemna sacrificarea locuințelor celelalte planificate în zona respectivă", lucruri considerate de neacceptat de către reprezentanții locali ai P.C.R.[40]. O problemă asemănătoare, legată de nocivitatea activității industriale într-o zonă de locuințe, mai era înregistrată, tot atunci, cu întreprinderea Miorița.

Întreprinderea Metalica în anul 1972 (sursa: *Crișana*)

Prin urmare, în 1973 sfera de competență a Consiliului Popular Municipal în ce privește problemele de sistematizare a fost extinsă. Aceasta a devenit titularul lucrărilor de investiții al căror beneficiar era, preluând parțial acest statut de la Consiliul Popular Județean. Tot la nivelul C.P.M. era organizat un „consiliu tehnico-științific" pentru probleme privind municipiul, un compartiment pentru disciplina în construcții, plus unul care să elibereze autorizații de construire[41].

[40] *Ibidem*, dosar 12/1973, f. 12
[41] *Ibidem*, f. 95

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

1971: odată cu anul școlar, pe strada C. Brâncoveanu era inaugurată noua clădire a Liceului industrial de construcții de mașini (sursa: *Crișana*)

În documentele adoptate la nivel județean, se estima că în județul Bihor urmau să fie date în folosință, în anul 1972, 1665 de apartamente, din care 1329 în Oradea[42]. Pentru 1973, planul de locuințe crescuse, la nivel județean, la 2222 de unități, din care până în luna octombrie erau predate abia 1374[43]. În anul 1974, în Oradea aveau să fie predate 1440 de apartamente[44]. Planul pe anul 1975 a prevăzut darea în folosință a 1400 de apartamente în Oradea[45], dublându-se în 1976[46].

Pentru noile blocuri de locuințe se prevedea fațadizarea prin proiecte unicat și jocuri de culori. Acestea urmau să se extindă, conform proiectului din 1970, pe ramificațiile Calea Proletarilor (bulevardul Ștefan cel Mare), strada Ostașilor (strada Corneliu Coposu), respectiv strada Sovata. Se continua asfaltarea străzilor interioare, respectiv realizarea inelului interior între Calea Proletarilor și strada Dimitrie Cantemir, cu un nou pod rutier peste Crișul Repede, în zona Ioșia-Nord. Tot acolo era prevăzută o zonă de agrement[47].

---

[42] *Ibidem*, dosar 5/1972, f. 240

[43] *Ibidem*, dosar 16/1973, f. 212

[44] *Crișana*, Oradea, anul XXIX, nr. 9, 12 ianuarie 1974, p. 1

[45] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 40/1975, f. 41

[46] *Ibidem*, dosar 1/1976, f. 70v.

[47] *Familia*, Oradea, seria a V-a, an 7(107), nr. 1(65), ianuarie 1971, p. 5

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Într-un interviu acordat cotidianului *Crișana* în perioada promulgării Directivelor Conferinței Naționale a P.C.R. privind sistematizarea teritoriului și localităților, arhitectul-șef al Institutului Județean de Proiectare, Carol Orban, caracteriza procesul ca „un program clar de ridicare a gradului de civilizație a satelor noastre și de dezvoltare armonioasă a orașelor patriei". Acesta făcea referire la „unele aspecte" care ar fi rămas „în plan secundar", cum ar fi întârzierea proiectării și executării unor lucrări edilitare – zona de depozite din cartierul Velența, din cauza problemelor de cooperare dintre instituțiile angrenate în investiții. În aceeași perioadă se vorbea și despre economisirea materialelor de construcții și de reducerea suprafeței spațiului construit[48].

În 1974, în fața conducătorilor politici din Bihor era prezentat un raport privind stadiul sistematizării teritoriale la nivelul județului, cu propunerile de dezvoltare pentru cincinalul 1976-1980. În acel moment, județul Bihor avea o suprafață de 7535 km^2 și o populație de 617.921 de locuitori, din care 224.920, adică 36,4%, locuiau în mediul urban. 65,6% din activitatea industrială era concentrată în Oradea. Raportul avea în vedere caracteristicile geografice ale județului, având formulate propuneri de dezvoltare industrială și energetică pentru fiecare zonă în parte. De pildă, culoarul Crișului Repede era pretabil dezvoltării activităților industriale, acesta având ca avantaj rețeaua de transport bine dezvoltată[49]. Zona de sud-est a județului era destinată activităților de tip industrial, turistic și forestier, cu accent pe dezvoltarea turismului balenear. Partea nord-estică se caracteriza prin industria extractivă și prelucrătoare.

Extinderea industriei avea să reprezinte principalul motor de creștere al Oradiei și de sporire a populației. Pentru 1976-1980 se prevedea creșterea volumului investițiilor din județ cu 50%, la 13 miliarde de lei. Predicțiile de creștere a populației erau făcute până pentru anul 2000, când județul Bihor ar fi trebuit să atingă 773.000 de locuitori, din care 72% urmau să locuiască în mediul urban. Oradea urma să aibă 220.000 de locuitori, iar următorul oraș ca populație avea să fie Salonta, cu 38.000 de locuitori[50]. Prin creșterea accentuată a Salontei, Marghitei și Beiușului, fiecare cu peste 20.000 de locuitori apăreau centre zonale care puteau „echilibra" creșterea Oradiei.

Autoritățile doreau urbanizarea rapidă a Bihorului. Într-una din variantele aflate în lucru în acel moment, numărul localităților urbane avea să crească de la 11, câte erau în anul 1974, la 32 în anul 2000. Comune precum Săcueni, Tileagd, Suplacu de Barcău, Popești, Ceica, Sălard și Sânmartin urmau să devină orașe, iar

---

[48] *Crișana*, Oradea, an XXVII, nr. 186, 8 august 1972, p. 2; *Ibidem*, nr. 274, 19 noiembrie 1972, p. 3

[49] A.N.-S.J.Bh, *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 43/1974, f. 3v.

[50] *Ibidem*, f. 6v.-7

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

altele, cum ar fi Borș - comune suburbane[51]. Programul de dezvoltare a rețelei de localități bihorene, cu propunerile de sistematizare, a fost aprobat în cadrul Comitetului Executiv al Comitetului Județean al P.C.R. pe 27 septembrie 1974[52], în Oradea fiind prevăzută construirea a 12.000 de noi locuințe[53].

După apariția Legii nr. 58/1974 privind sistematizarea localităților urbane și rurale, în anul 1975 erau discutate mai multe măsuri de aplicare în județul Bihor: restrângerea perimetrelor construibile, amplasarea cartierelor de blocuri în apropierea platformelor industriale, „păstrarea personalității orașelor”, realizarea de artere de circulație mobilate cu clădiri de locuințe cu magazine la parter, sistematizarea zonelor industriale[54]. Volumul total al investițiilor pe județ crescuse în acel an, conform planului, cu 54%, la 1,8 milioane lei, numărul total de locuințe de terminat fiind fixat la 2602 apartamente și 1921 de locuri în cămine în Bihor, 800 de locuri de cazare în Băile Felix și 750 de locuri în complexe sanatoriale în ambele stațiuni balneare la un loc[55]. În aceeași perioadă se realiza, în Oradea, stația de epurare a apelor uzate și extinderea rețelei de alimentare cu apă.

Pentru reducerea perimetrului construibil și creșterea suprafeței agricole de la marginea Oradiei se propunea strămutarea a circa 650 de locuințe[56], numărul urcând apoi la 1121. După inventarierea făcută în 1 ianuarie 1976, 222 de gospodării au fost programate pentru strămutare în perioada 1976-1981, respectiv 102 în perioada 1981-1985[57]. În anul 1986, numărul gospodăriilor pentru care mai era necesară strămutarea era 865[58]. În 1988, 60 de gospodării au fost strămutate, iar alte 16 în anul 1989[59].

Numărul și ordinea de strămutare a acestora și prioritățile în repartizarea altor locuințe pentru persoanele strămutate erau stabilite de către o comisie formată din șeful Sectorului de arhitectură, sistematizare, control, disciplină în construcții (coordonatorul comisiei), șeful Sectorului planificare, personal și retribuirea muncii (ambele Sectoare din cadrul Consiliului Popular al Municipiului Oradea), un reprezentant al Întreprinderii Județene de Gospodărire Comunală și Locativă (I.J.G.C.L.), șeful Oficiului Județean pentru Cumpărarea și Vânzarea de Locuințe (O.J.C.V.L.), șeful Oficiului de spațiu locativ și un

[51] *Ibidem*, f. 8v.
[52] *Ibidem*, f. 19-22
[53] *Crișana*, Oradea, anul XXX, nr. 226, 26 septembrie 1975, p. 3
[54] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 1/1975, f. 162
[55] *Ibidem*, dosar 3/1974, f. 116v., 128
[56] *Ibidem*, dosar 8/1975, f. 206v.
[57] Arhiva Primăriei Municipiului Oradea (în continuare A.P.M.O.), *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1981, vol. 9, f. 11
[58] *Ibidem*, dosar 3/1986, vol. 9, f. 31
[59] *Ibidem*, dosar 2/1989, vol. 6, filă nenumerotată

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

jurisconsult din cadrul Sectorului administrației de stat. Comisia lua și decizii privind lichidarea construcțiilor ridicate abuziv, depistate cu ajutorul miliției[60]. Ritmul strămutării a fost lent, în anul 1978 atingând 43 de gospodării[61], asemănător în anii următori[62]. Inițal scos înafara perimetrului construibil, din cauza alunecărilor de teren[63], cartierul Podgoria era propus pentru reintroducere, posibil din cauza numărului mare de locuințe ce ar fi necesitat strămutare[64]. Din punct devedere arhitectural-urbanistic, toate dezvoltările imobiliare aveau să aibă în vedere o oarecare „restituire a fondului tradițional, [prin asigurarea unui] element unitar între nou și vechi”[65].

Îmbunătățirea activității în construcții era posibilă printr-un program adoptat la nivel județean în anul 1974. Împărțit în trei părți, el se referea la proiectarea, pregătirea și desfășurarea lucrărilor de investiții, cu accente pe respectarea termenelor de predare a proiectelor și amplasamantelor (termene deseori depășite). Entitățile administrative aveau de oferit răspunsuri „operative” cererilor de scoatere a unor terenuri din circuitul agricol și un mai mare sprijin acordat de către consiliile populare locale proiectelor de investiții[66]. Pentru creșterea eficienței, șantierele erau obligate să-și organizeze materialul tehnic cu mult timp înaintea începerii efective a lucrărilor, printr-o mai bună colaborare între proiectant, executant și beneficiar. Cele trei părți, programe distincte, cuprindeau detaliat toate proiectele începute sau de început la nivel județean, cu etapele birocratice de parcurs în fiecare caz.

Pentru creșterea ritmului construcțiilor de locuințe, după 1974 a fost generalizată folosirea panourilor mari pentru blocuri de patru până în zece etaje, extinzându-se gama lor. Conform programului aprobat de forurile județene de partid și stat, în perioada 1975-1980 proporția blocurilor construite din panouri mari avea să crească peste ritmul altor soluții constructive. Astfel, de la 700 de apartamente ridicate în acest mod în 1975 se va fi ajuns la 2000 în anul 1980. Clădirile ridicate pe diafragme de beton rămâneau constante ca număr (în jurul a 2000 de apartamente de an), cele pe structură de zidărie/cadre având o proporție redusă din total. Procentual, pentru 1980 se estima că circa 96% din locuințe aveau să se construiască prin soluții industrializate, față de 88% în 1975, respectiv 70% dintre blocuri aveau să fie din panouri mari, față de doar 27% în anul 1975[67] și

[60] *Ibidem*, dosar 4/1976, vol. 5, f. 210
[61] *Ibidem*, dosar 3/1978, vol. 17, f. 10
[62] *Ibidem*, dosar 3/1983, vol. 14, f. 5
[63] În anul 1981 erau identificate 45 de case afectate de alunecările de teren. *Ibidem*, dosar 2/1981, vol. 9, f. 12
[64] *Ibidem*, dosar 2/1980, vol. 12, f. 9-10
[65] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 8/1975, f. 206v.
[66] *Ibidem*, dosar 11/1974, f. 137-137v.
[67] *Ibidem*, f. 171-171v.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

12,8% în anul 1970[68]. Institutul de Proiectări Județean (I.P.J.) primea sarcina întocmirii unor cataloage cu elemente prefabricate și uzinate, doar acelea putând fi folosite în proiecte. Toate proiectele de cămine, școli, creșe, grădinițe erau tipizate, hotelurile beneficiind, totuși, de o atenție mai mare, atât pe partea de proiectare, cât și ca soluții constructive și de finisare. Proiectantul avea obligația să răspundă oricărei nelămuriri sau probleme de pe șanitere în termen de maxim 24 de ore.

Activitatea I.P.J. de la începutul anilor '70 a crescut în volum, ca urmare a sporirii planului de construcții și a cerințelor politicului în ceea ce privește aspectul clădirilor. Odată cu intrarea în vigoare a Legii Sistematizării, autoritățile locale cereau ca „proiectele unicate sau blocurile cu confort sporit [să fie] concepute cu elemente de arhitectură locală valoroasă care se vor îmbina armonios cu concepțiile de construcție moderne"[69].

Același I.P.J. Bihor prezenta, în anul 1976, noua schiță de sistematizare a municipiului[70]. Timp de un an, au fost realizate planuri și schițe ale Oradiei și celorlalte orașe din județ, machete și prezentări ale ansamblurilor industriale și rezidențiale, respectiv macheta integrală a Oradiei[71]. Schița de sistematizare a municipiului a fost aprobată prin Decretul Consiliului de Stat nr. 48/16 martie 1976[72], iar detaliul de sistematizare privind arterele de circulație a fost aprobat de Consiliul Popular Județean prin Decizia nr. 244/1977[73].

Pentru acel an, planul de locuințe la nivel județean era de 3160 de unități[74]. De atunci începând, numărul demolărilor a crescut intensiv, astfel încât să se facă cât mai mult loc noilor blocuri. Anual, numărul apartamentelor prevăzute în plan a crescut, totalizând circa 20.000 pe județ în cincinalul 1976-1980. Pe lângă blocuri, în Bihor erau construite anual circa 4000-5000 de case[75], pe terenuri special destinate conform schițelor de sistematizare ale localităților.

Prin schița de sistematizare s-a vrut rezolvarea unor situații conflictuale în urbanismul local. De exemplu, „agresivitatea" trecerii de la șiruri de case la blocuri înalte, în special în zona străzii 6 Martie (bulevardul Dacia). „Acest lucru nu trebuie să fie făcut atât de categoric, să-l facem mai degradat, mai pierdut, să asigurăm o racordare mai cursivă a nivelelor (...). Se poate face trecerea aceasta mai puțin brutal decât este prezentată în machete"[76].

---

[68] *Crișana*, Oradea, anul XXVIII, nr. 60, 14 martie 1973, p. 1

[69] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 11/1974, f. 167

[70] *Industrializarea în Oradea 1945-1990…*, p. 384

[71] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 8/1975, f. 196v.

[72] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județean de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 166, f. 169-170

[73] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii nr. 206-401, 1977, f. 117-117v.

[74] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 1/1975, f. 98v.

[75] *Ibidem*, dosar 11/1974, f. 108

[76] *Ibidem*, dosar 8/1975, f. 206

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Pentru ca amprenta la sol a clădirilor să scadă, cei interesați să-și construiască locuințe proprietate personală erau obligați să le ridice cu unul sau două etaje, în special lângă străzile principale, eventual prin asociere cu alte familii. Pentru asta, prin Decizia nr. 546/1976 a C.P.J., un beneficiar nu putea primi mai mult de 100 m² de teren în oraș (150-200 m² în mediul rural), iar clădirea trebuia adaptată unor modele existente și ridicată îndeosebi cu materiale locale[77]. Conform Deciziei nr. 1110/1978 a Comitetului Executiv al Consiliului Popular Municipal, autoritățile locale nu autorizau supraetajări ale clădirilor existente, nici extinderi pe orizontală, decât pentru dependințe. Toate terenurile destinate construcțiilor care depășeau suprafața atribuită erau închiriate I.J.G.C.L.. În cazul construcțiilor abuzive, celor în cauză li se întocmeau acte de sancționare în ziua următoare constatării, cu obligația aducerii construcției la starea inițială. Cazuri deosebite puteau fi întâlnite în toate cartierele orașului. Situația privind respectarea disciplinei în construcții era prezentată lunar Biroului comitetului municipal P.C.R. Oradea[78]. Toate lucrările de construcții care depășeau termenul dat prin autorizație trebuiau urgentate, iar Sectorul de arhitectură, sistematizare, control și disciplină în construcții avea obligația întocmirii de liste periodice cu imobilele aflate în pericol de autodemolare[79] și a verificării respectării autorizațiilor de construire și a termenelor de finalizare a construcțiilor[80]. Toți locatarii erau obligați să-și renoveze fațadele clădirilor în forma originală, în special cele aflate pe marginea arterelor principale de circulație[81], cu eventuala excepție a celor care urmau să intre în sistematizare în trei-patru ani[82].

Consiliul Popular Municipal și Consiliul Popular Județean verificau, prin rapoarte centralizate înaintate de către S.A.S.T.I., modul în care populația finisa și întreținea fațadele, tot acesta putând solicita Uniunii Județene a Cooperativelor de Consum suplimentarea stocurilor de materiale de construcții destinate vânzării. „Noi (angajații S.A.S.T.I. – n.n.) mergeam în control, să vedem dacă se respectau planurile, apoi făceam referate. Dacă se găseau probleme, se oprea lucrarea și proprietarul trebuia să intre în legalitate în două luni. Dacă nu intra, construcția era demolată”[83].

---

77 A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii și dispoziții 301-556, 1976, f. 355, 357-358v.

78 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 17, f. 23; *Ibidem*, dosar 4/1978, vol. 10, f. 166-168; *Ibidem*, dosar 3/1979, vol. 9, f. 10-12

79 *Ibidem*, dosar 4/1979, vol. 6, f. 195-196; *Ibidem*, dosar 2/1981, vol. 9, f. 8-13

80 *Ibidem*, dosar 4/1979, vol. 6, f. 195

81 A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii și dispoziții 301-566, 1976, f. 355-357v.; A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1980, vol. 12, f. 8; *Ibidem*, dosar 2/1983, vol. 1S, f. 102

82 *Ibidem*, dosar 2/1981, vol. 9, f. 5

83 Interviu cu A.P.S., arhitect, serviciul Urbanism al Consiliului Popular Județean între anii 1982-1989. Oradea – 29 august 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

În aceeași perioadă, Comitetul Județean Bihor al P.C.R. adopta un plan de măsuri pentru îmbunătățirea activității în construcții pe timpul iernii. Între puncte figurau realizarea și distribuirea sarcinilor cuprinse în proiectele de organizare a execuției pe timp friguros, asigurarea șantierelor cu materiale precum agregate de balastieră, folii de polietilenă, rogojini, plăci sulfit, combustibil pentru calorifere. „Județeana" cerea completarea, la nevoie, a brațelor de muncă cu muncitori recrutați prin Oficiul de recrutare și repartizare a forței de muncă și realizarea amenajărilor necesare lucrului de iarnă[84].

În jumătatea anilor ´70, în județul Bihor activau mai multe trusturi de construcții, fiecare cu șantiere specializate: Trustul de Construcții Locale Oradea (T.C.L.O. – director ing. Iosif Cun), cu activitatea cea mai extinsă, urmat de Trustul de Construcții Industriale (T.C.I. – director ing. Gheorghe Gligor), Trustul de Construcții Hidrotehnice (T.C.H. – director ing. Mircea Hardea) și grupul de șantiere T.C.M.R.I.C.. Ele desfășurau lucrări de investiții locative, social-culturale, industriale, hidrotehnice și de instalații-montaj. Toate se confruntau cu dificultăți în asigurarea unor materiale de construcții (ciment, oțel-beton și prefabricate) și a personalului, T.C.I. fiind întârziat și de sosirea, dincolo de termen, a utilajelor pentru echiparea unităților industriale.

În martie 1978, trusturile și factorii de decizie județeni căutau soluții pentru recuperarea întârzierilor la: apartamente din panouri mari, cuptorul fabricii de ciment din Chistag, hidrocentrala Drăgan și Întreprinderea Sinteza. La magazinul Crișul și la sala de sport polivalentă din Ioșia-Nord lucrările erau oprite. Prim-secretarul de Bihor, Gheorghe Blaj, îi atenționa pe directorii trusturilor de construcții că „în județul Bihor nicio organizație de construcții nu are dreptul să se plângă de lipsă de forță de muncă – dar asta depinde în primul rând de condițiile de muncă și viață pe care le asigurați oamenilor". Planul de investiții fiind pus sub semnul întrebării, apăreau discuții aprinse între directorii trusturilor și reprezentanții politici locali. Astfel, Blaj afirma că „îmi dau seama că nu propaganda și discuțiile rezolvă problemele, îmi dau seama că nu putem crede că stăm bine cu investițiile. Trebuie să acționăm pentru aplicarea legii, și planul de investiții este lege! (…) Nu e vorba de fantezie arhitecturală, ci de fantezie în munca de conducere și rezolvare a problemelor. (…) Toți afirmați că *trebuie* să realizăm planul pe trimestrul I a.c. – cu mici excepții. Ne așteptăm însă la certitudini și nu la afirmația că *trebuie*"[85].

Asemeni investițiilor făcute de către stat, cele făcute în regie proprie erau, de asemenea, verificate dacă se încadrau în regulile de sistematizare stabilite la nivel local și național. Majoritatea lor erau locuințe personale.

---

[84] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 9/1976, f. 207

[85] *Ibidem*, dosar 5/1978 f. 122-132

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

O verificare amănunțită a activității statului și a particularilor în construcții a fost făcută în 1978 de către Consiliul Central al Consiliului județean de control muncitoresc, împreună cu activiști locali de partid și reprezentanții Comitetului pentru Problemele Consiliilor Populare (C.P.C.P.), scoțând în evidență numeroase nereguli ale modului în care Consiliile Populare au respectat prevederile legilor privind sistematizarea, respectiv cum particularii au realizat investiții în locuințele lor. Atunci a fost verificată situația din Oradea și comunele suburbane, din celelalte orașe din județ și din 83 de comune rurale.

Din control a reieșit că în perioada 1 ianuarie 1975 – 1 iulie 1978, autoritățile locale au acordat 3205 autorizații de construire pentru case particulare în întreg județul. Pentru realizarea lor, sucursala județeană a C.E.C. a acordat credite în valoare de 8,8 milioane lei, unui număr de 323 de cetățeni. În Oradea au fost aplicate 423 de amenzi pentru contravenție în construcții, respectiv au fost demolate 8 case, 43 de garaje și 678 de închideri de balcoane construite ilegal. Conform celor arătate atunci de Kasziba János, prim-vicepreședinte al C.P.M., numărul abuzurilor de acest fel era redus față de anii dinainte, căci controlul crescuse[86]. Totuși C.P.M. era acuzat că nu a susținut densificarea construcțiilor din Dealul Viilor, generând chiar un proces de segregare a zonei, prin faptul că acolo au primit teren pentru case persoane cu funcții de conducere din instituții și întreprinderi. În cartierele Ioșia și C.F.R. fuseseră eliberate autorizații în locuri nepretabile construcțiilor, unde pânza freatică era ridicată. La unele case-plombă nu se respectase nici regimul de înălțime cerut, nici arhitectura existentă în jur[87]. Ca măsuri reparatorii, C.P.M. a luat în calcul interzicerea ridicării de garaje pe domeniul public și a caselor particulare care nu erau de „tip bloc"[88].

Consiliul Popular Județean era vinovat de distribuirea unor loturi de teren mai mari decât i-ar fi permis Legea nr. 58/1974, majoritatea beneficiarilor înconjurându-le cu garduri metalice sau din prefabricate. C.P.J. ar fi eliberat autorizații de construire pentru case pentru persoane care nu aveau dreptul la o locuință în oraș (nu aveau domiciliul sau acordul de stabilire)[89]. Astfel, C.P.M. și C.P.J. erau acuzate de „insuficientă preocupare (…) pentru aplicarea întocmai a legislației în vigoare privind sistematizarea localităților urbane și rurale și a indicațiilor date de conducerea superioară de partid și de stat", inclusiv că angajații lor nu au dus destulă „muncă de lămurire a particularilor în vederea renunțării la construcția de case individuale cu spații mari"[90].

---

[86] *Ibidem*, dosar 18/1978, f. 4, 7; *Crișana*, Oradea, anul XXX, nr. 288, 7 decembrie 1975, p. 3

[87] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 18/1978, f. 59-61

[88] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 17, f.10

[89] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 18/1978, f. 3-3v.

[90] *Ibidem*, f. 59

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Pentru a-și construi case, unii beneficiari ar fi cumpărat materiale de construcții de la trusturi la prețuri derizorii, folosind forță de muncă provenită din aceleași surse sau au modificat, ilegal, proiectele imobilelor, în special prin mărirea suprafeței, prin adăugarea unei camere sau chiar a unui apartament în plus. Astfel de cazuri intrau în atenția Procuraturii. Alte persoane fie au ridicat construcțiile, dar nu le-au finalizat în termenul stabilit sau nu le-au finisat, fie nu au mai demarat lucrările, deși terenul fusese atribuit. De fapt, o parte a materialelor de construcții nu au fost de găsit în comerț, în intervalul verificat lipsind peste 19 tone de ciment și 2840 m^3 cherestea. Au fost descoperite și cazuri în care s-au folosit materiale mai multe sau mai scumpe decât cele plătite, în special de către persoane „cu funcții de răspundere” (cum ar fi Alexandru Brata, atunci șef serviciu la Miliția Bihor).

Prin urmare, forul de la București a propus sancționarea lui Petru Demeter, primarul Oradiei, Ștefan Szantó și George Vaida, amândoi foști primari ai municipiului, Traian Bonta, viceprimar, Viorel Ștrengaru, fost viceprimar, Iosif Cun, directorul T.C.L.O. și alții. Au fost acordate 30 de sancțiuni disciplinare și 23 de amenzi, în valoare de 75.000 lei[91].

În fapt, contravenții pentru nerespectarea, de către particulari, a autorizațiilor, termenelor, suprafețelor, pentru adăugrarea unei camere în mod ilegal etc. erau date anual: 50 în anul 1981[92], 103 în 1982[93], 151 în 1983[94]. În ce privește desfacerea balcoanelor închise ilegal, C.P.M. a adoptat Decizia nr. 977/1982[95], prin care se puteau elimina astfel de construcții și sancționa pe cei ce le montau. Totalul cazurilor era de 3883 în anul 1982, din care 382 de balcoane au fost desfăcute[96].

Greșelile și problemele erau numeroase și ca urmare a creșterii volumului construcțiilor. Planul anual de locuințe, în județul Bihor, a crescut de la 2000 la 4000 de unități către finalul anilor ´70 (5200 de unități pentru anul 1978[97]), urmând să sporească la 7000 după anul 1979, conform discuțiilor din cadrul județenei de partid[98]. Totodată, ținând seama de dificultățile de finanțare și asigurare a

[91] *Ibidem*, f. 56, 62-63
[92] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1981, vol. 9, f. 9; Pentru înăsprirea controalelor, Comitetul Executiv al C.P.M. adopta Decizia 836/1981 privind activitatea de disciplină în construcții. *Ibidem*, f. 14-16
[93] *Ibidem*, dosar 2/1982, vol. 16, f. 14
[94] *Ibidem*, dosar 3/1983, vol. 14, f. 12
[95] *Ibidem*, dosar 4/1982, vol. 8, f. 56
[96] *Ibidem*, dosar 2/1982, vol. 16, f. 14
[97] *Crișana*, Oradea, anul XXXII, nr. 254, 27 octombrie 1977, p. 1
[98] Idem, anul XXXIV, nr. 43, 21 februarie 1979, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

șantierelor cu materiale și forță de muncă, s-a optat pentru prioritizarea investițiilor în construirea de locuințe, în defavoarea altora.

Adevăratul test pentru autoritățile implicate în sistematizare a fost anul 1979, când erau aniversați 35 de ani de la schimbarea de putere din 23 august 1944, fiind și anul celui de-al XII-lea Congres al P.C.R.. Atunci a fost devansată predarea a 1000 de apartamente din planul pe 1980. Din aceste motive, dar și din cauza întârzierii în predarea a 800 de apartamente din 1978, planul de construcții locuințe aproape s-a dublat față de anul precedent: 7000 în întreg județul, față de 4449, conform planului inițial[99]. Într-un interviu acordat ziarului *Crișana*, directorul Trustului de Construcții Locale, Iosif Cun, declara că documentațiile pentru marea majoritate a acestor locuințe fuseseră deja pregătite până în începutul iernii 1978-1979, la fel și bazele de producție pentru materialele de construcții[100]. Estimările arătau că în anul respectiv urma să se construiască cât în anii 1976-1977 cumulat, cu asigurarea nivelului calitativ expectat, dar greu de atins în contextul existenței a „sute de reclamații de calitate"[101]. „Exact sunt 7180 (de apartamente în planul pentru 1979 – n.n.), eșalonate pe trimestre astfel 575; 1866, 2341, 2398", acesta fiind graficul publicat în presă în timpul anului[102]. Deși în decursul anului 1979 au fost anunțate repetate succese, atât în producția de materiale de construcții, cât și în construirea de locuințe[103], planul uriaș de lucrări nu a putut fi realizat[104]. Recuperarea restanțelor a durat câteva luni și abia „în trimestrul III (1980 – n.n.) s-a ajuns la nivelul planului. După mulți ani, așadar, trustul orădean are perspectiva să-și realizeze atât planul valoric, cât și cel fizic"[105].

În cincinalul 1976-1980, în Oradea și județ ar fi fost livrate 17.181 de apartamente, în care s-ar fi mutat „peste 50.000 de cetățeni" (în 1978, în Oradea erau circa 23.000 de apartamente[106]). Planul cuprinsese, inițial, circa 18.000 de unități[107], suplimentate cu încă 2000, deoarece „Decretul îi obilgă (pe cetățeni – n.n.) să facă copii și n-au condiții de locuit și alte nemulțumiri ce vin din faptul că nu au locuință"[108]. Bilanțul, prezentat de primarul municipiului, Petru Demeter, era completat cu două policlinici, trei dispensare, unități comerciale, respectiv

---

[99] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1978, vol. 4, f.14
[100] *Crișana*, Oradea, an XXXIII, nr. 296, 15 decembrie 1978, p. 1
[101] *Ibidem*, an XXXIV, nr. 10132, 30 septembrie 1979, p. 1
[102] *Ibidem*, nr. 9985, 8 aprilie 1979, p. 3
[103] *Ibidem*, nr. 10031, 2 iunie 1979, p. 1
[104] S-ar fi construit cu circa 1000 de apartamente mai puțin decât s-a prevăzut în plan: Idem, anul XXXV, nr. 10231, 25 ianuarie 1980, p. 1
[105] Idem, nr. 10476, 7 noiembrie 1980, p. 2
[106] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 11, f.4
[107] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 3/1974, f. 58
[108] *Ibidem*, dosar 11/1974, f. 108; *Ibidem*, dosar 8/1975, f. 199-200v.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

demararea proiectului de restaurare a centrului istoric[109]. În același interval, prin proiectele C.P.M. și a ministerelor de resort, ar fi fost modernizate peste 100 de străzi. De asemenea, au fost date în folosință două poduri noi peste Crișul Repede (podurile Densușianu și Intelectualilor), au fost amenajate pasajele pietonale din zona străzii gen. Magheru și a fost consolidat malul Crișului de-a lungul străzii Principatelor Unite[110]. Au fost ridicate grădinițe în cartierele Ioșia, Episcopia și Zona de Vest, școlile generale nr. 4, 11 și 12, liceul „Sinteza" (azi Liceul Tehnologic „Constantin Brâncuși")[111] și locuri în internate, Spitalul de Copii și policlinica din vecinătate, unități sportive, respectiv hoteliere.

Haosul provocat de numeroasele lucrări publice derulate deodată nemulțumea oficialii C.P.M., pentru că, spuneau, „se sparge orașul cum se vrea (…) Tot orașul este într-o stare de plâns. De aceea, dacă ne apucăm de o lucrare să o ducem la finalizare, să urmărim să fie terminată lucrarea respectivă". Reparațiile capitale ale străzilor erau îngreunate de cantitățile insuficiente de materiale, precum bitum, dar și caburanți[112].

Se încerca forțarea rezolvării încă a multe aspecte, precum sistematizarea unor intrări în oraș, a unor bulevarde și a unor centre de cartier. Cu ocazia vizitei de lucru a lui Nicolae Ceaușescu din anul 1979 au fost formulate mai multe observații, în mod deosebit asupra necesității remodelării și reconstruirii Căii Aradului, până la Întreprinderea Înfrățirea[113]. „Vrem să înfrumusețăm orașul, să-l facem mai modern și mai tânăr (…) așa cum ne recomandă secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu", se conchidea în prezentare[114].

Mesajul elogios adresat șefului statului, în anul 1980, cu ocazia trasării bilanțului procesului de urbanizare a Oradiei pe anii 1965-1980, era formulat în aceeași notă: „Datorită grijii permanente a conducerii partidului și a tovarășului Nicolae Ceaușescu, care ne-a vizitat de mai multe ori orașul și ne-a dat prețioase indicații, Oradea s-a dezvoltat vertiginos an de an"[115]. În prim plan sta platforma industrială de vest, dar și cele 40.000 de apartamente, câte s-ar fi construit în oraș în cei 15 ani, locuințe pentru 60% din locuitorii urbei[116]. Construirea de noi locuințe era în toi, până în luna iulie fiind predate, conform datelor din ziare, circa 2400 de apartamente din planul pe 1980, alte 2660 fiind programate pentru

[109] *Crișana*, Oradea, an XXXVI, nr. 10527, 8 ianuarie 1981, p. 3
[110] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 5, f.14
[111] *Ibidem*, dosar 3/1979, vol. 4, f. 11-12
[112] *Ibidem*, dosar 3/1978, vol. 19, f. 3, 4
[113] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 7/1979, f. 112
[114] *Crișana*, Oradea, an XXXV, nr. 10378, 16 iulie 1980, p. 1
[115] *Ibidem*, nr. 10378, 16 iulie 1980, p. 1
[116] *Ibidem*

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

predare până în finalul anului[117]. Pentru cincinalul următor, 1980-1984, era prevăzută construirea a aproape 25.000 de apartamente în Oradea și în județ[118].

În cadrul unui interviu acordat cotidianului *Crișana* în 1981, primarul Alecu Paraschiv declara că circa 120.000 de orădeni (dintr-o populație de aproximativ 175.000-178.000 de locuitori[119]) locuiau în apartamente construite în perioada postbelică[120]. Pentru acel an, planul prevedea darea în folosință a 4123 de apartamente noi[121], din care 3050 din elemente prefabricate[122], majoritatea în Zona de Vest, Nufărul I, atunci ivindu-se posibilitatea deschiderii de noi fronturi de lucru în cartierul Nufărul II și pe bulevardul gen. Magheru. Planul nu a fost îndeplinit[123]. În plus, la începutul anului 1981 se lucra pentru recuperarea unei restanțe de 572 de apartamente, rămase nepredate în anul 1980[124].

Până atunci deja vorbim de un număr mare de locuințe noi în municipiu, respectiv de numeroși locuitori mutați în casă nouă. Cum o astfel de situație influența calitatea vieții, în 1981, Academia de Științe Sociale și Politice făcea, în Oradea și în orașele din județ, o cercetare privind calitatea vieții și satisfacția locuitorilor față de habitat, cartier și oraș. Studiul a fost realizat prin aplicarea unui chestionar unui număr de subiecți, de toate categoriile de vârstă și din medii profesionale diverse. Întrebările s-au referit atât la gradul de satisfacție față de locuință și oraș, cât și despre alte aspecte personale, familiale și materiale. Din 55 de persoane[125] chestionate în Oradea, toate având domiciliul în municipiu, 37 erau născute în mediul rural, 16 în mediul urban, iar alte două persoane nu au menționat locul nașterii. Astfel de date confirmă faptul că, în acel moment, o semnificativă parte a locuitorilor Oradiei, a orașelor în general, proveneau de la sate. În ceea ce privește gradul de mulțumire față de oraș, din totalul chestionaților, 34 au considerat Oradea un oraș bun sau chiar excelent de trăit, în timp ce 16 îl considerau satisfăcător sau mediu, iar alți patru erau total nemulțumiți. Însă percepția față de cartierul în care locuiau, în general ea era mai proastă decât cea privind orașul. Deși nu știm în ce cartiere locuiau respondenții, 25 dintre ei considerau că nivelul lor de viață era bun și foarte bun, în timp ce 16 îl vedeau ca satisfăcător sau mediu, iar 11 erau în mare parte sau total nemulțumiți.

---

[117] *Ibidem*, nr. 10399, 9 august 1980, p. 1

[118] *Ibidem*, anul XXXIV, nr. 10134, 3 octombrie 1979, p. 3

[119] *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1980*, Direcția Centrală de Statistică, p. 51, tabel 18

[120] *Crișana*, Oradea, an XXXV, nr. 10666, 20 iunie 1981, p. 3

[121] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 3/1981, f. 140

[122] *Ibidem*, dosar 6/1980, f. 3

[123] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1982, vol. 3, f. 3

[124] *Crișana*, Oradea, anul XXXV, nr. 10451, 9 octombrie 1980, p. 3; *Ibidem*, anul XXXVI, nr. 10590, 22 martie 1981, p. 1

[125] Nu cunoaștem numărul total al chestionarelor aplicate. 55 reprezintă numărul celor descoperite și cercetate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Respondenții locuiau atât în case, cât și în blocuri, atât în locuințe proprietate personală, cât și în chirie. 30 dintre ei erau mulțumiți sau pe deplin mulțumiți de condițiile de locuire, în timp ce alți 17 le vedeau drept satisfăcătoare sau mediocre. Șapte dintre cei chestionați considerau că locuiau în condiții proaste. Dintre cele 30 de persoane mulțumite de locuință, 19 locuiau în apartamente, iar restul în case cu curte. Toți cei care locuiau în apartamente dispuneau de dependințe (baie și bucătărie), dar din totalul celor 19 respondenți care locuiau în case, doar 10 dispuneau de baie. Ceilalți nouă nu se considerau satisfăcuți de condițiile de locuire.

În medie, în locuințele supuse cercetării domiciliau două-trei persoane, iar numărul de camere varia, astfel că există situații în care cinci persoane aveau la dispoziție două camere de locuit, într-o casă fără baie, gradul de confort fiind unul satisfăcător. Prezența a șase persoane într-o casă proprietate particulară, cu trei camere și dependințe, ducea la un grad bun de satisfacție față de locuință, la fel ca cea a patru persoane într-un apartament cu patru camere, proprietate personală. Persoanele chestionate care locuiau singure, în apartamente cu una sau două camere, în general (cinci versus trei) erau nemulțumite de condițiile de trai, deși aveau dependințe. Dintre cei 33 care locuiau în apartamente, 15 plăteau chirie statului și tot 15 le dețineau în proprietate particulară, alți trei nedeclarând forma de proprietate. Un alt aspect relevat de această cercetare e că în apartamente nu locuiau mai mult de patru persoane. Situațiile în care numărul locatarilor depășea totalul de patru erau la case, însă acele 4-5-6 persoane care le ocupau aveau la dispoziție cel puțin trei camere de locuit. Locatarii apartamentelor, dacă erau în număr de patru, aveau la dispozție trei sau patru camere, existând și patru cazuri în care existau două camere pentru patru persoane, situație nelegală dacă proprietarii le-au primit prin repartiție[126].

***

Trecerea la etapa reconstruirii totale a cartierelor orădene a presupus revizuirea schițelor de sistematizare a localităților bihorene. Între obiectivele demersului reținem: menținerea construcțiilor noi în limitele perimetrelor construibile existente, delimitarea mai precisă a zonelor centrale și a unora destinate micii industrii, adoptarea unor măsuri pentru prevenirea inundațiilor. Importanța socială a sistematizării orașelor bihorene ținea de „satisfacerea nevoilor oamenilor muncii”, respectiv creșterea gradului de confort a locuințelor[127]. Se dorea economisirea materialelor de construcții și a energiei,

[126] Arhiva Centrului de Studiere a Populației, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, neorganizată

[127] *Crișana*, Oradea, anul XXXVI, nr. 10461, 21 octombrie 1980, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

precum și diversificarea aspectului fațadelor, „aplicând pe scară largă decorațiile inspirate din motivele folclorice ale județului nostru”[128].

Printr-o Decizie a Comitetului Executiv al Consiliului Popular Municipal, investițiile în blocurile de locuințe și eliberarea amplasamentelor au fost urgentate. Totodată, termenele de execuție deveneau mai stricte și erau supuse controalelor autorităților, iar în ceea ce privește reaparațiile de la blocuri, Sectorul de gospodărire comunală și locativă din cadrul Consiliului Popular Municipal colabora cu T.C.L.O. și I.J.G.C.L.[129].

După 1980, Sectorul de arhitectură, sistematizare, control și disciplină în construcții din cadrul C.P.M. a primit sarcini extinse, verificând respectarea tuturor amplasamentelor construcțiilor, elaborând proiectele de parcelare în vederea atribuirii de teren pentru case, asigurând denumiri noilor străzi și numere noilor imobile. Totodată, el verifica execuția tuturor construcțiilor de pe raza municipiului, cât și clădirile aflate în pericol de autodemolare, supunea spre analiză și avizare Comisiei municipale de sistematizare toate detaliile de sistematizare, se ocupa de strămutarea gospodăriilor și verifica eliberarea amplasamentelor[130].

Cerințele de plan fiind în creștere, tot mai multe blocuri fiind construite din panouri mari, Întreprinderea de Materiale de Construcții (I.M.C.) beneficia de fonduri crescute pentru dezvoltarea liniilor de producție[131]. „Din aceste elemente se pot face anual 1800 de apartamente confort unu, cu două-trei sau patru camere. Blocurile se pot construi în forme variate, dreptunghiulare sau de colț, cu mai multe etaje până la P+8”. Camerele de baie (numite „elemente spațiale”) erau construite după următoarea procedură: „cei patru pereți și tavanul se realizează dintr-o singură turnare și se asamblează cu pardoseala. Odată cu turnarea pardoselii se aplică și plăcuțele de cezarom, obținându-se astfel o lucrare de calitate și trainică”. Cu excepții, camerele de baie erau trimise către șantiere cu toate dotările, inclusiv oglindă, suport pentru prosoape și bec[132].

În același timp, I.M.C. era obligată ca, împreună cu T.C.L.O., să identifice soluții de reducere a consumului de energie, precum și a unor materiale: ciment, polistiren, vată minerală. În condițiile creșterii planului de locuințe și a atingerii capacității I.M.C., s-a propus o creștere a numărului de blocuri construite din cărămidă[133]. În anul 1980, întreprinderea producea elemente prefabricate diverse, cum ar fi: elemente de structură și acoperiș, prefabricate din beton armat, stâlpi

[128] *Ibidem*

[129] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1981, vol. 3, f. 137-138

[130] *Ibidem*, dosar 3/1983, vol. 14, f. 11

[131] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1980, f. 3

[132] *Crișana*, Oradea, anul XXXIV, nr. 10131, 29 septembrie 1979, p. 3

[133] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 3/1981, f. 122

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

electrici, B.C.A. simplu și armat, blocuri ceramice, cahle pentru sobe de teracotă, pereți laterali și despărțitori, fațade și camere de baie ș.a.[134] Producția a crescut în 1981 prin modificarea unor soluții tehnice și deschiderea a două linii tehnologice noi. Conform informațiilor din presă, creșterea anuală ar fi fost de 25-36% pentru unele sortimente, în același timp fiind inaugurată producția de băi echipate[135]. În decursul anilor ´80, I.M.C. era unul dintre principalii furnizori de panouri prefabricate pentru șantierele de locuințe orădene (liniile sale putând produce panouri mari pentru circa 1800 de apartamente anual), dar și pentru șantierele industriale, construcții zootehnice și pentru lucrările hidrotehnice[136]. Panourile mari exterioare pentru blocurile de locuințe erau diversificate prin finisaj, cele realizate din B.C.A. armat primind, unele, rulouri exterioare, astfel încât monotonia cartierelor construite pe sistem industrial să scadă[137]. Către finalul anilor ´80 a fost propusă introducerea cabinelor de baie din elemente spațiale în structura blocurilor din cadre și diafragme[138].

1986: blocuri din elemente prefabricate, în construcție pe strada Vasile Conta

---

[134] *Crișana*, Oradea, anul XXXV, nr. 10231, 25 ianuarie 1980, p. 3

[135] *Ibidem*, anul XXXIV, nr. 10131, 29 septembrie 1979, p. 3; *Ibidem*, anul XXXV, nr. 10473, 4 noiembrie 1980, p. 1, 3

[136] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean al P.C.R. Bihor*, dosar 6/1985, f. 46; *Crișana*, Oradea, anul XXXVII, nr. 10892, 13 martie 1982, p. 1, 3; *Ibidem*, anul, XXIX, nr. 11612, 8 iulie 1984, p. 1; *Ibidem*, anul XLI, nr. 12368, 20 decembrie 1986, p. 3

[137] *Crișana*, Oradea, anul XXXIV, nr. 9961, 11 martie 1979, p. 3

[138] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 1/1988, f. 62v.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Schițele de sistematizare erau actualizate în condițiile în care autoritățile centrale gândeau „direcțiile de dezvoltare” ale țării până în anul 2000. Pentru Oradea era prevăzută crearea unui sistem rutier care să facă față fluxului de trafic din perspectivă, iar în cele mai multe dintre orașele și comunele mari ale județului era planificată construirea de centre politico-administrative.

O problemă, semnalată la începutul anilor ´80 pe raza municipiului, era distanța foarte mare pe care unii elevi o aveau de parcurs pentru a ajunge la școală, aceasta pentru că numărul unităților de învățământ din noile cartiere era prea mic[139]. Creșterea a fost, într-adevăr, exponențială, populația Oradiei însumând aproximativ 206.000 locuitori în anul 1984, astfel că putem bănui că populația școlară a crescut și ea, cel puțin proporțional.

Pentru anul 1982, planul de execuție prevedea livrarea, în Oradea, a 3013 apartamente (3586 în județ, din care 813 restante din anul 1982[140]), din care, în luna iulie, se lucra la circa 1600[141], iar până în 23 noiembrie au putut fi terminate 2384 de unități. totodată, se lucra pentru construirea și amenajarea a circa 80.000 m^2 de spații comerciale. Suprafața era considerată prea mare de directorul T.C.L.O., Iosif Cun: „cred că se face risipă de spațiu comercial la ora aceasta în Oradea, în dauna altor așezăminte social-culturale, de exemplu în Nufărul nu am școală, Ioșia la fel, Lacu Roșu la fel”[142]. În anii următori, cea mai mare întârziere s-a înregistrat la darea în folosință a magazinului B.I.G. (Tineretului) de pe strada Transilvaniei[143].

Tot în 1982, în Oradea erau în execuție podul Decebal, lărgirea la patru benzi a Șoselei Borșului și a străzii Lăpușului, drumul de legătură dintre Calea Clujului și DN 76, pe lângă șantierul C.E.T. II, dublarea liniei de tramvai de pe strada Decebal și mai multe lucrări de rețele de apă. Tot atunci se construia clădirea cu 700 de paturi a Spitalului Județean[144], pentru care lucrările s-au întins pe 7-8 ani, din care trei au fost necesari pentru consolidarea terenului[145].

Pentru mai buna desfășurare a repartizării locuințelor, C.P.M. a adoptat Decizia nr. 292/1982, care prevedea verificarea eliberării amplasamentelor și respectarea proiectelor și termenelor de execuție, urmând ca întreprinderile beneficiare să fie înștiințate de către Sectorul de gospodărire comunală privind finisarea apartamentelor atribuite. Locatarii, odată mutați și constituiți în asociații, erau „mobilizați” pentru realizarea lucrărilor de amenajare din jurul blocurilor,

[139] *Ibidem*, dosar 3/1981, f. 122; A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1978, vol. 4, f. 5

[140] *Crișana*, Oradea, anul XXXVII, nr. 10899, 21 martie 1982, p. 3

[141] *Ibidem*, nr. 10966, 14 iulie 1982, p. 1

[142] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 7/1982, f. 161-162v., 166-166v.

[143] *Ibidem*, dosar 15/1986, f. 10

[144] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1982, vol. 2, f.14-19

[145] *Ibidem*, dosar 3/1983, vol. 8, f. 4

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

contribuiau bănesc la acestea, iar Sectorul de gospodărire comunală avea obligația verificării izolațiilor din subsolurile și de pe acoperișurile imobilelor[146].

În anul următor (1983), alte 2855 de apartamente au fost predate în municipiu[147], pentru care era necesară extinderea rețelei de alimentare cu apă și dotarea cu pompe, ca apa să poată urca până la nivelele superioare[148]. Noile metode de lucru în sistematizare, bazate inclusiv pe îndesirea clădirilor, erau în plină aplicare. Se aprecia că „risipa de teren, ineficiența economică a utilizării dotărilor edilitare, spațiile mici și multe destinate jocului copiilor (sursă de zgomot necontrolată), densitatea mică și nu în ultimul rând senzația de excentricitate și izolarea funcțională și afectivă față de oraș erau carențe erau probleme care nu puteau să nu ridice problema revizuirii unor norme de sistematizare, lucru care s-a și întâmplat”. Erau constante discuțiile privind revizuirea unor norme de sistematizare fiindcă „procesul de urbanizare este un proces evolutiv, cu mutații de multe ori imprevizibile, proces aflat într-un raport cauzal direct cu problemele pe care le creează sau recreează viața”[149].

Pentru anul 1984, planul economic prevedea 2657 de apartamente noi în Oradea[150], din care 2519 au fost efectiv construite[151]. La dispoziția cetățenilor se aflau, în 1984, școli cu 970 de săli de clasă, 4753 de locuri în internate și 3245 de locuri în spitale, completate cu cele din cadrul noului spital județean[152]. Tot în 1984, la nivelul orașului începea să-și arate efectele Decizia nr. 979/1984 privind realizarea planului de construire a locuințelor. Aceasta prevedea reactualizarea colectivelor constituite la nivel de municipiu pentru problemele de construcții, eliberarea amplasamentelor pentru frontul de lucru 1984/1985, impulsionarea documentațiilor de sistematizare pentru zonele Sovata II, Decebal – Înfrățirea, Nufărul II/III, rezolvarea rapidă a cazurilor de inundare a subsolurilor și condens. Recepția blocurilor se făcea numai după racordarea la utilități și finisarea spațiilor comerciale[153].

---

146 *Ibidem*, dosar 3/1982, vol. 3, f. 17-18

147 *Crișana*, Oradea, anul XL, nr. 11483, 8 februarie 1984, p. 3; O lună mai devreme, tot în presa locală fusese vehiculat totalul de 3305 locuințe predate în 1983, lucru ce pune la îndoială credibilitatea informațiilor. *Ibidem*, anul XXXIX, nr. 11457, 8 ianuarie 1984, p. 2

148 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 7/1982, f. 164v.

149 *Familia*, Oradea, seria a V-a, anul 19 (120), nr. 4 (211), aprilie 1983, p. 4

150 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1984, vol. 11, f.4

151 *Crișana*, Oradea, anul XXXIX, nr. 11760, 29 decembrie 1984, p. 1

152 *Ibidem*, nr. 11535, 8 aprilie 1984, p. 1, 3; *Ibidem*, nr. 11628, 27 iulie 1984, p. 3; *Ibidem*, nr. 11648, 19 august 1984, p. 3

153 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1984, vol. 11, f. 24-26

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

În anul 1985, în Oradea ar fi trebuit predate 2546 de apartamente[154]. După primele zece luni, Trustul de construcții avea o rămânere în urmă de 103 apartamente față de plan, o întârziere valorică de 15 milioane de lei, astfel că, în noiembrie-decembrie 1985 mai rămăseseră de construit 748 de apartamente, din care 336 din panouri mari[155]. Restanțele erau explicabile, în condițiile în care în vara anului 1985 au început probleme serioase în aprovizionarea cu materiale de construcții. Deși criza de forță de muncă era constantă[156], mai mulți angajați ai Trustului lipseau de pe șantiere și erau surprinși lucrând pentru particulari[157]. Schimburile doi și trei ar fi fost prost organizate, iar utilajele nu erau folosite la capacitate maximă[158]. Pentru rezolvarea situației, în 1985 Laurean Tulai, prim-secretar de Bihor, solicita ca „tovarășii de la Secția planificare, împreună cu cei de la Trust care se ocupă de această treabă, vă duceți la fiecare unitate furnizoare și nu plecați de acolo până nu se expediază materialele. Nimeni nu rămâne în birou. Trustul de construcții, începând de azi vă organizați în așa fel lucrurile încât să lucrați și ziua și noaptea, în schimburi prelungite, pentru că locuințele trebuiesc date în folosință până la sfârșitul anului”[159].

Pentru nerealizarea planului de execuție apartamente, Iosif Cun a fost demis în 1986 din funcția de director al T.A.G.C.M. și înlocuit cu Traian Bonta[160]. În luarea de cuvânt din timpul ședinței aferente a comitetului județean al P.C.R. Bihor, Cun arăta că, în anul 1985, „producția globală s-a realizat în proporție de 93,92%, dar că nu am lucrat decât 10 luni pe an. Nu ne-am realizat nici productivitatea muncii pentru că nu s-a lucrat tot anul. În aceste 10 luni de lucru noi am realizat (…) un număr de apartamente, rămânând nedate în folosință 664”. În fapt, vina o purtau autoritățile de la București, care nu asiguraseră cote de materiale suficiente pentru nevoile Trustului. La nivel național, după cum recunoștea Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare, 25.000 de apartamente au rămas nepredate din cauza „situației grave în livrarea unor materiale”[161]. Recuperarea restanțelor a fost posibilă prin aplicarea unui plan de măsuri, adoptat de către C.P.M. prin Decizia nr. 471/1986[162].

---

[154] *Ibidem*, dosar 2/1985, vol. 1, f. 92

[155] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1985, f. 25

[156] Continua să lipsească forța de muncă calificată: zidari, zugravi, dulgheri etc.: A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1986, vol. 3, f. 9

[157] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 15/1986, f. 10v.

[158] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1986, vol. 3, f. 14

[159] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1985, f. 25v.

[160] *Ibidem*, dosar 14/1986, f. 144; *Crișana*, Oradea, anul XLI, nr. 12125, 9 mai 1986, p. 2

[161] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 14/1986, f. 121-126v., 138-140

[162] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 4/1986, vol. 4, f. 78-81

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Pentru anul 1986 erau prevăzute alte 3130 de apartamente în județ[163], din care 2073 în Oradea, parțial restanțe din anul precedent[164]. Datorită cererii mari de locuințe din oraș, a fost devansată execuția a 1000 de apartamente din frontul de lucru 1986/1987, în zonele Proletarilor I, străzile Bălcescu, Decebal – Tudor Vladimirescu și Nufărul II/II, pentru care eliberarea amplasamentelor a început în luna mai[165], iar prin Decizia nr. 472/1986 a fost urgentată, fiind cerută predarea a 350 de apartamente lunar, cu toate utilitățile legate[166]. Din totalul locuințelor pe județ, 1119 urmau să fie construite din panouri mari, 982 din diafragme de beton armat, 704 din cadre de beton armat și 325 din zidărie. Pentru realizarea a 2079 de apartamente, amplasamentele erau deja libere în octombrie 1985, urmând ca celelalte să fie eliberate până în finalul trimestrului I 1986[167].

Pentru accelerarea lucrărilor pe șantiere, Comitetul Executiv al Consiliului Popular Municipal adopta, în anul 1986, un nou plan de măsuri. El prevedea reactualizarea graficelor de predare a apartamentelor, astfel încât lunar să poată fi livrate 350 de locuințe, urgentarea demolărilor și aprovizionarea șantierelor. Se cereau generalizarea lucrului în două schimburi, responsabilizarea celor designați să urmărească bunul avans al construcțiilor, sancționarea abaterilor disciplinare și a absențelor muncitorilor. Predarea apartamentelor se putea face doar după asigurarea tuturor utilităților și a dotărilor de cartier, iar I.M.C. era obligată să livreze doar panouri prefabricate gata finisate[168].

Lucrările de elaborare a noii schițe de sistematizare a municipiului, valabilă pentru perioada 1986-1990, și cuprinzând perspectivele de dezvoltare până în anul 2000, au fost finalizate în cursul anului 1986[169], în baza Deciziei nr. 1214/1986 a C.P.M.[170]. Ea stabilea suprafața Oradiei la 2597,8 ha (redusă de la 2826 ha) și suprafețele totale ocupate de: locuințe – 436 ha, dotări politico-administrative – 6,9 ha, dotări social-culturale – 121,8 ha, dotări sanitare – 51,7 ha, zone verzi – 390 ha, circulația rutieră – 288,8 ha, cult – 5,5 ha. Perimetrul centrului istoric era stabilit la 153,8 ha. Densitatea populației avea să crească prin restrângerea perimetrului construibil și creșterea regimului de înălțime, iar rețelele trebuiau să ocupe cât mai puțin spațiu. S-a discutat inclusiv scoaterea înafara perimetrului construibil a Căii Clujului, de la Electrometal până la ieșirea din oraș,

---

163 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1985, f. 113

164 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1986, vol. 3, f. 13; *Crișana*, Oradea, anul XLI, nr. 12147, 4 aprilie 1986, p. 3

165 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1986, vol. 3, f. 13, 19; *Ibidem*, dosar 3/1986, vol. 8, f. 4

166 *Ibidem*, f. 15-18

167 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1985, f. 43

168 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1986, vol. 8, f. 16-18; *Ibidem*, dosar 4/1986, vol. 4, f. 78-81

169 *Ibidem*, dosar 4/1986, vol. 10, filă nenumerotată

170 *Ibidem*, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

a cartierului Episcopia-Bihor (pentru sistematizarea căruia au existat unele intenții[171]) și a zonei de dealuri a cartierului Oncea, astfel încât 5180 de gospodării să fie strămutat, iar circa 255 de hectare să fie introduse în circuitul agricol. Toate spațiile de depozitare aflate pe teritoriul orașului trebuiau adunate într-o singură zonă. Principalele probleme identificate în gestionarea sistematizării țineau de despăgubirea proprietarilor de locuințe strămutate[172], respectiv de identificarea unor locuințe pentru strămutarea celor aflați în case în pericol de prăbușire – în general, acei proprietari primeau locuințe prin redistribuiri[173].

Astfel, către finalul anilor ´80 activitatea de sistematizare a localităților bihorene trebuia să „contribuie la creșterea gradului de valorificare a resurselor locale, la amplasarea judicioasă în teritoriu a forțelor de producție și la folosirea rațională a fondului funciar"[174], respectiv restrângerea suprafeței construite și creșterea celei dedicate activităților agricole[175]. Consiliile Populare municipal, orășenești și comunale erau obligate să stabilească analize și dezbateri ale schițelor și detaliilor de sistematizare și să promoveze soluții arhitectural-urbanistice care „să asigure păstrarea specificului și tradițiilor din fiecare zonă și localitate"[176].

În privința demolărilor, Consiliul Popular Municipal opta pentru desființarea în același timp a tuturor construcțiilor afectate de un detaliu de sistematizare, pentru a nu se mai reveni ulterior acolo: „în unele cazuri se demolează unele clădiri, iar altele rămân. Să mergem pe arterele principale, să atenționăm și dacă este cazul să se dea în instanță", era mesajul primarului Alecu Paraschiv[177]. Însă datorită grabei cu care erau eliberate amplasamentele, C.P.J. întâmpina dificultăți în repartizarea de locuințe noi suficiente pentru persoanele strămutate. T.A.G.C.M. și I.J.G.C.L. erau obligate să conlucreze în baza unui grafic precis de demolări-strămutări-atribuiri de noi locuințe și pentru a împiedica persoanele nedorite să sustragă materiale de construcții rezultate din demolări. „În multe situații debandada este creată de tovarășii de la Șantierul I.J.G.C.L.-ului care nu iau legătura cu cetățenii și se vând aceste materiale, ajungând unde nu trebuie, nedepozitându-se la I.J.G.C.L. cum este indicația"[178].

---

[171] *Crișana*, Oradea, anul XXXVI, nr. 10714, 15 august 1981, p. 2

[172] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 2/1987, vol. 3, file nenumerotate; A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1986, vol. 15, file nenumerotate

[173] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1986, vol. 17, filă nenumerotată

[174] *Crișana*, Oradea, anul XL, nr. 11947, 8 august 1985, p. 2

[175] *Ibidem*, anul XLII, nr. 12677, 20 decembrie 1987, p. 1

[176] *Ibidem*, anul XLI, nr. 12584, 3 septembrie 1987, p. 2; *Ibidem*, nr. 12301, 3 octombrie 1986, p. 1-2

[177] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1982, vol. 16, f.6-7

[178] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 15/1986, f. 9v.; A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1986, vol. 17, filă nenumerotată

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Sistematizarea zonelor rezidențiale trebuia să se concentreze, în opinia C.P.M., către zonele cu case vechi de 30-40 de ani, precum Ioșia, cele adiacente străzii Leontin Sălăjan (Calea Aradului), cartierul Velența și proximitatea Căii Clujului[179]. Atribuirea locuințelor se făcea conform metodologiei în vigoare și cu 30 de zile înaintea dării în folosință a blocurilor[180].

În cadrul Plenarei Comitetului Județean al P.C.R. Bihor din vara anului 1987, directorul T.A.G.C.M., Traian Bonta, afirma că Trustul ar fi construit, în perioada 1965-1987, în întreg județul, peste 57.500 de apartamente[181]. În alte documente, numărul total este de 60.980[182]. Bilanțul a fost făcut în urma vizitei de lucru a lui Nicolae Ceaușescu în Oradea, din 10-11 iunie 1987, când au fost luate câteva măsuri pentru îmbunătățirea sistematizării. Între ele, regândirea unor intrări în oraș și a mobilării bulevardelor, realizarea unor proiecte noi de blocuri cu patru și opt etaje din panouri mari, „cu un grad de confort mai ridicat și o arhitectură mai plăcută". Atunci se lucra la blocurile din cadre de pe bulevardul Decebal, colț cu strada Tudor Vladimirescu, pe bulevardul Ștefan cel Mare, strada Seleușului, strada Dragoș Vodă, proiecte întârziate din cauza prioritizării blocurilor prefabricate. Urmau să înceapă lucrările pentru ansamblurile din strada Leontin Sălăjan (Calea Aradului, între strada Oneștilor și bulevardul Decebal), Calea Clujului și etapa a doua a „centrului civic". Planul de locuințe în Oradea anului 1987 era de 2578 de unități[183], suplimentate cu alte 800[184], fiind predate, conform comunicatului dat în presă de către Trust, 2922[185].

Critici privind construirea locuințelor erau formulate de prim-secretarul de Bihor, Andrei Sorcoiu, în cadrul unei ședințe a Comitetului Municipal al P.C.R.: „Cartierele în care s-a construit sunt multe, dar nu s-au încheiat. Un număr important de blocuri de colț neterminate. De asemenea, nu s-au terminat, anumite zone, spații comerciale destinate serviciilor. Din acest punct de vedere să fie clar pentru toată lumea că nu se pot da (blocurile – n.n.) în funcțiune pe părți, pe felii. Cartierul odată început trebuie terminat și dat cu tot ce e nevoie"[186].

Urmare a vizitei de lucru a lui Nicolae Ceaușescu în Oradea, în 1987, la nivelul tuturor structurilor politice și administrative importante din județ și municipiu a fost discutat un raport cu principalele probleme ale sistematizării.

Astfel, se considera că, din cauza tipizării clădirilor și a creșterii proporției blocurilor construite prin metode industrializate, cartierele căpătau un aspect din

---

179 *Ibidem*, dosar 2/1987, vol. 3, filă nenumerotată
180 *Ibidem*, dosar 4/1987, vol. 11, filă nenumerotată
181 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 2/1987, filă nenumerotată
182 *Ibidem*, filă nenumerotată
183 *Crișana*, Oradea, anul XLII, nr. 12629, 25 octombrie 1987, p. 3
184 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 1/1987, f. 52
185 *Crișana*, Oradea, anul XLIII, nr. 12810, 26 mai 1988, p. 2
186 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 1/1987, f. 105

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

ce în ce mai monoton. Repetitivitatea fațadelor rămânea unul din subiectele principale de discuție și la finalul deceniului al nouălea: „unele cartiere de locuințe și artere principale de circulație nu prezintă un aspect corespunzător privind: coloritul și finisajul fațadelor, modul de realizare a balcoanelor inclusiv închiderea lor cu geam armat, creiază ansambluri monotone în special la blocurile din panouri mari realizate și date în folosință în zonele: Decebal-Tudor Vladimirescu, zona *străpungerii* (bulevardul Decebal – n.n.), zona Negruzzi, Odobescu, Nicolae Bălcescu, strada Proletarilor și altele". De vină ar fi fost atât proiectanții, cât și constructorul care ar fi „executat unele lucrări fără să-și aducă contribuția în mod critic, să îmbunătățească soluția", dacă era cazul.

Unele aspecte neplăcute privind fațadele blocurilor apăruseră din vina locatarilor, fiind vorba despre închideri de balcoane și logii[187], montarea de rulouri exterioare pe ferestre, acoperiri ale unor balcoane situate pe ultimele etaje ale blocurilor, cu „materiale diverse, parte din ele sustrase din șantierele de construcții". Cei care făceau astfel de improvizații erau sancționați, însă cu greu puteau autoritățile dovedi că materialele erau „sustrase"…

În acest sens, spuneau autoritățile locale, „ne-am propus să trecem neîntârziat (…) la eliminarea monotoniei în diverse cartiere pe care le construim, să facem fațade mai îngrijite și mai durabile, iar la arterele de penetrație să dăm un plus de atenție la realizarea finisajelor exterioare. (…) Proporția (blocurilor realizate din panouri mari – n.n.) față de celelalte structuri va trebui stabilită în corelare cu indicatorii tehnici și de eficiență dați prin plan". Monotonia putea scădea prin folosirea șarpantei și balcoane cu structură metalică[188], inclusiv prin promovarea unei „arhitecturi noi moderne, cu elemente specifice românești, reprezentative pentru epoca noastră"[189]. Erau studiate variante de îmbunătățire a izolațiilor exterioare ale blocurilor și extinderea folosirii panourilor mari din B.C.A. armat, ca pereți exteriori (lansate în producție în 1981[190]), prefabricarea balcoanelor, a aticelor. Astfel de soluții au fost implementate la câteva blocuri în anii 1988-1989[191].

Alte propuneri de sistematizare vizau punerea în valoare a cursurilor de apă ce străbăteau orașul (râul Crișul Repede, pârâurile Peța, Adona, Sălbatic, Paris și Crișul Mic), mobilarea lor cu clădiri și transformarea lor, unde se putea, în zone de agrement. Totodată, conform unei propuneri mai vechi, dar neîndeplinite, o

---

187 *Crișana*, anul XXXVII, nr. 11039, 3 septembrie 1982, p. 3
188 *Ibidem*, anul XLII, nr. 12677, 20 decembrie 1987, p. 3
189 *Ibidem*, nr. 12522, 23 iunie 1987, p. 1
190 *Ibidem*, anul XXXIV, nr. 9961, 11 martie 1979, p. 3; *Ibidem*, anul XXXVI, nr. 10663, 17 iunie 1981, p. 1
191 *Ibidem*, anul XLIII, nr. 12765, 3 aprilie 1988, p. 1; *Ibidem*, anul XLIV, nr. 13207, 6 septembrie 1989, p.3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

parte a terenurilor ocupate de cenușă sau reziduuri industriale ar fi urmat să fie acoperite și redate circuitului agricol[192].

Conform unui alt raport, prezentat executivului local, dezvoltarea Oradiei era una echilibrată, iar detaliile de sistematizare întocmite în deceniul nouă cuprindeau toate dotările de cartier necesare, de la școli, grădinițe și creșe, la dispensare medicale, spații comerciale și de servicii. Un minus al sistematizării orașului era „atacarea" cu lucrări a mai multor zone concomitent, unele blocuri neputând fi finalizate în timp util. „Neglijarea" unor zone insalubre și sistematizarea altora cu un fond locativ relativ nou era, de asemenea, criticată în raport, împreună cu lipsa unei arhitecturi cu „specific local". Vina pentru lipsa finisajelor sau slaba lor execuție, era pasată Întreprinderii de prefabricate. Această „superficialitate" ar fi fost de regăsit și pe șantiere, în modul lor de organizare, respectiv în calitatea execuției[193]. Majoritatea acestor puncte s-au repetat într-un raport similar, prezentat în anul 1987[194].

Pentru perioada 1988-1990, planurile de sistematizare au însemnat finalizarea unor ansambluri în zonele Tudor Vladimirescu, Cantemir, Ștefan cel Mare, Piața Ion Creangă, centrul civic, Calea Clujului, cu predarea a 8614 apartamente[195] și conturarea centrelor politico-administrative ale localităților Salonta, Beiuș, Aleșd și Marghita[196]. În începutul anului 1988, circa 1600 de apartamente erau în lucru[197], din totalul de 2286 de predat[198], iar alte 1856 au fost programate pentru anul 1989[199] (din care 1500 din prefabricate[200]). Din acestea 1216 fiind în diferite faze de execuție în ianuarie 1989[201] și 1829 terminate până în luna septembrie[202]. În primele opt luni ale anului au fost predate 1502 de locuințe (102 ar fi fost peste plan[203]), restul fiind la finisaje sau la structură, ritmul demolărilor pentru eliberarea altor amplasamente decurgând greoi[204] și necesitând ajutorul întreprinderilor beneficiare. Cu toate acestea, prin Decizia nr. 76/1989, planul de

---

[192] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 2/1987, file nenumerotate; A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1987, vol. 3, file nenumerotate

[193] *Ibidem*, file nenumerotate

[194] *Ibidem*, file nenumerotate

[195] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 19/1988, filă nenumerotată

[196] *Ibidem*, dosar 2/1987, filă nenumerotată

[197] *Crișana*, Oradea, anul XLIII, nr. 12688, 5 ianuarie 1988, p. 1

[198] *Ibidem*, nr. 12810, 26 mai 1988, p. 2

[199] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1989, vol. 3, filă nenumerotată; *Crișana*, Oradea, anul XLIV, nr. 13016, 24 ianuarie 1989, p. 1

[200] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 7/1989, filă nenumerotată

[201] *Crișana*, Oradea, anul XLIV, nr. 13016, 24 ianuarie 1989, p. 3

[202] *Ibidem*, nr. 13242, 17 octombrie 1989, p. 1

[203] *Ibidem*, nr. 13207, 6 septembrie 1989, p. 3

[204] *Ibidem*, anul XLII, nr. 12629, 25 octombrie 1987, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

locuințe a fost suplimentat cu încă 300 de unități[205], iar programul de locuințe pentru 1990-1991 a fost pregătit în luna iunie 1989[206]. 3000 de apartamente au fost planificate pentru anul 1990[207], însă numărul celor efectiv realizate a fost mic. Tot în 1989-1990 a fost ridicat Spitalul materno-infantil, cu 250 de paturi.

În planul de activități adoptat la nivel de județ în urma vizitei de lucru a lui Nicolae Ceaușescu în Oradea, au fost cuprinse investiții de consolidare a Dealului Viilor, măsuri de desființare a închiderilor de balcoane și logii, revizuirea unor detalii de sistematizare, atât pentru municipiu, cât și pentru orașele din județ. Din nou, se insista pe producția de panouri mari pentru imobile de locuințe cu opt etaje și a altor tipuri de elemente spațiale și, în ultimă fază, realizarea sistematizării rurale, cu perspectiva finalizării ei, în mare parte, în anul 2000[208]. Autoritățile mai vizau implicarea, financiară și prin muncă, a locatarilor în activități de întreținere și înfrumusețare a spațiilor dintre blocuri[209].

Lucrările de construcții din municipiu erau criticate de prim-secretarul de Bihor, Andrei Sorcoiu, în cadrul ședințelor comitetelor municipal și județean de partid. „Zilnic aud la radio că în alte județe s-au dat multe apartamente în folosință în acest an și noi nu am dat nici unul. De aceea este necesar să se cupleze forțele constructorilor cu ale beneficiarilor și să se scoată mai multe apartamente în acest an. (…) Referitor la Trustul de construcții, aici s-a constatat multă dezordine în ceea ce privește organizarea punctelor de lucru din municipiu. Pe șantiere există dezordine și nu sunt prevăzute cu semnalizatoare. Câteva exemple de acest fel – zona Decebal și zona 6 Martie, lângă muzeu”[210]. În luna ianuarie 1989, același Sorcoiu arăta că „avem o serie de lucrări frumoase, dar avem și neîmpliniri. (…) Sunt încă foarte multe artere de circulație care nu sunt închegate cum trebuie. Pe viitor, va trebui să avem grijă, să terminăm o zonă și apoi să începem alta, pentru a avea niște lucrări organizate și cartiere frumoase. (…) Nu se lucrează bine. Astfel, pereții sunt neterminați, accesele nerealizate, finisajele sunt necorespunzătoare. (…) Am dori să se stabilească și contribuția unităților care au sarcini de finisaj, pentru munca prestată, urmând să primească mai multe apartamente unitățile în cauză, pentru a stimula munca lor”[211].

Aspectul unor blocuri, în special din zona străzilor Podului și Decebal, nemulțumea autoritățile locale, care cereau întreprinderilor să le reabiliteze fațadele. „Legat de proiectele pe care le avem, (…) am avut un salt calitativ (…).

---

[205] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1989, vol. 3, filă nenumerotată

[206] *Ibidem*, dosar 2/1989, vol. 6, filă nenumerotată

[207] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 8/1989, filă nenumerotată

[208] *Ibidem*, dosar 2/1987, filă nenumerotată; *Ibidem*, dosar 19/1988, file nenumerotate

[209] *Ibidem*, dosar 10/1987, filă nenumerotată; *Ibidem*, dosar 11/1987, filă nenumerotată

[210] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 1/1988, f. 16

[211] *Ibidem*, dosar 2/1989, f. 22

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Suntem depășiți în ce privește alegerea variantelor, în privința realizării unor blocuri. Ne legăm de anumite proiecte tip și legăm în lanț niște blocuri la fel. (…) Trebuie să se meargă cu o fațadă mai bună, cu balcoane mai frumoase. (…) Să eliminăm colțurile, dreptunghiurile. Să mergem pe arcade, rotunjiri, o arhitectură mai deosebită, pe elemente noi, pentru ca blocurile din municipiul Oradea să fie de o arhitectură deosebită. (…) Problema sistematizării localității să se încheie în 2-3 ani. Municipiul să fie gata din acest punct de vedere până în anii 1990-1991", erau cuvintele lui Nistor Ciordaș, atunci prim-vicepreședinte al C.E. al C.P.J.[212].

Diversificarea arhitecturală s-a făcut doar în mică măsură, din cauza costurilor ridicate. „În parte am reușit să dăm lucrărilor noastre un aspect mai plăcut, prin introducerea unor soluții noi în arhitectura clădirilor și prin apropierea de cea tradițională pe aceste meleaguri, cum sunt placajele din cărămidă, extinderea șarpantelor și a învelitorilor din țiglă și în curând la diferite elemente de fațadă va apare și piatra artificială", susținea directorul T.A.G.C.M., Traian Bonta, în cadrul Conferinței organizației municipale de partid din 23 octombrie 1989[213]. Intenția era ca, până în finalul anului 1989, planul de locuințe să fie depășit cu 300 de apartamente, iar arterele Nufărului, Leontin Sălăjan și Ștefan cel Mare să fie „încheiate"[214].

Șarpante, arcade și rulouri exterioare – soluții arhitecturale și de confort folosite foarte puțin în anii '80, aici pe Șoseaua 6 Martie (Bulevardul Dacia) (foto: T.A.G.C.M.)

---

[212] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1989, vol. 6, file nenumerotate

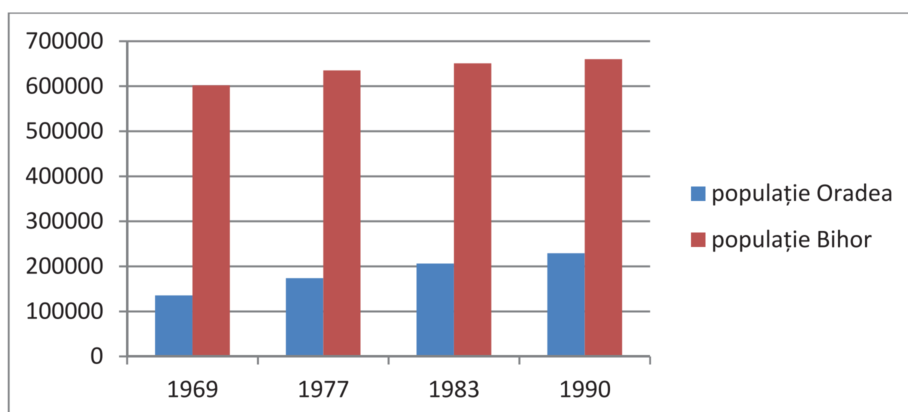
[213] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 1/1989, f. 30

[214] Idem, dosar 2/1989, f. 172

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

În cadrul Conferinței, discuțiile privind locuințele au fost mult mai extinse. Prim-secretarul Andrei Sorcoiu cerea în mod repetat depășirea planului: „Câte apartamente dați peste plan în anul 1989, tovarășe Bonta?; Efortul Trustului este mai mare decât angajamentul și vom da peste plan 300 apartamente; Este puțin, tovarășe Bonta, să vă mai gândiți la această problemă”. Cele 300 de apartamente în plus erau prevăzute în zona Dragoș Vodă[215]. Același Sorcoiu, în urma dialogului cu directorul Trustului: „Subliniez să nu ne mulțumim cu ceea ce am făcut în legătură cu construcțiile de locuințe. Noi ne socotim față de plan că l-am depășit, dar față de program suntem serios rămași în urmă. Comitetul județean de partid a pornit de la realitatea că în municipiul Oradea și în alte localități există încă probleme cu asigurarea locuințelor. Cer tuturor tovarășilor să aibă o gândire mai largă cu această sarcină, să facem locuințe peste plan”[216]. Prim-secretarul de Bihor cerea „să se facă mai sistematic control din partea comitetului municipal de partid, a consiliului popular municipal și a băncilor pentru a nu admite în funcțiune blocurile până nu au toate dotările necesare. (…) Să realizăm construcții de locuințe pe arterele principale, cei de la I.P.J. să vadă serios aceste construcții, să fie finisate frumos, nu cu tot felul de pietre. Trebuie să punem la punct bulevardele și arterele de penetrație, precum și intrările principale. La Piața Independenței sunt nemulțumit de ritmul de lucru”[217].

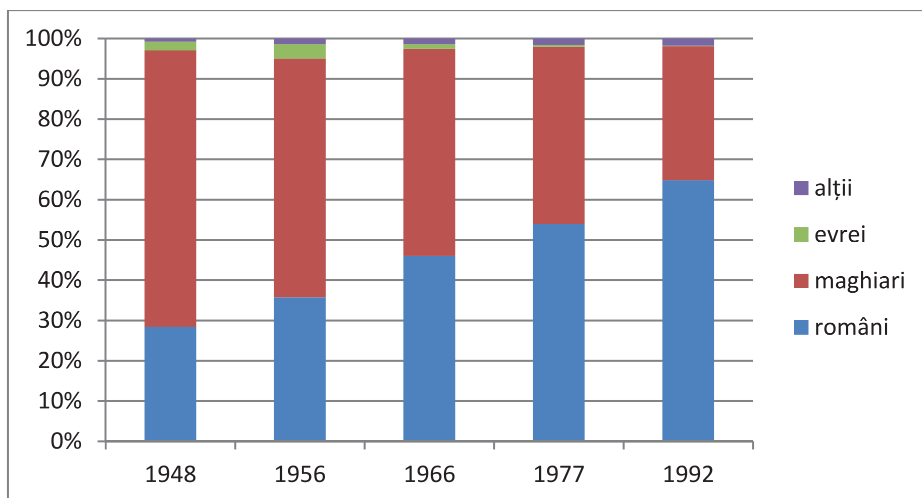
Industrializarea, dezvoltarea urbanistică și edilitară a Oradiei, migrația au determinat creșterea populației municipiului. Dacă în anul 1969 aceasta era de 135.361 locuitori, în 1990 ea ajungea la 228.956 locuitori. Creșterea de 93.595 locuitori, raportat la populația județului Bihor înseamnă urcarea ponderii Oradiei de la 22,48% la 34,68% din populația totală a județului, urbea având o dinamică mai mare decât județul.

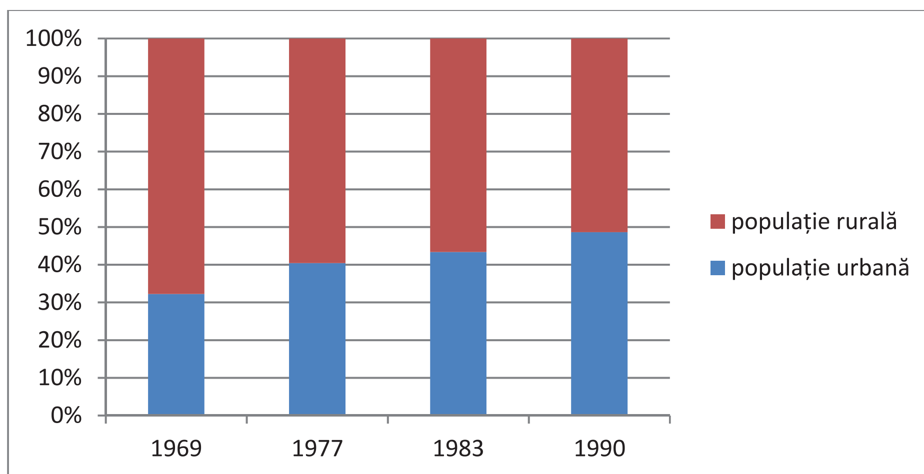
[215] *Ibidem*, f. 338
[216] *Ibidem*, dosar 1/1989, f. 68
[217] *Ibidem*, dosar 2/1989, f. 296

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Interesantă este și evoluția demografică a Oradiei, respectiv transformările etnice. În general, în perioada postbelică a avut loc o creștere a proporției etnicilor români în oraș, comparativ cu celelalte, majoritatea căzând de la cea maghiară, imediat după război, către cea română. Populația românească a devenit majoritară între Recensămintele din 1966 și 1977, ajungând la 53,9% din total. Populația maghiară a scăzut de la 68,6% din total în anul 1948 la 44,05% în 1977, iar apoi la 33,32% în 1992[218].

O altă statistică ne arată, pentru context, dinamica populației urbane, comparativ cu cea rurală din Bihor.

218 Mihai Drecin, *op. cit.*, p. 520-522

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

În Bihor nu a fost atins echilibrul dintre populația rurală și cea urbană, așa cum s-a întâmplat la nivel național. Dacă în 1969 județul avea 193.861 de orășeni, din totalul de 601.990 locuitori (32,2%), în finalul intervalului, 1990, numărul orășenilor ajungea la 320.917, din cei 660.116 bihoreni, adică 48,61%.

***

De-a lungul timpului, au existat câteva aspecte punctuale privind sistematizarea, discutate cu Nicolae și Elena Ceaușescu în timpul vizitelor oficiale în Oradea.

Cu ocazia vizitei de lucru prezidențiale din 9-10 iunie 1982, oficialii de la București și județeni au pus problema (discutată și în 1964) mutării bisericii Szent László aflată în fața sediului Consiliului Popular Municipal (a Primăriei) pe strada Independenței, partea către malul Crișului. Inginer la T.C.L.O., Traian Bonta își amintea ulterior că „masa festivă (cu oficialii locali – n.n.) se luase la Astoria și (N. Ceaușescu – n.n.) a vizitat centrul civic și primăria și acolo a aflat el despre mutarea bisericii. Pe mine m-a luat Alecu Paraschiv (primarul Oradiei – n.n.) de braț și mi-a zis «Vino cu mine». Ne-am luat toți în biroul prim-secretarului la municipiu și m-au pus să țin de perdea, să vadă afară. Discutam că de ce să stricăm ce au făcut alții bine, că ne punem rău cu Papa (…) și așa a rămas biserica acolo”[219]. Conform spuselor lui Emil Cotoi, secretar al Comitetului Județean al P.C.R. Bihor, „Fazekas Ludovic, vicepreședinte al Guvernului, a venit cu ideea mutării bisericii în actualul spațiu al parcării din stada Independenței. A zis că «există metode moderne cu care se poate muta un oraș, fără ca măcar o clădire să fie demolată». Soluția nu s-a transpus în practică fiindcă a sărit în sus Sănduleasca (secretarul cu propaganda al județului) că statuia lui Eminescu nu poate fi amplasată în alt loc. În plus, nu uitase nimeni ce s-a întâmplat când au vrut să dărâme biserica”, în fapt tot să o mute, în anii ´60, la propunerea lui Chivu Stoica. Aflând despre propunere, Petre Blajovici, ministrul Consiliilor Populare și fost prim-secretar de Bihor, le-ar fi spus reprezentanților politici locali „Băi, voi nu sunteți normali! Așa ceva nu se permite!”[220]

O atenție specială era acordată arterelor principale, între care 6 Martie (bulevardul Dacia) și Calea Aradului, dar și „centrului civic”.

Proiectul centrului politico-administrativ a apărut la finele anilor ´70, din dorința creării unui spațiu public pentru manifestări politice/populare și a unor clădiri administrative, propunerea fiind făcută, se spunea atunci, de Ceaușescu cu

[219] Interviu cu Traian Bonta, inginer, director al T.A.G.C.M. între 1986-1990. Oradea, 11 octombrie 2017

[220] *Bihoreanul*, Oradea, nr. 54, 7-13 noiembrie 2001, p. 5

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

ocazia unei vizite oficiale din anii anteriori. De altfel, prima „piesă” a centrului politic, Monumentul Independenței, a fost inaugurată în prezența sa în anul 1982, în anii următori fiind ridicate blocurile din dreapta și stânga.

Soții Ceaușescu, asistând la inaugurarea Monumentului Independenței, pe 9 iunie 1982

Cu ocazia vizitei prezidențiale din 10-11 iunie 1987, în centrul atenției s-a aflat, între altele, sticla folosită la unele dintre balcoanele noilor blocuri. Revoltați de imaginea clădirilor cu fațade cu cărămidă aparentă roșie, tencuială albă și sticlă securizată verde pe balcoane (care dădeau impresia drapelului Ungariei), soții Ceaușescu au cerut convocarea unei ședințe a Comitetului Județean Bihor a P.C.R.. Atunci, directorul I.P.J., Nicolae Fântână, a fost demis, iar alții, între care și proiectanți și constructorul, au fost sancționați[221]. Pe bulevardul Ștefan cel Mare „a trebuit să scoatem sticla verde și să punem cognac”[222]. De asemenea, în cadrul vizitei din 1987, Ceaușescu a cerut desfacerea tuturor balcoanelor închise.

Un alt aspect la care Nicolae Ceaușescu a făcut referire cu ocazia vizitei din 1987 a fost sistematizarea Căii Aradului și, în perspectivă, a cartierului Ioșia. „A spus despre Ioșia că nu-i place ieșirea către Arad. A cerut să se lărgească strada, cu termene… Pentru mine a fost un șoc și n-am putut decât să aprob tacit. Dimineața, a doua zi, am luat o mașină Aro – era un șofer, Vasile - și i-am zis să mă ducă în Ioșia, că vreau să mă conving pe viu (de modul cum arăta cartierul – n.n.), dar fără să fiu recunoscut. Am găsit case frumoase și am zis că atâta vreme cât sunt aici, nu se va dărâma. Am studiat problema, facem blocuri, unde-i mutăm pe oamenii

---

221 Interviu cu H.G., arhitect al Institutului de Proiectări Județean între 1974-1989. Oradea, 21 august 2017

222 Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M. – Oradea, 12 ianuarie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

ăștia, dar în sufletul meu nu s-a putut dărâma. Când lucrurile s-au precipitat, am mers (în cartier – n.n.) cu factorii de decizie, ca să dăm un răspuns oficial – am fost diplomat, că vom analiza, vom aplica… Am tot amânat chestiunea și am lăsat să se înțeleagă că atât timp cât voi fi prim-secretar, Ioșia nu va fi demolată”[223].

„În 1987 deja se lucra la măsurători în Ioșia. Lumea care locuia acolo i-a văzut pe cei ce măsurau (casele și străzile – n.n.), iar un colonel pensionar a scris o scrisoare cu 300 de semnături, care, în mod normal, ar fi ajuns la Ceaușescu. Atunci, primarul Gheorghe Groza i-a chemat pe cei din Primărie și au mers toți în Ioșia. A spus că aveau toți datoria să apere sistematizarea cartierului”. Motivul principal ar fi fost faptul că Ioșia era un cartier majoritar românesc, unde, după reforma agrară din 1921 și trasarea străzilor, s-au dat locuri pentru casă și s-au stabilit familii venite din sudul și estul Bihorului. „Primăria avea un jurist, Ioan Chivari, care a format un răspuns în secret”[224].

Delegația prezidențială străbate Șoseaua 6 Martie, printre noile blocuri, cu ocazia vizitei din 1987 (foto: Nicolae Meseșan)

Cu puțin timp înaintea Congresului al XIV-lea al P.C.R. (20-24 noiembrie 1989), datele din presa locală indicau că în Oradea ar fi fost investiți, începând cu anul 1965, 32 miliarde lei, atât în creșterea capacității industriale a orașului, cât și în construirea de locuințe și de alte funcțiuni sociale. Numărul total al apartamentelor date în folosință în municipiu în această perioadă ar fi fost de

---

[223] Interviu cu Andrei Sorcoiu, prim-secretar al Comitetului Județean al P.C.R. Bihor între 1986 și 1989 – Brașov, 11 iulie 2017

[224] Interviu cu Ionel Ungur, vicepreședinte al Consiliului Popular al Municipiului Oradea în 1986-1987 – Oradea, 2 mai 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

52.000[225], din care circa 20.000 în deceniul 1980-1989. Astfel, Oradea ar fi reprezentat „una din cele mai elocvente mărturii ale prefacerilor înnoitoare pe care le-au cunoscut marile localități ale țării"[226], un oraș „cu blocuri zvelte, cu bulevarde largi, aerisite, aglomerate, cu viața cotidiană trepidantă"[227].

În urma verificării pe teren a tuturor blocurilor construite în Oradea între 1956 și 1989, constatăm că datele prezentate de presă la finalul anilor '80 erau apropiate de realitate. Astfel, în acest interval, în Oradea au fost construite blocuri de locuințe cu un total de 56.839 de garsoniere și apartamente, cu una, două sau mai multe camere. În calcul nu au fost incluse locurile în internate și cămine, iar marja de eroare este redusă, fiindcă în unele cazuri nu cunoaștem numărul original al locuințelor din anumite imobile și modificările aduse în timp. Pe cartiere, cele mai multe apartamente au fost construite în Rogerius – 18.401, în Decebal-Dacia (între bulevardul Dacia și Crișul Repede) – 11.766, Nufărul – 9086 și Ioșia-Nord – 4200 de unități. Celelalte se află în ansambluri de blocuri și imobile-plombă în diferite alte zone ale municipiului.

Pentru perioada 1990-1995, în Oradea era propusă ridicarea a 14.525 de apartamente, în zonele Cantemir, etapa a II-a, strada Seleușului – strada Eforie, strada Războieni – strada Muntele Găina, Calea Clujului, centrul civic etapele II și III, bulevardul Decebal, în zona intersecției cu strada Tudor Vladimirescu, strada Meșteșugarilor – strada Lăpușului, Piața Creangă – strada Republicii ș.a. Pentru acestea, detaliile de sistematizare au fost, unele, realizate în anii 1988-1989, împreună cu documentația privind asigurarea utilităților și realizarea străzilor aferente[228], iar în 1989 fusese pregătit amplasamentul pentru 1056 de apartamente[229]. Sistematizarea Oradiei ar fi trebuit să se încheie, în linii mari, până în anul 1995, când populația sa avea să atingă circa 230.000 de locuitori[230]. Până în iunie 1989 erau finalizate documentațiile pentru 3500 de apartamente în județ pentru anul 1990 și 1560 de unități pentru frontul de lucru 1990-1991, cu propuneri privind amplasarea, în zonele centrale ale localităților, a unor „blocuri reprezentative, cu o arhitectură deosebită, specifică zonei noastre"[231].

Alte investiții, adoptate în cadrul programului de dezvoltare economico-socială a Oradiei 1991-1995, prevedeau modernizarea parțială a unor întreprinderi, construirea unei noi prize pentru alimentarea cu apă (1991), mutarea și dublarea

---

225 *Crișana*, Oradea, anul XLV, nr. 13258, 4 noiembrie 1989, p. 1
226 Idem, nr. 13247, 22 octombrie 1989, p. 1
227 *Ibidem*
228 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 19/1988, file nenumerotate
229 *Ibidem*, dosar 8/1989, filă nenumerotată
230 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1989, vol. 8, filă nenumerotată; A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 1/1989, f. 161
231 *Ibidem*, dosar 2/1989, f. 291v.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

liniei de tramvai de pe strada Progresului (Sf. Apostol Andrei) pe strada Aluminei (1991), extinderea liniilor de tramvai cu 5,8 km cale dublă pe arterele Ștefan cel Mare – Podului (1992), construirea unui nou spital de boli infecțioase cu 250 de paturi (1993), respectiv a 136 de săli de clasă și 11 săli de gimnastică (1991-1995), 600 de locuri în grădinițe (1993-1994), edificarea palatului administrativ de lângă Cetate (1994) și a unui patinoar artificial (1995)[232].

***

Pe parcursul anilor ´80, pe lângă creșterea indicatorilor de plan în producție și construcții, autoritățile puneau accent pe economisirea energiei (electrice, termice, a gazelor etc.) și a combustibilului. Măsurile luate au afectat în mod negativ atât activitatea industriei și a serviciilor, a instituțiilor, cât și a șantierelor, iar cel mai mult calitatea vieții, în mod deosebit în blocuri, unde utilitățile erau furnizate de „oraș".

În Oradea, primele calcule și propuneri de măsuri au fost discutate în anul 1979. Spre exemplu, prin reducerea iluminatului public cu aproape jumătate, reducerea puterii lămpilor și a duratei de funcționare, consumul de energie electrică ar fi scăzut de la 2937 MWh la 1760 MWh. Mai târziu, în 1986, era propusă folosirea iluminatului public doar între orele 21:00-23:00 și 5:30-6:30[233].

Alte reduceri erau posibile prin eliminarea unei părți a corpurilor de iluminat, scoaterea din funcțiune a unei treimi din instalațiile frigorifice, normarea funcționării lifturilor[234]. Scăderea proporției energiei obținute prin mijloace convenționale era posibilă prin folosirea biogazului obținut de Stația de epurare din fermentarea reziduurilor organice. Energia electrică era frecvent întreruptă, atât consumatorilor industriali, cât și celor casnici. În cazul industriei, situația ducea la neîndeplinirea planului de producție, cum s-a întâmplat în februarie 1986[235]. Unitățile economice care depășeau consumul normat erau sancționate, pe baza rapoartelor întocmite periodic și centralizate la nivel național. Toate instituțiile publice, unitățile comerciale și de prestări servicii funcționau în baza unui program dat de numărul orelor cu lumină naturală, închizându-se odată cu lăsarea întunericului. Încălzirea clădirilor prin mijloace electrice era interzisă. Cei vinovați de încălcarea regulilor erau debranșați timp de 90 de zile și obligați să plătească despăgubiri. Presa locală publica frecvent articole privind modalitățile de reducere a consumului de curent, respectiv ceea ce se putea obține din energia economisită[236].

---

[232] *Ibidem*, dosar 1/1989, f. 166-167

[233] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 14/1986, f. 132

[234] *Ibidem*, dosar 7/1979, f. 95-101

[235] *Ibidem*, dosar 14/1986, f. 130

[236] *Crișana*, Oradea, anul XXXVII, nr. 11114, 30 noiembrie 1982, p. 1, 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Alimentarea cu energie termică a câștigat, pe parcursul deceniilor opt și nouă, tot mai mult teren, imobilele noi fiind racordate rețelei centralizate a C.E.T.. În 1978, 23.628 de locuințe erau conectate la rețeaua de termoficare[237], numărul lor crescând la 49.364 în 1983[238], 55.582 în 1985[239] și peste 66.000 în anul 1989[240]. Având în vedere viteza cu care aveau loc branșările, în 1979 se estima că, la orizontul anului 1990, 89% din clădirile industriale, 98% din spațiile culturale și comerciale și 87% din locuințe ar fi urmat să fie racordate la rețea. În cifre absolute, asta însemnau 36.471 de locuințe termoficate în oraș în anul 1980, cu perspectiva de creștere, până în 1990, la 83.771. Pentru termoficarea Oradiei și a Sânmartinului, în 1980 erau necesare 1,365 milioane de tone de combustibil, din care lignitul reprezenta 919.000 de tone. Până în 1990 se aprecia că necesarul de combustibil avea să crească la 1,993 milioane de tone, din care lignitul avea să fie necesar în cantitate de 1,662 milioane tone[241]. Anual, C.E.T. și I.J.G.C.L. investeau în modernizarea punctelor termice, înlocuirea unor conducte, vane, aparate de măsurare și repararea magistralelor[242].

Cărbunele primit de C.E.T. nu a fost aproape niciodată suficient pentru ca Centrala să funcționeze la parametrii optimi. Producția Termocentralei a fost fluctuantă, astfel că, în anul 1982, în trimestrele I și II, planul nu a putut fi realizat, dar în trimestrul III a fost depășit. Problemele cele mai mari apăreau iarna. De pildă, pe 1 octombrie 1982, din cele 215.000 de tone de cărbune necesare, doar 55.000 de tone existau în stoc, situație ce impunea limitarea și oprirea încălzirii unităților industriale Sere, Alumina, I.M.C., Zahărul[243]. Calitatea sa era îndoielnică, fiindcă circa o cincime – un sfert din cel adus în 1980 de la mina Voivozi era steril[244], identic precum în cazul celui adus de la Ip, Suplac și Ionești[245]. Alteori, cărbunele era umed sau amestecat cu alte materiale, astfel că instalațiile consumau mai mult combustibil decât în mod normal – 12.000 de tone de cărbune pe zi, fiind predispuse blocărilor și defecțiunilor[246]. Necesarul era completat cu cărbune cu putere calorică mai mare, adus de la Anina, Lupoaia și din import. De asemenea,

---

237 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 1, f.24

238 *Ibidem*, dosar 3/1983, vol. 11, f. 9

239 *Ibidem*, dosar 3/1985, vol. 12, f. 26

240 *Crișana*, Oradea, anul XLIV, nr. 13205, 3 septembrie 1989, p. 3

241 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 8/1979, file nenumerotată

242 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 1/1980, vol. 3, f.37

243 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 7/1982, f. 89v.

244 *Ibidem*, dosar 6/1980, f. 3v.

245 *Ibidem*, f. 26

246 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1980, vol. 19, f.3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

păcura era livrată în cantități insuficiente și depozitată necorespunzător[247]. C.E.T. Oradea se confrunta și cu o criză a forței de muncă, circa 270 de angajați părăsind unitatea în anul 1980, când exista și un deficit de sudori[248].

Pentru că C.E.T. nu făcea față nevoilor, dar și pentru a scoate în funcțiune 27 de centrale de cartier pe bază de combustibil lichid, autoritățile au luat în considerare construirea a încă unei centrale. Eficacitatea unei astfel de investiții a fost discutată în 1972-1975 de mai multe ori și fiindcă C.E.T. nu primea suficient cărbune, iar o parte a sa trebuia adus din Oltenia. Deși inițial s-a dorit o centrală nouă pe gaz[249], cea construită pe Strada Ogorului în anii '80 a funcționat tot pe bază de cărbuni. C.E.T. II, destinat să alimenteze Oradea și Sânmartin, a intrat în funcțiune etapizat, cu Grupul nr. 1 în anul 1987, Grupul nr. 2 în anul 1988 și Grupul nr. 3 în anul 1989[250].

Economisirea energiei termice era posibilă prin refacerea izolațiilor termice și dotarea punctelor termice cu aparate de măsurat. Conductele magistrale erau izolate cu vată minerală prinsă cu plasă de sârmă. În general, în cadrul ședințelor aparatului județean de partid cu responsabilii C.E.T. și I.J.G.C.L. (care se ocupa de asigurarea apei calde și a încălzirii), se insista pe buna întrețienere a sistemului de termoficare și efectuarea reparațiilor necesare. Distribuirea agentului termic se făcea în baza unui program. Întreprinderile primeau căldură cu prioritate, existând și întreruperi, uneori foarte mari: „în cursul anului au mai fost cazuri când 1-2 zile nu am primit agent termic, dar în cursul lunii decembrie nu am avut timp de două săptămâni. (…) Deci am pierdut (…) milioane lei producție marfă", arăta, în 1980, directorul I.M.C., Viorica Nițescu[251]. Încălzirea spațiilor fără activitate era interzisă, după 1980 debutând o campanie de etanșare termică a ușilor și ferestrelor locuințelor[252].

Temperatura maximă din clădirile industriale nu putea depăși 16ºC, iar cea din locuințe 18ºC[253]. Cum sistemul de termoficare nu a putut face față iernilor grele de la începutul anilor ´80, aceste temperaturi au fost aproape imposibil de asigurat. Unități industriale mari, precum Serele, Alumina și Zahărul, primeau circa jumătate din necesarul de căldură, însă s-a pus problema reducerii acestei cantități (de exemplu aburul la Alumina doar în proporție de 20%[254]), ori chiar a

---

247 *Ibidem*, dosar 2/1982, vol. 3, f. 8; În iarna anului 1983, dintr-o repartiție de 48.000 de tone, s-au primit doar 28.000 de tone. *Ibidem*, dosar 3/1983, vol. 11, f. 11

248 *Ibidem*, dosar 2/1980, vol. 19, f. 4

249 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 8/1975, f. 213

250 *Crișana*, Oradea, anul XLIII, nr. 12701, 20 ianuarie 1988, p. 1; *Ibidem*, nr. 12718, 9 februarie 1988, p. 1-2; *Ibidem*, nr. 12867, 31 iulie 1988, p. 1

251 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1980, f. 4v.

252 *Ibidem*, dosar 4/1981, f. 89-91; Decizia 1400/1980 a Comitetului Executiv a C.P.M., A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1980, vol. 19, f. 15

253 *Ibidem*, dosar 3/1978, vol. 1, f. 25

254 *Ibidem*, dosar 2/1981, vol. 11, f. 14

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

scoaterii temporare din circuitul termic. „Mai bine să înghețe 3000 de oameni, decât un număr de 200.000 de muncitori, țărani din municipiul Oradea. (…) nu poți să-i încălzești pe oameni cu vorbe. Dacă afară am avea un minus 12º nu am putea asigura căldura necesară populației municipiului”, arăta, în 1980, primarul Petru Demeter[255].

Conform programului adoptat la nivel local în anul 1988, consumatorii casnici primeau agent termic timp de 4,5, până în 7 ore pe zi, depinzând de lună și ziua săptămânii. În ce privește apa caldă, dacă în 1982 era întreruptă în intervalele orare 9:00-13:00 și 23:00-4:00[256], în 1988, programul de furnizare s-a redus drastic, la două ore și jumătate în zilele de luni – vineri, respectiv între patru și cinci ore și jumătate în zilele de sâmbătă și duminică[257]. Astfel de economii se făceau și în Băile Felix, unde, în complexul sanatorial, „unde sunt cazați unii bolnavi cu reumatism, temperatura este foarte scăzută și din această cauză avem mulți care se îmbolnăvesc”[258] O alternativă, experimentată tot în Băile Felix și propusă pentru 895 de apartamente din zona străzii Nojoridului[259], a fost folosirea panourilor solare pentru prepararea apei calde sau introducerea apei termale direct în sistemul de termoficare.

	Perioada							
	15 oct. — 15 dec. 1 martie — 31 martie				15 dec. — 1 martie			
	Total ore/zi	Orele			Total ore/zi	Orele		
I. Locuințe racordate la centrale de termoficare, centrale termice de zonă, cvartal, bloc								
1. Căldură								
Luni — simbătă	4,5	4,30—6;	13—14;	19—21	7	4—6;	12—14;	19—22
Duminică	5	6—8;	13—14;	19—21	7	6—8;	12—14;	19—22
2. Apă caldă menajeră								
Luni, vineri	2,5	5,30—6,30;	18,30—20		2,5	5,30—6,30;	19—20,30	
Marți, miercuri, joi, simbătă	4	5,30—7;	18—20,30		5	5,30—7;	18—21,30	
Duminică	5	7,30—9,30;	19—22		5,5	7,30—9,30;	18,30—22	
II. Locuințe care nu sint racordate la termoficare, centrale termice de zonă și cvartal								
1. Căldură și apă caldă menajeră	4,5	5—6,30;	13—14;	19—21	7	5—7;	12—14;	19—22
III. Pentru instituții și unități social-culturale, racordate la centralele termice de zonă, cvartal și sobe*)								
1. Căldură								
Luni — vineri	4	4—6;	12—14		5	4—7;	12—14	
Simbătă	2	4—6			3	4—7		
Duminică	2	10—12**)			2	10—12**)		

Programul de distribuție a energiei termice în Oradea
(sursa: *Crișana*, Oradea, anul XLIII, nr. 12931, 15 octombrie 1988, p. 2)

255 *Ibidem*, dosar 2/1980, vol. 19, f. 6
256 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 7/1982, f. 89v.-90
257 *Ibidem*, dosar 23/1988, filă nenumerotată
258 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 1, f. 4
259 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 2/1987, f. 8v.; *Ibidem*, dosar 2/1988, f.160

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Deși oficialii locali cereau ca economiile să nu se facă „pe seama populației”, reducerea făcută la căldură a afectat în sens negativ calitatea locuirii, lucru ce ducea la nemulțumirea cetățenilor[260]. Deși Sectorul de termoficare organiza acțiuni de măsurare a temperaturii din locuințe, populația reclama că ele nu ar fi fost făcute corect[261]. „Sunt apartamente care au doar 10º temperatură”, arăta primarul Oradiei, Petru Demeter, în 1980, deși „trebuie să aibă 18º și nu în unele locuri mai mult, iar în altele mai puțin”[262]. În cartierul Nufărul, „sunt femei care sunt neviote să-și ia concediu medical pentru îngrijirea copiilor care se îmbolnăvesc tot din cauză că nu există căldură suficientă”[263]. În general, în iernile de la începutul anilor ´80, în apartamentele din Oradea erau temperaturi cu 5-6ºC sub cele optime. Capacitatea de producție era de 500 Gcal/h, în condițiile în care necesarul era de aproape 600 Gcal/h la o temperatură exterioară de -12ºC[264]. Punctele termice prezentau defecțiuni, improvizații care nu făceau față frigului, o parte a izolațiilor erau desfăcute, iar geamurile clădirilor ce le adăposteau erau sparte[265]. Alte puncte termice, precum cele din cartierul Ioșia-Nord, nu au fost finalizate în timp util, iar furnizarea agentului termic nu s-a putut face în acea zonă la finalul anului 1978[266].

Începând cu anul 1982, în cadrul Comitetelor Municipal și Orășenești ale P.C.R., în fiecare lună septembrie-octombrie erau discutate măsurile pentru asigurarea energiei termice și a apei calde menajere. Comitetele Executive ale Consiliilor Populare Municipal și Orășenești sprijineau întreprinderile de gospodărire comunală în repararea punctelor termice și a rețelelor de distribuție și a transformării cazanelor pentru funcționarea pe bază de combustibil solid, cu finalizarea cât mai rapidă a proiectelor. Aceleași entități erau responsabile de găsirea unor soluții de extindere a energiei solare, geotermale și a biogazului[267].

În baza Hotărârii nr. 8/1982 a C.P.M., I.J.G.C.L. avea obligația inventarierii și rezolvării tuturor avariilor și lucrărilor învelitorilor imobilelor până în data de 30 septembrie a fiecărui an[268]. Măsurile au dus la o oarecare îmbunătățire a furnizării agentului termic în 1983, temperatura medie din apartamente ajungând

---

[260] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 1, f.14

[261] *Ibidem*, f. 5

[262] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1980, f. 3v.; A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1980, vol. 19, f. 9

[263] *Ibidem*, dosar 3/1978, vol. 1, f. 9

[264] *Ibidem*, dosar 2/1980, vol. 19, f. 13

[265] *Ibidem*, dosar 3/1978, vol. 1, f. 5

[266] *Ibidem*, f. 26

[267] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 7/1982, f. 91-92

[268] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1982, vol. 3, f.19

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

la 17ºC. În cartierul Rogerius, „sunt blocuri unde temperatura depășește 20ºC, de exemplu G-urile și în alte părți; la F-uri abia că se atinge temperatura de 12ºC”. Alte astfel de măsuri au fost adoptate prin Decizia nr. 990/1983[269]. În 1983, facturarea energiei termice genera nemulțumiri în rândul cetățenilor, ei plătind între 3 și 7 lei pe metru pătrat suprafață încălzită[270]. De asemenea, pentru asigurarea repartiției de energie termică la nivelul necesarului, S.A.S.T.I. a fost nevoit să intervină, în anul 1986, la Ministerul Aprovizionării[271].

Pentru îmbunătățirea furnizării apei potabile, în 1971 au fost puse în funcțiune instalații suplimentare de captare a apei, s-au executat foraje noi și au fost construite noi bazine. Ca urmare a exinderii, rețeaua de distribuție a ajuns la o lungime de 310,5 km, față de 210 km în anul 1966, urmând să ajungă la 380 km în anul 1985. Problemele țineau de subdimensionarea unor conducte, de infiltrațiile din bazinele stației de captare și de avariile din rețea[272].

2. Procesul instituțional-birocratic al sistematizării Oradiei: entități implicate și documentele folosite

Sistematizarea Oradiei a fost gestionată de un cumul de instituții. În perioada 1972-1989 numărul lor era relativ mare, având în vedere complexitatea problemei, dimensiunea construcțiilor industriale, a ansamblurilor locative nou-ridicate și a dotărilor acestora. Avem în vedere entități ce funcționau la nivel municipal, județean și național.

Principalul factor decident în problemele de sistematizare era Consiliul Popular al Județului Bihor (C.P.J.), prin vicepreședintele său, Comitetul Executiv, respectiv prin Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții (S.A.S.T.I.) aflată în structura sa. Subordonat vicepreședintelui erau un birou permanent și cinci birouri de specialitate, cu 47 de angajați ce se ocupau de probleme privind sistematizarea. C.P.J. era forul care comanda și aproba, prin Decizii, proiectele de sistematizare, discuta și aproba măsuri în domeniu, împreună cu diferite alte chestiuni mai mărunte, cum ar fi transferuri de clădiri, terenuri, probleme de personal și orice alte aspecte privind sistematizarea. Prin S.A.S.T.I. erau aprobate proiectele tip pentru locuințe și instituții, folosite în întreg județul.

---

[269] *Ibidem*, dosar 3/1983, vol. 11, f. 13-15

[270] *Ibidem*, dosar 3/1983, vol. 2, f. 3-4, 6

[271] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 492-657, 1986, file nenumerotate

[272] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 8, f. 28-33; Idem, dosar 2/1979, vol. 1, f. 26-27, 32

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Tot la nivel județean, cele mai importante discuții privind sistematizarea se țineau în cadrul „comandamentelor de coordonare” săptămânale, prezidate de vicepreședintele C.P.J.. La ședințe participau Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă (I.J.G.C.L.), întreprinderile de materiale de construcții, trusturile de construcții, Cooperativa Constructorul, entitățile implicate în operațiunile de cadastru, Direcția Comercială, furnizorii de servicii și utilități publice, „adică toți factorii care trebuiau să decidă toate investițiile. Acolo se făcea raportarea locuințelor realizate lunar. Se discuta aprins”[273]. „Eram întrebați: cum e graficul, cum stai, când predai (lucrarea – n.n.) (…) tremuram când mergeam acolo, nu mișcai”[274]. În final, C.P.J. adopta planurile anuale de dezvoltare a județului, unde erau detaliate cifre privind valoarea producției globale industriale și a investițiilor.

Consiliul Popular Orășenesc/al Municipiului Oradea (C.P.M.) se subordona deciziilor C.P.J., dar avea și el atribuții în privința sistematizării, adoptând, prin Decizii, măsuri în această direcție. Primarul Oradiei era permanent informat despre deciziile luate de C.P.J. pe sistematizare, edilul fiind, totodată, președinte al comisiei de sistematizare pe oraș. La nivelul C.P.M. exista, de asemenea, un birou permanent, însă avea puține atribuții, comparativ cu cel de la nivel județean. În structurile C.P.M. exista un Compartiment arhitectură, sistematizare și controlul disciplinei în construcții, care asigura „îndeplinirea sarcinilor ce revin acestuia cu privire la sistematizarea teritoriului administrativ, ținând seama de dispozițiile legale în vigoare, de sarcinile primite din partea Comitetului Executiv al Consiliului Popular Județean, soluțiile prevăzute în documentațiile de sistematizare legal aprobate și de fondurile alocate prin planurile cincinale și anuale”. Totodată, acesta răspundea de „dezvoltarea sistematizată a orașului, realizarea densităților corespunzătoare în interiorul acestuia, amplasarea judicioasă a locuințelor, economisirea terenului din interiorul perimetrului construibil și în special a celui aflat în circuitul agricol, respectarea ariilor de protecție a monumentelor istorice, păstrarea specificului local”. Prin acest compartiment, C.P.M. elibera certificatele, avizele și autorizațiile de construire și demolare, respectiv verifica respectarea în teren a prevederilor acestora. Același compartiment asigura ținerea la zi a planurilor topo-geo, urmărea terenurile libere și făcea propuneri privind amplasarea unităților industriale și întocmea documentații tehnice pentru lucrările efectuate în oraș de C.P.M.. Totodată, formula răspunsuri pentru cererile, scrisorile și reclamațiile populației pe probleme de sistematizare. Compartimentul era condus de un șef de

---

[273] Interviu cu Ionel Ungur, vicepreședinte al Consiliului Popular al Municipiului Oradea în 1986-1987. Oradea, 2 mai 2017

[274] Interviu cu F.P., maistru, șef de brigadă la T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1976 și 1986. Oradea, 22 iunie 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

sector, ajutat de inginerul principal și tehnicienii de specialitate[275]. Întreținerea fondului locativ de stat și o parte a investițiilor publice erau realizate prin Compartimentul gospodărire comunală și locativă[276].

Comitetul Executiv al C.P.M. avea obligația ca, înainte de avizarea unui detaliu de sistematizare, să organizeze analizarea sa împreună cu cetățenii, în cadrul expozițiilor de planuri și machete și să prelucreze eventualele propuneri[277].

Atât C.P.J., cât și C.P.M. emiteau, anual, pentru anul următor, Decizii privind repartizarea apartamentelor, repartițiile fiind organizate sub formă de liste cu toate localitățile și entitățile (întreprinderi, instituții, cooperative – grupate pe localități și ministere) beneficiare, respectiv numărul locuințelor primite de fiecare.

În anii ´50-´60, fondul locativ nou-construit era gestionat de către Întreprinderea de Locuințe și Localuri Oradea (I.L.L.O.), entitate care a mai purtat denumirea Întreprinderea de Locuințe și Construcții. În anul 1973, prin Decizia nr. 383 a Comitetului Executiv al Consiliului Popular al Județului Bihor, aceasta, împreună cu alte unități prestatoare de servicii de gospodărire comunală și locativă municipale și județene, au format Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă (I.J.G.C.L.)[278]. Ea avea în întreținere locuințele de stat, alimentarea cu apă a urbei, termoficarea, parcurile ș.a., realiza documentația pentru exproprierile necesare proiectelor de investiții, fiind principalul lor beneficiar. I.J.G.C.L. avea compartimente care se ocupau cu fiecare din aceste aspecte, de pildă cel pentru Lucrări noi, edilitare, locuințe, C.T.C. sau cel pentru Lucrări tehnico-edilitare. Personalului care lucra în cadrul compartimentelor de investiții îi era interzis să comunice persoanelor din exterior date cu privire la investițiile derulate în oraș, inclusiv în privința sistematizării[279].

I.J.G.C.L., prin Serviciul Lucrări noi edilitare, Locuințe, C.T.C., elabora documentațiile pentru exproprierea imobilelor ce urmau să fie demolate și gestiona toate proiectele de sistematizare, împreună cu proiectantul, investitorul, constructorul și, în cele din urmă, beneficiarii noilor locuințe. Serviciul se ocupa de fundamentarea economică, de justificarea oportunității lucrărilor. În funcție de etapele proiectelor pentru care pregătea documentații, serviciul Lucrări noi lua legătura cu instituțiile (cu Banca de Investiții când se punea problema finanțării sau cu Trustul de construcții în momentul demarării execuției lucrărilor etc.) pentru stabilirea pașilor necesari. Obținerea tuturor autorizațiilor, ținerea

[275] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii nr. 206-401, 1977, f. 31, 53-54, 77-79

[276] *Ibidem*, f. 31, 54-58, 79-83

[277] *Ibidem*, dosar Decizii 1-241, 1984, filă nenumerotată

[278] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 13/1973, f. 278; A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 1973 – 251-450, f. 292

[279] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 283, f. 25

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

evidenței investițiilor, contractarea utilajelor, supravegherea șantierelor prin diriginți de șantier, organizarea recepției și luarea de măsuri de remediere a eventualelor probleme erau alte sarcini ale lucrătorilor compartimentului amintit. Practic, acesta se ocupa de tot ceea ce însemna birocrație și colaborarea cu alte instituții pentru realizarea proiectelor de sistematizare[280]. Comisia de recepție pe municipiu era stabilită prin Decizii ale C.P.J. și era alcătuită din reprezentanți ai C.P.M. (viceprimarul care avea în sarcină sistematizarea), ai Trustului de Construcții Locale, ai I.J.G.C.L. (sau O.J.C.V.L., dacă era vorba despre locuințe executate din fondurile populației sau destinate vânzării) și șeful Sectorului de gospodărire comunală din cadrul C.P.M.. Li se mai adăugau reprezentanți ai I.P.J. sau ai altor entități (întreprinderi energetice, de telecomunicații etc.), în funcție de tipul de lucrări[281].

Una dintre entitățile cu care I.J.G.C.L. colabora în procesul sistematizării era S.A.S.T.I., din cadrul C.P.J., împreună cu care stabilea termenele pentru realizarea documentațiilor tehnice pentru proiectele de sistematizare din Oradea și din județ. Calendarul era realizat pentru unu-doi ani, cuprinzând termenele pentru finalizarea anumitor acte (cum ar fi detaliul de sistematizare sau proiectul de decret de expropriere) pentru viitoarele ansambluri de locuințe. Documentul era semnat de către reprezentații S.A.S.T.I., Institutului de Proiectare Județean (I.P.J.), I.J.G.C.L. și Trustului de Construcții Locale Oradea (T.C.L.O.). Detaliul de sistematizare (planul de amplasament al noilor clădiri, rețele de transport etc.), împreună cu documentația tehnică, erau realizate de către I.P.J.

„Banii de proiectare erau primiți de *județ* și noi ne gândeam anual cu Institutul de Proiectări și cu Primăria ce facem anul viitor și atunci noi ceream bani și făceam proiectele. (…) Noi (S.A.S.T.I., împreună cu I.P.J. – n.n.) proiectam școli, grădinițe, sedii de miliție pentru județ. Erau cataloage cu proiecte tip de case din care se alegea, dar se făceau și case unicat, fără a se depăși o suprafață maximă”[282]. „Secția de Sistematizare de la *județ* ducea proiectele de expropriere la București. Toate detaliile de sistematizare de pe arterele principale și din centru se făceau machete și se transportau cu camionul, se puneau într-o sală de expunere. În momentul vizionării erau acolo prim-secretarul, șeful sistematizării pe județ și Ceaușescu. El trecea pe la toate (machetele – n.n.) cu bățul, arăta ce nu e bine”[283].

---

[280] *Ibidem*, f. 36-40

[281] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar ședințe Comitet Executiv, mai-iunie 1977, f. 129-131v.; *Ibidem*, dosar Decizii 1-112, 1985, file nenumerotate

[282] Interviu cu A.P.-S., arhitect, serviciul Urbanism al Consiliului Popular Județean între anii 1982-1989. Oradea – 29 august 2017

[283] Interviu cu Ovidiu Tărău, secretar al Comisiei Județene de Sistematizare, ulterior director al T.C.L.O. între 1972-1977 și Aurora Tărău, șef secție sistematizare în cadrul C.P.J., Oradea, 1 septembrie 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Studiile și proiectele de sistematizare erau întocmite cu ajutorul Comisiei Județene pentru Sistematizarea Localităților Urbane și Rurale, înființată în 1970[284].

Institutul de Proiectări Județean (I.P.J.) realiza studiile și proiectele de sistematizare pentru întregul județ. Erau pregătite documentații și machete, prezentate atât local, cât și în București (în cazul proiectelor de pe arterele principale de circulație sau din centrele localităților). Institutul se afla în subordinea Consiliului Popular Județean și avea echipe de urbaniști și arhitecți, coordonați de șeful Secției de sistematizare de la județ. Existau două colective pentru arhitectură, respectiv unul pentru chestiuni legate de sistematizare. I.P.J. colabora cu S.A.S.T.I., iar toate proiectele pe care le realiza aveau ca beneficiari C.P.J., C.P.M., I.J.G.C.L. și O.J.C.V.L.[285].

Munca arhitecților era lungă și dificilă, de multe ori lucrându-se peste program[286]. „Nu ai fost obligat (ca arhitect – n.n.) să faci un anume tip (de clădire – n.n.), ci alegeai dintr-o gamă de proiecte, aveai un catalog. Alegeai un tip de bloc și-l adaptai la tipul de teren. (…) Existau termene de predare strânse, trebuia să mergi sâmbăta și duminica să lucrezi"[287]. „La blocuri trebuia să te încadrezi în indicii de consum – nu puteai renunța la structură și renunțai la finisaje, iar arhitecții trebuiau să refacă fațadele, ca să se încadreze. În schimb, clădirile social-culturale nu erau tăiate de la finisaje. (…) Tipizarea aducea foarte multe economii, însă crea monotonie"[288]. „Aveai la dispoziție piesele de puzzle, de blocuri, niște densități care erau când-cum, nu erau optime. În facultate am studiat o arhitectură de sorginte franceză, dar când se strângea cureaua, nu puteam protesta. (…) Se făcea un loc de parcare la zece apartamente. Nu era în regulă. (…) S-au făcut și câteva blocuri unicat, dar tot trebuia să te aliniezi la ce se cerea. Dacă ziceau (factorii politici – n.n.) *vreau 300 de apartamente*, trebuia să te conformezi. Toată abilitatea ta consta în felul în care aranjai blocurile"[289].

Documentația aferentă unui proiect de sistematizare avea două părți – piesele scrise și piesele desenate, iar pentru a trece mai departe înspre

---

[284] *Crișana*, Oradea, anul XXV, nr. 181, 5 august 1970, p. 1-2

[285] O.J.C.V.L. s-a înființat în anul 1973, în locul Oficiului pentru construirea de locuințe proprietate personală al județului Bihor, prin Decizia nr. 271/1973 a C.E. al Consiliului Popular al Județului Bihor: A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 1973 – 251-450, f. 51

[286] Interviu cu D.S., arhitect în cadrul Institutului de Proiectări Județean între 1977 și 1989 – Oradea, 20 octombrie 20171

[287] Interviu cu H.G., arhitect al Institutului de Proiectări Județean între 1974-1989. Oradea, 21 august 2017

[288] Interviu cu D.S., arhitect în cadrul Institutului de Proiectări Județean între 1977 și 1989 – Oradea, 20 octombrie 2017

[289] Interviu cu H.G., arhitect al Institutului de Proiectări Județean între 1974-1989. Oradea, 21 august 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

implementare, avea nevoie de aprobarea Comitetului Executiv al C.P.J., care emitea un Aviz, prin Comisia de Sistematizare. Avizul conținea: denumirea investiției, beneficiarul documentației, proiectantul și faza de proiectare, valoarea investiției, numărul apartamentelor de construit, suprafața locuibilă și aria demolabilă. Partea de piese scrise cuprindea o foaie de titlu, cu denumirea proiectului, beneficiarul și proiectantul, borderoul cu piese scrise și desenate (planșe), lista cu colectivul de elaborare a proiectului, memoriul cu datele generale ale investiției, obiectivul studiului de amplasament (cu fondul existent, condițiile de vecinătate și propunerile de sistematizare), detalii privind rezistența clădirilor existente, circulația, instalațiile și rețelele termice, alimentarea cu apă și canalizarea, respectiv acte privind detaliile financiare ale investiției. Acestor documente se mai adăuga cartarea fondului construit, cu fotografii și un studiu de amplasament, pentru fațade și secțiuni.

„Tu elaborai proiectul, îl vedea prim-secretarul sau vicele (vicepreședintele C.P.J. sau C.P.M. – n.n.), mai aveau și ei câteva observații, mergeai la C.P.C.P. (Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare – cei din construcții îi spuneau *cele două Cepe* – n.n.), dar arhitecții de acolo erau mărunți, ei aveau niște precepte impuse de undeva. (…) În detaliile de sistematizare pe care le făceam, marcam cu roșu casele bune, cu albastru și verde cele în stare satisfăcătoare și rea și cu galben cele aflate în ruină”[290].

Sistematizarea unei zone se putea face numai în baza unui decret de expropriere, necesar pentru demolarea unor imobile existente și eliberarea amplasamentelor noilor blocuri. Procedurile pentru elaborarea proiectului de decret de expropriere începeau după ce I.P.J. realiza proiectul de sistematizare și acesta era aprobat de forurile administrative. Decretul de expropriere cuprindea date precum: zona vizată, suprafața totală expropriată, numărul locuințelor noi proiectate, plus date privind desființarea și înființarea unor străzi. Anexate decretului erau lista imobilelor și terenurilor de expropriat, lista arterelor de circulație ce se desființau și se înființau, dar și liste cuprinzând alte active supuse relocării sau desființării (rețele electrice, de alimentare cu apă, termoficare, canalizare, comunicații).

Documentația aferentă procesului de elaborare a decretului de expropriere și, mai departe, a proiectului sistematizare a unei zone delimitate prin detaliu de sistematizare era pregătită de către I.J.G.C.L..

Inițierea proiectului de Decret sau de Hotărâre de Consiliu de Miniștri privind orice acțiune de sistematizare necesita următoarele acte:

- adresa de înaintare, semnată de președintele și secretarul comitetului executiv al Consiliului Popular Județean (în 3 exemplare)

[290] *Ibidem*

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

- expunere de motive, semnată de președintele și secretarul comitetului executiv al Consiliului Popular Județean (în 3 exemplare)
- proiect de Decret sau de Hotărâre de Consiliu de Miniștri, ce se propune a se adopta (în 3 exemplare)
- avizele care au fost date de organele interesate (în original, în primul dosar, și în copie în celelalte două dosare)
- schițele necesare documentației (în 3 exemplare)
- alte acte ce se consideră necesare (în 3 exemplare)

Actele necesare inițierii Decretului pentru exproprierea terenurilor și construcțiilor, necesar sistematizării, erau următoarele:

- adresa de înaintare, semnată de președintele și secretarul Comitetului executiv al consiliului popular județean
- proiectul de decret ce se propune pentru aprobare
- tabelul anexă cu proprietarii faptici, cuprinzând suprafețele construcțiilor și a terenurilor propuse pentru expropriere
- expunere de motive, semnată de președintele și secretarul Comitetului executiv al Consiliului Popular Județean
- acordurile și declarațiile proprietarilor faptici ai imobilelor propuse pentru expropriere
- avizele date de organele centrale interesate
- acordul organului local al Administrației de stat pe raza căruia se găsește imobilul
- harta localității, la o scară convenabilă, cu indicarea zonei în care se amplasează obiectivul, vizată de Direcția de sistematizare, arhitectură și control
- planul de situație la scara 1:500, cu amplasarea obiectivelor și identificarea imobilelor propuse pentru expropriere, vizat de Direcția de sistematizare, arhitectură și control
- planul de dezmembrare a imobilelor propuse, vizat de Oficiul de Cadastru și Organizarea Teritoriului (O.C.O.T.)
- relevee ale clădirilor proprietate de stat și particulare, propuse pentru demolare ca urmare a amplasării noilor obiective
- fotografii ale clădirilor propuse pentru demolare[291]

În cazul în care, prin proiectul de sistematizare, era necesară scoaterea unor terenuri din circuitul agricol, documentele necesare erau:

- adresa de înaintare, semnată de președintele și secretarul comitetului executiv al Consiliului Popular Județean

[291] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 130, filă nenumerotată

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

- proiect de Decret sau Hotărâre de Consiliu de Miniștri ce se propune a se adopta
- memoriul justificativ al lucrării
- plan de situație de ansamblu a zonei geografice
- plan de situație cu amplasarea obiectivului proiectat
- punctul de vedere al posesorilor cu privire la transmiterea terenurilor
- avizul Direcției Generale a Agriculturii, Industriei Alimentare, Silviculturii și Apelor, cu privire la scoaterea terenurilor din producția agricolă vegetală
- documentația tehnică privind recuperarea terenului arabil

Proiectul decretului de expropriere, cu anexele sale, era trimis de I.J.G.C.L. pentru aprobare Comitetului Executiv al Consiliului Popular al Județului Bihor[292], prim-secretarului de județ sau prim-vicepreședintelui, iar mai apoi Comitetului pentru Problemele Consiliilor Populare. Ultima etapă era aprobarea de către Consiliului de Stat. Altă instituție centrală prin care treceau proiectele de sistematizare erau Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare, devenit, în anul 1969, Comitetul de Stat pentru Economia și Administrația Locală[293]. Pentru o scurtă perioadă, respectiv între 1970 și 1976, la nivel național a funcționat o Comisie centrală pentru sistematizarea localităților rurale și urbane, ce aviza planurile de sistematizare ale localităților[294].

În urma aprobării, prevederile decretului de expropriere erau incluse în Cartea Funciară, mai apoi demarându-se procesul de dezmembrare a terenului trecut în proprietatea Statului. Dezmembrarea era necesară în perspectiva trasării viitoarelor artere de circulație și a parcelării viitoarelor cvartale de blocuri.

Decretului de expropriere se anexa o Expunere de motive[295] și un Memoriu justificativ[296]. În cazul în care era necesar, Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare emitea un Ordin de scoatere unor terenuri din circuitul agricol.

---

[292] Începând din ianuarie 1987, acestea trebuiau vizate de către directorul Administrației Financiare înainte de a fi remise Consiliului Popular. *Ibidem*, f. 4763

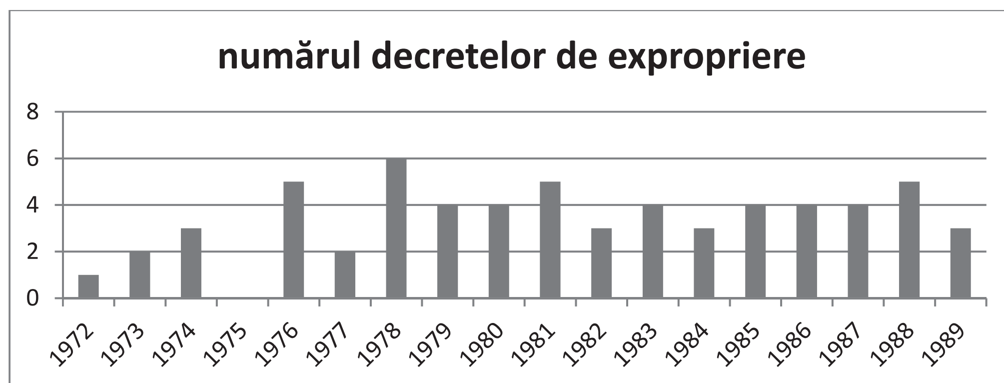
[293] *Decretul nr. 674/1969 pentru stabilirea unor măsuri privind îndrumarea, coordonarea și controlul în domeniul construcțiilor, arhitecturii și sistematizării*, http://lege5.ro/Gratuit/g43tqnjy/decretul-nr-674-1969-pentru-stabilirea-unor-masuri-privind-indrumarea-coordonarea-si-controlul-in-domeniul-constructiilor-arhitecturii-si-sistematizarii, accesat în 19 martie 2017

[294] *Hotărârea nr. 973/1970 privind organizarea și funcționarea Comisiei Centrale pentru sistematizarea localităților rurale și urbane și a comisiilor locale de sistematizare*, http://lege5.ro/Gratuit/gu4tkmru/hotararea-nr-973-1970-privind-organizarea-si-functionarea-comisiei-centrale-pentru-sistematizarea-localitatilor-rurale-si-urbane-si-a-comisiilor-locale-de-sistematizare, accesată în 19 martie 2017

[295] Aici erau trecute date privind numărul imobilelor expropriate, valoarea lor, numărul persoanelor afectate, actele emise în favoarea proiectului de sistematizare până la acel moment, diferiți

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

În intervalul 1972-1989, pentru Oradea au fost aprobate 61 de decrete de expropriere, cărora se adaugă încă patru decrete pregătite în anul 1989, dar care nu au mai fost trimise pentru aprobare. Pe ani, decretele au fost emise conform graficului de mai jos, în general fiind 3-4 pe an, cele mai multe fiind aprobate în anul 1978 - șase decrete. Pe teritoriul Oradiei au fost expropriate și demolate puțin peste 2200 de case și alte categorii de clădiri, în suprafață de minim 300.570 m², aflate pe terenuri cu o suprafață totală de 1.210.457 m². Peste 7400 de persoane au fost, astfel, strămutate în apartamente noi.

Statistica decretelor de expropriere din perioada 1972-1989

Număr decret și an	Total imobile afectate	Total persoane strămutate	Total suprafață clădiri expropriată	Total suprafață de teren expropriată	Total sumă de plată ca despăgubire (lei)
D 516/**1972**	-	-	-	270 m²	607
D 540/**1973**	55	68*	2903 m²	39.540 m²	413.331
D 631/1973	13	3*	872 m²	5129 m²	149.220
D 50/**1974**	6	9 nestrămut.	26 m²	2956 m²	6290
D 159/1974	-, terenuri	-	-	57.314 m²	N/A**
D 171/1974	2	2	N/A	N/A	42.630
D 159/1976	-	-	1471 m²	116.438 m²	N/A
D 371/1976	4	6 nestrămut.	N/A	8786 m²	N/A
D 372/1976	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
D 378/1976	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A

coeficienți; actul era semnat de prim-secretarul de județ și avizat de președintele C.P.C.P., de ministrul Finanțelor, ministrul Aprovizionării Tehnico-Materiale și Controlului Gospodăririi Fondurilor Fixe și de președintele Comitetului de Stat al Planificării; viceprim-ministrul era ultimul care-și exprima acordul pentru proiect

[296] Documentul cuprindea date cu privire la procesul aprobării proiectului de sistematizare, compunerea noului ansamblu de locuințe, perimetru și suprafețe, fiind semnat de către prim-vicepreședintele Comitetului Popular Județean

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

D 135/**1977**	10	16*	937 m^2	1353 m^2	N/A
D 269/1977	1	1	-	150 m^2	337
D 23/**1978**	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
D 96/1978 (+)***	1 teren 18	2 prob.nestr. 51	- 2092 m^2	4922 m^2 12.000 m^2	11.074 276.846
D 279/1978	1	-	132 m^2	279 m^2	24.717
D 363/1978 (+)	35 3	43* 15	2305 m^2 308 m^2	9680 m^2 2421 m^2	217.899 49.067
D 364/1978	10	36	930 m^2	4794 m^2	160.592
D 396/1978	1	-	213 m^2	970 m^2	26.774
D 83/**1979**	5	13	385 m^2	1971 m^2	45.760
D 140/1979 (+)	27 17 6(terenuri)	97 80 -	3309mp 3053mp -	18.293mp 7889mp 8500mp	373.676 379.026 18.907
D 364/1979	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
D 467/1979	12	25*	1628 m^2	4623 m^2	N/A
D 45/**1980**	8	32	1097 m^2	14.170 m^2	411.398
D 120/1980	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
D 213/1980	7	19	366 m^2	2474 m^2	N/A
D 385/1980	19	54	1795 m^2	9136 m^2	N/A
D 137/**1981**	7	21	1571 m^2	1867 m^2	377.388
D 165/1981	4	4	949 m^2	1266 m^2	193.652
D 275/1981	38	107	3541 m^2	14.728 m^2	1.194.110
D 328/1981	48	130	4831 m^2	74.983 m^2	1.741.307
D 353/1981	71	130	9757 m^2	34.848 m^2	3.348.014
D 27/**1982**	9	29	803 m^2	2106 m^2	188.089
D 142/1982	71	117	6226 m^2	118.762 m^2	1.670.273
D 418/1982	36	112	3959 m^2	11.557 m^2	1.065.188
D 74/**1983**	29	103	4095 m^2	10.920 m^2	1.105.062
D 260/1983	98	303	10.287 m^2	N/A	N/A
D 280/1983	15	55	1564 m^2	3774 m^2	N/A
D 490/1983	83	346	14.168 m^2	25.056 m^2	3.336.344
Număr decret și an	**Total imobile afectate**	**Total persoane strămutate**	**Total suprafață clădiri expropriată**	**Total suprafață de teren expropriat**	**Total sumă de plată ca despăgubire**
D 41/**1984**	41	167	3312 m^2	8551 m^2	961.577
D 78/1984	73	140	8395 m^2	39.079 m^2	2.979.777
D 293/1984	93	407	12.777 m^2	23.540 m^2	3.018.144
D 69/**1985**	99	442	17.350 m^2	34.577 m^2	4.876.250
D 226/1985	10	36	847 m^2	-	369.645
D 261/1985	10 imobile comerciale	-	4419 m^2	-	nu este cazul

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

	de stat				
D 289/1985 (+)	64 5	350 25	14.204 m² 434 m²	18.637 m² N/A	3.136.139 N/A
D 25/**1986** (+)	79 7 73	257 20 360	8727 m² 851 m² 16.866 m²	26.319 m² 1596 m² 13.563 m²	N/A 340.596 N/A
D 183/1986	54	215	9.353 m²	17.200 m²	N/A
D 401/1986 (+)	8 96	15* 348	2255 m² 13.420 m²	3920 m² 34.510 m²	N/A 4.187.910
D 414/1986 (+)	22	58	2502 m²	6979 m²	695.381
D 18/**1987**	108	376	11.722 m²	18.698 m²	N/A
D 50/1987	24	90	4141 m²	14.259 m²	1.090.596
D 297/1987 (+)	112 93	355 308	12.775 m² 11.158 m²	19.128 m² 217.474 m²	N/A 3.357.878
D 339/1987	37	72	3685 m²	7579 m²	975.847
D 122/**1988**	92	405	16.844 m²	20.928 m²	N/A
D 141/1988	35	124	4532 m²	11.687 m²	N/A
D 226/1988	75	165	12.414 m²	17.917 m²	3.176.908
D 389/1988	152	657	20.206 m²	20.391 m²	5.012.916
D 394/1988 (N)****	19	32	1628 m²	4623 m²	554.000
D 39/**1989** (N)	33	70	4013 m²	6237 m²	N/A
D 104/1989 (N)	51	132	6130 m²	17.303 m²	N/A
D 213/1989 (N)	30	113	6511 m²	15224 m²	N/A
TOTAL, EXCEPTÂND (N)	**2215**	**7404***	**300.570 m²**	**1.210.457 m²**	

*date incomplete

** (N/A) nu există date

***Decretul se referă la mai multe detalii de sistematizare

****Decret neaprobat/neaplicat

Exproprierea și demolarea construcțiilor, respectiv despăgubirea se realizau în urma evaluării imobilelor, pentru care se redacta un proces-verbal de evaluare. Pașii erau reglementați atât prin Legea nr. 58/1974, cât și prin alte acte normative[297] și norme[298]. Contravaloarea unui metru pătrat pentru o casă parter

[297] *Decretul nr. 120/1981 privind unele măsuri pentru protejarea și valorificarea materialelor, obiectelor sau a unor elemente componente rezultate din demolarea, transformarea sau repararea construcțiilor, precum și pentru consemnarea documentară a unor zone, ansambluri și clădiri,* http://lege5.ro/Gratuit/g44dmnrs/decretul-nr-120-1981-privind-unele-masuri-pentru-protejarea-si-

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

sau parter și un etaj, varia între 960 și 1237 de lei. Aceasta se stabilea în funcție de natura construcției, calitatea sa și dotările imobilului. Despăgubirea pentru o locuință aflată în mediul urban nu putea depăși 80.000 de lei, respectiv 35.000 de lei în mediul rural[299].

În același timp, legislația stabilea posibilitatea valorificării unor materiale rezultate din demolări, fie de către proprietari (în acest caz, valoarea materialelor era scăzută din despăgubire[300]), fie de către I.J.G.C.L., urmând a fi refolosite. În cazul în care proprietarul opta să demoleze singur construcțiile, operațiunea trebuia încheiată în maxim 30 de zile.

I.J.G.C.L. identifica proprietarii și determina vechimea și caracteristicile imobilelor (suprafață, structură, materiale, dotări), cu ajutorul datelor din arhiva Consiliului Popular Municipal, din autorizațiile de construire și din contractele de vânzare-cumpărare. Măsurătorile de pe teren erau refăcute de o comisie a I.J.G.C.L.. În unele cazuri, se mai solicitau date cu privire la proprietarii existenți și foști, acolo unde existau neconcordanțe între informațiile cunoscute, litigii, cazuri de moștenire, căsătorie, divorț, urmași etc.[301] Datele culese de la Consiliul Popular Municipal erau folosite pentru întocmirea fișelor de imobil (care cuprindeau date sumare despre caracteristicile clădirilor și terenurilor și ocupanții lor), timp în care Institutul de Proiectare Județean (I.P.J.) realiza relevee (planuri) pentru fiecare clădire. Lor li se adăugau extrase din Cartea Funciară.

Proprietarii erau înștiințați asupra demolării de către I.J.G.C.L. printr-un act tipizat remis prin poștă, ei urmând a semna, dacă erau de acord cu exproprierea, o Declarație de acceptare și o Convenție. În acest caz, proprietarii puteau propune pretenții ce însemnau, în majoritatea cazurilor, despăgubire justă și/sau repartizarea unui apartament într-o anumită zonă a orașului, într-un anumit tip de bloc, pe un anume etaj sau cu un anumit număr de camere. Aceștia primeau posibilitatea de a alege din câteva apartamente propuse de autorități.

În cazul în care cetățenii refuzau exproprierea, se întocmea un proces-verbal la Consiliul Popular Municipal[302]. Demolarea era, oricum, obligatorie. Dacă proprietarul refuza, în orice condiții, părăsirea imobilului, autoritatea locală

---

valorificarea-materialelor-obiectelor-sau-a-unor-elemente-componente-rezultate-din-demolarea-transformarea-sau-repararea-constructiilor-p, accesat în 19 martie 2017

298 Aceste norme au fost adoptate prin *Decret nr. 467 din 28 decembrie 1979 privind evaluarea construcțiilor, terenurilor și plantațiilor ce se preiau, cu plată, în proprietatea statului prin expropriere sau în alte cazuri prevăzute de lege*, aceesibil la adresa http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=10775, accesat în 3 mai 2017

299 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 140, file nenumerotate

300 *Ibidem*, file nenumerotate

301 *Ibidem*, dosar 130, filă nenumerotată

302 *Ibidem*, filă nenumerotată

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

solicita sprijinul unui executor judecătoresc, putându-se ajunge la ordonanță prezidențială de expropriere.

Plata despăgubirilor se făcea conform unor instrucțiuni stabilite de I.J.G.C.L.. Acestea reglementau actele prin care Întreprinderea solicita Băncii de Investiții sumele de plată: cecul de casă cu scopul plății, decretul de expropriere și procesul verbal de evaluare a imobilelor cuprinse în anexa 1 a decretului, lista nominală a proprietarilor ce se despăgubeau[303]. Se adăugau acte doveditoare privind notificarea proprietarilor asupra exproprierii și a sumei de primit și acte doveditoare privind comunicarea către administrația financiară a Consiliului popular municipal și C.E.C.-ului a viitoarelor plăți[304]. Banca de Investiții vira I.J.G.C.L. suma totală aferentă tabelului nominal, iar despăgubiții erau înștiințați prin scrisoare recomandată de banii pe care îi aveau de ridicat de la sediul Întreprinderii. Beneficiarii aveau la dispoziție trei ani pentru ridicarea banilor, după care își pierdeau dreptul asupra lor.

Pentru a primi despăgubirea, proprietarii nu trebuiau să aibă datorii către administrația locală de Stat sau debite restante către C.E.C.. Altfel, acestea se stingeau direct din despăgubire. I.J.G.C.L. corespondа atât cu Consiliul Popular Municipal, cât și cu C.E.C. și Banca pentru Agricultură și Industrie Alimentară.

Aceeași Bancă de Investiții plătea lucrările de construire a cartierelor de blocuri, iar pentru asta solicita mai multe acte, în conformitate cu Legea Finanțelor (Legea nr. 9/1972): documentul de aprobare a investiției, studiul tehnico-economic sau proiectul aprobat, contractul de antrepriză și autorizația de construire, aprobările legale pentru folosirea terenului pe care se amplasa investiția. Finanțarea se deschidea în cinci zile de la depunerea, de către autoritățile locale, a documentelor[305].

Strămutările se făceau greu, în principal din cauza împotrivirii celor expropriați, fiind suficient ca un singur proprietar să nu vrea să se mute pentru ca întreg proiectul de sistematizare să fie îngreunat. Era dificil pentru C.P.M. să împartă în mod echitabil apartamentele noi între cerințele întreprinderilor și nevoile *demolaților*. Deși o parte a locuitorilor părăseau casele de bună voie, au existat cazuri în care mutarea s-a putut face doar în urma solicitării unei ordonanțe prezidențiale de expropriere și delegarea unui executor judecătoresc[306].

---

303 Lista cuprindea următoarele coloane: număr curent, numele și prenumele proprietarului, localitatea, suprafața terenului și/sau construcțiilor expropriate și suma de plată. Documentul era semnat de către directorul și contabilul-șef al I.J.G.C.L. sau de către înlocuitorii acestora

304 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 130, filă nenumerotată

305 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 52/1972, f. 4

306 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1984, vol. 11, f.17

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Demolările erau efectuate de I.J.G.C.L., în unele cazuri acesta solicitând sprijin Trustului de construcţii. „Se negocia foarte mult cu familiile ce urmau să fie evacuate şi se făceau comisii care să discute cu acestea. Erau întrebate ce aveau, ce doreau să obţină – locuinţe pentru titulari, pentru copii sau pentru alţi membri ai familiei – toate astea pentru ca scandalul să fie cât mai mic, iar oamenii să fie cât mai mulţumiţi. *Demolaţii*, majoritatea lor, înjurau autorităţile, dar o parte dintre ei se bucurau că primeau o locuinţă mai bună. Dar toată lumea era nemulţumită de valoarea despăgubirilor"[307].

Reacţiile proprietarilor erau felurite, depinzând de starea locuinţei pe care o ocupau. Majoritatea caselor demolate în Oradea între anii 1972-1989 fuseseră în stare rea şi mediocră, existând însă şi multe altele care se aflau în stare bună şi foarte bună, unele cu o vechime de cel mult zece ani. Au existat zone întregi mobilate cu clădiri din lemn şi chirpici, cum a fost vechea stradă Moldovei din cartierul Rogerius sau vechea stradă Bumbacului din cartierul Nufărul. „În spate, în Nufărul I, erau nişte ţigănii. (…) Pe Transilvaniei erau case ramolite, ţigănie, acolo erau şi animale şi căruţe cu cai"[308]. În schimb, pe artere precum Nufărului şi Progresului (Sfântul Apostol Andrei) – Karl Marx existau atât case în stare mediocră, cât şi locuinţe de bună calitate.

„Dacă locuiai într-o casă prăpădită şi primeai apartament era mare bucurie, aveai apă caldă, tot, dar unul care a locuit într-o casă bună nu a primit cu bucurie apartamentul. Dar au fost mai mulţi mulţumiţi, că au primit *pe de-a moaca* un apartament"[309]. „Unii erau supăraţi pentru că aveau case mai răsărite, dar altele erau cuiburi de păduchi. Dintr-o gospodărie am scos cinci maşini cu fiare adunate în curte (…) peste jumătate se bucurau că mergeau în condiţii mai bune, însă se supărau mai rău cei care-şi făcuseră vie, o grădină, care aveau case mai bune"[310]. Cu toate acestea, *demolaţii* nu erau, în realitate, prioritari în primirea de locuinţe noi, ci muncitorii, cele două categorii, împreună cu altele, fiind amestecate în blocurile noi. Ordinea de prioritate nu era întotdeauna respectată[311].

Despăgubirile erau plafonate prin lege, imobilele fiind subevaluate. Plata unei sume mici era, însă, compensată de repartizarea unui apartament. „Gălăgie nu puteau face, că ajungeau la miliţie"[312].

---

307 Interviu cu F.H., inginer la I.J.G.C.L. în perioada 1960-1979 – Oradea, 7 ianuarie 2017

308 Interviu cu F.D., şofer la T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1969 şi 1990. Oradea, 11 ianuarie 2018

309 Interviu cu H.G., arhitect al Institutului de Proiectări Judeţean între 1974-1989. Oradea, 21 august 2017

310 Interviu cu I.M., inginer, şef de şantier la T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 12 ianuarie 2018

311 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1986, vol. 17, filă nenumerotată

312 Interviu cu Aurel Bălan, inginer, director al T.A.G.C.M./S.C. Construcţii Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Proprietarii nemulțumiți de suma primită reclamau faptul la I.J.G.C.L., cum a fost cazul mai multor cetățeni de pe străzile Volga (stradă desființată în zona bulevardului Ștefan cel Mare) și Milcovului, în 1985-1986. Aceștia au contestat modul în care angajații Întreprinderii au efectuat măsurătorile, acuzând calculul unor suprafețe mai mici decât în realitate, solicitând „să reveniți la fața locului cu o comisie formată din experți corespunzători, pentru această cauză pe care eu îl consider abuz”. „Nefiind mulțumiți cu suma cu care ne-ați despăgubit vă rugăm să ne ajutați, să mai verificați fiind o casă nouă făcută în anii 1962-1963, care și în ziua de azi este în stare bună”, era poziția unei alte familii. Un alt reclamant arăta că „imobilul a fost construit în anul 1942, iar în anul 1944 din cauza bombardării s-a distrus. Eu personal am renovat imobilul în anul 1948, montând uși și ferestre noi. Pe de altă parte nu cred că s-a luat în considerare înălțimea imobilului, ci numai aria bazei. Acestea fiind motivele vă rog să recalculați valoarea imobilului”[313].

Tot în 1985, mai multe familii din zona străzilor Decebal – Roșiorilor reclamau subevaluarea imobilelor: „La data de 27 septembrie 1985 am primit decizia de plată a exproprierii nr. 6680 din 24 IX 85 cu care nu suntem de acord deoarece aceasta este o sumă mult sub nivelul de evaluare a locuințelor în această situație. (…) vă rugăm să binevoiți a reevalua locuința conform schiței de defalcare și la valoarea mai reală”. Măsurătorile nu au fost refăcute, defalcarea fiind făcută după apariția Decretului de expropriere. Un alt proprietar cerea și el remăsurarea proprietății și reevaluarea sa „la o sumă mai mare, întrucât consider că imobilul meu valorează mai mult decât cele stabilite de Dvs.”. În acest caz, I.J.G.C.L. nu avea calea legală de a reevalua imobilul, căci acordase despăgubirea maximă prevăzută de lege[314].

La C.P.M., „problemele legate de demolări și de cetățenii nemulțumiți de ceea ce primeau se discutau cu caracter continuu. Dar lumea știa că nu putea obține mai mult decât ceea ce primea. Am avut oameni la rând în fiecare zi (…) unii erau mai supărați, aveau un ton mai ridicat. Uneori ne-am asumat riscul de a da trei camere la doi oameni”[315]. Predarea locuințelor noi nu era făcută întotdeauna în termenul stabilit ori I.J.G.C.L. preda cheile beneficiarilor cu întârziere[316]. Alte întârzieri erau cauzate de situații independente de I.J.G.C.L., cum ar fi moșteniri, cazuri de divorț, recăsătoriri etc., unde apăreau neclarități în privința proprietarilor și a modului de despăgubire a persoanelor implicate.

---

[313] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 15, f. 22, 36, 40
[314] *Ibidem*, dosar 212, filă nenumerotată
[315] Interviu cu Ionel Ungur, vicepreședinte al Consiliului Popular al Municipiului Oradea în 1986-1987 – Oradea, 2 mai 2017
[316] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1986, vol. 8, f.4v.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

O parte dintre problemele semnalate de cetățeni privind evaluarea locuințelor au fost transmise, oficial, printr-o notă, I.J.G.C.L., de către Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții a C.P.J., în primăvara anului 1989. Deficiențele se refereau la întocmirea releveelor, „în unele cazuri omițându-se de la relevare pivnițe sau anexe gospodărești”, cum a fost cazul în zona străzii Leontin Sălăjan (Calea Aradului). În alte situații, curțile erau măsurate greșit. Fișele imobilelor, întocmite împreună cu releveele, aveau date incomplete în ce privește istoricul (anul construirii în mod frecvent) și alcătuirea clădirilor. În multe cazuri, datarea caselor era imposibilă din lipsa autorizațiilor de construire.

Un aspect negativ, reclamat de Trustul de construcții, se referea la schimbările aduse proiectelor în timpul trecerii prin diferite faze birocratice, modificări care se refereau la reamplasarea unor utilități sau clădiri, lucru care trebuia mai apoi corelat cu activitatea de pe șantier. O altă abatere a funcționarilor I.J.G.C.L. privea greșelile cu care erau trasate delimitările terenurilor din jurul caselor. Ei erau acuzați de neglijență în întocmirea documentațiilor, respectiv tărăgănarea lor, generând întârzieri. În opinia S.A.S.T.I., toate aceste aspecte puteau fi rezolvate printr-o „mai strânsă colaborare” cu celelalte entități implicate în sistematizare, etapizarea clară a procesului birocratic și stabilirea limitelor de amplasament ale imobilelor[317].

Prezentăm mai jos câteva exemple de case expropriate în municipiul Oradea pentru proiecte de sistematizare, cu caracteristicile lor și suma plătită ca despăgubire, având în vedere vechimea, sistemul constructiv și starea generală:

- prin aplicarea Decretului de expropriere nr. 631/22 noiembrie 1973, a fost demolată casa din strada Spartacus nr. 36. Caracteristici: suprafață construită de 69,84 m^2, suprafață locuibilă de 43,9 m^2, un singur nivel, anul construirii circa 1943, fundație din cărămidă, pereți din cărămidă și chirpici, acoperiș pe structură de lemn, acoperită cu țiglă, încălzire cu sobă, instalație electrică îngropată, fără instalații sanitare. Locuința prezenta crăpături, fiind într-o stare de întreținere mediocră, avea o magazie de lemne, un coteț și o latrină, construite din scândură și carton asfaltat. Imobilul era locuit de două familii, una compusă din 3 persoane, iar cealaltă din 2 persoane. Curtea casei măsura 705 m^2. Proprietarii au fost de acord cu exproprierea, solicitând câte o locuință pentru fiecare dintre cele două familii, cu trei, respectiv o cameră, situate la etajul I sau II, în cartierul Rogerius, fiind despăgubiți cu 17.300 de lei[318]
- prin aplicarea Decretului de expropriere nr. 45/20 februarie 1980, a fost demolată casa din strada Bumbacului nr. 27. Caracteristici: suprafață construită de 106,10 m^2, suprafață locuibilă de 38,61 m^2, cu subsol și parter, anul

[317] Idem, *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 130, file nenumerotate
[318] *Ibidem*, dosar 152, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

construirii 1969, fundație din beton, pereți din cărămidă, planșeu din beton și lemn și acoperiș cu învelitoare din țiglă, încălzire cu sobă, instalație electrică îngropată, fără instalații sanitare. Locuința se afla într-o stare fizică bună, nu avea anexe și era ocupată de o familie compusă din două persoane. Curtea casei măsura 585 m². Proprietarul a fost de acord cu exproprierea, solicitând să fie despăgubit conform legii și să primească o locuință corespunzătoare, fără specificații clare. Suma oferită de autorități pentru casă și curte a fost de 81.316 lei[319]

- prin aplicarea Decretului de expropriere nr. 328/1981, a fost demolată casa din strada Dinamo nr. 8. Caracteristici: suprafață construită de 89,18 m², suprafață locuibilă de 71,40 m², un singur nivel, anul construirii 1970, fundație din beton, pereți din cărămidă, planșeu din lemn și acoperiș cu țiglă, încălzire cu sobă, instalație electrică îngropată, instalații sanitare complete. Locuința, aflată într-o stare fizică foarte bună, avea mai multe anexe – magazie, coteț de porci, afumător, șopron, împrejmuire din sârmă de 10 ml. Casa era locuită de două familii, totalizând trei persoane. Curtea casei măsura 1439 m². Coproprietarii au fost de acord cu demolarea, solicitând repartizarea unui apartament cu trei camere în cartierul Nufărul. Suma oferită pentru casă și curte a fost 83.237 lei[320]
- prin aplicarea Decretului de expropriere nr. 27/4 februarie 1982, a fost demolată casa din strada Flamarion nr. 7. Caracteristici: suprafață construită de 42,48 m², suprafață locuibilă de 24,68 m², un singur nivel, fundație din cărămidă, pereți din cărămidă și văioagă, acoperiș pe structură de lemn acoperită cu țiglă, încălzire cu sobă, instalație electrică îngropată, fără instalații sanitare. Locuința, aflată într-o stare fizică satisfăcătoare, avea o magazie pentru lemne și latrină în curte, împrejmuire din scândură și sârmă de 20 ml. Imobilul era locuit de o familie de patru persoane. Curtea casei măsura 212 m². Proprietarii au fost de acord cu exproprierea, solicitând o locuință cu 3 camere la etajul I sau II, nespecificând zona și au fost despăgubiți cu 11.697 lei[321]
- prin aplicarea Decretului de expropriere nr. 418/9 noiembrie 1982, a fost demolată casa din strada Costache Negruzzi nr. 23. Caracteristici: suprafață construită de 135,54 m², suprafață locuibilă de 49,75 m², un singur nivel, fundație din beton, pereți din cărămidă, planșeu din lemn, acoperiș cu țiglă, încălzire prin centrală proprie, instalație electrică îngropată, instalații sanitare parțiale. Locuința, aflată într-o stare fizică bună, avea o magazie și împrejmuire din scândură și sârmă de 32,4 ml. Era locuită de două familii, în total patru persoane. Curtea casei măsura 418 m². Proprietarii au fost de acord cu exproprierea, solicitând locuințe pentru fiecare familie în Zona de Vest, fiind despăgubiți cu 40.651 lei[322]

[319] *Ibidem*, dosar 243, file nenumerotate
[320] *Ibidem*, dosar 250, filă nenumerotată; *Ibidem*, dosar 259, file nenumerotate
[321] *Ibidem*, dosar 149, file nenumerotate
[322] *Ibidem*, dosar 135, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

- prin aplicarea Decretului de expropriere nr. 289/1985, a fost demolată casa din strada Tuberozelor nr. 23. Caracteristici: suprafață construită de 214,79 m², suprafață locuibilă de 43,70 m², un singur nivel, fundație din cărămidă, pereți din cărămidă, planșeu din lemn, acoperiș cu țiglă, încălzire cu sobe, instalație electrică îngropată, instalații sanitare complete. Locuința era construită în anul 1947, iar împrejmuirea era realizată din beton, cu o poartă din lemn. Suprafața curții era de 300 m². Casa era locuită de o familie compusă din două persoane, iar despăgubirea oferită s-a ridicat la suma de 80.675 lei[323]; persoanelor strămutate li s-a oferit un apartament tip B, pe bulevardul Decebal
- prin aplicarea Decretului de expropriere nr. 25/23 ianuarie 1986, a fost demolată casa din strada Volga nr. 1. Caracteristici: suprafață construită de 82,35 m², suprafață locuibilă de 63,57 m², un singur nivel, fundație din beton, pereți din chirpici, planșeu din lemn, acoperiș cu țiglă, încălzire cu sobe, instalație electrică îngropată, fără instalații sanitare. Locuința era construită în anul 1920, avea mai multe anexe – bucătărie de vară, cămară, magazie, coteț, latrină, garaj, toate fiind într-o stare mediocră. Împrejmuirea era realizată din gard de beton, cu o poartă, iar suprafața curții era de 573 m². Casa era locuită de o familie compusă din patru persoane, iar proprietarul nu a fost de acord cu exproprierea, contestând suma de 53.091 lei oferită ca despăgubire[324]
- prin aplicarea Decretului de expropriere nr. 50/27 februarie 1987, a fost demolată casa din strada Seleușului nr. 23. Caracteristici: suprafață construită 132,32 m², suprafață locuibilă 101,07 m², un singur nivel, fundație din cărămidă, pereți din cărămidă, planșeu din lemn, acoperiș din țiglă, încălzire cu sobe, instalație electrică îngropată, fără instalații sanitare. Locuința era construită în anul 1955, se prezenta în stare satisfăcătoare, avea două magazii și un grajd și împrejmuire din scândură în lungime de 3,5 ml, cu o poartă. Era ocupată de o familie compusă din patru persoane. Curtea casei măsura 1360 m². Proprietarilor le-a fost repartizat un apartament cu două camere pe strada Milcovului, fiind despăgubiți cu 45.636 lei[325]
- prin aplicarea Decretului de expropriere nr. 50/27 februarie 1987, a fost demolată casa din strada Școalelor 21. Caracteristici: suprafață construită de 91,5 m², suprafață locuibilă de 44 m², subsol și parter, fundație din cărămidă, pereți din cărămidă, planșeu din lemn, acoperiș din țiglă, încălzire cu sobe, instalație electrică îngropată, baie echipată. Locuința era construită în anul 1938, avea mai multe anexe – bucătărie de vară, garaj, cămară și împrejmuire din cărămidă și tablă în lungime de 39 ml. Era locuită de o familie compusă din patru persoane.

---

[323] *Ibidem*, dosar 212, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 216, file nenumerotate

[324] *Ibidem*, dosar 13, file nenumerotate

[325] *Ibidem*, dosar 144, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Proprietarilor le-a fost repartizat un apartament cu trei camere pe strada Alexandru Odobescu, fiind despăgubiți cu 56.359 lei[326]

Repartizarea locuințelor noi se făcea în baza legilor și metodologiilor în vigoare și cădea în sarcina Comitetului Executiv al Consiliului Popular Municipal, prin Oficiul Spațiu Locativ. Oficiul se ocupa și cu închirierea spațiului locativ aflat în administrare și depistarea cazurilor de abuz[327]. Apartamentele erau distribuite în funcție de priorități, astfel încât familiile strămutate din vechile case să poată beneficia cât mai rapid de locuințe noi. Tabelele cu muncitorii și familiile îndreptățile să primească un apartament erau discutate de către Comitet prin Consiliul Oamenilor Muncii[328].

Beneficiarii apartamentelor noi erau: muncitorii, cu familiile lor, persoanele strămutate din locuințe expropriate, cele căsătorite ș.a. Anual, C.P.J. și al C.P.M. întocmeau liste cu numărul apartamentelor repartizate pentru anul următor, pe întreprinderi și instituții, realizate în baza cererilor fiecăreia din acele entități. Dacă autoritățile nu puteau satisface tot necesarul de locuințe a unei întreprinderi (ceea ce se întâmpla deseori), atunci primea doar o parte, altele urmând a fi repartizate, în mod eșalonat, în anii următori. Apartamentele destinate celor strămutați erau repartizate separat.

După repartizarea apartamentelor, Comitetul Executiv împărțea terenul de sub bloc la numărul de locatari, proporțional cu suprafața apartamentului, ei urmând să plătească un impozit anual pentru acesta. Repartizarea locuințelor se făcea astfel încât să fie respectat minimul de 8 m^2 de suprafață locativă pe persoană. Totodată, cei care lucrau în Oradea, dar locuiau în localități aflate la mai puțin de 40 km depărtare, nu aveau dreptul la repartizarea unui apartament. Cei veniți de la distanță mai mare, în urma repartizării unei locuințe prin întreprinderea unde lucrau, puteau să-și stabilească domiciliul în municipiu. Existau cazuri de ocupare abuzivă a unor imobile, inclusiv „de înșelătorie, de speculă cu locuințe", persoanele în cauză fiind evacuate cu ajutorul Miliției[329].

Controlul și gestiunea investițiilor în construcții cădea în sarcina Consiliului Popular Municipal, printr-un Sector de sistematizare și disciplină în

[326] *Ibidem*, file nenumerotate

[327] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 4/1976, vol. 9, f. 165-166

[328] *Legea nr. 10/1968 privind administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași*, http://lege5.ro/Gratuit/g43tmnbw/legea-nr-10-1968-privind-administrarea-fondului-locativ-si-reglementarea-raporturilor-dintre-proprietari-si-chiriasi, accesată la data de 19 martie 2017

[329] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1975, vol. 10, f. 2v.-3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

construcții[330]. Acesta emitea autorizațiile de demolare și construire, respectiv menținea legătura cu Inspectoratul General de Stat pentru Directivare și Control în Proiectarea și Executarea Construcțiilor, care îi putea solicita acte privitoare la diverse investiții[331]. Consiliul Municipal era informat permanent asupra eliberării amplasamentelor pentru noile construcții[332]. Lucrările erau urmărite de către diriginții de șantier ai Inspectoratului în Construcții și de către personalul din Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții a Consiliului Popular Județean și din Consiliul Popular Municipal[333]. Aceștia erau repartizați pe blocuri, conform graficelor de execuție.

Tot Consiliul Popular Municipal, prin Comitetul Executiv, era cel care adopta Hotărârile anuale privind Planurile de dezvoltare a orașului, ce cuprindeau expectanțele privind producția industrială, dar și investițiile preconizate. De asemenea, acestea cuprindeau unele măsuri privind construcțiile. Spre pildă, Planul de dezvoltare pentru anul 1981 conținea referiri la industrializarea și tipizarea construcțiilor (industriale și de locuințe), prin extinderea folosirii elementelor prefabricate[334]. În sarcina C.P.M. intra și adoptarea Deciziilor privind planul de locuințe, repartizarea și exploatarea acestora, precum Decizia nr. 285/1981[335].

Planul de investiții în construcții și planul referitor la noile apartamente erau discutate atât la nivelul Consiliului Popular Municipal și a Comitetului Municipal P.C.R. Oradea, cât și la nivelul Consiliului Popular Județean și a Comitetului Județean al P.C.R. Bihor. Concluziile erau incluse în planuri de măsuri specifice, acestea, inclusiv planurile, fiind adoptate prin Decizii.

Comitetul Județean al P.C.R. urmărea activitatea investițională separat, printr-o comisie economică. Aceasta „analiza periodic mersul îndeplinirii planului de stat și a angajamentelor, propunând Biroului Comitetului Județean de partid măsuri corespunzătoare în vederea îmbunătățirii activității economice"[336]. Analizele priveau activitatea industrială, de la investițiile în capacități de

---

330 *Ibidem*, dosar 4/1978, vol. 10, f. 166-168; *Ibidem*, dosar 4/1979, vol. 6, f.195-196; *Ibidem*, dosar 2/1981, vol. 9, f. 15-16

331 *Decret nr. 44 din 14 februarie 1973 privind înființarea, organizarea și funcționarea Inspectoratului General de Stat pentru Directivare și Control în Proiectarea și Executarea Construcțiilor*, http://lege5.ro/Gratuit/he2dgmrr/decretul-nr-44-1973-privind-infiintarea-organizarea-si-functionarea-inspectoratului-general-de-stat-pentru-directivare-si-control-in-proiectarea-si-executarea-constructiilor, accesat în 19 martie 2017

332 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 4/1975, vol. 4, f. 76

333 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 15/1986, f. 29v.

334 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1982, vol. 1, f. 26-28v.

335 *Ibidem*, dosar 3/1981, vol. 3, f. 137-138

336 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 1/1970, f. 204

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

producție până la mersul producției în sine, activitatea din agricultură și construcții. Concluziile erau incluse în rapoarte discutate cu cei din conducerea întreprinderilor, în cadrul plenarelor și a ședințelor Biroului Comitetului Județean al P.C.R.. Biroul adopta atât rapoartele, cât și planurile de măsuri de luat pentru îmbunătățirea activității, fiind o entitate ce ajuta suplimentar Comitetul Executiv al Consiliului Popular Județean în această direcție. Totodată, activitatea de control era făcută și prin organizațiile de partid ale întreprinderilor și tuturor entităților implicate, de pildă, în procesul sistematizării.

2.1. Trustul de Construcții Locale Oradea în anii '70-'80

Ansamblurile de locuințe, împreună cu imobilele destinate activităților educaționale, culturale, sanitare, administrative erau ridicate de către Trustul de Construcții Locale Oradea – T.C.L.O..

În fruntea Trustului se afla o conducere formată dintr-un director general, un inginer șef și un director adjunct pe probleme de aprovizionare, iar fiecare șantier era condus de un șef de șantier ce răspundea ierarhic conducerii generale. Toate numirile în funcțiile de conducere din cadrul Trustului erau făcute de sus în jos, cu aprobarea directorului general și al organizației locale a P.C.R.

În perioada 1972-1990, T.C.L.O. a avut trei directori: Liviu-Ovidiu Tărău[337] (1972-1977), Iosif Cun[338] (1977-1986 – în această perioadă trustul și-a schimbat numele în Trustul Antrepriză Generală Construcții Montaj – T.A.G.C.M.) și Traian Bonta (1986-1990), conducerea Trustului fiind apoi preluată de Aurel Bălan (1990-1996), timp în care s-a privatizat. Pentru activitatea sa, Trustul a primit, în anul 1987, distincția Ordinul Muncii clasa a III-a, Steagul Roșu și Diploma de Onoare pentru ocuparea locului III în întrecerea socialistă[339].

Trustul se subordona deciziilor Consiului Popular Județean, avea activitate la nivel de județ și era organizat în subunități, numite grupuri de șantiere, șantiere (numerotate de la 1 la 7) și loturi. Astfel, în Oradea erau patru șantiere (1, 2, 4 și 7 - instalații Velența), la care se adăuga unul în Băile Felix (3), iar în județ se înființase câte un șantier în Salonta, Beiuș-Ștei (5), Marghita (6), fiecare având între 500 și 700 de angajați și zone de lucru bine delimitate. Activitatea tuturor șantierelor era coordonată de conducerea centrală. „În cadrul șantierelor existau loturile, fiecare lot având la rândul lui un număr de maiștri. De preferință, loturile erau grupate pe aceeași zonă, ca să nu se deplaseze mult. La nivel de șantier se făceau cererile

---

[337] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 5/1972, f. 55

[338] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 1-205, 1977, f. 308-308v.

[339] *Crișana*, Oradea, anul XLIII, nr. 12852, 14 iulie 1988, p. 3; *Ibidem*, nr. 12869, 3 august 1988, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

către Trust, în funcție de o planificare lunară și trimestrială. Se cereau principalele materiale, utilaje, în special macarale, mijloace de transport și prefabricate"[340]. Lucrările se desfășurau conform proiectelor primite de la Institutul de Proiectări Județean (I.P.J.), conform planului de producție (livrări de spațiu locativ, sanitar, educațional, administrativ, cultural) cincinal, anual, trimestrial și lunar.

Trustul construia în special locuințe. De pildă, în anul 1974, 56% din totalul proiectelor edificate erau de locuințe, proporția crescând la 60% în anul următor. 15%-20% din lucrări erau pentru clădiri social-culturale. Alte categorii de lucrări (sanitare, școlare, administrative, sportive) aveau o pondere în scădere după 1974, de la 29% la 20% și, în perspectivă aveau să ajungă la circa 15%[341]. Procentajul construcțiilor de locuințe ajungea, în 1988, la 73% din volumul total al lucrărilor Trustului[342]. Planul, în general, nu era îndeplinit. „Era atât de mare, că nu-l puteai realiza. Se mințea, dar ei (liderii politici locali – n.n.) raportau așa până la București. Uneori, un bloc era raportat ca ridicat, chiar dacă mai aveam două luni de lucru"[343].

„Șantierul de construcții cel mai mare a fost 1, urmat de 4. (…) La 1 și 4 intrau și spitale"[344]. Șantierul 1 a ridicat, între altele, cea mai mare parte a blocurilor din zona străzilor Moldovei – Transilvaniei – Milcovului, din cartierul Rogerius, dar și Spitalul Județean de pe strada Gheorghe Doja, Podul Decebal și policlinica din cartierul Rogerius. Șantierul 4 a construit o primă etapă a cartierului Ioșia-Nord și unele blocuri de pe Bulevardul Dacia, iar Centrul Civic și blocurile de pe strada Sovata, zona I.S.U., au fost construite de șantierul 2. „În 1980 s-a înființat șantierul 9, care a preluat Nufărul (construirea cartierului – n.n.), a început cu blocurile înalte, apoi s-au băgat pe strada Morii, apoi cu PB-uri în zona Bumbacului. Șantierul 9 n-a rezistat decât până în 1983 sau 1984, că scăzuse la 5500 (de apartamente – n.n.) planul"[345]. Acesta a avut circa 500 de muncitori[346].

Complementar șantierelor de construcții funcționa un șantier de instalații (șantierul 7), care se ocupa de lucrările de introducere a rețelelor de încălzire, apă, canalizare, electrice, lucrări ce se efectuau abia după construirea clădirilor. „Nu se respecta tehnologic o treabă normală, în sensul că ne apucam de construit fără să se fi făcut drumurile, lucrările de apă, canal, curent. Fântână (Nicolae Fântână – director al Trustului, apoi vicepreședinte al comitetului executiv al C.P.J., ce răspundea de Direcția Tehnică de Investiții – n.n.) a introdus experimental, în

---

340 Interviu cu Aurel Bălan, inginer la T.C.L.O./T.A.G.C.M., director al T.A.G.C.M./S.C. Construcții Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018

341 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 11/1974, f. 137

342 Idem, *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 1/1988, f. 63

343 Interviu cu Iosif Cun, director al T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1977 și 1986. Oradea, 8 iunie 2017

344 Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 12 ianuarie 2018

345 *Ibidem*

346 *Crișana*, Oradea, anul XXXIV, nr. 9985, 8 aprilie 1979, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Zona de Vest, (în proximitatea Pieței Magnoliei – n.n.) unde s-au făcut blocuri din panouri, metoda realizării infrastructurii înaintea construcțiilor. Modelul nu a mai continuat apoi nicăieri"[347], deși ulterior a mai fost propus[348].

Activitatea administrativ-birocratică și organizatorică a Trustului era gestionată de mai multe servicii: tehnic (de pregătire a producției), producție, plan-materiale, contractare, aprovizionare, mecanizare, organizarea muncii-salarizare, protecția muncii, aprovizionare, contabilitate. „Serviciul tehnic verifica proiectele venite de la arhitecți și încheia contractele cu beneficiarii", tot acolo lucrând personalul care se ocupa cu organizarea șantierelor și amplasarea utilajelor de construcții. „Serviciul planificării materiale făcea necesarul de plan cu un an înainte, făcea contractele pentru aprovizionare, căuta materiale prin țară"[349]. „Serviciul producție analiza proiectele sub aspect tehnic, făcea observații și cerea completarea proiectelor dacă apăreau inadvertențe. Separat era un serviciu de verificare documentații de execuție, care inclusiv elabora proiectele de organizare de șantier"[350]. Trustul avea și un birou de Control Tehnic al Calității (C.T.C.), cabinet tehnic, care semna toate standardele și deținea o arhivă de documente și publicații, inclusiv buletinele C.S.C.A.S., necesare construcțiilor.

Biroul C.T.C. din cadrul Trustului „aparținea direct de conducere. Era un serviciu aparte, avea sediul în Velența, în depozitul nostru de acolo, era dotat cu tot felul de scule de verificări imediate, dispozitive cu ultrasunete. (…) În Velența venea cimentul, se luau probe, se făceau toate probele necesare, ca să-l poată da în consum și unde să se dea și cât. Ca organizare, (compartimentul C.T.C. – n.n.) avea încă un laborator mai mic în Oncea, unde era stația de prefabricate, (…) urmărea realizarea betoanelor și a prefabricatelor pe mărci, la cantitatea descrisă în norme. (…) Fiecare șantier avea repartizat câte un C.T.C.-ist, care mergea la punctele de lucru – el urmărea stadiile fizice, iar împreună cu șeful de lot chema proiectantul și delegatul inspectoratului general în construcții – ei trebuiau chemați când ajungeam la cota zero. (…) Ei urmăreau să se preia probele de beton de pe șantier, (…) întocmeau procesele verbale pentru *lucrări ascunse*"[351].

Serviciul de utilaj și transport avea în dotare atât utilaje de construcții, de la excavatoare la macarale, cât și mașini folosite pentru transportul materialelor.

---

[347] Interviu cu Aurel Bălan, inginer, director al T.A.G.C.M./S.C. Construcții Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018

[348] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1982, vol. 16, f.4

[349] Interviu cu Ovidiu Tărău, secretar al Comisiei Județene de Sistematizare, ulterior director al T.C.L.O. între 1972-1977 și Aurora Tărău, șef secție sistematizare în cadrul C.P.J.. Oradea, 1 septembrie 2017

[350] Interviu cu Aurel Bălan, inginer, director al T.A.G.C.M./S.C. Construcții Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018

[351] Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 10 aprilie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Transportul se făcea și cu ajutorul Întreprinderii de Utilaje și Deservire cu Transporturi (I.U.D.T.), până în anul 1973, când a fost desfiinţată și preluată de Trust[352]. Macaralele turn erau depozitate într-un spaţiu amenajat în cartierul Episcopia-Bihor, utilajele de construcţii și camioanele, cifele se parcau pe Șoseaua Borșului, într-o curte amenajată lângă podul C.F.R.

Pentru angajaţi, Trustul avea cabinete medicale, cantină și club. Clubul Constructorul era frecventat de angajaţii Trustului și nu numai, dispunând de bibliotecă, popicărie, sală de evenimente și cineclub[353]: „aveam formaţie de dansuri, echipă de handbal, aveam motocicliști care participau la curse prin ţară"[354]. Tot acolo se desfășurau adunările generale, toate, pentru realizarea planului, protecţia muncii, la care participa vice-președintele (Consiliului Popular Judeţean – n.n.). „Erau critici, că *de ce n-aţi făcut*… fiecare șantier era pus să spună ce n-a făcut, ce-a făcut. (…) Ne mai criticau, ne mai impuneau termene. Ne criticau că întârziam la realizarea planului"[355].

În vederea organizării activităţii, „marţea și joia erau ședinţe de producţie la care se adunau toţi șefii de șantier. Se discutau stadiile fizice, predările, necesarul, ce n-aveam pe șantiere"[356]. Comunicarea în interiorul Trustului, între birouri și servicii se făcea prin centrală și printr-un sistem intern de telefonie. „Trustul avea o centrală proprie, de aia mai veche, cu nu știu câte numere, care avea rezervate numere de oraș direct și numere de trei cifre cu nemiluita. Fiecare serviciu, inclusiv conducerea, toate birourile aveau instalat un telefon cu [număr cu] trei cifre. Fiecare punct de lucru avea în dotare un telefon cu trei cifre. Puteam vorbi pe reţeaua interioară cu orice punct de lucru, cu C.T.C.-ul, cu depozitele în orice colţ de oraș. Cu judeţul se vorbea prin staţie radio. (…) Între centru și judeţ aveam teleconferinţe săptămânale, era stabilită ora, discutam probleme de producţie, stadii fizice, necazuri. (…) Pe urmă, după ce au pus staţia radio, nu am mai avut teleconferinţe. Prin 1980 puteam vorbi cu toată lumea prin radio"[357].

O parte a materialelor de construcţii erau produse local de diferite fabrici și în staţiile Trustului. Existau două staţii, una în cartierul Oncea, pe strada Ion Bogdan, respectiv o alta în cartierul Velenţa, dotate cu staţii de betoane de tip Elba (două în Oncea și una în Velenţa). A mai funcţionat o staţie de betoane în Băile Felix, în perioada de construire a complexurilor turistice. „Transportul betonului

---

352 A.C.J.B., *fond Secţia de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiţii*, dosar Ședinţe Comitet Executiv 2.IV.-23.V. 1973, f. 37

353 *Crișana*, Oradea, anul XXVIII, nr. 70, 25 martie 1973, p. 2

354 Interviu cu Ovidiu Tărău, secretar al Comisiei Judeţene de Sistematizare, ulterior director al T.C.L.O. între 1972-1977 și Aurora Tărău, șef secţie sistematizare în cadrul C.P.J.. Oradea, 1 septembrie 2017

355 Interviu cu M.Ţ., inginer la T.C.L.O./T.A.G.C.M., Oradea, 16 aprilie 2018

356 Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 12 ianuarie 2018

357 Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 10 aprilie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

de la stație la punctul de lucru se făcea cu *ciupe*, mașini de 2 m^3 fără bene, ca să curgă zeama”[358], dar și cu cife. În Oncea se produceau elemente prefabricate mici și mortare, între care trepte, scări, dale mozaicate și borduri.

Stațiile Trustului din cartierele Oncea și Velența puteau asigura necesarul de materiale de construcții, fiind extinse în 1976, de pildă producția de prefabricate crescând de la 12.000 la 26.000 m^3 [359]. Mai târziu, însă, „au apărut zvonuri că din 1979 se va dubla numărul de apartamente de construit. (…) Atunci s-a pus problema dezvoltării secției de producție și s-a început cu Oncea. Primul lucru a fost să facem consolidarea prin căptușire a stâlpilor podului rulant. A trebuit să închidem parțial locul, însă am menținut producția. Ca să compensăm, am adus o macara de zece tone pe pneuri, iar până ce am terminat lucrările, trei luni am turnat betoane chiar în fața birourilor. Așa am mărit producția cu 90m^3/zi la prefabricate. Apoi, următoarea etapă a fost creșterea capacității de producție a aburului, deci automat am schimbat cazanele vechi cu două locomotive cu abur vechi Malaxa. Capacitatea de aburi s-a făcut de patru ori mai mare. A durat două luni demontarea cazanelor, dar e drept că am avut aici un inginer mecanic bun, Popescu, și niștre maiștri deosebiți”[360]. În total, capacitatea de producție a prefabricatelor din Oncea a crescut la 20.000 m^3/an, iar cea de betoane a fost dublată pe fondul creșterii planului de construcții[361]. În aceeași perioadă au mai fost dezvoltate capacitățile de producție ale Trustului din Salonta, Marghita și Aleșd, iar în parcul județean de utilaje au intrat mai multe excavatoare, remorchere mari pentru prefabricate, autoîncărcătoare frontale, buldozere, macarale turn și o stație de sortare-concasare, la Tileagd[362].

Gradul de mecanizare a crescut odată cu dotarea cu mașini și utilaje. Astfel, în toamna lui 1977, 90% din lucrările de pământ, 95% a celor de betoane și 80% din operațiile de încărcare-descărcare se făceau mecanizat[363].

Concomitent creșterii planului de locuințe, la începutul anului 1978, T.C.L.O. acceptase o „chemare la întrecere” lansată de către Consiliul Popular al municipiului Suceava. Aceasta viza creșterea productivității muncii prin industrializarea sa, mecanizarea proceselor de construire, realizarea de utilaje și ustensile de lucru în propriile unități, creșterea calității lucrărilor, acestea coordonate cu scăderea cheltuielilor cu materialele de construcții[364].

---

[358] Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 12 ianuarie 2018

[359] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 1/1975, f. 99v.; *Crișana*, anul XXXII, nr. 291, 9 decembrie 1977, p. 3

[360] Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 12 ianuarie 2018

[361] *Crișana*, anul XXXII, nr. 254, 27 octombrie 1977, p. 2

[362] *Ibidem*, anul XXXI, nr. 34, 12 februarie 1976, p. 1; *Ibidem*, anul XXXIV, nr. 9985, 8 aprilie 1979, p. 3

[363] *Constructorul – foaie volantă editată de Consiliul Județean Bihor al Frontului Unității Socialiste* pentru alegerile din 20 noiembrie 1977

[364] *Ibidem*, nr. 7, 10 ianuarie 1979, p. 1, 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Prin investiții în liniile tehnologice, capacitatea de producere a betoanelor și mortarelor a crescut la 1250 m^3/zi la nivelul Trustului. În anul 1978, capacitatea de producție a betoanelor a ajuns la 100.000 m^3/an per Trust, iar în 1981 se turnau, pe toate șantierele din municipiu laolaltă, circa 1000 m^3 de beton pe zi[365]. „Ca să putem face betoanele astea, am dezvoltat două stații de sortare și spălare, la Borș și la Tileagd. La Borș am trimis șalupe și dragline să scoată nisip din lac"[366]. „Aveam o dragă care scotea nisipul din lac, aveam un graifer pe care lucrau marinari; însă ei, cum își primeau carnetul de marinar, plecau în străinătate"[367]. În cadrul facilității din cartierul Oncea, pentru creșterea productivității muncii a fost organizată o echipă nouă de fierari-betoniști, cu spațiu propriu încălzit, și a fost instalată o macara turn pentru manevrarea prefabricatelor. Pentru preluarea prafului rezultat din procesul tehnic de fabricare, a fost amenajat un canal cu puț, nămolul strâns prin spălarea curții fiind apoi transportat înafara incintei. O ultimă investiție în dezvoltarea stației din Oncea a fost linia de fabricare a panourilor din beton celular autoclavizat pentru blocuri de locuințe confort II. Ulterior, în același cartier a fost pusă în funcțiune o linie de panouri prefabricate din beton, destinate pereților interiori ai apartamentelor.

„Mașinile intrau pe o poartă, descărcau și ieșeau pe o altă poartă sau intrau goale și ieșeau cu materiale și prezentau bonul. Iar ca să nu avem discuții cu vecinii, le-am betonat o stradă și jumătate ca să nu se ridice praful și să nu le distrugem casele cu camioanele"[368].

Un alt punct unde erau produse mortare și betoane pentru șantierele Trustului era stația de betoane Nicolina de pe strada Uzinelor. La finalul anilor ′70, acolo se produceau circa 250 m^3 de mortare și betoane pe zi. Tot pe strada Uzinelor a intrat în funcțiune Întreprinderea de Materiale de Construcții, ce realiza panourile prefabricate mari. „Pe urmă, Oncea (stația de producție a Trustului – n.n.) a început să scadă din capacitate – neavând hale în care să turnăm prefabricate, efectiv ne-am întins afară și turnam betoane în planșee"[369]. Stația de betoane furniza cimentul către șantiere în baza unui grafic pentru fiecare zi și fiecare bloc, ținând în permanență legătura cu dispeceratul Trustului.

Trustul mai avea facilități pe strada Berzei, între care un atelier de tâmplărie și un atelier de confecții metalice. „Produceam tâmplărie pentru unicate, lucru pe care alții nu voiau să-l facă. Aveam mulți tâmplari buni"[370]. Acolo se afla

---

365 *Ibidem*, anul XXXVI, nr. 10540, 21 mai 1981, p. 1

366 Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 12 ianuarie 2018

367 Inverviu cu S.M. Oradea, 5 februarie 2018

368 Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 12 ianuarie 2018

369 *Ibidem*

370 Interviu cu Ovidiu Tărău, secretar al Comisiei Județene de Sistematizare, ulterior director al T.C.L.O. între 1972-1977 și Aurora Tărău, inginer la T.R.C.C./T.C.L.O., șef secție sistematizare în cadrul C.P.J.. Oradea, 1 septembrie 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

și Secția de Utilaje și Transport (S.U.T.)., cu o stație de motorină. De asemena, Trustul avea un dispecerat permanent, cu un electrician și o mașină aflată la dispoziție pentru intervenții.

Câteva modificări în organizarea și funcționarea Trustului au fost operate odată cu venirea în funcția de director a inginerului Ovidiu Tărău: „Când am venit director (în 1972 – n.n.) am vrut să elimin din birocrație și să producem agregate (…) am căutat cariere, am găsit balast în Episcopia, am început sortarea, numai că în zona respectivă nu prea era nisip. Aduceam nisip din Ungaria, la schimb cu pietriș”[371]. Cum balastiera fie nu făcea față cererii, fie lipsea coordonarea cu șantierele, fie nu lucra, în special iarna, Trustul a fost nevoit să aducă nisip și din alte locuri, cum ar fi Apa (Satu Mare) sau Colina (Vâlcea)[372]. De pildă, în iarna 1976-1977, din cantitatea de nisip necesară, lipsea 40%[373]. Balastiera din Episcopia-Bihor și-a mărit capacitatea în anii următori, pentru sorturile mărunte fiind montat un concasor. „Stația mergea cu *ciururi*, care sortau nisipul cu ajutorul unor site – pietrele mari mergeau într-o parte, iar nisipul trecea prin site. Alumina (uzina de alumină – n.n.) avea niște conducte în zonă prin care vărsa șlamul în niște bazine. Dar după ce se usca apa din bazine, praful rămas era luat de vânt, iar unora dintre muncitori le curgea sânge pe nas din cauza lui. S-a dat atunci ordin să fie acoperit șlamul cu pământ, iar abia după vreo trei ani a ieșit ceva iarbă. Șlamul se scurgea prin pământ și ajungea până în Criș”[374].

Materialele de construcții care nu erau produse prin facilitățile Trustului erau aduse de la întreprinderi din Bihor și din țară și doar ocazional erau importate. Cărămida era luată de la fabricile din oraș, elementele de beton celular autoclavizat și panourile mari din beton armat erau furnizate de Întreprinderea de Materiale de Construcții (I.M.C.). Cimentul era adus în special de la fabrica din Chistag, binalele de la Ștei, oțelul-beton de la Hunedoara, Galați și Călărași. Tot din alte județe erau aduse obiectele sanitare, țevile și materialele folosite în izolații, toate furnizate prin Baza Județeană de Aprovizionare Tehnico-Materială Oradea. Cu I.M.C. „se încheiau niște contracte, se stabilea prin protocol ce fel de prefabricate și de care tipuri să se aducă (pe șantiere – n.n.). Erau aduse pe trailere, veneau când-cum, după solicitare. S-a întâmplat să fie și întârzieri”[375].

Materialele de construcții – ciment, ipsos, parchet etc., împreună cu silozuri și macarale erau depozitate într-un loc special amenajat în anul 1965, în cartierul Velența, lângă autogară. Totodată, fiecare șantier avea un depozit propriu pentru stocuri. Pentru „buna gospodărire” a materialelor, Comitetul Județean al P.C.R. a cerut ca să fie distribuite către șantiere doar în urma aprobării documentației

---

[371] *Ibidem*

[372] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 16/1973, f. 215

[373] *Ibidem*, dosar 1/1976, f. 70

[374] Inverviu cu I. - Oradea, 12 februarie 2018

[375] Interviu cu M.Ț., inginer la T.C.L.O./T.A.G.C.M., Oradea, 16 aprilie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

tehnice și în conformitate cu graficele de eșalonare a lucrărilor, respectiv să se țină o evidență strictă a lor. Respectarea acestor prevederi și calitatea construcțiilor erau verificate de către o Comisie permanentă pentru investiții, construcții, arhitectură și sistematizare[376].

În anul 1972, autoritățile au cerut creșterea productivității muncii pe șantiere cu procente cuprinse între 2% și 22% până în 1977, lucru posibil prin procurarea de unelte și utilaje, reorganizarea activității pe șantiere, introducerea de noi soluții constructive și calificarea personalului[377]. „Pe multe șantiere se lucrează încă cu metode învechite, rudimentare", se spunea în presa locală. Dotarea cu echipamente și utilaje s-a făcut treptat[378], dar productivitatea muncii a crescut încet. „Eram destul de limitați din cauză că s-au introdus puține materiale și tehnologii noi în construcții, comparativ cu ceea ce se introducea în țările dezvoltate. De exemplu, duceam lipsă de mică mecanizare în construcții. Pentru a fixa în perete ceva aveam pistoale cu bolțuri; în instalații se lucra destul de puțin mecanizat, îmbinările se făceau într-un mod destul de primitiv și cu manoperă multă. (…) De exemplu, betonul era turnat cu boburi, era dus cu roaba pe planșee"[379]. Pe șantiere lipseau multe scule precum mașini de găurit și frezat pentru B.C.A., dreptare, pensule late, pistoale pentru aplicat chit în rosturile exterioare etc.[380]

Deși mecanizarea anumitor procese întârzia, Comitetul Județean Bihor al P.C.R. solicita Trustului, în 1986, ca 90% din săpături, 85% din betoane, 50% din tencuieli și 50% din vopsitorii să fie făcute mecanizat[381].

Dotarea tehnică a Trustului s-a făcut treptat. În 1975-1976 au fost aduse macarale fixe de 80 de tone pentru șantiere, macarale pentru bazele de producție, dar și excavatoare, astfel încât săpăturile să se desfășoare mecanizat în proporție de 70%[382]. Deși au început să fie folosite camioane mai performante, de mai mare capacitate, numărul lor a fost redus în 1979 cu 106, pe motivul reducerii cheltuielilor[383]. Pentru eficientizarea activității interne, cât și pentru o mai bună colaborare cu celelalte entități implicate în sistematizare, T.C.L.O. a introdus, în a doua jumătate a anilor ´70, un sistem automat electronic de prelucrare și urmărire a materialelor, producției și a salariilor[384].

---

376 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 5/1972, f. 241, 243
377 Idem, dosar 52/1972, f. 41
378 *Crișana*, Oradea, anul XXIX, nr. 293, 12 decembrie 1974, p. 3
379 Interviu cu Aurel Bălan, inginer, director al T.A.G.C.M./S.C. Construcții Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018
380 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 2/1989, f. 291
381 Idem, *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 14/1986, f. 142
382 *Ibidem*, dosar 11/1974, f. 170v.
383 *Ibidem*, dosar 7/1979, f. 103
384 *Ibidem*, dosar 11/1974, f. 165-166

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

În aprovizionarea cu combustibil și piese de schimb se înregistrau multe probleme, în special pentru utilajele de construcții și macarale, cantitățile fiind plafonate și repartizate printr-o comisie specială de la București. „Cauciucurile erau date după numărul kilometrilor parcurși, iar cauciucurile vechi erau date la fabricile de reeșapare, unde erau reparate. Însă, din cauză că drumurile din incinta șantierelor nu erau amenajate și se arunca oțel-beton la întâmplare, cauciucurile se distrugeau"[385]. Calitatea anvelopelor noi era îndoielnică, căci „eu ca șofer făceam câte trei pene de cauciuc pe zi. (…) Motorină ne dădeau 40 de litri pe zi și trebuia să lucrăm. Cauciucurile le aduceau de la București și unele (chiar – n.n.) de noi erau defecte. (…) Băgam combustibil de la Suplac în ele (în camioane – n.n.). Motorina era foarte proastă, iar uleiul era recondiționat și strica motorul. Noi lucram aproape 12 cu 24, mergeam și aduceam nisip de dincolo de Suplac, făceam două curse pe zi. Mortar duceam câte 300, 400 și 500 metri cubi pe zi"[386].

Reducerea cotelor de combustibil de la sfârșitul anilor ´70 a însemnat un deficit de 1000 de tone de motorină și 200 de tone de benzină în 1979[387], pentru furnizarea lor fiind nevoie, în mod repetat, de intervenția liderilor politici locali la Consiliul de Miniștri. În decembrie 1980, „datorită lipsei de carburanți, anvelope, baterii etc. I.J.T.L. (Întreprinderea Județeană de Transpor Local – n.n.) nu reușește să asigure decât circa 50% din transportul de agregate necesare la prepararea betoanelor, adică doar circa 800 m^3, în loc de 1800 m^3"[388]. În 1982, din necesarul de transport de 9,1 milioane de tone de marfă, doar pentru 2,1 milioane se aprobaseră planul de combustibil și contractul de prestări servicii[389].

Întreruperile de energie electrică îngreunau și ele activitatea de pe șantiere. Datorită „modului haotic" în care ea era furnizată, „eu zilnic 4-6 ore am întreruperi pe șantiere și nu lucrăm din cauza aceasta", arăta Iosif Cun în cadrul unei ședințe a Biroului Comitetului Județean al P.C.R. Bihor, în 1982[390].

O altă constantă a perioadei, care a afectat atât ritmul de lucru al Trustului, cât și calitatea lucrărilor pe unele segmente, au fost aprovizionarea defectuoasă cu materiale de construcții, combustibil și alte materiale. Materialele de construcții mai importante, cum ar fi oțelul-beton, cimentul, lemnul, produsele realizate pe bază de petrol (polistiren, mase plastice), erau plafonate și se puteau procura în cantități limitate, în baza cotelor decise de Comitetul de Stat al Planificării. „La noi era un director, Nicoară, care se zbătea pentru cotele de materiale – era și asta o

[385] Interviu cu Aurel Bălan, inginer, director al T.A.G.C.M./S.C. Construcții Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018

[386] Interviu cu F.D., șofer la T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1969 și 1990. Oradea, 11 ianuarie 2018

[387] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 7/1979, f. 103v.

[388] *Ibidem*, dosar 6/1980, f. 21

[389] *Ibidem*, dosar 7/1982, f. 165v.

[390] *Ibidem*, f. 166v.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

artă"[391]. Plafonarea apăruse în urma deciziei forurilor de la București de reducere a costurilor cu noile construcții cu circa 20-30%[392]. Trustul primea lemn pe cote, însă uneori era de proastă calitate: „dacă refuzăm lemnăria necorespunzătoare, atunci nu mai primim alta și nu putem lucra"[393]. Radiatoarele era livrate în cantități insuficiente[394], la fel căzile de baie[395]. Pentru compensarea cimentului lipsă, Trustul a experimentat folosirea, pentru prepararea betonului, a cenușii de la termocentrala din oraș, fiind folosit în ridicarea unor blocuri tip D în cartierul Nufărul[396]. Tot cenușa, dar și deșeurile textile și betonul ușor erau gândite să înlocuiască materiale energo-intensive precum polistirenul și B.C.A.-ul. Din B.C.A. au fost realizate panouri mari, identice celor din beton armat produse de I.M.C.[397]

Situația dificilă a aprovizionării a fost prezentată de directorul Ovidiu Tărău în cadrul Plenarei Comitetului Județean Bihor al P.C.R. din decembrie 1976: „la ciment, repartițiile date nu acoperă decât 60% necesarul anual, iar repartiția pe semestrul I reprezintă 3,4% din repartiția anuală, deși volumul de lucrări planificat pe semestrul I reprezintă 50,5% din planul anual. Situații asemănătoare există și la alte materiale, ca de exemplu la oțel-beton, unde necesarul anual este acoperit cu repartiții în proporție de 54%, la profile grele 51%, la profile mijlocii și ușoare 51%, la cherestea 70%, la uși ferestre 56%, la planșee și fâșii de goluri 50%, la panouri mari 67%"[398].

În anul 1978, noul director al T.C.L.O., Iosif Cun, arăta că „din 1500 de apartamente cât avem aproape la fiecare lipsește câte ceva"[399]. Blocul de pe strada Cicero și cel din Parcul Lenin fuseseră date în folosință fără să fi fost instalate ascensoarele, iar mai multe blocuri din cartierul Ioșia-Nord nu aveau accesele amenajate. În debutul iernii 1988/1989, sticla pentru geamurile unor blocuri în execuție pe străzile Progresului (Sfântul Apostol Andrei), Decebal și Seleușului nu sosise în cantități suficiente, fiind montat un sigur strat de geam din cele două, al doilea fiind compensat, provizoriu, cu folie de polietilenă[400].

Pentru lucrările de efectuat în 1981, materialele de construcție erau asigurate, în decembrie 1980, când trebuiau predate proiectele, în proporție de 60-70%, pentru lucrările social-culturale nefiind asigurate niciun fel de materiale[401].

---

391 Interviu cu F.P., maistru, șef de brigadă la T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1976 și 1986. Oradea, 22 iunie 2017

392 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 9/1972, f. 124

393 *Ibidem*, dosar 16/1973, f. 193

394 *Ibidem*, dosar 9/1976, f. 178v.

395 *Ibidem*, dosar 6/1985, f. 25

396 *Crișana*, Oradea, anul XXXVII, nr. 10955, 13 iulie 1982, p. 1

397 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1980, f. 205v.-206

398 *Ibidem*, dosar 1/1976, f. 70-71

399 *Ibidem*, dosar 6/1978, f. 5

400 *Crișana*, Oradea, anul XLIII, nr. 12956, 13 noiembrie 1988, p. 3

401 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 2/1980, f. 2v.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Balastierele din Tileagd și Beiuș nu făceau față cererii, fiind chiar oprite temporar[402]. Ritmul lucrărilor a avut dificutăți și în vara anului 1985, din aceleași cauze. Deși în comandamentele săptămânale problemele de aprovizionare erau discutate cu oficialii județeni, nu s-a putut rezolva aproape nimic până la intervenția la ministerele de resort pentru suplimentarea cotelor la necesar. Astfel, 664 de apartamente nu au putut fi predate din cauza aprovizionării cu materiale[403]. Deși situația gravă a aprovizionării era cunoscută factorilor politici locali, tot aceștia insistau asupra „risipei" pe care Trustul ar fi făcut-o pe șantiere, în cazul unor materiale precum B.C.A., oțel-beton, mortar, cenușă și alte materiale de zidărie[404]. În contextul problemelor de aprovizionare este lesne de înțeles cum s-a reușit „economisirea" a 428 de tone de ciment, 135 de tone de metal și 367 de tone de combustibil pe parcursul anului 1988, iar apoi a 1173 de tone de ciment și 180 de tone de metal în anul 1989[405]. Din cauza lipsurilor din aprovizionare, în 1989 a fost necesară sistarea lucrărilor la unele blocuri din municipiu[406].

Probleme se înregistrau și în livrarea de către I.M.C. a panourilor prefabricate. În anii ´80, capacitatea de livrare a întreprinderii era de circa 1200-1300 de apartamente anual, însă producția trebuia corelată cu necesitățile de pe șantiere, adică trebuia să se știe ce fel de panouri erau necesare, și unde, într-un anumit moment. „Când începea un bloc din panouri mari, existau stocuri pentru două-trei nivele și făceam un nivel la două-trei zile"[407]. „Un PB (tip de bloc din panouri mari – n.n.) avea vreo 40-50 de tipuri de elemente prefabricate. Noi executam fundația și apoi ne veneau panourile. Dacă lipsea un singur panou, de un singur fel, toată construcția era blocată și ieșea scandal cu I.M.C., că de ce nu livra panourile. (…) Era un ping-pong între instituții, se acuzau unii pe alții"[408] de nerespectarea planului. Vina pentru neîndeplinirea planului la locuințe era pasată dinspre Trustul de construcții către Întreprinderea de prefabricate, care, la rândul său, se exonera de responsabilitate, arătând că realiza producția și avea, uneori, stocuri[409], colaborarea între cele două entități devenind, uneori, „defectuoasă"[410]. „În problema panourilor mari, întreprinderea noastră și-a realizat contractul ce l-a

[402] *Crișana*, Oradea, anul XXXV, nr. 10399, 9 august 1980, p. 3
[403] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 14/1986, f. 121v.
[404] *Ibidem*, dosar 2/1987, filă nenumerotată; A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1986, vol. 3, f. 9v.-10
[405] *Crișana*, Oradea, anul XLIII, nr. 12921, 4 octombrie 1988, p.1; *Ibidem*, anul XLIV, 13167, 20 iulie 1989, p. 2
[406] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 2/1989, f. 293
[407] Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 12 ianuarie 2018
[408] Interviu cu Iosif Cun, director al T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1977 și 1986. Oradea, 8 iunie 2017
[409] În luna iunie 1978, stocurile I.M.C. ar fi ajuns pentru montarea a 600 de apartamente, iar T.C.L.O. nu ar fi ridicat nici un bloc din prefabricate în trimestrul I. Vezi: *Crișana*, Oradea, anul XXXIII, nr. 130, 3 iunie 1978, p. 3
[410] *Ibidem*, anul XXX, nr. 75, 30 martie 1975, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

avut, și-a onorat obligațiile contractuale cu Trustul local de construcții”, menționa, de obicei, conducerea Întreprinderii de Materiale de Construcții (I.M.C.)[411]. Mai mult, după cum argumenta directorul unității, Viorica Nițescu, Trustul, în fapt, „nu are bine organizată preluarea materialelor. Până acum nu au reușit să vină să le preia înainte de masă, numai după-masă și noaptea au venit să le ridice – se spunea că trailerele trebuie să lucreze noaptea și că înainte de masă oamenii dormeau”[412].

Așa s-a întâmplat că în anul 1976, până în toamnă, Trustul a construit cu circa 1000 de apartamente mai puțin decât era prevăzut și era în urmă cu ridicarea unui hotel din Băile Felix, lipsind diferite materiale: panouri mari și căzi de baie, radiatoare[413]. În 1985, din cauza întârzierii cu care primea materia primă, în special plasă de oțel de la Buzău și vată minerală, I.M.C. avea o întârziere la nouă luni de panouri pentru 94 de apartamente. În alte 150 de apartamente băile nu erau complet echipate din cauza întârzierii furnizorilor de căzi și instalații de baie[414]. Problemele legate de furnizarea panourilor au rămas constante până în 1989[415].

Atât oficialii județeni, cât și conducerea Trustului și Biroul său C.T.C. insistau asupra bunei realizări a structurilor de rezistență, indiferent de clădire, în plan secundar rămânând finisajele. „Dacă erau probleme cu structura, toată lumea insista să se repare, C.T.C. stabilea sarcinile de reparare și aplica amenzi șantierelor. La nivelul Trustului, astfel de situații erau săptămânale”. Dacă se identificau probleme grave de structură, se putea cere demolarea clădirii, însă „la noi nu a fost niciodată cazul”. O situație specială s-a înregistrat în jurul anului 1978, când blocul X4 de pe Aleea Călinului s-a fisurat. Locatarii au fost evacuați și strămutați într-un bloc vecin, în apartamente pentru care au avut de plătit diferența de suprafață. Imobilul a fost supus reparațiilor capitale, apartamentele fiind apoi repartizate altor beneficiari[416].

Finisajele blocurilor „lăsau mult de dorit, cu muchii strâmbe, pardoseli denivelate… Totuși în Bihor am avut noroc cu câteva echipe de zidari bune, care lucraseră la antreprize din București, cu șefi de echipă care, aici, au format meseriași exact după cum știau ei să lucreze”[417]. O atenție mai mare era acordată clădirilor de pe arterele principale de circulație, clădirilor publice și hotelurilor, în special celor din Băile Felix, unde se foloseau materiale de construcții de o calitate mai bună. Problemele legate de finisaje, a fațadelor în special, au făcut ca, în 1974,

---

411 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 5/1978, f. 179
412 *Ibidem*, dosar 9/1976, f. 179
413 *Ibidem*, f. 178v.-179
414 *Ibidem*, dosar 6/1985, f. 40
415 *Ibidem*, dosar 7/1989, file nenumerotate
416 Interviu cu L. K. – Oradea, 6 iunie 2018
417 Interviu cu Aurel Bălan, inginer, director al T.A.G.C.M./S.C. Construcții Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

să existe blocuri restante din acest punct de vedere „din anii trecuți”[418]. Ca urmare a unor situații precum cele câteva blocuri din cartierul Nufărul, predate fără ca fațadele să fi fost terminate[419], tot mai des, în anii ´80, finisajele erau făcute de către beneficiari – întreprinderile sau persoanele fizice care achiziționau apartamente – „știau (beneficiarii – n.n.) ce aveau de făcut – faianță, tencuieli… Făcea fiecare cum dorea”[420]. Practica s-a generalizat la finalul anilor ´80, Comitetul Municipal al P.C.R. cerând ca pentru fiecare apartament nou să fie executate 1000 de ore de muncă patriotică de către angajații întreprinderilor beneficiare[421].

Pe măsura trecerii timpului și a creșterii planului de producție, odată cu plafonarea cantităților de materiale de construcții folosite, calitatea clădirilor a scăzut. „Cei care se dădeau peste cap să facă lucrările câștigau mai bine decât cei care făceau calitate. S-a insistat să se facă cât mai mult și în felul acesta s-au stricat meseriașii”[422]. Presiunea se punea atât pe Trust, cât și pe I.J.G.C.L., pentru a realiza documentații pentru cât mai multe lucrări.

Calitatea lucrărilor de construcții „lăsa mult de dorit, datorită grabei și puținătății materialelor. Dacă venea o decizie să se reducă consumul de oțel-beton cu 10%, refăceam proiectele. Aveam pierdere planificată în indicatorii de plan. Aveam voie să să avem o creștere de cost cu 4%, dar nu aveam voie să o depășim. Dacă depășeai pierderile planificate, erai criticat de te lua naiba”, arată fostul director al Trustului, Iosif Cun[423]. Același lucru îl arăta Nistor Ciordaș, în 1987: „Calitatea construcțiilor de locuințe lasă mult de dorit. Se pun în funcțiune unele locuințe foarte rapid, făcându-se risipă de materiale, manifestându-se o indisciplină intolerabilă”[424]. Pentru asigurarea controlului pe șantiere, statul detașa activiști care urmăreau, fiecare, activitatea câtorva imobile[425].

Pentru prevenirea problemelor de calitate, lucrările erau urmărite de către diriginții de șantier ai Inspectoratului în Construcții și de către personalul din Secția de arhitectură, sistematizare, tehnică și investiții și Sectorul de sistematizare-arhitectură, control și disciplină în construcții, structuri ale Consiliului Popular Județean, respectiv Consiliul Popular Municipal, împreună cu

---

418 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 11/1974, f. 136
419 *Ibidem*, dosar 6/1978, f. 21
420 Interviu cu L.C., inginer-proiectant la Trustul de Construcții Industriale – Oradea, 7 februarie 2018
421 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 1/1989, f. 185v. În anul 1989, între unitățile care primiseră execuția finisărilor blocurilor erau: Întreprinderea de Industrializare a Cărnii, Sinteza, Înfrățirea, Combinatul de Prelucrare a Lemnului, Direcția Comercială, Metalica, Direcția Sanitară etc. *Ibidem*, dosar 2/1989, f. 332
422 Interviu cu Aurel Bălan, inginer, director al T.A.G.C.M./S.C. Construcții Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018
423 Interviu cu Iosif Cun, director al T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1977 și 1986. Oradea, 16 mai 2017
424 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 2/1987, f. 15
425 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1986, vol. 3, f.15

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Secția de fond locativ a I.J.G.C.L.[426]. Aceștia erau repartizați pe blocuri, conform graficelor de execuție și efectuau verificările în baza unei metodologii adoptate de C.P.M., respectiv în baza prevederilor Deciziilor Comitetului Executiv al C.P.M. privind sistematizarea (cum ar fi Deciziile nr. 1110/1978[427] și nr. 1313/1983[428]). Ei verificau respectarea autorizațiilor de construire, a prevederilor privind execuția. Acestor controale se adăugau cele ale Consiliului Central de Control Muncitoresc. În control veneau și agenți ai Securității, care verificau proiectele și mersul lucrărilor, „ca nu cumva să se întâmple vreo nenorocire, să nu apară vreun sabotaj”[429].

Problemele de calitate erau semnalate de populație atât consiliilor populare, cât și presei: „la noi la redacția ziarelor locale sosesc multe scrisori și chiar delegați în problema calității construcțiilor executate la locuințele proprietate personală. (…) Oamenii muncii (…) investesc o sumă de bani pentru locuințele acestea. (…) Se întâmplă că se recepționează lucrările, trec anii și pe parcurs apar niște deficiențe și nimeni nu se interesează de ele, nu le rezolvă nimeni. (…) Ne mai vorbind de faptul că, atunci când se fac unele remedieri ale acestor deficiențe ce apar la construcțiile acestea, se cer alți bani pentru lucrările de remediere”[430].

Locatarii semnalau deficiențe în special la feronerie și lemnăria ferestrelor și ușilor[431]. Unele tencuieli interioare aveau muchii strâmbe, pardoselile aveau planeitate necorespunzătoare, covoarele din P.V.C. erau lipite prost și se desfăceau, unele zugrăveli aveau urme sau vopsitoriile rămâneau nefinisate[432].

În blocurile date în folosință în anul 1971 pe strada Iza, „balustrada din casa scărilor se clatină, uleiul cu care sunt vopsiți pereții băilor se *brânzește*, caloriferul din holul scărilor s-a spart, binalele uscându-se abia acum, se îndoaie, se strică, exteriorul balconului nu este iluminat”. Într-unul din apartamentele blocului S10, „tavanul de la camera mare, refăcut în urmă cu trei săptămâni, căzuse proaspăt pe mobilă, pe parchet. (…) Parchetul este pus de mântuială, ușile sunt strâmbe, ferestrele la fel. (...) De fapt, tavanul a căzut înainte de a se muta proprietarul în apartament. A fost refăcut, a căzut din nou, au urmat apoi alte refaceri și alte căderi”[433].

---

426 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 15/1986, f. 29v.

427 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978,vol.17, f.22-24

428 *Ibidem*, dosar 3/1983, vol. 14, f. 14-15

429 Interviu cu L.C., inginer-proiectant la Trustul de Construcții Industriale – Oradea, 7 februarie 2018

430 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 16/1973, f. 192

431 *Ibidem*, f. 193; *Crișana*, Oradea, anul XXVIII, nr. 43, 22 februarie 1973, p. 3

432 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1978, f. 22; *Crișana*, Oradea, anul XXXIV, nr. 10132, 30 septembrie 1979, p. 1

433 *Crișana*, Oradea, anul XXVII, nr. 220, 17 septembrie 1972, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Alți beneficiari nu s-au putut muta în apartamentele recepționate în 1972 în cartierul Velența fiindcă „tencuiala plafonului dintr-o cameră s-a prăbușit". În alte apartamente din același ansamblu, „sunt instalate unele prize care nu sunt conectate la sursa de curent; pereții au început să… pușțe. Dar cea mai importantă problemă este aceea a capacității centralei termice. Aceasta a fost proiectată pentru 10 blocuri și alimentează 17"[434].

În 1973, locatarii mutați în blocurile din cartierul Dorobanților semnalau presei locale că „nu avem căldură" și că „am mai putea reproșa constructorilor și alte *scăpări*, ca, de pildă, nemontarea întrerupătoarelor pentru lumina de pe scări, ușile cam strâmbe, geamurile care nu se prea închid, broaștele puse așa, ca să fie. Drumurile sunt aici mai mult gropi"[435].

„Mulți cetățeni vin în audiențe și reclamă unele abateri de la proiectul de execuție sau lucrări neterminate în termenul stabilit. (…) Să fim exigenți în recepțiile locuințelor, să nu le dăm în folosință numai atunci când totul este gata, chiar și aleile. Să nu construim locuințe într-un cartier, fără utilitățile necesare; școală, grădiniță, dispensare medicale etc.". Erau cerințele primarului Oradiei, Alecu Paraschiv, în anul 1981[436].

Au existat cazuri în care blocuri au fost predate fără să fi fost legate la rețeaua de apă, termoficare sau electricitate ori înainte ca punctele termice și racordurile de utilități să fie finalizate[437]. Spre exemplu, în 1988, circa 1800 de apartamente nu erau legate la rețeaua electrică în formă definitivă, ci prin organizare de șantier[438]. În alte cazuri, izolațiile acoperișurilor erau penetrate de ploaie sau burlanele de scurgere erau defecte, cum a fost cazul mai multor blocuri de pe strada Atelierelor, unde apa pătrundea în apartamente și pe culoare[439]. Asta se întâmpla nu doar din cauza problemelor de calitate a hidroizolației, ci și ca urmare a instalării antenelor de televiziune pe acoperișurile blocurilor[440]. De asemenea, numeroase subsoluri erau inundate datorită infiltrațiilor și a avariilor unor conducte, cum a fost cazul, în 1978, unor blocuri din cartierul Rogerius, pe străzile Ostașilor (Corneliu Coposu), Călugăreni și cartierul Nufărul („la blocurile R14 și R15 pereții sunt plini de igrasie. La unele blocuri nu este apă deloc, la altele curge apa continuu fără să se oprească"[441]). În 1982 avuseseră loc alte 72 de astfel

[434] *Ibidem*, nr. 24, 30 ianuarie 1972, p. 1
[435] *Ibidem*, anul XXVIII, nr. 251, 24 octombrie 1973, p. 1
[436] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1981, vol. 9, f. 6
[437] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1980, f. 5v.
[438] Idem, *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 3/1988, f. 339
[439] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 1, f. 10; *Ibidem*, dosar 2/1982, vol. 3, f. 7-7v., 15
[440] *Ibidem*, dosar 3/1978, vol. 17, f. 3-5, 20
[441] *Ibidem*, dosar 3/1978, vol. 1, f. 9; *Ibidem*, dosar 2/1979, vol. 2, f. 14

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

de cazuri, în special în cartierele Zona de Vest și Nufărul[442], ele repetându-se și în 1984, în blocurile din Rogerius[443].

O altă problemă, apărută mai ales în apartamentele construite din panouri mari, era condensul. Doar în anul 1980 erau semnalate 500 de astfel de cazuri în oraș[444]. Numărul lor a variat în anii următori, menținându-se la 70-80 pe an[445], apărând în special la parterul și etajele trei și patru ale clădirilor[446], cu un alt vârf în anul 1984 – 191 de cazuri[447]. În jurul blocurilor, multe alei erau neamenajate sau distruse de șantierele vecine, spațiul era acoperit de moloz, platformele gospodărești lipseau în numeroase locuri, la fel și locurile de joacă pentru copii[448]. De acele amenajări se ocupa Sectorul de gospodărire comunală și locativă a C.P.M., el recomandând ca blocurile să nu mai fie predate în astfel de condiții[449]. În 1982, inginerul șef al T.C.L.O., Iosif Virág, arăta că „tot ce se predă are asigurat un finisaj superior. Aceasta pentru că și la noi s-a instaurat bunul obicei ca înainte de recepție să se verifice calitatea lucrărilor. Deficiențele constatate sunt remediate din timp, pe cont propriu, de către echipele care au efectuat lucrările"[450].

Numărul angajaților Trustului a crescut constant, ajungând de la 3070 în anul 1964[451], la 4500 (5000 cu personalul TESA) în 1982[452] și peste 5000 la finalul anilor ´80[453]. De recrutări se ocupa un serviciu de personal și organizarea muncii, muncitorii provenind în special din județul Bihor, dar și din alte zone ale țării. „Muncitori calificați buni aveam de la Salonta, Marghita, dulgheri de la Oșorhei, finisori de la Aleșd, aveam echipe de mozaicari formate la școala de construcții. (…) Muncitorii care lucrau pe șantier mergeau la școala de calificare după-masa"[454]. Alte brațe de muncă „veneau de prin Săcuieni, Tileagd, Săcădat, Valea

---

[442] *Ibidem*, dosar 2/1981, vol. 11, f. 3v.; *Ibidem*, dosar 2/1982, vol. 3, f. 7, 15
[443] *Crișana*, Oradea, anul XXXIX, nr. 11502, 1 martie 1984, p. 2
[444] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1980, f. 165v.
[445] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 1; *Ibidem*, dosar 2/1982, vol. 3, f. 7
[446] *Ibidem*, f. 7v.
[447] *Ibidem*, dosar 3/1984, vol. 11, f. 4v.; *Crișana*, Oradea, anul XXXIX, nr. 11502, 1 martie 1984, p. 2
[448] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1979, vol. 2, f. 5; *Ibidem*, dosar 2/1982, vol. 16, f. 12; *Ibidem*, dosar 3/1983, vol. 14, f. 4; *Ibidem*, dosar 2/1986, vol. 3, f. 10v.; *Ibidem*, dosar 3/1986, vol. 8, f. 14; *Ibidem*, dosar 3/1987, vol. 3, filă nenumerotată
[449] *Ibidem*, dosar 2/1981, vol. 9, f. 5
[450] *Crișana*, Oradea, anul XXXVII, nr. 10959, 1 iunie 1982, p. 1
[451] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 46/1964, f. 39
[452] *Ibidem*, dosar 7/1982, f. 165v.
[453] Interviu cu Iosif Cun, director al T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1977 și 1986. Oradea, 16 mai 2017
[454] Interviu cu Ovidiu Tărău, secretar al Comisiei Județene de Sistematizare, ulterior director al T.C.L.O. între 1972-1977 și Aurora Tărău, șef secție sistematizare în cadrul C.P.J.. Oradea, 1 septembrie 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

lui Mihai, veneau echipe de la Borș”[455]. Din Maramureș veneau muncitori angajați în special pentru săparea fundațiilor și canalizărilor. Fierar-betoniștii fuseseră aduși, la un moment dat, din București și din localități vecine Capitalei (Bolintin), dulgheri erau aduși din zona Brașovului și din Secuime, iar totodată se încerca readucerea celor plecați din Bihor în alte județe[456].

Pentru muncitorii veniți dinafara Oradiei, Trustul asigura cazare, atât în barăci, cât și în cămine sau garsoniere. „Aveam un fond de investiții al Trustului pentru locuințe pentru muncitori”[457], astfel că au fost construite câteva cămine, pe strada Ovidiu, în zona bulevardului Ștefan cel Mare, pe strada George Călinescu și în cartierul Velența. În total, în anul 1977, Trustul dispunea de cinci cămine de nefamiliști, cu 1000 de locuri[458]. Navetiștii care veneau la lucru zilnic de la distanțe mari ajungeau, uneori, cu întârziere pe șantier, astfel activitatea schimbului I începând mai târziu de ora 7:30, cum era obișnuit[459].

Pentru pregătirea muncitorilor, Trustul organiza stagii de calificare pe meserii. În subordinea sa funcționa o școală medie tehnică de construcții, iar meseriași (zidari, dulgheri, frezori betoniști) erau pregătiți în cadrul școlilor profesionale (minim 300 de elevi în anul școlar 1975-1976). În același timp, pe șantiere veneau elevi ai Liceului de Construcții din Oradea și absolvenți ai facultăților de construcții din Cluj și Timișoara, care efectuau munci simple: „li se arăta cum se taie, se montează elementele”. (…) Necalificații lucrau alături de calificați, nu puteau fi despărțiți”[460]. Pe șantiere lucrau, uneori, și deținuți, iar, pentru o perioadă de timp, „cei care primeau apartamente erau obligați să facă muncă patriotică pe șantiere – duceau materiale, făceau muncă de necalificați”[461]. Voluntari nu existau; cel mult, se apela la munca patriotică pentru amenajarea spațiilor dintre blocuri, după finalizarea lor[462]. Salariul mediu în cadrul Trustului era, în anul 1975, de circa 1900 de lei[463], iar în doi ani ar fi urcat la 2300 lei[464].

---

455 Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 12 ianuarie 2018

456 *Crișana*, Oradea, anul XXIX, nr. 293, 12 decembrie 1974, p. 1; *Ibidem*, anul XXXV, nr. 10254, 21 februarie 1980, p. 3

457 Interviu cu Iosif Cun, director al T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1977 și 1986. Oradea, 8 iunie 2017

458 *Constructorul – foaie volantă editată de Consiliul Județean Bihor al Frontului Unității Socialiste* pentru alegerile din 20 noiembrie 1977

459 *Crișana*, Oradea, anul XXXIV, nr. 36, 13 februarie 1979, p. 1

460 Interviu cu Traian Bonta, inginer, director al T.A.G.C.M. între 1986-1990. Oradea, 11 octombrie 2017

461 Interviu cu F.P., maistru, șef de brigadă la T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1976 și 1986. Oradea, 22 iunie 2017; Conform metodologiei propuse de C.P.M., beneficiarii, muncitori care primeau repartiții, erau obligați la prestarea a 200 de ore de muncă patriotică pe șantierele de locuințe, adică minim două ore pe zi. A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1983, vol. 1S, f. 106; *Ibidem*, vol. 2/1983, vol. 3, f. 6-10; *Ibidem*, dosar 3/1984, vol. 12, f. 16; *Ibidem*, dosar 3/1985, vol. 12, f. 13

462 *Ibidem*, dosar 3/1984, vol. 12, f. 12-13

463 *Crișana*, Oradea, anul XXX, nr. 175, 27 iulie 1975, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Având în vedere creșterea exponențială a planului după 1974, necesarul de forță de muncă calificată a urcat și el, fiind nevoie de o mie de specialiști în plus. Însă Trustul nu avea cum să pregătească atât de multe persoane într-un timp scurt (în 1974 au fost calificate 341 de persoane[465]), astfel că a fost analizată varianta aducerii, prin transfer, a unor specialiști de la întreprinderi. De asemenea, pentru creșterea numărului angajaților calificați, se încerca stoparea emigrării forței de muncă, în mod deosebit a specialiștilor, către alte județe[466]. Însă din 1974 și până în finalul anului 1976, numărul necesar de lucrători nu a putut fi asigurat, deși se calificau anual 700-800 de persoane, Trustul confruntându-se încă cu un deficit de 500 de zidari, dulgheri, fierari-betoniști ș.a.[467] În general, lucrătorii erau trimiși de pe un șantier pe altul, în funcție de urgențe[468].

Programul de lucru obișnuit era de la orele 6:00-7:00 dimineața până la ora 17:00, de luni până vineri. Iarna, timpul de lucru era redus la opt ore. De cele mai multe ori se lucra și sâmbăta, uneori chiar și duminica, iar organizația județeană de partid cerea ca activitatea să se desfășoare în două sau trei schimburi. Programul de lucru în două schimburi s-a generalizat până în 1981, iar ulterior și cel în trei. „Nistor Ciordaș (prim-vicepreședintele C.P.J. – n.n.) ne obliga să muncim și duminica. Într-o martie friguroasă, zi în care nu puteam turna beton, a venit la noi și a zis că, dacă nu lucrăm, ne dă afară. Erau foarte duri"[469]. Schimburile lucrau unul pentru următorul: „În schimbul unu se pregăteau materialele, în schimbul doi se turnau betoane și în schimbul trei se aduceau panourile de la I.M.C. La 6 dimineața se porneau mortarele și la 8 erau gata, iar paralel se turnau betoane"[470]. „Uneori, chiar dacă puteam turna betonul sâmbăta, lăsam pe duminică, să arătăm că puteam lucra și duminica"[471], iar „dacă se întâmpla să vină vreun oficial duminica pe șantier, oamenii lucrau, iar după plecarea sa, se retrăgeau în barăci"[472].

Activitatea pe timpul iernii era îngreunată de condițiile de lucru uneori inadecvate, din cauza lipsei unor materiale necesare încălzirii spațiilor de lucru, respectiv a obligației de a se lucra chiar dacă timpul nu permitea. Organizarea șantierelor pentru iarnă se făcea până în data de 15 noiembrie a anului. Pentru

---

464 *Constructorul – foaie volantă editată de Consiliul Județean Bihor al Frontului Unității Socialiste* pentru alegerile din 20 noiembrie 1977

465 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 1/1975, f. 99

466 *Ibidem*, dosar 11/1974, f. 108v.-109, 138-138v., 160-163

467 *Ibidem*, dosar 1/1976, f. 71

468 *Crișana*, Oradea, anul XLII, nr. 12629, 25 octombrie 1987, p. 3

469 Interviu cu Iosif Cun, director al T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1977 și 1986. Oradea, 8 iunie 2017

470 Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 12 ianuarie 2018; *Crișana*, Oradea, anul XLIII, nr. 12786, 28 aprilie 1988, p. 1

471 Interviu cu F.D., șofer la T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1969 și 1990. Oradea, 11 ianuarie 2018

472 Interviu cu Aurel Bălan, inginer, director al T.A.G.C.M./S.C. Construcții Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

desfășurarea lucrului în interiorul clădirilor se foloseau materiale și ustensile precum: folii de polietilenă, rogojini de papură, stufit, PFL dur, generatoare de aer cald, însă pentru care combustibilul necesar lipsea într-o cantitate de 480 de tone. Între lucrările unde agentul termic nu putea fi furnizat era șantierul unuia dintre Pavilioanele din Băile Felix, Complexul U.G.S.R. și Hotelul Belvedere (Internațional)[473], ultimul întârziat apoi din cauza lipsei grinzilor și a forței de muncă[474]. Pentru încălzirea betonului turnat în cofraje se foloseau generatoare de aburi. Începând cu anul 1982, Trustul a fost obligat să renunțe la folosirea combustibilului lichid pentru încălzire, înlocuindu-l cu cel solid[475].

Perioada iernii însemna deficit de forță de muncă, Trustul confruntându-se cu lipsa zidarilor, dulgherilor și fierar-betoniștilor[476]. Instalatorii lipseau și ei: „toate lucrările acestea de instalații pentru căldură se aglomerează spre sfârșitul anului și din cauza aceasta nu putem asigura numărul necesar de instalatori, ca să putem face față lucrărilor", mărturisea Ovidiu Tărău, în anul 1973[477]. „Iarna aveam o perioadă de stagnare, se lucra mai mult la interioare, tencuieli. Vara făceam structura, închiderile, ferestrele și iarna – interioarele. Se închideau spațiile (de lucru – n.n.) și se foloseau reșourile electrice și sobe din tablă cu lemne, sobe canadiene li se spuneau. Aveam lemne, foloseam și cofrajele care se mai stricau"[478]. „Dacă se întâmpla să înghețe betonul, îl scoteam rapid și turnam altul, până nu observa cineva"[479].

O parte a angajaților Trustului erau înscriși în organizația proprie a P.C.R. sau în sindicat, membrii de partid având anumite obligații, între care „munca de agitație" pe șantiere și participarea la ședințe. „Agitatorii" erau instruiți trimestrial și aveau rolul răspândirii propagandei privind realizarea planului de producție, obținerea de economii, înlăturarea risipei, prin realizarea unor gazete de perete, prin muncă de la om la om sau prin prezentări în fața colectivelor de muncitori[480]. Totodată, se țineau cursuri de educație politico-ideologică și pe probleme economice, respectiv se organizau schimburi de experiență cu alte trusturi de construcții pe probleme politice și tehnice[481]. În 1987, din totalul angajaților, circa 1200 erau membri de partid[482]. Organizația de tineret a Trustului număra, în anii

---

473 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 40/1975, f. 42
474 *Ibidem*, dosar 9/1976, f. 179
475 *Ibidem*, dosar 7/1982, f. 178
476 *Ibidem*, dosar 1/1976, f. 70
477 *Ibidem*, dosar 16/1973, f. 186
478 Interviu cu M.Ț., inginer la T.C.L.O./T.A.G.C.M., Oradea, 16 aprilie 2018
479 Interviu cu Aurel Bălan, inginer, director al T.A.G.C.M./S.C. Construcții Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018
480 *Crișana*, Oradea, anul XXIX,nr.34, 10 februarie 1974,p.1; *Ibidem*, anul XXXIV, nr. 47, 25 februarie 1979, p.3
481 *Ibidem*, anul XXXV, nr. 10458, 17 octombrie 1980, p. 3
482 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.*, dosar 3/1987, f. 71

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

´70, circa 1000 de membri, ocupați cu susținerea de prezentări privind îndeplinirea planului de execuție și realizarea de economii, pe lângă activitatea propriu-zisă de muncă pe șantier.

În anii ´70-´80, Trustul de construcții a asigurat forță de muncă pe șantierele din București, pentru ridicarea de locuințe, refacerea Hotelului Athéné Palace după cutremurul din 1977 și construirea centrului civic din zona Casei Republicii, în 1988-1989, împreună cu Trustul de Construcții Industriale.

Din când în când, persoane din cadrul administrației locale și din conducerea județeană de partid, inclusiv agenți ai Securității, frecventau șantierele de construcții. În schimb, în timpul vizitelor oficiale ale lui Nicolae Ceaușescu, la astfel de obiective nu se făceau opriri. Exceptând deplasarea din anul 1966, când a fost vizitat șantierul de blocuri din Zona de Vest[483], cel mult, coloana oficială străbătea câteva zone de blocuri de pe arterele principale, șeful statului făcând observații din mers asupra aspectului lor. Acestuia îi erau prezentate situații privind șantierele în cadrul întâlnirilor avute cu reprezentanții locali ai C.P.J., C.P.M. și P.C.R..

Proiectele tuturor construcțiilor erau primite de la Institutul de Proiectări Județean (I.P.J.), cu care Trustul colabora pentru punerea lor în aplicare și rezolvarea problemelor. În mod deosebit, Trustul avea legături cu arhitecții Institutului, iar mai puțin cu urbaniștii. „Cu proiectantul erau relații destul de profesionale, pentru că răspundea solicitărilor noastre tehnice, inclusiv la cele economice, în măsura în care erau legale și acceptabile. (…) Urbaniștii erau corelați de primării și de *județ*, noi nu puteam interveni pentru ei, trebuiau să se conformeze la politica partidului”[484]. Colaborarea cu I.P.J. se făcea fie direct, fie indirect, prin I.J.G.C.L., proiectanții deplasându-se pe șantiere pentru a lua decizii împreună cu executantul. Ca beneficiar, I.J.G.C.L. trimitea la fața locului diriginiții de șantier, verificând stadiul lucrărilor împreună cu reprezentanții birourilor Trustului, în special C.T.C.

Eliberarea greoaie a unor amplasamanete cauza întârzieri Trustului: „Pe Progresului (strada Sf. Apostol Andrei, în zona străzii Sovata – n.n.) trebuia să intrăm (cu lucrările – n.n.) în decembrie și am intrat în februarie, pentru că era cineva acolo cu o casă lunguiață, care până la urmă a înțeles situația și a plecat”[485]. În unele cazuri, I.J.G.C.L. comanda și plătea Trustului executarea unor demolări.

Beneficiarii imobilelor construite de Trust erau ministerele, în cazul clădirilor sanitare, administrative, școlare, iar în cazul locuințelor – Întreprinderea

---

[483] *Familia*, Oradea, seria a V-a, anul 2(102), nr. 2, februarie 1966, p. 1
[484] Interviu cu Aurel Bălan, inginer, director al T.A.G.C.M./S.C. Construcții Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018
[485] Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 12 ianuarie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă (I.J.G.C.L.) și Oficiul Județean pentru Cumpărarea și Vânzarea Locuințelor (O.J.C.V.L.).

Plata lucrărilor se făcea de Banca de Investiții, prin beneficiar. În acest sens, lunar, Trustul avea obligația prezentării unei situații a cheltuielilor și lucrărilor executate. Decontările se făceau în urma verificării devizelor și a semnării procesului verbal de recepție a lucrărilor, între executant și beneficiar. „Noi nu puteam aștepta până la sfârșitul anului să vină plățile, pentru că aveam salarii de plătit, materiale. Se încasau banii prin situații de lucrări lunare, prin devizele de execuție care cuprindeau amănunțit lucrările executate. După confirmarea (analizei devizelor – n.n.) I.J.G.C.L., se emiteau facturile. Erau operații centralizate la nivel de Trust, cu documente venite de la fiecare șantier. (…) Plățile erau făcute pe lucrări efectiv realizate – așa a crescut responsabilitatea șefilor de echipă și a meseriașilor din cadrul echipei, inclusiv la biroul C.T.C.”[486]. În cazul apariției unor diferențe între consumurile și costurile din proiect și cele efective, ele trebuiau justificate, altfel decontările erau puse în pericol.

În efectuarea plăților se înregistrau întârzieri, uneori foarte mari, unele blocuri fiind predate fără să fi fost plătite – clădiri cu fațade neterminate în special. În 1979, Iosif Cun, directorul T.C.L.O., arăta factorilor politici locali că „nu avem decontate, la construcții de locuințe, lucrări în valoare de circa 40 milioane lei, situație care lună de lună se agravează. Când am solicitat achitarea lucrărilor, ni s-a spus că locuințele nu au fost contractate și vândute, și în fiecare lună valoarea neîncasată pentru lucrările executate de noi în acest sector crește”. Concret, plățile nu erau efectuate pentru „blocuri cu apartamente mici, pe care nu vrea să le cumpere nimeni”[487].

Construirea noilor cartiere de blocuri presupunea investiții de mai multe feluri, pe lângă ridicarea efectivă a imobilelor de locuit. Lucrările de infrastructură rutieră și pietonală (străzi, alei, parcaje) erau coordonate de Sectorul de gospodărie comunală și locativă împreună cu Miliția Oradea[488]. Alte lucrări erau cele de canalizare și alimentare cu apă (devieri rețele existente și construire rețele noi), termoficare, telefonie și transport public.

---

486 Interviu cu Aurel Bălan, inginer, director al T.A.G.C.M./S.C. Construcții Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018

487 A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 7/1979, f. 103v., 105v.

488 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 4/1977, vol. 2, f.37-39

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

VI. CARTIERE NOI PENTRU „OMUL NOU” ORĂDEAN

1. Zona de Vest (Cartierul Rogerius)

Zona de Vest a fost concepută, inițial, ca un cartier destinat angajaților întreprinderilor de pe Calea Borșului. Construit în primele faze pe foste terenuri agricole (grădinile bulgarilor), acesta s-a extins către centrul orașului, prin demolarea unui cartier de case. Cartierul Rogerius a fost construit în mai multe etape, timp de 30 de ani, devenind cel mai dens și mai populat cartier de blocuri din Oradea.

În începutul anilor ´70, în Zona de Vest se lucra la realizarea mai multor blocuri de locuințe în capătul străzilor Sovata și Aluminei, respectiv în perimetrul cuprins de străzile 6 Martie (bulevardul Dacia), Transilvaniei și Podului. În 1970, cartierul avea circa 5000 de apartamente, în care locuiau aproape 20.000 de persoane, existând o rețea stradală extinsă, alimentare cu apă, canalizare, termoficare, spații comerciale și unități de învățământ[1]. Ele reprezentau etapele I și II ale „Zonei de Vest”.

Piața Transilvaniei (Magnoliei) și zona adiacentă, aflată între străzile Transilvaniei și Călugăreni, au reprezentat etapa de dezvoltare „Zona de Vest III”. „A fost o zonă experimentală, pentru că prima dată au fost realizate toate rețelele și utilitățile, iar doar după aceea s-a trecut la construirea blocurilor (…) Piața Magnoliei a fost proiectată de Luci Verner, în trepte, ca o zonă de odihnă. Treptele erau placate cu marmură de la Vașcău. De la Simeria trebuiau aduse magnolii, dar inginerul horticol de la Institut (Institutul de Proiectare Județean – n.n.), Eusebiu Ștefan, a refuzat magnoliile și a renunțat apoi la proiect. A fost scandal. Fântâna aceea trebuia să fie de patru ori mai mare, trebuia turnată la Înfrățirea, dar nu au avut suficient material. (…) S-a lucrat mult și la arcadele de la ultimul etaj al blocurilor; acolo s-a vrut ceva deosebit”[2]. Primele blocuri aflate în jurul acestei piețe au fost date în folosință până la finalul anului 1972[3], completate apoi cu altele, respectiv cu un cinematograf (Patria) cu 650 de locuri, inaugurat în anul 1976[4]. În apropiere, pe strada Șelimbărului, odată cu debutul anului 1973, lua ființă șantierul blocurilor F10-F12, predate în același an[5].

---

[1] *Crișana*, Oradea, anul XXV, nr. 174, 28 iulie 1970, p. 1

[2] Interviu cu Viorica Zărnescu, șef atelier sistematizare la Centrul de Proiectare Județean între 1967-1980 și arhitect-șef al Oradiei între 1980-1989. Oradea, iulie 2016

[3] *Crișana*, Oradea, anul XXVII, nr. 292, 10 decembrie 1972, p. 3

[4] *Ibidem*, anul XXXI, nr. 16, 22 ianuarie 1976, p. 1

[5] *Ibidem*, anul XXVIII, nr. 23, 30 ianuarie 1973, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Piața Transilvaniei (Magnoliei) (sus) și cinematograful Patria (jos) în anii ’80 (foto: T.A.G.C.M.)

Capetele vestice ale străzilor Sovata și Aluminei au fost finalizate puțin după anul 1975, atunci fiind în lucru blocurile Q7 și B4. În 1976 au fost predate blocurile Q10 și B1, blocul B5 fiind în execuție[6], iar în 1977 blocurile Q3, Q4, Q6 de pe strada Sovata. Zona a fost completată cu o școală generală. În anul 1975 încă se lucra la frontul de locuințe de pe Șoseaua 6 Martie (bulevardul Dacia), din apropierea noii intersecții denivelate cu strada Podului. „Suntem hotărâți ca la

[6] *Ibidem*, anul XXX, nr. 3, 5 ianuarie 1975, p. 1; *Ibidem*, nr. 27, 2 februarie 1975, p. 1; *Ibidem*, anul XXXI, nr. 174, 24 iulie 1976, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

finele lunii ianuarie să dăm în folosință acest bloc, ceea ce înseamnă devansarea termenului cu circa două luni”, anunțau constructorii[7]. Blocurile B10-B12 de pe Șoseaua 6 Martie au fost edificate în anul 1977[8].

În cea de-a doua jumătate a anilor ´70, dezvoltarea cartierului Rogerius decurgea în trei direcții majore: strada Sovata (pe malul Crișului, către Podul Decebal), zona străzii Transilvaniei, către nord și Șoseaua 6 Martie, către est.

Zona dintre strada Sovata și albia Crișului era, inițial, liberă de construcții. Ansamblul proiectat de arh. Emilia Abrudeanu în anul 1971 cuprinde un șir de 18 blocuri, fiecare având zece etaje, 66 de apartamente, subsol tehnic și trei uscătorii[9]. Au fost ridicate începând cu anul 1971, după regularizarea malului, pe sistemul cofrajelor glisante, primele fiind blocurile C1-C4[10], în acel an fiind finalizate 198 de locuințe[11], lucrările continuând la celelalte blocuri până în anul 1977[12].

Blocurile C proiectate de Emilia Abrudeanu și construite în anii ’70 (foto: T.A.G.C.M.)

Aflată în mijlocul Zonei de Vest, Calea Ostașilor (strada Corneliu Coposu), a intrat în sistematizare în anii 1973-1975, până la strada Moldovei. Proiectul cuprindea 1600 de apartamente, din care 1160 de tip confort I, iar 440 confort II. Alte 280 de apartamente erau prevăzute către strada Spartacus, 125 fiind de categoria I de confort, iar 160 de categoria a II-a. Pentru realizarea lor a fost necesară exproprierea și demolarea mai multor case și anexe, în suprafață totală de 898,7 m^2, locuite de 17 familii. Vechimea imobilelor era de 8-50 de ani, fiind

---

[7] *Ibidem*, an XXX, nr. 3, 5 ianuarie 1975, p. 1

[8] *Ibidem*, anul XXXII, nr. 82, 8 aprilie 1977, p. 3

[9] *Arhitectura*, București, an XXI, 1973, nr. 3(142), p. 11

[10] *Crișana*, Oradea, anul XXVI, nr. 244, 14 octombrie 1971, p. 2

[11] *Ibidem*, anul XXVII, nr. 54, 5 martie 1972, p. 1; *Ibidem*, anul XXVIII, nr. 60, 14 martie 1973, p. 2; *Ibidem*, nr. 97, 26 aprilie 1973, p. 1

[12] *Ibidem*, anul XXXII, nr. 82, 8 aprilie 1977, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

construite din cărămidă sau chirpici și aflate în stare bună sau rea. Toți proprietarii de case au fost de acord cu demolarea, aceștia solicitând achitarea în mod corect a despăgubirii, atribuirea unei locuințe noi conform necesităților sau acordarea unui teren pentru construirea unei locuințe noi[13]. Noua zonă de blocuri a beneficiat de un spațiu de agrement lângă Spitalul de Copii, unde au existat mai multe propuneri, inclusiv pentru bazine de înot cu apă termală[14]. Parcul a fost amenajat cu trei metri mai jos de strada Ostașilor, cu un labirint, zone de joacă cu nisip, solarii, iar în perspectivă s-a vrut amenajarea unor terenuri de sport[15].

Un alt detaliu de sistematizare pentru zona străzilor Ostașilor și Moldovei a fost elaborat de I.P.J. în anul 1975, cuprinzând 2368 de apartamente, o creșă, un cinematograf, un hotel (ultimele două nu s-au mai construit) și spații comerciale în suprafață de 3655 m^2. Proiectul a fost aprobat de Comitetul Executiv al Consiliului Popular al Județului Bihor prin Decizia nr. 408/1975[16], varianta sa actualizată fiind aprobată prin Decizia nr. 625/1978[17]. În apropiere, în zona străzii Ovidiu, în baza Deciziei nr. 457/1975, a fost aprobat un detaliu de sistematizare pentru câteva blocuri destinate angajaților trusturilor de construcții[18]. Primele apartamente de pe aliniamentul de blocuri înalte de pe Calea Ostașilor au fost terminate de șantierul 2 al T.C.L.O. în 1977[19], celelalte (283 de unități) urmând a fi date în folosință în anul următor[20]. Frontul străzii Ostașilor a fost finalizat în anul 1988, prin darea în exploatare a complexului comercial Perla[21].

Aflată în apropiere, vizavi de Spitalul de Copii, zona străzilor Liniștei (episcop Ioan Suciu) – Spartacus a fost mobilată cu 11 blocuri, fiecare cu câte cinci nivele, cuprinzând aproximativ 700 de apartamente, construite din fondurile și cu ajutorul angajaților unor întreprinderi de pe platforma industrială din Zona de Vest: Electrocentrale, Combinatul de prelucrare a lemnului, Întreprinderea mecanică, I.A.S. „Sere”[22]. Au fost date în folosință începând cu anul 1980[23].

Darea în folosință a numeroase apartamente a dus la creșterea rapidă a populației Zonei de Vest, în anul 1978 cartierul numărând circa 50.000 de locuitori.

---

[13] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 152, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 327, file nenumerotate

[14] *Familia*, Oradea, seria a V-a, anul 9(109), nr. 8(96), august 1973, p. 4

[15] *Crișana*, Oradea, anul XXIX, nr. 76, 31 martie 1974, p. 1, 3

[16] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Procese verbale ședințe de Comitet Executiv 28 iulie-22 septembrie 1975, f. 57-58

[17] *Ibidem*, dosar Decizii 589-755, 1978, f. 49, 51

[18] *Ibidem*, dosar Procese verbale ședințe de Comitet Executiv 28 iulie-22 septembrie 1975, f. 184

[19] *Crișana*, Oradea, anul XXXII, nr. 176, 27 iulie 1977, p. 1

[20] *Ibidem*, anul XXXIII, nr. 160, 8 iulie 1978, p. 1

[21] *Ibidem*, anul XLIII, nr. 12978, 9 decembrie 1988, p. 2

[22] *Ibidem*, anul XXXIV, nr. 9967, 18 martie 1979, p. 1

[23] *Ibidem*, anul XXXV, nr. 10304, 20 aprilie 1980, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Tot în acel an, cetățenii domiciliați aici aveau la dispoziție un număr de patru dispensare[24], precum și creșe, grădinițe, școli și un cinematograf.

Zona pieței agro-alimentare Rogerius, aflată în reconstrucție (1979)
(sursa: Nistor Ciordaș, *Bihorean în vâltoarea timpului*, vol. III)

În partea nord-vestică a Cartierului Rogerius se dezvolta o altă zonă de locuințe colective, în perimetrul străzilor Proletarilor (bulevardul Ștefan cel Mare) – Simion Mehedinți – Cosminului. Casele de aici, în majoritate ale ceferiștilor, fuseseră construite în jurul anului 1910 și din 1950 până în 1968, din chirpici sau cărămidă, dar fără instalații sanitare. În majoritatea lor, casele se prezentau în stare rea și mediocră. Detaliul de sistematizare, aprobat de C.E. al C.P.J. prin Decizia nr. 320/1978, cuprindea 28 de secțiuni de locuințe, cu 748 de apartamente și spații comerciale. Decretul de expropriere nr. 364/30 decembrie 1978 a prevăzut demolarea 10 case cu o suprafață totală de 930 m² și strămutarea a 13 familii, cu 36 de persoane. Niciun proprietar nu și-a dat acordul pentru demolare, motiv pentru care s-au întocmit procese verbale la sediul C.P.M.[25].

---

[24] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 19, f.3

[25] Idem, *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 19, f. 104, 115, 120-138, 167, 171

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Aria de aplicare a Detaliului de sistematizare „Transilvaniei – Simion Mehedinți"

Pe latura estică a străzii Transilvaniei, către străzile 16 Februarie (Traian Lalescu) și Flamarion, a fost dezvoltată o zonă de locuințe aflată în continuarea celei amintite și a zonei „Proletarilor I". În acest perimetru au fost construite 463 de apartamente[26], fiind în plin șantier în anii 1978-1979, când era programată darea în folosință a 300 de apartamente[27]. Micro-cartierul a primit toate dotările urbane, blocurile fiind legate la utilități, iar străzile, betonate, beneficiind de canalizare.

Completarea zonei de blocuri de pe strada Flamarion, colț cu artera Proletarilor (bulevardul Ștefan cel Mare) s-a făcut în urma Deciziei nr. 24/1979, respectiv a apariției Decretului de expropriere nr. 27/4 februarie 1982. Aici au fost construite 514 apartamente, din care 58 în blocuri cu patru etaje și 456 în blocuri cu opt etaje. Au fost demolate mai multe case în suprafață totală de 813,8 m^2 și strămutarea a 11 familii compuse din 29 de persoane. Imobilele, construite din chirpici și cărămidă, se aflau într-o stare de întreținere mediocră. În perimetrul amintit, toți proprietarii de case și-au dat acordul pentru demolare[28].

Începând din 1981, de-a lungul străzii Milcovului a fost eliberat amplasamentul pentru cvartalul de blocuri cu același nume, compus din 585 de apartamente. Aici au fost demolate 36 de case (suprafață totală – 3541,35 m^2), respectiv au fost strămutate 41 de familii, compuse din 107 persoane[29], în baza Decretului nr. 275/10 septembrie 1981[30]. Alte 137 de apartamente au fost construite în aceeași zonă în urma Decretului de expropriere nr. 280/1 august 1983. Conform

---

[26] Idem, dosar 21, filă nenumerotată

[27] *Crișana*, Oradea, anul XXXIII, nr. 160, 8 iulie 1978, p. 1; *Ibidem*, anul XXXIV, nr. 10105, 30 august 1979, p. 1

[28] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 149, file nenumerotate

[29] *Ibidem*, dosar 28, file nenumerotate

[30] *Ibidem*, dosar 24, filă nenumerotată

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

acestuia, 1564 m^2 de construcții și 3774,6 m^2 de teren au fost răscumpărate de stat[31]. În 1984, prin îmbunătățirea detaliului de sistematizare, aprobat de C.P.J. prin Decizia nr. 610/1984[32], au fost ridicate trei imobile cu opt etaje și 97 de apartamente în intersecția arterelor Proletarilor și Transilvaniei. Aici au fost demolate 11 case, iar 9 familii, cu 35 de persoane, au fost strămutate. Casele demolate în acea intersecție erau construite din cărămidă și chirpici, în perioada interbelică și în anii ´50 și nu dispuneau de instalații sanitare[33]. Concomitent redesenării zonei Milcovului și a întregii intersecții Proletarilor-Transilvaniei, Zona de Vest era dotată cu o policlinică, alipită Spitalului Unificat de Copii (Spitalul Municipal)[34].

Transformarea cartierului este evocată, în stil propagandistic, de ziarul *Crișana*: „Întovărășit de un amic din tinerețe cutreieram deunăzi, agale, unul din noile cartiere care s-au așezat peste fosta periferie ceferistă. (…) Azi privesc cartierul doi amici încărunțiți la tâmple, veniți anume să-și admire fostul lor loc matern de odinioară. S-au dat jos din mașină ezitând, rătăciți la văzul noii panorame. (…) Încercau zadarnic din priviri să descifreze câte ceva prin desimea pâlcurilor de blocuri înălțate. – Oare pe unde o fi fost casa voastră părintească? – Aici se pare, ba nu… poate dincolo… Privirile lor tăcute destăinuie nostalgie și fericire. Se privesc reciproc și se bucură în fața panoramei prezentului”[35].

1987: intersecția bulevardului Ștefan cel Mare cu strada Transilvaniei (sursa: *Faklya*)

[31] *Ibidem*, dosar 18, filă nenumerotată

[32] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 242-658, 1984, filă nenumerotată

[33] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 27, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 335, file nenumerotate

[34] *Crișana*, Oradea, anul XXXVI, nr. 10790, 12 noiembrie 1981, p. 1

[35] *Ibidem*, anul XXXVII, nr. 11117, 3 decembrie 1982, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Această zonă de locuințe noi s-a extins până pe strada Lacu Roșu, a cărei sistematizare a început în anul 1980[36] și a cuprins două etape („Lacu Roșu I" și „Lacu Roșu II" – 813 apartamente). Imobilele existente pe cele două amplasamente au fost expropriate în baza Decretului nr. 385/22 decembrie 1980, fiind vorba despre construcții în suprafață de 1795,07 m^2 și terenuri în suprafață de 9136 m^2. Clădirile erau, majoritatea, construite înaintea anului 1950, alte trei în perioada 1966-1970, toate fiind în stare bună și foarte bună. Cele 15 case afectate de expropriere erau locuite de 20 de familii, formate din 54 de persoane. O parte a blocurilor, împreună cu rețelele de utilități, au fost predate în anul 1982[37]. Strada Lacu Roșu a fost gândită ca o arteră principală de circulație, care să facă legătura între Șoseaua 6 Martie și ieșirea către Calea Bihorului.

Aria de aplicare a Detaliului de sistematizare Moldovei – Lacu Roșu I

Marginile străzii Lacu Roșu, străbătută în anii ´80 de albia Pârâului Sălbatic, au fost mobilate cu blocuri de locuințe tip AN cu cinci nivele, în care au primit apartamente toate categoriile de persoane. „Pe pârâu veneau tot felul de oameni și aruncau mizeriile acolo. Mai ales vara era un miros… (…) Mergeau copiii să se joace acolo, erau două țevi groase, peste drum era un birt, la parterul blocurilor"[38]. Cât privește calitatea apartamentelor date în folosință în zonă, intervievata susține că s-a confruntat cu diverse probleme: „La ușa de la balcon, când să se închidă, una dintre clanțe nu era bună. (…) În baia mică, în loc de câlți, la robinet era ziar. (…) Una dintre uși avea burtă către hol și către cameră. (…) Dar

[36] *Ibidem*, anul XXXV, nr. 10415, 28 august 1980, p. 3

[37] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1982, vol. 3, f. 6v.; A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 141, file nenumerotate; Idem, dosar 164, file nenumerotate; Idem, dosar 165, f. 62-66, 131

[38] Interviu cu L.M., Oradea, 18 aprilie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

locuința era curată. Pentru toate cele 19 apartamente (din scară – n.n.), tot parchetul era pus într-un apartament, grămadă, ți-l puneai tu apoi”[39].

Proiectul nu a fost realizat în totalitate. Casele aflate între străzile Locomotivei și Zimbrului nu au mai fost expropriate, cu toate că și acolo era prevăzută o etapă ulterioară de sistematizare.

Șoseaua 6 Martie era gândită ca o arteră de legătură directă între centrul orașului și platforma industrială Zona de Vest, iar mai departe până la Vamă. Caracterul său de stradă de mare trafic devenise evident în special după darea în folosință a ansamblurilor „Zona de Vest I” și „Zona de Vest II”.

Începând cu anii 1977-1978, autoritățile au demarat procedurile pentru ridicarea de blocuri de locuințe pe Șoseaua 6 Martie, dinspre strada Transilvaniei către Palatul Baroc. Peste drum de Palatul Baroc existau două blocuri tip A, fiecare cu nouă etaje, date în folosință în 1974.

Șoseaua 6 Martie, colț cu strada Eroului Necunoscut în 1983, înaintea sistematizării – în fundal se aflau blocurile înalte construite peste drum de Palatul Baroc (foto: Darabont József)

Pentru început au fost „atacate” 360 de apartamente, începând cu zona intersecției cu strada Transilvaniei. În primul rând, s-a avut în vedere îndesirea construcțiilor existente între străzile 6 Martie și Iza, unde deja exista un șir de șase blocuri punct tip D. „Când a fost Ceaușescu aici (în anul 1976 sau 1977 – n.n.), nu i-a plăcut spațiul liber între blocurile turn și stradă și a cerut să fie umplut cu alte

[39] *Ibidem*

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

blocuri”[40]. Prin urmare, a fost elaborat un detaliu de sistematizare dedicat, aprobat de C.P.J. prin Decizia nr. 548/1976[41].

Inițial liber, spațiul dintre blocurile D de pe strada Iza și Șoseaua 6 Martie (foto sus) a fost închis cu blocuri între 1977-1980 (foto jos – sursa: *Fáklya*)

Perimetrul cuprins între străzile 6 Martie, Fazanilor, Progresului (Sfântul Apostol Andrei) și Esperanto (George Călinescu) a făcut obiectul unui detaliu de sistematizare elaborat în anul 1978 și care a prevăzut construirea a 1552 de apartamente. În acest scop, prin Decretul nr. 363/1978, au fost declanșate

[40] Interviu cu L.C., inginer-proiectant la Trustul de Construcții Industriale – Oradea, 7 februarie 2018

[41] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii și dispoziții 301-566, 1976, f. 362

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

procedurile de expropriere a 3060,86 m² de clădiri și 12.904 m² de teren. În total, în zona afectată de Decret, au fost demolate 35 de case[42].

Artera 6 Martie a fost lărgită la șase benzi de circulație în etape, tronsonul cuprins între străzile Progresului și Fazanilor trecând în categoria I de străzi în baza Decretului nr. 363/30 decembrie 1978. În baza aceluiași Decret, artera a fost mobilată cu 13 scări de bloc cu 1956 de apartamente, pentru care a fost necesară exproprierea a 2364,94 m² de construcții și 9850 m² de teren[43]. Lucrările de lărgire la șase benzi a arterei 6 Martie au continuat în anul 1980[44], tot în acel an aprobându-se, prin Decretul nr. 213/9 iulie 1980, amplasarea în zonă a 463 de apartamente suplimentare, în blocuri cu patru etaje. În acest scop a fost necesară exproprierea unei suprafețe de 366,52 m² de construcții și 2474 m² de teren. Șapte case, toate construite din chirpici, au fost demolate, iar 8 familii (19 persoane) au fost strămutate[45]. În această zonă au fost construite, în anul 1979, 645 de apartamente, în 27 de scări de bloc, din care 24 din panouri mari[46].

Aria de aplicare a Detaliului de sistematizare „Șoseaua 6 Martie – Progresului"

Șantierul a avansat către centrul urbei, astfel că în anul 1983 a început sistematizarea străzii Spartacus, dinspre intersecția cu Șoseaua 6 Martie. După aprobarea de către Consiliul de Stat a Decretului de expropriere nr. 74/10 martie 1983 s-a putut porni demolarea a 29 de case (în suprafață totală de 4095,11 m²) și strămutarea a 45 de familii, compuse din 103 persoane. Suprafața totală a

---

[42] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 122, f. 21-23, 42, 174-228

[43] *Ibidem*, dosar 19, f. 52-53

[44] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1980, vol. 4, f.16

[45] Idem, *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 21, file nenumerotate

[46] *Crișana*, Oradea, anul XXXIV, nr. 10093, 14 august 1979, p. 1, 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

terenurilor expropriate s-a ridicat la 10.920 m². Locuințele aflate aici erau construite, în majoritatea lor, în perioada interbelică, din cărămidă, dar se aflau în stare mediocră, cu puține excepții, nefiind racordate la rețeaua de termoficare, unele având instalații sanitare complete. Amplasamentul a fost mobilat cu blocuri cu opt etaje, totalizând 350 de apartamente[47].

Spațiile comerciale de la parterul blocurilor de pe Șoseaua 6 Martie au fost în totalitate date în folosință până în anul 1983[48], timp în care bulevardul avansa în direcția „străpungerii” dinspre Podul Decebal. Intersecția astfel apărută a fost amenajată în anul 1986.

1986: intersecția Șoselei 6 Martie (Bulevardul Dacia) cu Bulevardul Decebal, în șantier (foto: T.A.G.C.M.)

Revenind în nordul cartierului, zona străzii Cantacuzino a fost sistematizată în urma apariției Decretului de expropriere nr. 41/6 martie 1984. El privea demolarea a 41 de case, majoritatea interbelice, cu o suprafață totală de 3312,73 m² (85% din ele construite din chirpici, lipsite de instalații sanitare). A fost, astfel, necesară strămutarea a 46 de familii, compuse din 167 de persoane, din perimetrul de 14.785 m² delimitat de străzile Moldovei, Mihail Sadoveanu, Cantacuzino și Bârsei. În locul lor au fost construite opt blocuri cu câte patru etaje, totalizând 470 de apartamente (detaliu de sistematizare aprobat prin Decizia nr. 669/1983 a C.P.J.). Familiilor de aici le-au fost repartizate apartamente în blocuri de pe străzile Negruzzi, Fazanilor, Sovata și Proletarilor (bulevardul Ștefan cel

---

[47] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 138, f. 26-27; *Ibidem*, dosar 139, file nenumerotate

[48] *Crișana*, Oradea, anul XXXVIII, nr. 11304, 12 iulie 1983, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Mare)[49]. „Casele meschine" de pe strada Cantacuzino au fost demolate în timp scurt, în primăvara lui 1984[50].

Strada Proletarilor, o altă arteră principală, care mărginește cartierul în nord, a intrat în sistematizare în jurul anului 1980, odată cu remodelarea intersecției cu strada Transilvaniei. Strada a fost sistematizată dinspre vest către est, către Gara centrală. În anii ´80, au fost concepute trei etape de dezvoltare ale noului ansamblu urban, anume „Proletarilor I", „Proletarilor II" și „Proletarilor III", din care cea de-a treia a fost realizată doar parțial.

În baza Decretului nr. 25/1986 a fost declanșată exproprierea a 79 de clădiri din perimetrul „Proletarilor I", aflat între actualele artere Ștefan cel Mare și Theodor Speranția. Detaliul de sistematizare a fost aprobat de către C.P.J. prin Decizia nr. 145/1985[51]. Ansamblul „Proletarilor I" cuprinde 700 de apartamente în blocuri cu patru etaje, ridicate pe locul a 77 de case, construite începând cu anii 1920 și până în anii ´60, atât din chirpici, cât și din cărămidă, cu acoperiș de țiglă, toate lipsite de instalații sanitare, canalizare și termie, însă aflate în stare fizică satisfăcătoare[52]. Amplasamentele noilor apartamente din ansamblul Proletarilor I au fost eliberate până în 30 aprilie 1986[53], fiind necesară întocmirea de procese verbale pentru 137 de proprietari și coproprietari, adică majoritatea, care nu au fost de acord cu demolarea[54]. Familiilor evacuate, în număr de 76, cu 253 de membri, le-au fost repartizate apartamente în ansamblul Proletarilor II, în baza Deciziei nr. 1327/1986 a C.P.M.[55]. Pe termen mediu, numărul total estimat al locuințelor din această zonă urma să crească la 1600[56].

Având în vedere creșterea densității locuirii, în 1986 a fost propusă o modificare a schiței de sistematizare, în sensul lărgirii străzii Proletarilor la patru benzi, încadrarea sa în categoria I de trafic, realizarea unor artere secundare ca debușeu către curțile noilor blocuri și introducerea unei linii de tramvai (nu a mai fost realizată) de la gară până pe strada Podului, ce ar fi trebuit continuată până în bucla de întoarcere de la intrarea pe Calea Borșului[57].

---

[49] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 132, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 133, file nenumerotate

[50] *Crișana*, Oradea, anul XXXIX, nr. 11527, 30 martie 1984, p. 1

[51] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 29, file nenumerotate

[52] *Ibidem*, dosar 15, file nenumerotate

[53] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 15/1986, f. 33v.

[54] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 29, filă nenumerotată

[55] Idem, *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1986, vol. 17, filă nenumerotată

[56] *Crișana*, Oradea, anul XXXIV, nr. 10105, 30 august 1979, p. 1; A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 19, f. 167

[57] *Ibidem*, dosar 29, filă nenumerotată

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Exproprierile pentru detaliul de sistematizare „Proletarilor II" (aprobat de C.P.J. prin Decizia nr. 485/1985[58]) au început în urma emiterii Decretului nr. 18/31 ianuarie 1987, fiind necesară trecerea în proprietatea statului a 10.272,14 m² de construcții și 18.698 m² de teren[59]. Perimetrul se afla între străzile Flamarion – Theodor Speranția – Ceferiștilor și Calea Proletarior, redenumită în acea perioadă bulevardul Ștefan cel Mare. Eliberarea amplasamentelor pentru proiectul „Proletarilor II" s-a făcut până la data de 31 martie 1987[60]. Cele 108 case și anexe erau construite din chirpici (62%), respectiv din cărămidă (37%), prezentându-se în stare satisfăcătoare. Pentru eliberarea amplasamentelor afectate de detaliul de sistematizare „Proletarilor II", termenul fixat era 31 martie 1986[61], însă din cei 199 de proprietari și coproprietari (118 familii cu 376 de persoane), doar 40 și-au dat acordul pentru demolare, pentru restul întocmindu-se procese verbale prin C.P.M.. Ansamblul cuprinde 835 de apartamente, în blocuri cu patru și opt etaje[62].

Din zona „Proletarilor" au rămas neatinse câteva perimetre de case de pe străzile Caraiman – Lăcrămioarelor, unde erau propuse alte blocuri de locuințe, precum și pe Milcovului, unde fusese propusă o școală.

Aria de aplicare a Detaliilor de sistematizare „Proletarilor" I, II și III

---

[58] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 429-607, 1985, file nenumerotate

[59] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 20, file nenumerotate

[60] Idem, *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1987, vol. 3, filă nenumerotată

[61] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1985, f. 48

[62] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 22, file nenumerotate

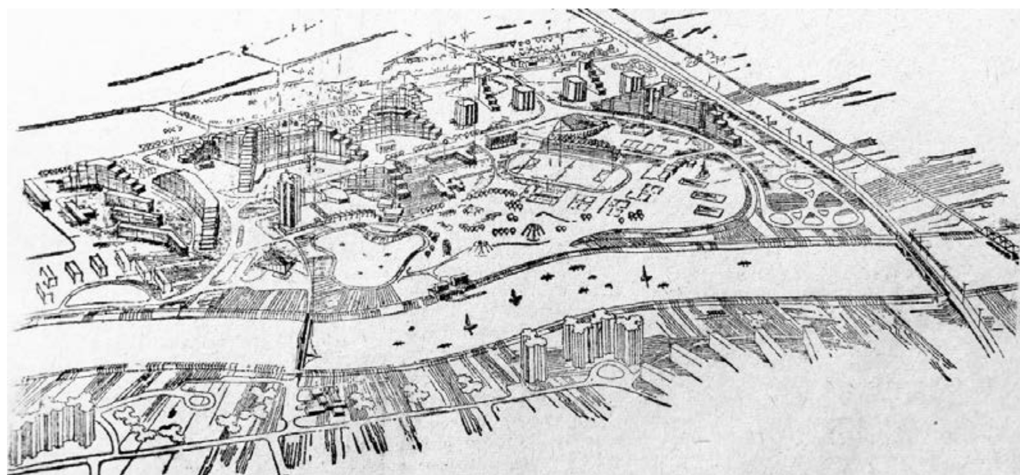
https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Sistematizarea cartierului Rogerius nu a fost încheiată, planurile de perspectivă indicând extinderea în continuare a zonei de blocuri până în preajma gării și a stadionului. Ultimele etape au însemnat amenajarea unei părți a bulevardului Ștefan cel Mare, colț cu strada Lacu Roșu, în 1989 fiind în lucru și colțul intersecției Șoselei 6 Martie cu strada Eroul Necunoscut.

2. Cartierul Ioșia-Nord

Zona în care se află azi cartierul Ioșia-Nord era, la începutul anilor ’70, un teren agricol lipsit de construcții, aparținând Cooperativei Agricole de Producție Episcopia-Bihor. Acesta era traversat de un canal de inundație, ce venea dinspre strada Oneștilor și se vărsa în Crișul Repede.

Potențialul amplasamentului fusese bine intuit de către autoritățile locale, inițial dornice să ridice acolo un ansamblu rezidențial și de agrement deosebit. Proiectul compila o stațiune balneoclimaterică cu locuințe, finalizarea sa fiind preconizată pentru anul 1980. Zona urma să cuprindă: locuințe pentru 10-12.000 de persoane, în clădiri cu 10-12 nivele, retrase succesiv, un cinematograf cu 600 de locuri, două școli, spații comerciale. Era propusă și o bază de agrement cu pistă de atletism, terenuri de tenis, baschet, volei, ștrand, autodrom, o sală polivalentă cu 2000 de locuri, patinoar artificial, o bază nautică și un pod pietonal peste Crișul Repede, care să lege complexul de cartierul Zona de Vest[63].

Propunerea noului cartier Ioșia-Nord, prezentată în ziarul *Crișana* din 27 februarie 1974

Construirea efectivă a cartierului Ioșia-Nord a început în anul 1975, însă nu conform planului prezentat. Detaliul de sistematizare a fost aprobat de Comitetul

[63] *Crișana*, Oradea, anul XXIX, nr. 48, 27 februarie 1974, p. 1-2

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Executiv al C.P.J. prin Decizia nr. 404/1975, cuprinzând în total 4749 de apartamente, două școli, o creșă, grădiniță și alte dotări de cartier[64]. Detaliul de sistematizare a fost apoi reactualizat și aprobat prin Decizia nr. 394/1976 a C.P.J.[65]

„Când am intrat acolo cu șantierul, grâul tocmai crescuse. Nu s-a mai așteptat cultivarea, pentru că proiectele de construcții trebuiau grăbite, așa că toată producția s-a compromis"[66]. Una dintre primele componente ale noului ansamblu a fost sala de sport polivalentă, a cărei construcție în vara anului 1975[67]. Tot atunci se aflau în stadii incipiente mai multe cvartale de locuințe, în special în zona străzii Cazaban. Fiind, majoritatea, realizate din panouri mari, o bună parte a blocurilor de locuințe au fost ridicate până la finalul anului 1977, iar în unele trecându-se la amenajări[68].

Sala Sporturilor din Cartierul Ioșia-Nord (sursa: *Arhitectura*, 1980)

În primăvara anului 1978 se lucra în zona străzii Erofte Grigore și între strada Oneștilor și căminele Înfrățirea[69]. Ultimul cvartal, de 1000 de apartamente, a fost construit între străzile Ovidiu Densușianu și Salcâmilor. Aici au fost amplasate și blocurile Casei de Ajutor Reciproc a Pensionarilor din Oradea[70], peste

[64] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Procese verbale ședințe de Comitet Executiv 28 iulie-22 septembrie 1975, f. 49-50
[65] *Ibidem*, dosar Decizii și dispoziții 301-566, 1976, f. 154
[66] Interviu cu F.H., inginer la Întreprinderea Comunală Oradea (I.C.O.), devenită Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă (I.J.G.C.L.) între 1960-1979 – Oradea, ianuarie 2017
[67] *Crișana*, Oradea, anul XXX, nr. 209, 6 septembrie 1975, p. 1
[68] *Ibidem*, anul XXXII, nr. 299, 18 decembrie 1977, p. 1-2
[69] *Ibidem*, anul XXXIII, nr. 89, 15 aprilie 1978, p. 1, 3
[70] *Ibidem*, nr. 158, 6 iulie 1978, p. 1; *Ibidem*, nr. 258, 1 noiembrie 1978, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

drum fiind edificat, tot în anul 1978, liceul de chimie „Sinteza”[71]. Pentru dezvoltarea locuințelor dintre străzile Lăpușului și Cazaban s-a făcut un schimb de terenuri cu Uniunea Județeană a Cooperativelor de Consum[72].

Având în vedere că în Ioșia-Nord erau doar câteva case și terenuri particulare, a fost necesară emiterea doar excepțională a unor Decrete de expropriere. Spre pildă, în anul 1978 au fost demolate trei case și anexe de pe strada Meșteșugarilor, lângă intersecția cu strada Ovidiu Densușianu, în suprafață de 308,68 m^2, respectiv curți în suprafață de 2421 m^2. Astfel, prin aplicarea Decretului de expropriere nr. 363/1978, cinci familii, compuse din 15 persoane, au fost strămutate, pe amplasament fiind ridicate două blocuri cu 80 de apartamente. Nici unul dintre proprietarii imobilelor nu a fost de acord cu exproprierea, motiv pentru care a fost întocmit un proces verbal de constatare la sediul C.P.M.[73]

În începutul anului 1979 se lucra pe mai multe fronturi, în special în zona „celor 1000 de apartamente” de pe strada Salcâmilor[74]. Câteva sute, inclusiv „blocul pensionarilor”, intrau în stadiul finisajelor în vara anului 1979, urmând a fi date în folosință cu ocazia zilei de 23 August[75]. Tot în acel an se afla în lucru clădirea Casei Științei și Tehnicii pentru Tineret (arhitect Vági László), pe șantier muncind, printre angajații Trustului, numeroși liceeni[76]. O școală cu 24 de săli de clasă a fost construită în anul 1983[77], precum și un liceu tehnic.

În părțile gata construite, căile de acces către blocuri, aleile și curțile, punctele termice, au fost terminate târziu, ulterior ocupării apartamentelor. Lipsa unităților de prestări servicii și unele lucrări publice de calitate îndoielnică au trezit nemulțumirea locatarilor în anul 1978[78]. Lipseau și dotările pentru asistența sanitară[79], astfel că, în anul 1978, la o populație de 18.000 de locuitori, funcționau doar două puncte medicale[80], abia după 1980 urmând să fie dat în folosință un nou dispensar policlinic[81]. Una din arterele principale ale cartierului, strada Alexandru Cazaban, nu avea canalizare, nici guri de scurgere[82], introduse în anii următori.

---

[71] *Ibidem*, nr. 55, 7 martie 1978, p. 2

[72] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 278, file nenumerotate

[73] *Ibidem*, dosar 209, file nenumerotate

[74] *Crișana*, Oradea, anul XXXIV, nr. 20, 25 ianuarie 1979, p. 1

[75] *Ibidem*, anul XXXIV, nr. 10044, 17 iunie 1979, p. 1. Blocul cu 88 de garsoniere a fost, de fapt, inaugurat în luna mai 1980 și era singurul de acest fel din oraș la momentul respectiv. Pe lângă locuință, pensionarii beneficiau de o cantină și de un cabinet medical. *Ibidem*, anul XXXV, nr. 10333, 24 mai 1980, p. 3

[76] *Ibidem*, anul XXXIV, nr. 9975, 28 martie 1979, p. 2

[77] *Ibidem*, anul XXXIX, nr. 11527, 30 martie 1984, p. 1

[78] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 19, f.2

[79] *Ibidem*, dosar 2/1978, vol. 4, f. 5

[80] *Ibidem*, dosar 3/1978, vol. 19, f. 3

[81] *Ibidem*, dosar 2/1987, vol. 3, filă nenumerotată

[82] *Ibidem*, dosar 3/1978, vol. 19, f. 4

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Neschimbat rămânea aspectul monoton al cartierului, datorat repetitivității clădirilor și regimului de înălțime uniform, ce displăcea autorităților locale[83].

Așadar, pentru ansamblul de locuințe s-a optat, în cele din urmă, pentru imobile simple, iar și pentru zona de agrement pretențiile s-au redus. Pentru realizarea sa, Comitetul Executiv al C.P.M. aproba, prin Decizia 835/1981, organizarea unui concurs de idei, respectiv a „juriului de apreciere”, format din reprezentanți ai C.P.M., C.P.J., I.P.J., filialei Bihor a Uniunii Artiștilor Plastici și președintele Consiliului municipal al Sindicatelor. Suma alocată pentru premierea soluțiilor și remunerarea juriului era de 10.000 lei, lucrările urmând a se realiza cu materiale locale și prin muncă voluntară[84].

Puțin după 1980, pe terenul dintre strada Cazaban și malul Crișului, a fost executat un foraj pentru apă termală. Balta rezultată era folosită de orădeni ca loc de scaldă improvizat. În primăvara anului 1986, primarul Gheorghe Groza și viceprimarul Ionel Ungur hotăreau amenajarea unui ștrand „la secret”, adică prin sponsorizări și muncă voluntară. „Într-o dimineaţă am fost convocaţi în Ioşia-Nord, într-un loc numit Groapa, unde oamenii se scăldau pe malul Crişului datorită apei termale de cea mai bună calitate. Sosise şi Szabó Arnold, arhitectul şef al oraşului, cel care gândise Calea Republicii. A prezentat un proiect despre care atunci am auzit prima oară, pentru un complex de agrement”[85]. Costurile au fost împărțite de executanți, iar amploarea lucrării a fost redusă la minimum, fiind dată în folosință fără inaugurare oficială[86].

Ștrandul Ioșia-Nord în anul 1986 (foto: Teodor Pop)

[83] *Ibidem*, dosar 2/1987, vol. 3, filă nenumerotată

[84] *Ibidem*, dosar 3/1981, vol. 8, f. 174-180

[85] *Bihoreanul*, Oradea, nr. 709, 28 iulie – 3 august 2014, p. 4-5

[86] Interviu cu Ionel Ungur, vicepreședinte al Consiliului Popular al Municipiului Oradea în perioada mai 1986 - noiembrie 1987, Oradea, 2 mai 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

3. Cartierele Nufărul I și II

Cartierul Nufărul a fost construit pe locul fostului sat Seleuș, anexat Oradiei odată cu reorganizarea administrativă din anul 1950. Împărțit în două părți mari – Nufărul I și Nufărul II – cartierul a fost dezvoltat în mai multe etape, timp de 17 ani.

Primele blocuri din Nufărul I au fost construite pe terenurile agricole din spatele caselor de pe străzile Nufărului – Morii – Bumbacului – Coreea (Constantin Noica), în mijlocul cartierului. Amplasamentul a fost preferat pentru că era racordat la energie electrică, apă curentă, canalizare, prin proiect fiind prevăzută o magistrală de termoficare de la sursă până în capătul cartierului[87].Aici, începând cu anul 1974, a fost ridicat un ansamblu de blocuri cu patru etaje, din panouri mari, în total 2176 de apartamente. A fost necesară scoaterea din circuitul agricol a 130.112 m^2 de teren, (suprafață compensată prin terenurile agricole ale C.A.P. Oșorhei) prin Decretul nr. 159/1974, fiind efectuate puține demolări. Terenurile expropriate aparțineau unor persoane particulare, C.A.P. „Ogorul Nou" Seleuș și Parohiei romano-catolice Seleuș, în total 43 de proprietari, din care 28 nu au fost de acord cu exproprierea.

Urmare a declanșării sistematizării zonei, a fost amenajată artera principală de legătură rutieră între cartier și oraș cu stațiunile Băile Felix și Băile 1 Mai – strada Nufărului, concomitent fiind analizată posibilitatea utilizării apei termale ca sursă de încălzire a locuințelor, cu ajutorul unui foraj. Transportul public spre și dinspre centrul municipiului se făcea, până în anul 1978, cu trei linii de autobuz, cărora s-a adăugat, în același an, linia de tramvai, cale dublă, prelungită de la fabrica de bere până în capătul străzii Nufărului.

Cartierul a crescut rapid, în vara anului 1975 blocurile găzduind circa 1000 de locuitori, număr ce s-a triplat până în luna decembrie. Aceștia nu beneficiau, însă, de amenajări auto și pietonale corespunzătoare, nici de dotări de cartier, pentru că autoritățile pregăteau noi proiecte de extindere a cvartalului.

A doua etapă de dezvoltare a cartierului Nufărul I a început în anul 1978, odată cu modificarea unei documentații de sistematizare avizate anterior, preferându-se construirea de blocuri în „labirint", în locul celor „lamă", ridicate anterior. Conform recomandării autorităților centrale, s-a produs îndesirea blocurilor și creșterea regimului de înălțime a celor de la strada Nufărului, astfel crescând numărul apartamentelor din proiect. Inițial fiind prevăzute 1940 de apartamente, numărul acestora a urcat la 4064, din care 837 în blocuri cu până în zece etaje. Ansamblul a fost prevăzut cu spații comerciale și de deservire, creșe, grădinițe, școli, dispensar medical și puncte termice.

---

[87] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 246, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Pentru edificarea blocurilor înalte de pe marginea străzii Nufărului și a altor imobile pe strada Coreea, a fost necesară exproprierea și demolarea a 5484 m^2 de construcții, din care 2092,58 m^2 era suprafața locativă. În total, 18 case, locuite de tot atâtea familii, cu un număr de 51 de persoane, au fost demolate. Clădirile erau construite atât în perioada interbelică (cele aflate într-o stare mediocră), cât și în anii ´50-´60 (în zona străzii Coreea – acum Constantin Noica), aflate în stare bună de întreținere și dotate cu instalații sanitare. Sistemele lor constructive erau din chirpici, cărămidă sau B.C.A.. Din cei 30 de proprietari afectați, doar 9 au fost de acord cu exproprierea. Suprafața agricolă scoasă din circuit (11.528 m^2) a fost compensată cu alte terenuri aflate în zona Dealul Viilor, între străzile Sofiei și Emil Isac, intrate în raza de activitate a C.A.P. Seleuș[88].

Anul 1978: se construiau primele blocuri de pe strada Nufărului
(sursa: Nistor Ciordaș, *Bihorean în vâltoarea timpului*, vol. III)

Aceste noi blocuri au fost construite până în anul 1980[89], însă cu dificultăți: fațade neterminate, fără amenajări pietonale și peisagistice; lipseau și locurile de joacă și platformele de salubritate, iar telefoanele publice erau puține. Furnizarea apei calde s-a făcut, la început, cu dificultate[90]. Unele blocuri (R18, X12, X20, X16, de pe Aleea Peneș Curcanul și Aleea Onisifor Ghibu) au fost predate cu

---

[88] *Ibidem*, dosar 242, file nenumerotate

[89] 1500 de unități până în anul 1976, 392 de unități în anul 1976, 394 de unități în anul 1977, iar 618 unități erau în lucru în anul 1978. În 1980, sarcina șantierului viza ridicarea a 1397 de apartamente. Vezi: *Crișana*, Oradea, anul XXXI, nr. 64, 18 martie 1976, p. 1; A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 244, file nenumerotate; *Crișana*, Oradea, anul XXXV, nr. 10254, 21 februarie 1980, p. 3

[90] *Ibidem*, anul XXX, nr. 196, 21 august 1975, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

întârziere[91]. În 1978 o parte a locatarilor a făcut muncă voluntară pentru degajarea molozului și amenajarea spațiilor verzi, în special pe Aleea Peneș Curcanul[92]. Totodată, o parte a spațiilor comerciale erau predate cu întârziere, deservirea făcându-se dintr-un spațiu „improvizat, prin fereastră"[93]. Finalizarea tuturor spațiilor comerciale, în special a celor de la parterul blocurilor de pe strada Nufărului, a avut loc în anul 1983[94].

Intrarea în Cartierul Nufărul dinspre Sânmartin, cca. 1986 (foto: T.A.G.C.M.)

Strada Morii a fost sistematizată în urma aprobării Decretului nr. 83/2 martie 1979, de expropriere și trecere în proprietatea statului a 385,89 m² de construcții și 1911 m² de teren. De asemenea, 4420 m² au fost cedați de către Cooperativa Agricolă „Ogorul Nou" Seleuș. În locul caselor a fost propusă construirea a 387 de apartamente, în cinci blocuri cu spații comerciale la parter, numărul lor fiind apoi suplimentat la 414 apartamente, în opt blocuri. Au fost demolate 27 de case, locuite de 32 de familii, compuse din 97 de persoane. Locuințele afectate fuseseră construite în perioada interbelică, cu câteva excepții, în mare parte din chirpici, nu erau dotate cu instalații sanitare și se aflau într-o stare fizică rea și mediocră, exceptând patru case ridicate în anii ´60-´70[95].

[91] *Ibidem*, anul XXXIII, nr. 227, 26 septembrie 1978, p. 1

[92] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1979, vol. 2, f. 7

[93] *Ibidem*, f. 15; *Crișana*, Oradea, anul XXXII, nr. 223, 21 septembrie 1977, p. 2

[94] *Ibidem*, anul XXXVIII, nr. 11304, 12 iulie 1983, p. 3

[95] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 244, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Numărul locuințelor demolate a fost apoi completat cu alte patru, ocupate de cinci familii cu 13 persoane, în scopul realizării unei creșe și a unei grădinițe[96].

În baza Decretului nr. 140/7 aprilie 1979, a fost încheiată sistematizarea străzii Coreea (Constantin Noica), până în Piața Nucetului. Aici s-au construit 582 de apartamente, în 31 de scări de bloc cu patru etaje, fiind necesară demolarea a 3053,72 m^2 de construcții, inclusiv locuințe. Casele puse la pământ aici au fost în număr de 17, ocupate de 28 de familii, cu 80 de persoane. Cu toate că o parte a acestora se aflau în stare rea și mediocră, niciun proprietar nu a fost de acord cu exproprierea[97], astfel că eliberarea amplasamentelor s-a făcut cu întârziere[98].

Într-o etapă ulterioară, zona străzii Bumbacului a fost completată cu 19 scări de bloc din prefabricate, toate cu patru etaje. Documentația de sistematizare a fost aprobată de Comitetul executiv al Consiliului Popular Județean prin Decizia nr. 276/1979, pentru amplasarea celor 1200 de noi apartamente fiind necesar un teren în suprafață de 52.333 m^2. Proiectul de sistematizare a presupus exproprierea de terenuri atât de la Cooperativa de producție Seleuș, cât și de la persoane particulare, precum și demolarea a opt locuințe, ocupate de 12 familii formate din 32 de persoane. Procedura a fost urmarea Decretului nr. 45/20 februarie 1980. Din cei 20 de proprietari de case, doar 8 au fost de acord cu demolarea, pentru restul fiind întocmite procese verbale de constatare la sediul C.P.M. Oradea[99].

Construcția cartierului Nufărul avansa greoi și în începutul anilor ´80, iar în iarna 1981-1982 majoritatea activităților au fost reduse sau sistate din cauza condițiilor atmosferice. Planul de construcții a întârziat, în 1982 fiind necesară recuperarea restanțelor și predarea a 607 apartamente, împreună cu spații comerciale și alei de acces[100]. În principal, lucrările de construire a cartierului Nufărul I s-au încheiat în anii 1983-1984, când „cei mai mulți locatari (…) și-au orânduit straturi cu legume, plantații de pomi ornamentali, zone verzi și rondouri cu flori. Numai că drumurile și gropile fac casă bună cu uitarea, deoarece constructorii care trebuiau să predea totul la cheie, cum se spune, le-au abandonat și au uitat să se mai întoarcă". Totodată, unii dintre cei 20.000 de locuitori au cartierului puteau fi văzuți „spălându-și mașinile cu apă adusă prin furtunuri direct de la robinete, ori stropind straturile din fața blocurilor prin geamurile locuințelor de la etaje"[101].

---

[96] *Ibidem*, dosar 251, file nenumerotate

[97] *Ibidem*, dosar 249, file nenumerotate

[98] *Crișana*, Oradea, anul XXXIV, nr. 10023, 24 mai 1979, p. 1

[99] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 243, file nenumerotate

[100] *Crișana*, Oradea, anul XXXVII, nr. 10894, 16 martie 1982, p. 3

[101] *Ibidem*, anul XXXVIII, nr. 11255, 15 mai 1983, p. 3; *Ibidem*, anul XXXIX, nr. 11574, 25 mai 1984, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Cartierul Nufărul II a fost construit în anii ´80, pe partea sud-vestică a străzii Nufărului, exceptând blocurile de pe Aleea Salca, ridicate în 1976[102]. Proiectul a fost împărțit în patru etape, din care una a fost realizată doar parțial și nu a afectat întregul cartier de case. Unele străzi au fost complet desființate, iar altele doar parțial.

Într-o primă etapă, numită „Nufărul II/I", a fost sistematizată zona aflată între străzile Franz Liszt și Grădina cu fragi, artere de margine, înfundate, care debușau din strada Nufărului. Prin reconfigurarea și unificarea acestor străzi a fost creată o alta, nouă, numită în prezent Leonardo da Vinci[103]. Pentru realizarea ansamblului de blocuri a fost necesară scoaterea din circuitul agricol a 50.904 m² de teren, din care jumătate aparținea C.A.P. Seleuș, beneficiarul investiției fiind obligat la recuperarea de teren arabil în suprafață identică în alte zone ale orașului. Totodată, a fost necesară demolarea unei suprafețe de 4831,07 m² de clădiri, construite în anii 1930 și 1970. Locuințele erau ocupate de 47 de familii, compuse din 130 de persoane. Din cei 117 proprietari și coproprietari ai imobilelor, 34 au fost de acord cu exproprierile, pentru ceilalți întocmindu-se procese verbale la sediul C.P.M. Pe terenurile expropriate au fost construite, în perioada 1981-1982, 1217 apartamente[104].

Detaliul de sistematizare „Nufărul II/II" a cupins blocuri cu patru și opt etaje amplasate de-a lungul străzii Nufărului, latura vestică, între străzile Nojoridului și Ciheiului. Pentru realizarea sa a fost emis Decretul de expropriere nr. 78/7 aprilie 1984, care prevedea trecerea în proprietatea statului a 8395,74 m² de construcții, respectiv 39.079 m² de teren. Odată cu sistematizarea zonei, străzile Tractoriștilor și Dinamo au fost desființate parțial sau total[105]. Biserica ortodoxă Sfântul Nicolae, aflată în intersecția străzilor Nufărului și Ciheiului, a fost salvată de proiectanți de la demolare: „Nufărul II era proiectat în adâncime. Împreună cu doamna Zărnescu (Viorica Zărnescu, arhitect-șef al Oradiei între 1980-1989 – n.n.) am mers cu proiectul la Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare la avizat și am reușit să salvăm biserica"[106].

---

[102] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Procese verbale ședințe de Comitet Executiv, 20 nov-31dec 1975, f. 255, 357

[103] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 250, file nenumerotate

[104] *Ibidem*, dosar 254, file nenumerotate; Idem, dosar 259, file nenumerotate; Idem, dosar 260, file nenumerotate

[105] *Ibidem*, dosar 248, file nenumerotate

[106] Inverviu cu V.L., arhitect al Institutului de Proiectări Județean între 1968 și 1989. Oradea, 3 octombrie 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Cartierul Nufărul II/II, în zona benzinăriei, anul 1987 (sursa: *Faklya*)

Etapa a treia a cartierului se află tot pe latura dreaptă a străzii Nufărului, orientată către ieșirea din oraș, mărginită de strada Ciheiului, și era prevăzută să se întindă inclusiv dincolo de strada Constantin Nottara, pe terenurile agricole. În total, 47 de clădiri de locuit aflate la marginea celor două artere au fost propuse pentru dezafectare, fiind efectiv demolate în anii 1986-1987. Casele erau locuite de 50 de familii, compuse din 164 de persoane. Din totalul celor 94 de proprietari și coproprietari, 27 au fost de acord cu demolarea, pentru ceilalți fiind necesară lămurirea. Pe lângă demolarea unor imobile, s-au scos din circuitul agricol 7940 m^2 de teren. Casele afectate de detaliul de sistematizare „Nufărul II/III" erau construite în anii ´50, majoritatea din cărămidă, prezentându-se în stare fizică bună. Familiilor afectate le-au fost repartizate locuințe în Piața Ion Creangă și pe bulevardul Ștefan cel Mare, în baza Deciziei nr. 1327/1986 a C.P.M.[107], iar eliberarea amplasamentelor a avut ca termen 31 decembrie 1985[108].

„Nufărul I este un front închis, continuu, foarte înalt și prea aproape de stradă, așa că pentru Nufărul II am proiectat blocuri punct. (…) Am realizat un centru de cartier. În centrul de greutate al cartierului am considerat că era nevoie de o piață, ce ar fi urmat să fie mobilată cu o fântână arteziană foarte spectaculoasă"[109]. Piațeta, propusă în colțul străzilor Nufărului și Ciheiului, nu a mai fost realizată. Din totalul de 1869 de apartamente prevăzute în această etapă, doar 644 au fost construite, începând din anul 1988, cu blocurile PB 63, PB 69 și PB 75[110], iar apoi în 1989, cu blocurile C2-C10 de pe strada C. Nottara[111]. Blocurile punct tip C aflate la marginea străzii Nufărului au fost finalizate în anii 1990-1994.

---

107 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 256, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 258, f. 1-42; Idem, *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1986, vol. 17, filă nenumerotată

108 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1985, f. 48

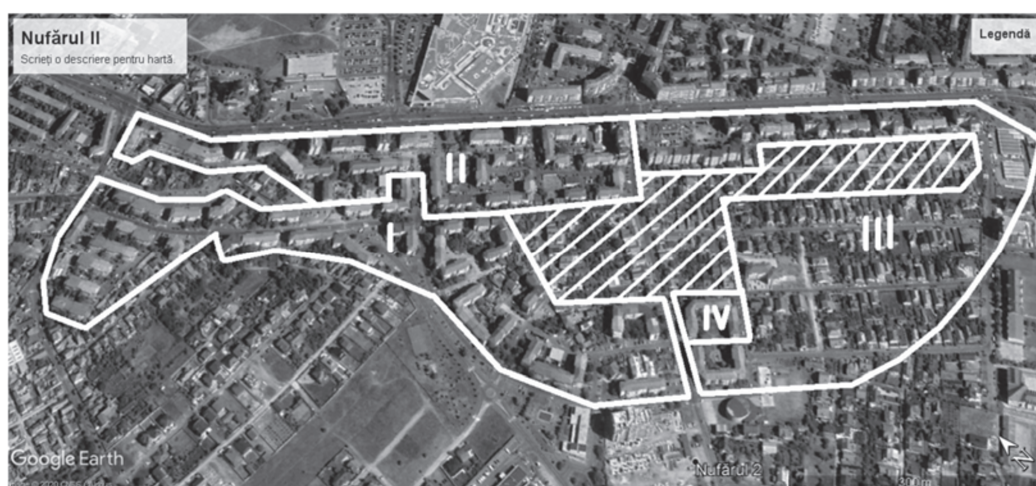
109 Inverviu cu V.L., arhitect al Institutului de Proiectări Județean între 1968 și 1989. Oradea, 3 octombrie 2017

110 *Crișana*, Oradea, anul XLIII, nr. 12804, 19 mai 1988, p. 3

111 Idem, anul XLIV, nr. 13221, 22 septembrie 1989, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Ansamblul „Nufărul II/IV" a cuprins un număr mic de apartamente, fiind finalizat înaintea debutului etapei a III-a, și a fost construit în urma trecerii în proprietatea statului a unor imobile în baza Decretului Consiliului de Stat nr. 226/28 octombrie 1985. Pe amplasamentul din intersecția străzilor Ciheiului și Agricultorilor au fost demolate zece case, în care locuiau zece familii compuse din 36 de persoane. Locuințele, construite în anii ´50, se aflau în proprietatea sau coproprietatea a 19 persoane, din care doar patru au fost de acord cu demolarea. Din total, majoritatea clădirilor (7) erau construite din chirpici, iar restul din cărămidă, prezentându-se în stare mediocră. Cele 97 de apartamente edificate în locul lor au fost grupate în șase scări de bloc, toate cu patru etaje[112]. Eliberarea amplasamentelor pentru această etapă era stabilită până la 31 martie 1986[113].

Aria de aplicare a Detaliilor de sistematizare „Nufărul II", etapele I-IV, inclusiv partea nesistematizară din etapa a treia

4. Zona Strada Sovata – străpungere Decebal – Strada Karl Marx

În 1975 se vorbea despre „ruptura" produsă între zona de case de pe strada 6 Martie și cartierul de blocuri Zona de Vest și cu amplasamentul celor două blocuri cu nouă etaje aflate peste drum de Palatul Baroc, pe considerentul trecerii de la regimul de înălțime redus al locuințelor unifamiliale la cel înalt al blocurilor. „Nu este bună această ruptură agresivă între nivele. Avem acolo parcul acela, va trebui să vedem cum facem această contopire între cele două zone, prin niște plombe pe care să le facem acolo și care la ora actuală nu le avem prevăzute în

---

[112] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 255, file nenumerotate

[113] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 15/1986, f. 33

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

schema noastră. Trebuie să facem o legătură mai armonioasă între ceea ce am făcut și vom face în Vest - și între centrul orașului”[114].

Urmare a extinderii cartierului Zona de Vest înspre centrul orașului, a fost stabilită necesitatea creării unei noi artere rutiere principale, care să lege strada Decebal și podul cu același nume cu zona fostului cimitir Olosig. Inițial, schița de sistematizare a Oradiei prevăzuse transformarea străzii Karl Marx (azi Menumorut) în arteră principală, continuată până la gară cu un viaduct peste Șoseaua 6 Martie. Soluția s-a schimbat, în principal, datorită demolării Podului Decebal în anul 1981, deteriorat de viituri. Acesta fusese propus pentru „refacere” în anul 1978, împreună cu un proiect de dublare a liniei de tramvai, cu termen de predare în 1981[115], inclusiv construirea unui nou pod din beton armat în amonte[116].

Noul pod Decebal, pe structură de beton armat, a fost construit de T.C.L.O. în 1982-1983 și inaugurat în 23 august 1983[117], cu întârziere: „Prima pilă a podului a fost ridicată la o înălțime prea mare, cam cu un metru mai mult decât trebuia, dintr-o greșeală a celui care a pregătit schițele. Imediat au sosit pe șantier ziariștii și primarul. N-am avut încotro, decât s-o aruncăm în aer, iar când a avut loc explozia, mai multe geamuri de la blocurile de lângă Criș s-au spart. Am trimis atunci oameni să le înlocuiască”[118].

Podul Decebal în jumătatea anilor 1980 (foto: T.A.G.C.M.)

Noul tronson al bulevardului Decebal, numit „străpungere”, face legătura între noul pod și strada Olimpiadei, prin „tăierea” cartierului în două părți. Pentru această zonă au fost întocmite trei detalii de sistematizare: „Străpungere I”,

[114] *Ibidem*, dosar 8/1975, f. 268v.

[115] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol.19, f.14, 17

[116] *Crișana*, Oradea, anul XXXV, nr. 10215, 6 ianuarie 1980, p. 1

[117] *Ibidem*, anul XXXVIII, nr. 11200, 12 martie 1983, p. 1

[118] Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M. – Oradea, 12 ianuarie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

„Străpungere II” și „Străpungere III”, ultimul referindu-se la partea cuprinsă între Șoseaua 6 Martie și strada Olimpiadei, proiect nu a mai fost pus în aplicare.

Detaliul de sistematizare „Străpungere I” a cuprins 877 de apartamente și a fost aprobat de Consiliul Popular Județean Bihor prin Decizia nr. 160/1981. Prin același proiect a fost trasat bulevardul Decebal și amenajată intersecția cu Șoseaua 6 Martie (bulevardul Dacia), blocurile propuse având să-i mobileze latura estică. Au fost expropriați 1447,72 m² de construcții, respectiv 12.525,58 m² de teren. Astfel, în baza Decretului Consiliului de Stat nr. 490/31 decembrie 1983, au fost demolate 91 de case și o clădire aparținând Federației Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România. Majoritatea clădirilor erau în stare satisfăcătoare, însă peste jumătate erau construite din chirpici. Conform notei de control a I.J.G.C.L., 18 dintre casele afectate prezentau fisuri în fundație și pereți, igrasie, tâmplărie de lemn deformată, învelitori și hornuri deteriorate. Erau locuite de 128 de familii, compuse din 412 persoane, iar din cei 210 proprietari și coproprietari, doar 87 au fost de acord cu demolarea, pentru restul declanșându-se proceduri legale prin proces verbal semnat cu C.P.M.. Cu o singură excepție, toate casele vizate de această etapă erau construite înaintea anului 1950[119].

Etapa a doua a „străpungerii” s-a desfășurat pe latura vestică, în urma aprobării Decretului nr. 293/13 august 1984. Aceasta a cuprins 430 de apartamente, dispuse în blocuri cu patru până la opt etaje, amplasate pe un teren în suprafață de 45.478 m². Pentru realizarea lor, autoritățile au expropriat și demolat 93 de clădiri de locuit (suprafață totală 11.123,52 m²), construite în proporție de două treimi din cărămidă, iar restul din chirpici, aflate în principiu în stare satisfăcătoare. Cele 93 de case erau locuite de 122 de familii, formate din 407 persoane, pentru care au fost necesare proceduri de strămutare în apartamente din diferite zone ale municipiului. Din cei 232 de proprietari și coproprietari, jumătate, adică 117, au fost de acord cu demolarea. Pe lângă imobilele menționate, 18.341 m² de terenuri, constând în curți, au fost trecute în proprietatea statului[120].

Amplasamentele etapelor I și II din proiectul „Străpungere” au fost eliberate pe parcursul anilor 1983-1984[121], perioadă în care au fost introduse utilitățile[122] și a fost prelungită linia de tramvai dinspre Podul Decebal, până la strada Ostașilor (Corneliu Coposu). Străpungerea a fost deschisă circulației în primăvara anului 1986[123], fiind desființate, în cea mai mare parte, străzile Doina,

---

119 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 123, f. 11-15; 102-104; *Ibidem*, dosar 125, filă nenumerotată; *Ibidem*, dosar 127, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 316, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 318, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 320, file nenumerotate

120 *Ibidem*, dosar 127, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 306, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 316, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 318, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 320, file nenumerotate

121 Idem, *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1984, vol. 11, f. 7v.

122 *Ibidem*, f. 18

123 *Ibidem*, dosar 2/1986, vol. 3, f. 23

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Vasile Conta și Dumbravei. Șantierul de locuințe de aici a devenit rapid cel mai important din oraș, în luna ianuarie 1984 fiind în execuție circa 700 de unități, continuate apoi în anii 1984-1985 cu alte circa 1100 de apartamente[124].

Zona „străpungerii" Decebal, așa cum se prezintă astăzi, peste care a fost suprapusă o hartă cu configurația străzilor dinaintea sistematizării

Anul 1984: se construia noua „străpungere" B-dul Decebal (foto: Darabont József)

[124] *Crișana*, Oradea, anul XXXIX, nr. 11457, 8 ianuarie 1984, p. 2

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Odată cu trasarea „străpungerii”, era demolată zona dintre străzile Sovata și Aluminei, în scopul completării cartierului către Zona de Vest, la zece ani după ce în presa locală era dezmințită orice tentativă de demolare a vechiului cartier[125]. Pentru noile cvartale au fost emise decrete de expropriere în anii 1982-1984, corespunzând detaliilor de sistematizare „Sovata I” și „Sovata II”.

Pentru prima etapă a lucrărilor, un număr de 71 de case au fost expropriate prin Decretul nr. 142/1982, ce prevedea preluarea de către stat a 6226,92 m^2 de construcții și 18.762 m^2 de teren, ulterior fiind edificate, pe locul lor, 766 de apartamente. Locatarii au fost mutați în apartamente aflate în mai multe zone ale orașului, între care strada Milcovului, strada Bumbacului sau strada Aluminei[126]. În cadrul acestui ansamblu, în anul 1985 erau ridicate zece blocuri, însumând circa 300 de apartamente[127].

Prin Decizia nr. 425/1984 a Comitetului executiv al C.P.J. a fost aprobată documentația tehnico-economică a ansamblului de locuințe „Sovata II”. Acesta a cuprins 944 de apartamente, edificate în imobile din panouri prefabricate cu patru etaje, pe un teren în suprafață de 38.000 m^2 [128]. Pentru ridicarea lor a fost necesară exproprierea unei suprafețe locative de 10.287,64 m^2, respeciv teren în suprafață totală de 23.540 m^2 [129], amplasamentele fiind eliberate până în 31 martie 1986[130], în baza Decretului nr. 293/29 decembrie 1984. În total, aici au fost demolate 92 de case din anii ´30-´40, cu pereți din cărămidă și chirpici, cu acoperiș cu țiglă, aflate în stare satisfăcătoare și bună, încălzite cu sobe, dar care nu dispuneau de instalații sanitare. Din cei 196 de proprietari și coproprietari, 73 au fost de acord cu demolarea, iar pentru ceilalți a fost necesară întocmirea de procese verbale la sediul C.P.M. Pe lângă locuințe, în perimetru au fost expropriate și demolate clădiri aparținând Cooperativei de producție, achiziție și desfacerea mărfurilor din comuna Ip, județul Sălaj[131].

Odată cu proiectele de sistematizare, strada Aluminei a fost lărgită în vederea mutării pe aceasta, în perspectivă, a liniei de tramvai de pe strada Progresului (Sfântul Apostol Andrei), tronsonul cuprins între străzile Constantin Brâncuși și șoseaua 6 Martie (bulevardul Dacia). Nu doar că linia de tramvai nu a mai fost mutată, dar ea a fost desființată în anul 1991.

---

125 *Ibidem*, anul XXVIII, nr. 79, 5 aprilie 1973, p. 2

126 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 3, f. 194-198, 274

127 *Crișana*, Oradea, anul XL, nr. 10030, 14 noiembrie 1985, p. 3

128 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 5, f. 99; Idem, *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1984, vol. 11, f. 19, 24; *Ibidem*, dosar 3/1985, vol. 12, f. 12

129 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 5, f. 99

130 A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 15/1986, f. 33

131 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 5, f. 1-89, 102

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

În apropiere, în urma aprobării de către Consiliul de Stat a Decretului nr. 418/1982, au fost desfiinţate 36 de case de pe străzile Nicolae Bălcescu – Costache Negruzzi – Fazanilor. Acestea aveau o suprafaţă construită de 3958,89 m², fiind ridicate la începutul anilor 1900 și în perioada interbelică, din cărămidă și chirpici și aflate în stare satisfăcătoare și bună. Erau locuite de 42 de familii, compuse din 112 persoane, iar din cei 96 de proprietari și coproprietari, circa jumătate, adică 45, au fost de acord cu demolarea. În locul caselor au fost construite 287 de apartamente, în blocuri cu patru etaje[132], din care 135 au fost predate în lunile februarie și martie 1984[133].

Tot pe strada Nicolae Bălcescu au fost demolate, într-o etapă ulterioară, șapte clădiri de locuit. Prin Decretul de expropriere nr. 25/23 ianuarie 1986 au trecut în proprietatea statului imobile cu o suprafaţă totală de 851,56 m², cinci fiind construite din cărămidă, iar alte două din chirpici, toate fiind în stare satisfăcătoare sau bună. Imobilele nu beneficiau de rețea de apă curentă, canalizare sau termoficare. Cele șapte case erau locuite de 9 familii, compuse din 20 de persoane. Din totalul celor 17 proprietari și coproprietari, doar trei și-au dat acordul pentru demolare. Amplasamentele au fost eliberate până la 30 aprilie 1986[134], iar în locul caselor, pe terenul în suprafaţă totală de 1955 m², au fost construite 79 de apartamente, dispuse în blocuri din panouri mari cu patru etaje[135].

Alte ansambluri locative sunt „Progresului I" și „Progresului II". Pentru realizarea primei etape, Consiliul Popular al Judeţului Bihor a aprobat detaliul de sistematizare „Strada Progresului", iar prin Consiliul de Stat a fost adoptat Decretul de expropriere nr. 339/31 decembrie 1987. Prin prevederile sale, statul a trecut în patrimoniul său construcţii în suprafaţă de 3685,14 m² și terenuri în suprafață de 7579 m². Astfel, în scopul construirii a 154 de apartamente, a fost propusă demolarea a 37 de case din zona străzilor Aluminei – Hortensiei[136]. Imobilele se aflau, majoritatea, în stare satisfăcătoare, fiind construite din cărămidă și chirpici, în perioada interbelică (cu câteva excepţii), unele având instalaţii sanitare complete, altele parţiale sau deloc.

În cadrul etapei a doua au fost demolate, ca urmare a Decretului nr. 297/7 decembrie 1987, 102 locuințe particulare cu o suprafaţă totală de 10.597,85 m² și strămutate 355 de persoane. Majoritatea caselor din această zonă erau construite din cărămidă, o parte a lor fiind ridicate în perioada interbelică, însă existau și unele construite în anii ´50-´60. Unele erau dotate cu instalaţii sanitare complete sau paţiale (racord apă) și se aflau în stare satisfăcătoare. În locul lor, prin

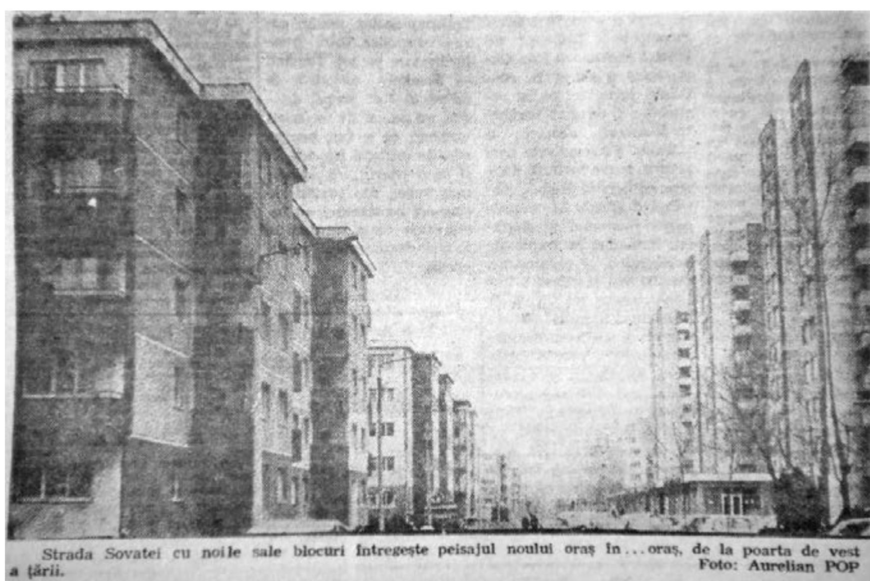
[132] *Ibidem*, dosar 135, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 136, f. 148-151, 231-263
[133] *Crișana*, Oradea, anul XXXIX, nr. 11492, 18 februarie 1984, p. 1
[134] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Judeţean Bihor al P.C.R.*, dosar 15/1986, f. 33v.
[135] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Judeţeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 137, f. 1-2, 65-68
[136] *Ibidem*, dosar 43, file nenumerotate; Idem, dosar 44, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

proiectul „Progresului II” au fost construite 732 de apartamente[137]. Ultima etapă a Detaliului de sistematizare „Progresului II”, școala dintre străzile George Călinescu și Carpați, nu a mai fost realizată.

Aria de aplicare a Detaliului de sistematizare dintre străzile Sovata și Aluminei (1984) și „Progresului II” (1988)

Strada Sovata în anul 1985: pe dreapta blocurile C din anii ’70, iar pe stânga noile blocuri din prefabricate (sursa: *Crișana*)

137 Idem, dosar 42, file nenumerotate; Idem, dosar 45, file nenumerotate; Idem, dosar 49, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 51, file nenumerotate; *Crișana*, Oradea, anul XLIII, nr. 12993, 27 decembrie 1988, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Trecând bulevardul, blocurile construite dinspre podul Decebal către strada Karl Marx (Menumorut), au făcut parte din detaliul de sistematizare „Strada Karl Marx – cap Pod Decebal". Decretul nr. 69, de expropriere a caselor din zona străzilor Progresului (Sfântul Apostol Andrei) – Nicolae Bălcescu – Costache Negruzzi – Doinei – Vasile Conta – Karl Marx (Menumorut), a fost aprobat în anul 1985, referindu-se la 99 de imobile propuse pentru demolare, respectiv 142 de familii cu 442 de persoane propuse pentru strămutare. Din cei 306 proprietari și coproprietari afectați, mai puțin de jumătate, adică 136, au fost de acord cu demolarea. În total, aici au fost expropriați 17.350,3 m^2 de construcții, respectiv 34.577 m^2 de teren proprietate particulară, fiind desființată strada Doinei, iar străzile Vasile Conta și Eroului Necunoscut - parțial. Majoritatea caselor erau construite din cărămidă, în perioada interbelică, alte câteva în 1900-1913, dar și în anii ´40-´60. Ele se prezentau într-o stare satisfăcătoare și bună, o parte aveau instalații sanitare, iar încălzirea se făcea cu sobe. În locul lor au fost construite 1001 apartamente, în blocuri cu patru până la nouă etaje[138].

Latura sudică a Șoselei 6 Martie, pe tronsonul cuprins între bulevardul Decebal și Piața Ion Creangă, a început să fie mobilată cu blocuri în 1973-1974, ani în care au fost constuite două imobile cu 188 de apartamente destinate vânzării. Pe parter au fost amenajate un magazin alimentar de legume și fructe, braserie, atelier pentru reparat aparate electrice ș.a., clădirile rămânând, timp de zece ani, în mijlocul unei zone de case[139].

Tot ceea ce a însemnat restul zonei s-a expropriat în baza Decretului nr. 25/23 ianuarie 1986. Pentru construirea a 774 de noi apartamente, a fost necesară trecerea în proprietatea statului a 13.563 m^2 de construcții și 21.107 m^2 de teren. Casele, în număr de 83, erau construite în anii ´30-´40, din cărămidă (55) sau chirpici (28), prezentându-se într-o stare satisfăcătoare. Tot aici au fost expropriate imobile aparținând Comunității Evreiești din Oradea, Cultului Adventist de ziua a 7-a din Republica Socialistă România – Conferința Cluj și Protopopiatului Romano-Catolic Oradea. În total, un număr de 130 de familii, compuse din 380 de persoane, au fost strămutate de pe amplasament, din totalul de 232 de proprietari și coproprietari, 84 fiind de acord cu demolarea[140]. Eliberarea amplasamentelor pentru blocurile construite de-a lungul Șoselei 6 Martie, până la Piața Ion Creangă

---

[138] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 190, f. 17-24; *Ibidem*, dosar 192, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 196, f. 30-86

[139] *Crișana*, Oradea, anul XXIX, nr. 27, 2 februarie 1974, p. 1; *Ibidem*, nr. 32, 8 februarie 1974, p. 1, 3

[140] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 13, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 159, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 161, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 234, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 235, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 236, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

s-a efectuat până în 31 iunie 1986[141]. În perspectivă, după anul 1990, ar fi urmat sistematizarea zonei cuprinse între Piața Ion Creangă și strada Republicii.

Ultimul Decret de expropriere pentru zona cuprinsă între Șoseaua 6 Martie și străzile Karl Marx și Sovata a fost emis pe 5 decembrie 1986, cu numărul 401. Prin acesta au putut fi demolate clădiri aflate pe strada Karl Marx (Menumorut) în vederea construirii unui bloc cu 39 de apartamente, la intersecția cu strada Vasile Conta. Astfel a crescut gradul de îndesire a zonei, în același timp dispărând câteva ateliere și depozite, respectiv o turnătorie, ce funcționau pe amplasament[142].

Perimetrul cuprins între bulevardul Decebal, Șoseaua 6 Martie și strada Karl Marx nu a fost sistematizat complet, căci pe strada Doinei era prevăzut un centru de cartier cu grădiniță. Câteva case, având parter și etaj, nu au fost demolate, rămânând izolate.

Strada Doinei în 1987, segmentul dintre B-dul Decebal și strada Sovata (sursa: *Fáklya*)

5. Cartierul Velența

Unul din cele mai vechi cartiere orădene, Velența, a fost sistematizat în două perioade: la începutul anilor ´70, când au fost construite blocurile din perimetrul străzilor Războieni – Seleușului – Timotei Cipariu, respectiv în anii ´80, când au fost ridicate celelalte imobile de apartamente și spațiile comerciale.

---

[141] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1985, f. 47

[142] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 492-657, 1986, file nenumerotate; A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 295, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Cartierul de case fusese străbătut de pârâul Peța, canalizat începând cu anii ´50-´60, dar nu avea nicio altă îmbunătățire. Un vechi locuitor al cartierului, scăpat de sistematizare doar de căderea regimului, își amintește că „străzile erau pietruite, (…) nu exista canalizare, baia se scurgea în curte. Erau case bune, de obicei din cărămidă, erau oamenii gospodari, că o trebuit să muncească mult, că pe timpul războiului gara Velența a fost bombardată. (…) Când am venit aici, curtea era plină de gropi. (…) Prin ´50-și nu se dădea nimic pentru particulari, gresie, materiale, numai pentru blocuri… M-am dus la magazin, am văzut (gresie – n.n.) în vitrină și când am întrebat, mi-au zis că e doar de reclamă. (…) Majoritatea pe strada asta (Ioan Rațiu – n.n.) au fost maghiari, dar încet s-au adunat românii"[143].

În anii ´80, sistematizarea Velenței a fost împărțită în mai multe etape, prima însemnând reconstruirea zonei aflate între străzile Războieni – Seleușului – Efitmie Murgu – Prutului, conform detaliului de sistematizare aprobat de C.P.J. în 1985[144]. Ulterior, prin Decizia nr. 442/1986 Comitetul Executiv al Consiliului Popular Județean aproba documentația „Îmbunătățirea detaliului de sistematizare strada Războieni – strada Seleușului – strada Grădinarilor". Amplasamentul a fost mobilat cu 14 scări de bloc, toate cu patru etaje, respectiv un total de 848 de apartamente, amplasate pe un teren în suprafață de 49.133 m².

Pentru realizarea investiției, în baza Decretului nr. 401/5 decembrie 1986, un număr de 96 de clădiri de locuit, în suprafață de 13.420,83 m², au fost expropriate și demolate, din acestea 53 fiind construite din cărămidă, iar restul din chirpici, aproximativ același număr de locuințe fiind dotate cu instalații sanitare. Cele 96 de locuințe erau ocupate de 114 familii, adică 348 de persoane. Acestora le-au fost atribuite apartamente în zonele Piața Creangă și bulevardul Ștefan cel Mare, în baza Deciziei 1347/1986 a C.P.M.. Din totalul celor 197 de proprietari și coproprietari, doar 22 și-au dat consimțământul pentru demolare, pentru ceilalți 175 întocmindu-se procese verbale la C.P.M.[145].

Alte 288 de apartamente au fost construite în aceeași zonă după aprobarea Decretului nr. 50/27 februarie 1987. Prin procedura obișnuită, a fost dispusă exproprierea și trecerea în proprietatea statului a 4141,13 m² de construcții și 14.259 m² de teren. În total, 24 de locuințe au fost demolate, fiind vorba despre imobile construite începând cu anii ´30 și până în 1960, în special din cărămidă și acoperiș din țigle, majoritatea având instalații sanitare. Locatarii, în număr de 90 (27 de familii), au fost mutați în apartamente situate în special în zona

---

143 Interviu cu M., Oradea, 18 aprilie 2018

144 A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 381-491, 1985, file nenumerotate

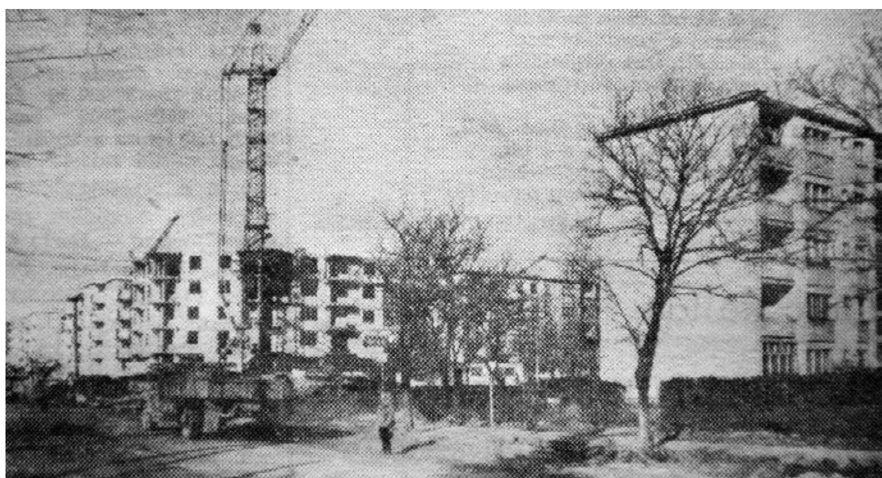
145 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 143, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 200, file nenumerotate; Idem, *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1986, vol. 17, filă nenumerotată

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

bulevardului Decebal (străzile Odobescu, Doina, Vasile Conta, Simion Bărnuțiu), pe strada Milcovului și în cartierul Nufărul, pe străzile Bumbacului și Morii[146].

Eliberarea amplasamentelor pentru etapa „Seleușului I" s-a făcut până în 31 martie 1987, iar pentru „Seleușului II" până în 30 aprilie[147].

Detaliul de sistematizare „Războieni II" a fost aprobat de Comitetul Executiv al C.P.J. prin Decizia nr. 5/1988, fiind împărțit în mai multe subetape. Primele două subetape, „Războieni II/I" și „Războieni II/II", au fost realizate în urma aprobării Decretului de expropriere nr. 39/21 februarie 1989. Etapa a III-a, prevăzând construirea a 289 de apartamente între străzile Seleușului și Liliacului, a fost aprobată de către C.P.J. prin Decizia nr. 388/1988[148], urmând ca eliberarea amplasamentului de 31.553 m² să se facă în baza Decretului nr. 104/20 aprilie 1989. Pentru realizarea noilor blocuri a fost necesară demolarea a 51 de case (în total 6086,96 m²), din care jumătate erau construite din chirpici, iar cealaltă jumătate – din cărămidă, toate prezentându-se în stare satisfăcătoare; doar 24 erau dotate cu instalații sanitare. În total, în aceste imobile locuiau 50 de familii, cu 198 de persoane, iar din cei 134 de proprietari și coproprietari, 35 au fost de acord cu demolarea[149]. Noul cartier nu a beneficiat de dotări educaționale sau medicale, Velența fiind un proiect de sistematizare cu bătaie lungă, ce s-ar fi întins până spre jumătatea anilor '90.

1988: se construiau blocurile din colțul străzilor Războieni și Seleușului (sursa: *Fáklya*)

[146] Idem, *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 144, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 145, file nenumerotate

[147] Idem, *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1987, vol. 3, filă nenumerotată

[148] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 381-607, 1986, file nenumerotate

[149] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 107, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 108, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 120, f. 1-46 și nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

6. Calea Aradului

Conform Legii Sistematizării, dar și a doleanțelor reprezentanților politici, intrările în orașe trebuiau mobilate cu blocuri de locuințe și spații comerciale. Calea Aradului a fost considerată, din anii ´60, după modernizarea aeroportului, una dintre cele mai importante artere de circulație din Oradea, făcând legătura cu platforma industrială Înfrățirea.

Sistematizarea Căii Aradului, la intrarea în oraș, pe tronsonul cuprins între pârâul Peța și strada Aviatorilor, a început cu mobilarea terenului situat între Pârâul Peța și strada Henrik Ibsen, în baza unui detaliu de sistematizare aprobat de către Consiliul Popular al Județului Bihor prin Decizia nr. 344/1976[150]. Amplasate în principal pe Aleea Călinului, blocurile realizate în această etapă totalizează 981 de apartamente, iar într-o etapă ulterioară (nerealizată) ar fi urmat demolarea străzii Ibsen, până la strada Trotușului. Desființarea unor case din zonă a fost făcută prin Decretul de expropriere nr. 140/7 aprilie 1979, fiind totodată necesară scoaterea din circuitul agricol a unei suprafețe de 9500 m² de teren arabil. Terenul agricol pierdut a fost compensat cu o suprafață identică, preluată din categoria celor neproductive din jurul Oradiei[151].

Părțile laterale ale Căii Aradului, până în intersecția cu strada Aviatorilor, au fost regândite în baza detaliului de sistematizare aprobat de C.E. al C.P.J. prin Decizia nr. 157/1981, respectiv a Decretului de expropriere nr. 353/30 noiembrie 1981. Au fost demolate 71 de case de pe Calea Aradului și străzile Oneștilor, Padișului, Fagurelui și Sarmizegetusa, cu o suprafață totală desfășurată de 9513,08 m²; erau construite din cărămidă, existând și unele ridicate din chirpici sau scândură, în principal având o vechime de 20-50 de ani. „Casele erau într-o stare bună, erau solide, în general fără etaj (…). Fiecare creștea găini, gâște, porci, fiecare cu încălzire cu lemne, toți am avut apă în curte, trasă în casă. (…) Fiecare a avut grijă să-și repare trotuarul, însă strada s-a betonat târziu. (…) Chiar dacă eram la periferia orașului, telefon aveam, apa la început o aduceam de la o cișmea comunală, iar apoi din ´65 am avut cișmea proprie. Unde e Peța, pe fosta stradă Ștefan cel Mare (acum Octavian Goga – n.n.), mai era o Peța, dar apa era extraordinar de curată. (…) Când s-a canalizat, s-au introdus niște conducte enorme… Știu că, fiind copil, intram înăuntru…”, își amintește un locuitor al zonei[152].

---

150 A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii și dispoziții 301-566, 1976, f. 60

151 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 208, file nenumerotate

152 Interviu cu B.S., Oradea, 2 aprilie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Despre locuitorii vechiului cartier, intervievații își amintesc că „erau mai mult oameni care au locuit în Nojorid, la unii le-a convenit (demolarea – n.n.), altora nu, erau oameni bătrâni și nu le era ușor să se mute între patru pereți. (…) Era o comunitate, ca o familie, care se într-ajutora extraordinar de mult, erau meșteri… o altă atmosferă. Se cunoșteau fiecare cu fiecare, iar dacă se ivea o casă de vânzare, veneau rudele și le ocupau. Cei de aici au plecat în Nufărul, dar nimeni nu a plecat de plăcere. (…) Toți trăiam cu sentimentul că nu se știe când ne mutăm, și nu aveai acces la planul de sistematizare. (…) Se știa că se va sistematiza (cartierul – n.n.), dar cine vine, cine pleacă nu știam"[153].

Pentru eliberarea amplasamentului noului ansamblu rezidențial, au fost strămutate 76 de familii, compuse din 240 de persoane. Din cei 143 de proprietari și coproprietari ai caselor, doar 47 au fost de acord cu exproprierea. Aici au fost construite 792 de apartamente și 5355 m^2 de spații comerciale și de prestări servicii, toate în blocuri cu patru etaje[154]. Din totalul locuințelor, în anul 1984 au fost finalizate 316[155]. Nu toate blocurile prevăzute în proiect au fost construite, câteva fiind prevăzute până peste drum de Imprimeria de Vest. După finalizarea lucrărilor de construcții, Calea Aradului a fost lărgită la șase benzi și transformată în arteră de circulație de categoria întâi[156].

Prin Decretul nr. 289/19 septembrie 1985 au fost expropriate alte cinci locuințe (trei din chirpici și două din cărămidă), proces necesar ridicării a 70 de apartamente pe colțul sud-vestic al intersecției Căii Aradului cu strada Aviatorilor. Clădirile erau locuite de cinci familii, compuse din 25 de persoane, iar din totalul celor opt proprietari și coproprietari, trei au fost de acord cu exproprierea[157]. Deși casele prevăzute în Decret au fost demolate, noile imobile nu au mai fost construite, iar amplasamentul a fost ocupat ulterior de o benzinărie.

---

153 *Ibidem*

154 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 52, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 201, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 289, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 305, file nenumerotate

155 *Crișana*, Oradea, anul XXXIX, nr. 11499, 26 februarie 1984, p. 1

156 *Ibidem*, nr. 11527, 30 martie 1984, p. 1

157 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 219, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Aria de aplicare a Detaliului de sistematizare din zona Calea Aradului – Peța

Noile blocuri din Calea Aradului în anul 1986 (foto: T.A.G.C.M.)

Alte proiecte de sistematizare s-au defășurat dincolo de intersecția arterelor Leontin Sălăjan și Oneștilor, înspre Întreprinderea Înfrățirea. Latura nordică a străzii Leontin Sălăjan (Calea Aradului), până la strada Alexandru Xenopol, a fost sistematizată în trei etape, corespunzătoare proiectelor „Leontin Sălăjan I", respectiv II și III, orientate dinspre marginea cartierului Ioșia către strada Decebal.

Etapele I și II au cuprins 539 de apartamente, proiectul fiind aprobat de Comitetul Executiv al C.P.J. prin Decizia nr. 515/1987. Locuințele au fost împărțite în blocuri cu patru etaje (9 blocuri cu 287 de unități) și opt etaje (2 blocuri cu 252 de unități), ansamblul ocupând un teren de 44.795 m². Pentru realizarea sa, prin Decretul Consiliului de Stat nr. 226/11 august 1988, 92 de case având suprafața totală de 12.414,27 m² au fost demolate. Din acestea, trei sferturi erau construite

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

din cărămidă, restul – din chirpici, toate datând de la finalul secolului al XIX-lea și până în anul 1940 și aflate într-o stare satisfăcătoare și bună, dar cu unele puncte de degradare. Din totalul celor 173 de proprietari și coproprietari, doar 28 au fost de acord cu demolarea, pentru restul fiind necesară intervenția Consiliului Popular Municipal[158]. Demolările fiind executate în timp scurt, s-a reușit eliberarea totală a amplasamentului și declanșarea operațiunilor de ridicare a primelor blocuri din elemente prefabricate în toamna anului 1988, 39 de apartamente fiind finalizate în același an[159].

Pentru proiectul Leontin Sălăjan II amplasamentele erau eliberate în luna martie 1989, majoritatea locatarilor primind apartamente în câteva scări aflate în zona străzilor Progresului-Dobreștilor-Sovata, câțiva optând pentru locuințe în zona Gheorghe Doja sau Nojoridului[160], Pentru etapa a II-a amplasamentele au fost pregătite până în 30 aprilie[161].

Numărul mare al locuitorilor strămutați din cartier este explicabil, o densitate mare a caselor, unele multifamiliale, iar curțile erau mici.

Casele aflate în zonă, numită la finalul secolului al XIX-lea Külváros (Orașul de Margine), iar popular Madártelep (Cartierul Păsărilor – după denumirile străzilor) erau atât proprietate particulară, cât și, după 1950, proprietatea unor cooperative și întreprinderi, precum Cooperativa de Consum, întreprinderea Sinteza, ce funcționa la colțul străzilor Xenopol și Oneștilor, respectiv Înfrățirea.

Mult timp după extinderea Oradiei cu cartierul Ioșia, acest cartier și-a păstrat aspectul mărginaș. „Era ca la țară, cu străzi înguste", neamenajate și lipsite de utilități. Linia de tramvai de pe strada Leontin Sălăjan (Calea Aradului) se oprea lângă colțul cu strada Oneștilor, unde se afla cursul pârâului Peța. Bucla de întoarcere a tramvaiului a fost desființată în anul 1971[162], iar „pe ridicătura unde se afla bucla ne dădeam cu sania". „În față la Sinteza erau și o grămadă de țigani, căruțași. (…) Era unul, Tubi, un nimuric cu două cârje, care tot venea după noi (copiii din cartier – n.n.), iar de frică ne ascundeam prin curți"[163].

---

[158] *Ibidem*, dosar 53, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 205, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 206, file nenumerotate

[159] *Crișana*, Oradea, anul XLIII, nr. 12966, 25 noiembrie 1988, p. 1

[160] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1989, vol. 3, filă nenumerotată; Idem, *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 55, file nenumerotate

[161] Idem, *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1989, vol. 3, filă nenumerotată

[162] *Crișana*, Oradea, anul XXVI, nr. 298, 16 decembrie 1971, p. 3

[163] Interviu cu I. Oradea, 12 februarie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Existența, în apropiere, a întreprinderilor Sinteza și Înfrățirea, reprezenta un factor de disconfort pentru locatari. „Înfrățirea nu trebuia să rămână acolo"[164], fiindcă amplasamentul s-ar fi pretat construcției de locuințe. Prezența industriei „deranja"[165], „mai veneau mirosuri"[166]. În cartier „erau case frumoase, străzile erau curate, zona era îngrijită. Aveam pe colț magazin *Oțelul*, aprozar, farmacie"[167].

„Noi am locuit într-o casă dată de la Sinteza, pe strada Măgurei. În curtea aia erau vreo zece familii, dar nu erau condiții (de locuit – n.n.). (…) Casa era din cărămidă, cu pod. Era faină, aveam vană, chiuvetă, aveam apă caldă, rece, aveam boiler d-ăla mare pe lemne, (…) încălzire de la Sinteza. Înafară de noi și cealaltă familie cu care împărțeam casa, restul familiilor din curte locuiau în barăci. Ei abia au așteptat blocul, numai că noi am regretat casa aia"[168]. Aliniamentul de case de pe strada Măgurei a fost primul demolat în zonă, cu zece ani înaintea exproprierii celei mai mari părți a cartierului, pentru ca în locul său să fie construită Imprimeria de Vest. „În capătul străzii era Clubul Sinteza. (…) O zi, două, cât se făceau încorporări, Armata închiria Clubul și împărțea militarii. De acolo, mergeau încolonați spre gară. Clubul a fost mutat apoi pe Calea Clujului, vizavi de fosta fabrică de spirt. (…) Noi am vrut să cumpărăm casa, dar nu ne-au lăsat (cei de la Sinteza – n.n.). (…) Ne-a demolat prin ´78 și am primit bloc pe Progresului. (…) Blocul era rece, era din primul lot dat în folosință. (…) Nu am fost despăgubiți, pentru că nu am reușit să devenim proprietari"[169].

Un alt intervievat spune că „înainte de demolare, am locuit pe strada Leontin Sălăjan, într-o curte. În fața era o casă cu două etaje. Astea erau casele Cooperativei, (…) ni s-a aprobat să le cumpărăm, dar a venit demolarea și nu s-a mai putut. (…) Era o casă bună, clădire sănătoasă din cărămidă sănătoasă. Am avut două camere mari, bucătărie mare, cămară, un hol de cinci metri. A fost foarte frumoasă locuința. (…) În 1987 am pus toată casa la punct și în 1988, în luna mai, am primit hârtia (înștiințarea privind evacuarea – n.n.) acasă și până în luna iunie a trebuit să plecăm, că venea buldozerul peste noi. (…) Nu am avut ce comenta, pentru că a fost obligatoriu (…) Am cerut atunci apartament cu trei camere, dar nu ni s-a dat pentru că aveam doar un copil. (…) Timpul a fost foarte scurt, dar am adus un camion și am mutat totul. (…) În două-trei zile, casa a fost goală"[170]. Locatarilor în cauză, dar și altora din cartier, le-au fost repartizate apartamente în zona străzilor Karl Marx (Menumorut) – Vasile Conta. „Pe noi ne-

---

164 Interviu cu A.P.-S., arhitect, serviciul Urbanism al Consiliului Popular Județean între anii 1982-1989. Oradea – 29 august 2017

165 Inverviu cu S.M. Oradea, 5 februarie 2018

166 Interviu cu I. Oradea, 12 februarie 2018

167 Inverviu cu S.M. Oradea, 5 februarie 2018

168 Interviu cu I. Oradea, 12 februarie 2018

169 *Ibidem*

170 Inverviu cu S.M. Oradea, 5 februarie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

au adus pe toți într-un loc după demolări. Inițial am primit apartament în Velența, dar cum eram departe de serviciu, a aranjat soțul să primim aici. (…) Când ne-am mutat, aproape toți vecinii eram din demolări, veniți din zonă, unii vecini cu noi și de pe alte străduțe, pe care nu-i cunoșteam (…) M-am adaptat la bloc, că n-am avut ce face. Dar soțul n-a putut, iar după pensionare s-a refugiat la țară"[171].

Aria de aplicare a Detaliilor de sistematizare „Leontin Sălăjan" I, II și III, inclusiv centrul de cartier propus pentru latura nordică

Ansamblul urban „Leontin Sălăjan III" a fost construit parțial și urma să cuprindă 634 de apartamente, din care 323 în imobile cu patru etaje și 311 într-un imobil cu 6-12 etaje, pe o rețea de drumuri de categoria a III-a și a IV-a, dispuse pe o suprafață de teren de 44.215 m². Astfel, prin Decretul de expropriere nr. 389/1988, au fost demolate 152 de case, din care două treimi erau construite din cărămidă, însă aflate în diferite stadii de uzură, cu dotări sanitare insuficiente. 220 de familii, însumând 657 de persoane, au fost strămutate din cartier, iar din cei 368 de proprietari și coproprietari de imobile, doar 154 și-au dat acordul pentru expropriere. Astfel au fost demolate, parțial sau integral, străzi precum Leontin Sălăjan (Calea Aradului), Porumbelului, Șoimilor, Alexandru Xenopol, Păsărilor, Petre Ispirescu, Rândunicii, Lebedei, Ștefan Octavian Iosif, Păunului[172].

Blocurile din panouri mari prevăzute în proiecte au fost finalizate până în sfârșitul anului 1989[173]. Cele de pe marginea arterei Leontin Sălăjan au fost ridicate

---

171 *Ibidem*

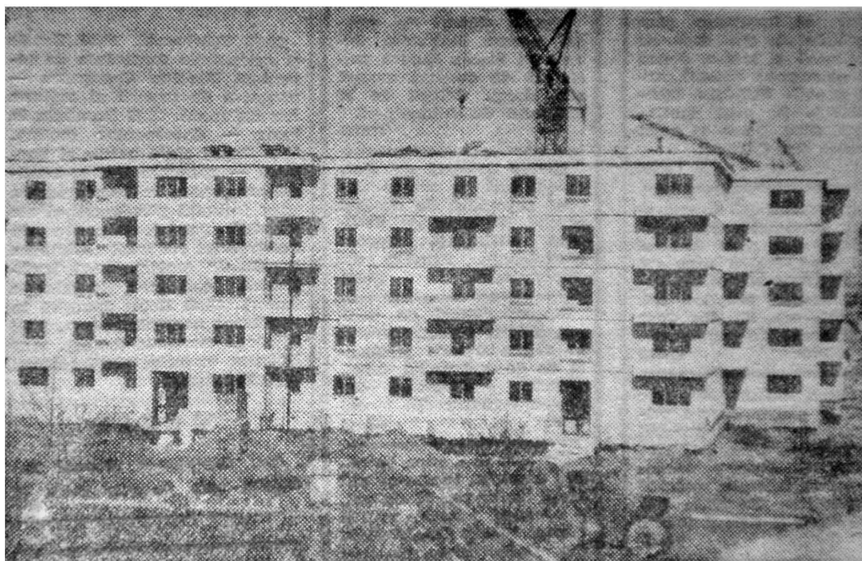
172 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 56, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 58, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 203, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 296, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 298, file nenumerotate

173 *Crișana*, Oradea, anul XLIV, nr. 13076, 4 aprilie 1989, p. 2

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

abia în 1990-1998 în sistemul cadrelor (față de panouri mari, cum era prevăzut inițial), deși amplasamentul a fost eliberat în 1988-1989.

Totuși ansamblul urban nu a fost finalizat. În intersecția Leontin Sălăjan – bulevadrul Decebal era prevăzut un bloc de locuințe care să închidă curtea, iar în locul caselor rămase între străzile Xenopol - Ștefan Octavian Iosif - Chimiei era prevăzută o școală cu parc.

Blocurile construite pe strada Alexandru Xenopol în 1989 au fost printre ultimele construite în oraș din elemente prefabricate (sursa: *Crișana*)

7. Arterele de legătură: Magheru, Gheorghe Doja, Decebal, Dimitrie Cantemir, Dragoș Vodă

Mobilarea cu blocuri de locuințe a **străzii general Magheru**, după precedentele investiții din anii ´50-´60, a fost discutată de administrația locală, împreună cu arhitecții, în anii ´70.

O primă lucrare a fost, în 1975, ridicarea blocului cu zece etaje și 180 de apartamente din intersecția cu Aleea Ștrandului, pe locul unor case insalubre[174]. Inițial, clădirea fusese concepută cu patru etaje, astfel încât să nu obtureze vizibilitatea centrului istoric dinspre Dealul Ciuperca.

Transformarea pe mai departe a străzii, către colțul cu strada Republicii, a făcut obiectul mai multor propuneri, prezentate publicului în cadrul unei expoziții la începutul anului 1978. A fost propusă retrasarea arterei, alinierea sa la strada

[174] *Ibidem*, anul XXIX, nr. 40, 17 februarie 1974, p. 1-2

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Republicii, dezafectarea tuturor clădirilor vechi din zonă, exceptând policlinica, iar apoi mobilarea cu blocuri cu șapte până la 14 etaje, unele cu magazine pe parter și etajul I. Detaliul de sistematizare a fost aprobat de către C.P.J. prin Decizia nr. 394/1976[175], urmând ca prin Decizia nr. 277/1977 să fie aprobată organizarea unui concurs de proiectare[176]. În acel moment se aflau în toi lucrările de dublare a liniei de tramvai, mutată de pe strada Republicii, respectiv de amenajare a pasajului pietonal din fața magazinului universal Crișul[177].

Concursul de proiectare a fost câștigat de o echipă de arhitecți ai Institutului de Proiectări Județean Bihor, în frunte cu Horia Goga[178]. Punerea în aplicare a proiectului s-a făcut în urma apariției Decretului de expropriere nr. 137/28 mai 1981. Prin prevederile sale, mai multe construcții, însumând o suprafață de 1770,06 m², precum și terenuri de 2132 m², au fost trecute în sarcina statului, locul lor fiind luat de 202 apartamente[179]. Din total, 133 de locuințe au fost predate în anul 1984[180], iar în 1986 a fost deschis, la parterul unui bloc, unul din cele mai mari magazine alimentare cu autoservire din oraș[181]. Blocurile M2, M3 și M10 de pe strada gen. Magheru au fost predate în anul 1983[182].

În adaos față de locuințele construite în acei ani, prin Decretul nr. 401/5 decembrie 1986 a fost expropriată o casă, cu o suprafață construită de 258,86 m², respectiv teren de 333 m², ocupată de două familii. Deși casa a fost demolată, în locul său nu a mai fost ridicat blocul-plombă cu șapte etaje și 22 de apartamente, propus între blocurile 38 și 44[183].

---

175 A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii și dispoziții 301-566, 1976, f. 154

176 *Ibidem*, dosar Decizii nr. 206-401, 1977, f. 202-210

177 *Crișana*, Oradea, anul XXXII, nr. 299, 18 decembrie 1977, p. 2

178 *Arhitectura*, anul XXIX, nr. 1(188), 1981, p. 69

179 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 328, file nenumerotate

180 *Crișana*, Oradea, anul XXXVII, nr. 10894, 16 martie 1982, p. 1; *Ibidem*, anul XXXIX, nr. 11499, 26 februarie 1984, p. 1, 3

181 *Ibidem*, anul XLI, nr. 12119, 2 martie 1986, p. 2

182 A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1983, vol. 8, f. 5

183 Idem, *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 223, file nenumerotate; Documentația tehnică pentru imobil a fost aprobată de C.P.J. prin Decizia nr. 492/1985: A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 429-607, 1985, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

1986: blocurile de pe bulevardul Magheru erau predate noilor locatari (sursa: *Crișana*)

***

În **zona Spitalului Județean**, autoritățile locale și I.P.J. au propus și conceput un ansamblu de blocuri cu 192 de apartamente, în special pentru medici. Studiul de amplasament a fost aprobat de Consiliul Popular al Județului Bihor prin Decizia nr. 486/1985[184], demolările fiind posibile în urma aprobării de către Consiliul de Stat a Decretului nr. 414/1986. Pentru construirea ansamblului, 22 de imobile de locuit (din care 12 construite din cărămidă) și anexe, cu o suprafață totală de 2502,43 m² și calitate satisfăcătoare, situate pe străzile Spitalului (Louis Pasteur) și Gheorghe Doja au fost demolate. Casele erau locuite de 24 de familii (58 de persoane), iar din cei 71 de proprietari și coproprietari, doar 7 au fost de acord cu exproprierea. La suprafața construită s-a adăugat preluarea a 6979 m² de teren (curți)[185].

Familiilor afectate de sistematizarea zonei din fața Spitalului Județean le-au fost repartizate apartamente în zona străzii Karl Marx (Menumorut), în baza Deciziei nr. 1327/1986 a C.P.M.[186]. Clădirea principală a spitalului și policlinica au fost date în folosință în anul 1984, după un șantier de circa șapte ani, timp în care a fost necesară consolidarea terenului. Complexul medical a fost construit acolo „ca să fie mai la distanță de oraș, într-o zonă mai liniștită. S-a făcut fundația pe o rețea

---

184 A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 429-607, 1985, file nenumerotate

185 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 263, file nenumerotate; Idem, dosar 264, f. 8-41; *Ibidem*, dosar 265, file nenumerotate

186 Idem, *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1986, vol. 17, filă nenumerotată

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

de piloni de beton de 20 m care se plantau în pământ, legate prin centuri și pe ele s-a ridicat apoi clădirea”[187].

Clădirea principală a Spitalului Județean a fost dată în folosință în 1984 (foto: T.A.G.C.M.)

***

Problema sistematizării **străzii Decebal**, între artera Leotin Sălăjan (Calea Aradului) și Podul Decebal, s-a pus în jurul anului 1980. Din discuțiile cu persoane care fie au locuit în zonă, fie au auzit detalii, reiese că sistematizarea cartierului aflat peste drum de întreprinderea Înfrățirea s-ar fi făcut ca urmare a dorinței lui N. Ceaușescu de a avea o zonă nouă lângă unitatea economică pe care o vizita la fiecare deplasare în Oradea.

Prin Decretul Consiliului de Stat nr. 289/19 septembrie 1985 au fost expropriate și apoi demolate 64 de clădiri de locuit, dar și imobile aparținând Întreprinderii de producție și prestări servicii Oradea, respectiv Federației Comunităților Evreiești. Clădirile erau construite între anii 1872 și 1958. Din numărul total al caselor, 60 erau construite din cărămidă, iar patru din chirpici, majoritatea prezentându-se într-o stare de întreținere satisfăcătoare. Proiectul de sistematizare a zonei cuprinse între străzile Decebal – Tudor Vladimirescu – Tuberozelor, până la Întreprinderea Solidaritatea, a fost aprobat de C.P.J. prin Decizia nr. 568/1984[188] și a presupus strămutarea a 114 familii compuse din 350 de persoane și scoaterea din circuitul agricol a 9401 m^2 de teren din curțile caselor

[187] Interviu cu M.Ț., inginer la T.C.L.O./T.A.G.C.M., Oradea, 16 aprilie 2018
[188] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 242-658, 1984, filă nenumerotată

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

(suprafață compensată în mod anticipat). Din totalul celor 178 de proprietari și coproprietari de imobile, 86 au fost de acord cu demolarea. Deși programate să fie și ele demolate, casele aflate între strada Decebal și strada William Shakespeare nu au mai fost puse jos, ele urmând să fie prevăzute într-un detaliu de sistematizare din anul 1988, însă neaplicat. În locul caselor, în perioada 1985-1989 au fost construite 776 de apartamente, în blocuri cu patru etaje (467 de unități), respectiv cu opt etaje (309 unități), detaliul de sistematizare prevăzând inclusiv lărgirea străzii Decebal, ce avea deja linie de tramvai cu dublu sens, și trecerea sa în categoria I de circulație[189].

„Casa noastră era pe strada Tuberozelor 1, pe colț. (…) Nu era mare, avea trei camere, era din cărămidă, de vreo 20 de ani. Nu era tencuită. (…) Era o stradă destul de lată, jucam fotbal de dimineața până seara acolo, era o stradă destul de lată. Trei case au fost demolate (pe strada menționată – n.n.), ele nu erau dărăpănate, erau bune. Acolo au fost și case mai rele și case naționalizate. Aveam apă caldă, apă rece. Curentul nu prea se lua, că eram legați de Înfrățirea, iar ei nu prea opreau. (…) Aici mai erau o piață și un părculeț”[190].

Locatarii din zona străzilor Decebal – Tudor Vladimirescu au fost strămutați până în 31 decembrie 1985, timp în care erau demolate imobilele existente și eliberat amplasamentul noilor blocuri[191]. Înainte de sistematizarea zonei, „am primit o înștiințare că [locuința] va fi demolată, am primit scrisoarea prin poștă. Dar se zvonise dinainte, vorbeau vecinii că va veni (sistematizarea – n.n.). La scurt timp, au venit inginerii să măsoare, apoi lucrurile s-au precipitat, demolările au început pe strada Roșiorilor. Ne-au dat trei variante (de apartamente – n.n.), dar am ales un B, pe Decebal. Ne oferiseră (apartament – n.n.) în Nufărul I, dar era plin de mucegai, toți pereții erau negri și parchetul era umflat de la o inundație, nu exista nicio îmbunătățire… Apartamentul era vechi, plecase cineva de acolo. (…) Am primit despăgubire vreo 80.000 de lei, maxim cât se dădea, dar casa valora mult mai mult. Nu puteai să faci nimic, că te strivea imediat (…) Vreo două săptămâni am avut la dispoziție ca să ne mutăm. Noi am rămas între ultimii, că apartamentul nu era gata… Nici lift n-am avut timp de un an de zile, iar parchetul l-am primit grămadă și *na, puneți-l voi*. (…) Față de confortul de la care ne-am mutat a fost un șoc. Noi am fost primii care s-au mutat (în bloc – n.n.). În jur era șantier, pe [strada] Doina se lucra și noaptea, la lumina farurilor. Era mare zarvă… Mutarea s-a făcut cu căruța. Aveam mobilă d-aia veche din lemn masiv. (…) La câteva zile după ce am plecat, au și venit cu macarale, avea una suspendată o bilă. Demola de zburau cărămizile…[192]”

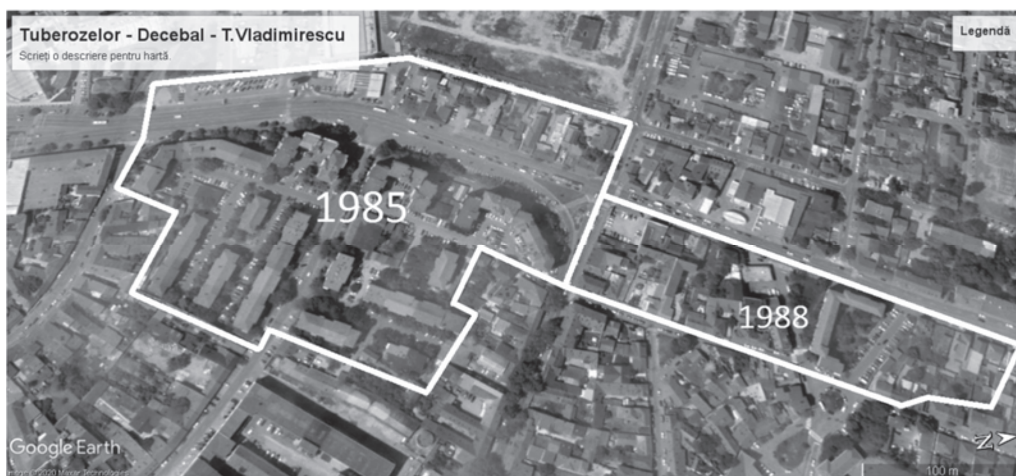
[189] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 212, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 213, file nenumerotate; Idem, dosar 216, f. 2-49

[190] Interviu cu G.N., Oradea, 17 aprilie 2018

[191] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 6/1985, f. 47

[192] Interviu cu G.N., Oradea, 17 aprilie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Aria de aplicare a Detaliului de sistematizare Tuberozelor-Decebal (1985) și zona propusă pentru sistematizare în 1990, între B-dul Decebal și str. Roșiorilor, printr-un Detaliu din 1988

***

O altă arteră de legătură este **bulevardul Dimitrie Cantemir**, apărut între cartierele Nufărul I și II și noul centru politico-administrativ. Primul proiect rezidențial de pe această arteră a fost încheiat în anii ´60, când au fost ridicate imobilele cu patru etaje tip C, un complex comercial și o școală, între strada Beiușului, Pârâul Peța și strada Bistriței, pe câteva terenuri libere.

În 1969, primele blocuri din zona Cantemir erau, încă, încojurate de case (sursa: *Bihorul în imagini* 1969)

Primul proiect de sistematizare a străzii, în sensul legal al termenului din anii ´70, s-a făcut în urma aprobării, prin Decizia nr. 344/1976 a C.P.J., a Detaliului

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

de sistematizare revizuit[193], respectiv de către Consiliul de Stat, a Decretului de expropriere nr. 135/1977. Au fost demolate 17 case între străzile Cantemir și Cicero, în suprafață totală construită de 1461 m^2, locuite de 43 de persoane. Locuințele aveau o durată de funcționare expirată, fiind ridicate în 1915-1916 și 1960 și prezentându-se în stare rea și mediocră. Totuși nici un proprietar nu a acceptat demolarea în primă fază, pe motivul investițiilor făcute în supraetajarea caselor. Prin Convenții, proprietarilor le-au fost repartizate apartamente în blocul de pe strada Porțile de Fier (Roman Ciorogariu) nr. 1 și în cartierele Nufărul și Zona de Vest[194]. În locul caselor a fost construit un bloc de locuințe cu șapte tronsoane. Aflată în toi în anul 1977, execuția a durat mai mult decât în mod obișnuit din cauza lipsei unor materiale de construcții și a forței de muncă[195].

Blocul A1-A7 de pe bulevardul Cantemir – strada Cicero, la începutul anilor ’80
(sursa: Nistor Ciordaș, *Bihorean în vâltoarea timpului*, vol. III)

Sistematizarea laturii vestice a bulevardului Dimitrie Cantemir, între străzile Arieșului, Anatole France și Lugojului, s-a făcut în anii 1988-1989, în baza Detaliului de sistematizare „Cantemir I” aprobată de C.P.J. prin Decizia nr. 8/1982, cuprinzând un total de 504 apartamente (373 în blocuri cu patru etaje și 131 în blocuri cu șase-opt etaje). Exproprierea imobilelor s-a făcut în baza Decretului nr.

---

193 A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii și dispoziții 301-566, 1976, f. 60-60v.

194 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 225, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 227, f. 27, 74-82 și nenumerotate

195 *Crișana*, Oradea, anul XXXIII, nr. 9, 12 ianuarie 1978, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

183/31 mai 1986, fiind vorba despre 9122,7 m^2 de construcții și 17.200 m^2 de teren, adică un număr de 52 de case și curțile aferente, la care s-a adăugat un imobil (casă de rugăciune) aparținând Bisericii reformate. A fost necesară strămutarea a 70 de familii, cu 215 persoane. Majoritatea acestor case erau construite în anul 1945, din cărămidă, fiind într-o stare fizică bună, având instalații sanitare complete[196].

Zona de aplicare a Detaliului de Sistematizare „Cantemir I"

Terenul pe care a fost dezvoltat ansamblul „Cantemir I" are o istorie interesantă, fiind ocupat de un cartier de case (numit „Orașul Stelelor"[197]) și de un cimitir, subsolul păstrând mărturii ale reliefului trecut: „suntem pe un teren foarte bun, bine consolidat, în care s-au descoperit bușteni din prima glaciațiune și unde ne-a rămas balastul vechii albii a Crișului Repede", arăta, pentru cititorii *Crișanei*, șeful de șantier al lucrării, Tiberiu Bunta[198].

Neoficial, la nivelul administrației locale se discuta, pe la finalul anilor ´80, ca zona de blocuri de la marginea bulevardului Cantemir să se extindă, în perspectivă, către cartierul Dorobanților. Acolo deja exista o zonă de blocuri, ridicată, într-o primă etapă, la începutul anilor ´70. Alcătuit din imobile cu patru etaje, școală și grădiniță, ansamblul dintre actualele străzi Feldioarei și Ronald Reagan a fost predat în 1973-1974. Cea de-a doua etapă fusese declanșată în 1977, în urma Deciziei C.P.J. Bihor nr. 234/17 aprilie 1978, zona fiind completată cu câteva noi blocuri[199].

---

196 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 35, file nenumerotate

197 În anul 1450, astronomul Georg von Peuerbach, după ce a construit un observator astronomic în Cetatea Oradiei, a stabilit meridianul zero al lumii cu punct de pornire din cartierul „Steaua". Meridianul 0 a străbătut Oradea timp de două secole.

198 *Crișana*, Oradea, anul XLIII, nr. 12751, 18 martie 1988, p. 1

199 *Ibidem*, anul XXXV, nr. 10350, 13 iunie 1980, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Se construiau blocurile de pe bulevardul D. Cantemir (1988) (sursa: *Fáklya*)

***

O altă zonă de locuințe colective a fost ridicată între străzile **Dragoș Vodă** – Barierei – Calea Clujului, proiect de sistematizare aprobat de C.P.J. prin Decizia nr. 6/1986[200]. Conform Decretului de expropriere nr. 297/7 decembrie 1987 și a documentelor aferente, între cele două străzi, până la limita Căii Clujului, au fost demolate 93 locuințe, în suprafață totală construită de 10.597,85 m², totodată preluându-se terenuri în suprafață de 27.474 m². Străzile interioare – Cerbului, Semnului și Fluviului – au fost reconfigurate. Majoritatea caselor existente aici (58%) erau construite din chirpici, iar restul din cărămidă, având, în bună parte, un grad satisfăcător de întreținere. În principiu, ele nu dispuneau de instalații sanitare, toate fiind încălzite cu ajutorul sobelor.

Cele 93 de case, construite în perioada interbelică și până în 1970, erau ocupate de 93 de familii, adică 308 persoane, iar din cei 185 de proprietari și coproprietari, doar 30 și-au dat consimțământul în vederea demolării. „Majoritatea caselor de acolo nu fuseseră construite cu autorizație, însă noi (Consiliul Popular municipal – n.n.) am riscat și le-am dat apartamente celor expropriați”[201], deși nu aveau dreptul să le primească. Conform detaliului de sistematizare realizat de I.P.J. și avizat de C.P.J. Bihor prin Decizia nr. 154/1987, pe amplasamentul eliberat

[200] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 1-120, 1986, file nenumerotate

[201] Interviu cu Ionel Ungur, vicepreședinte al Consiliului Popular al Municipiului Oradea în 1986-1987 – Oradea, 2 mai 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

de sarcini a fost propusă ridicarea a 732 de apartamente, în blocuri cu patru (190 de unități) și opt etaje (542 de unități)[202], însă nu toate au fost construite.

Zona de aplicare a Detaliului de Sistematizare „Dragoș-Vodă", etapele I și II

1989: se construiau primele blocuri înalte din zona Dragoș-Vodă (sursa: *Crișana*)

202 A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 229, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 231, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 232, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 297, file nenumerotate

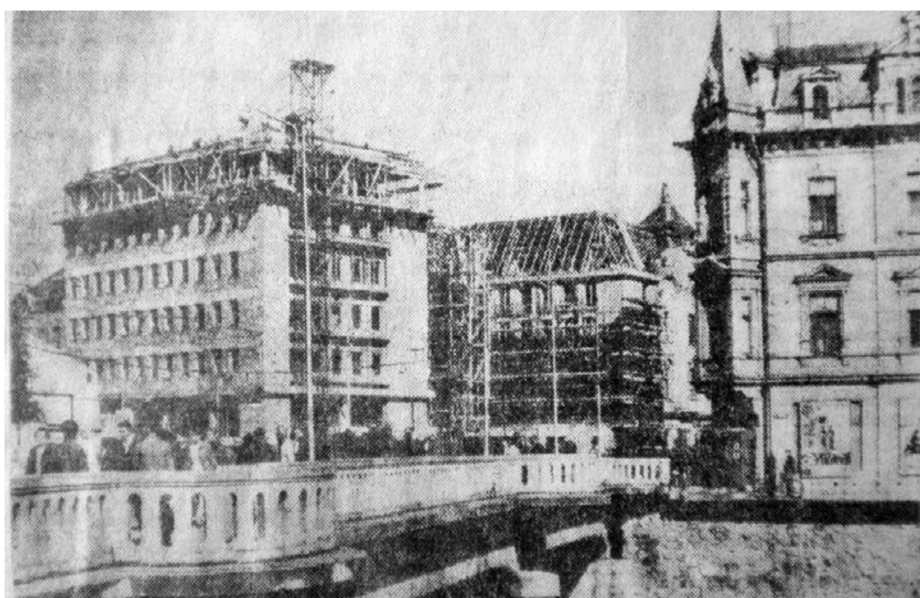
https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

8. Proiecte de sistematizare în zona centrală

Centrul istoric al Oradiei nu a fost martorul unor demolări și sistematizări semnificative. Cea mai mare parte a fondului construit existent înaintea celui de-al Doilea Război Mondial a fost păstrat, în parte restaurat, cu mici excepții.

Clădirile noi sunt plombe construite pe mai multe străzi, clădiri industriale, rezidențiale, comerciale și de servicii. În mai multe etape, desfășurate din prima jumătate a anilor ′50 și până la începutul anilor ′70, a fost construită Fabrica de Confecții de pe străzile Independenței – Vasile Alecsandri. Corpurile aflate pe strada Independenței au două etaje și închid vechiul front, fiind construite în 1955 și 1966. Către strada Alecsandri există un corp de clădire mai mare, cu trei etaje înalte, ridicat în 1970.

În apropierea Primăriei, în, pe-atunci, Piața Republicii (Piața Regele Ferdinand I), nr. 2, a fost construită Casa de Modă Venus. Clădirea a fost ridicată în anul 1967 pe locul alteia cu un etaj și a unei case parter. Complexul cuprindea atât partea rezervată Casei de Modă - un imobil cu cinematograf pe parter și cinci etaje înalte, cât și o altă parte, de apartamente, cu parter și patru etaje.

1968: noua Casă de Modă Venus, în construcție (sursa: *Crișana*)

O altă clădire importantă, situată tot către malul Crișului și construită în aceeași perioadă, este Hotelul Dacia (Continental). Șantierul a demarat în 1967, iar inaugurarea hotelului a avut loc în 5 iunie 1970.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Hotelul Dacia, într-o carte poștală emisă în anii '70

Între clădirile comerciale construite în Oradea în perioada comunistă, cea mai mare este Magazinul Universal Crișul. Inaugurat în anul 1979, cu o suprafață de vânzare de 12.370 m^2, complexul a fost conceput ca o clădire-unicat cu șase nivele, pe amplasamentul unor case aflate în intersecția străzii Republicii cu Brașovului și Castanilor (Nicolae Jiga). Parterul a fost destinat vânzării produselor alimentare și nealimentare – artizanat, parfumerie, mercerie, pasmanterie, electrocasnice. Pe primul etaj se comercializau articole pentru copii, de la îmbrăcăminte și încălțăminte, la jucării, triciclete și cărucioare, fiind amenajat inclusiv un *Baby-Bar*. Etajele doi și trei au fost destinate vânzării confecțiilor, a țesăturilor, încălțămintei, produselor de marochinărie și a decorațiunilor. Ultimul etaj a fost conceput pentru vânzarea articolelor de menaj și sportive, a electronicelor și aparatelor de iluminat. O noutate absolută pentru orădeni a fost accesul pe etaje cu ajutorul scărilor rulante[203].

Mai multe clădiri-plombă au fost construite pe strada Republicii, între intersecția cu strada Iosif Vulcan și cea cu strada Gheorghe Dima: imobile de locuințe (strada Republicii nr. 16 și 25-27), o întreprindere și o clădire comercială (complexul Mercur). Complexul comercial a fost inaugurat în anul 1981, desfășurat pe o suprafață de 4000 m^2[204].

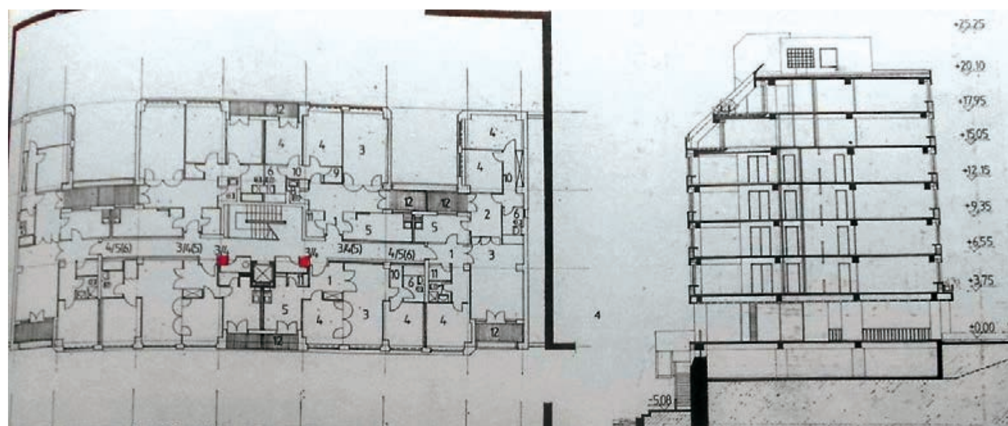
[203] *Crișana*, Oradea, anul XXXIV, nr. 10002, 28 aprilie 1979, p. 3
[204] *Ibidem*, anul XXXVI, nr. 10602, 5 aprilie 1981, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Complexul Mercur în jumătatea anilor 1980. În spatele său a fost construit, concomitent, un bloc cu 57de apartamente (foto: T.A.G.C.M.)

În zona Parcului Traian, în anii 1977-1978 au fost construite două blocuri-plombă, la numerele 4/A și 11. Alte blocuri-plombă au fost edificate pe strada Leontin Sălăjan (Primăriei nr. 4), Gheorghe Dima nr. 2, George Enescu nr. 19 și pe malul stâng al Crișului Repede, între pasarela pietonală și Sinagoga neologă Zion (arh. Horia Goga). În finalul anilor ´80, T.C.I. a ridicat un imobil cu 54 de locuințe pentru vânzare la răscrucea străzilor Principatele Unite și Tudor Vladimirescu. Finalizarea sa, programată pentru anul 1989, a fost amânată mult după anul 1990. Toate aceste clădiri au luat locul unor case parter, fără importanță istorică.

Bloc-plombă pe malul Crișului – plan de nivel și secțiune transversală
(sursa: *Arhitectura*, anul XXX, nr. 5(198), 1982, p. 29)

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Blocul-plombă de pe malul stâng al Crișului, în 1980, în timpul construcției (sursa: *Arhitectura*)

Cel mai important proiect de sistematizare derulat în zona centrală a fost centrul politico-administrativ, „conceput în ideea formulată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu ocazia vizitei făcute în județul nostru"[205].

Pentru amplasarea centrului politic au fost studiate mai multe variante, una fiind Șoseaua 6 Martie (bulevardul Dacia), în intersecția cu bulevardul Decebal, colțul nord-estic. Prin detaliile de sistematizare realizate în special în jurul anului 1984, locul avea prevăzut un imobil mixt, unicat, dotat cu spații de expoziție și care ar fi putut găzdui instituții[206].

Amplasarea centrului politic între Cetate și Parcul 23 August (1 Decembrie) a fost luată în calcul după ce un mai vechi proiect de transformare a zonei a fost abandonat. Publicat în revista *Arhitectura* în anul 1973, planul prevedea crearea unei legături pietonale și de agrement cu prelungire peste Crișul Repede până Parcul Muncitorilor (I.C. Brătianu). Astfel, zona ocupată atunci de câteva case parter și etaj, inclusiv vechea autogară, ar fi devenit în mare parte parc. Legătura rutieră pe axele nord-sud, respectiv est-vest s-ar fi realizat printr-o intersecție denivelată. Proiectul întocmit de arh. Alexandru Moisi prevedea amenajarea de

---

205 *Ibidem*, nr. 10714, 15 august 1981, p. 2

206 Interviu cu H.G., arhitect al Institutului de Proiectări Județean între 1974-1989. Oradea, 21 august 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

alei pietonale în șanțul Cetății, respectiv extinderea către aceasta a parcului din vecinătate. De asemenea, Calea Clujului urma să fie remodelată, în sensul demolării tuturor clădirilor de pe cele două laturi și mobilării cu blocuri de apartamente pe partea nordică și lăsarea liberă a celei sudice[207].

În aceeași zonă, în anul 1972 fusese inaugurată clădirea Casei de Cultură a Sindicatelor, proiect al echipei de arhitecți condusă de arh. Ioan Regman. Imobilul având o sală de spectacole cu o capacitate de 800 de locuri, cap de perspectivă a străzii Vasile Alecsandri, atrage atenția prin finisajele de fațadă realizate prin tehnica mozaicului[208].

Carte poștală: Casa de Cultură a Sindicatelor în jumătatea anilor ’70

Detaliul de sistematizare a centrului politico-administrativ a fost aprobat de Consiliul de Stat prin Decretul nr. 424 din 8 decembrie 1979[209]. Proiectul a fost prezentat în presa locală și în cadrul unei expoziții în Muzeul Țării Crișurilor[210]. Într-un interviu acordat ziarului *Crișana*, Nicolae Fântână, atunci prim-vicepreședinte al Comitetului Executiv al C.P.J. Bihor, arăta motivele pentru care s-a optat pentru construirea unui nou „centru de oraș”: „în primul rând, Oradea nu are un centru politico-administrativ bine conturat ci, mai degrabă, o zonă centrală în care sunt dispersate o serie de instituții de interes local și județean. (…) Clădirile cele mai reprezentative din această zonă s-au construit în jurul anilor

[207] *Arhitectura*, București, anul XXI, 1973, nr. 3(142), p. 12

[208] *Ibidem*, p. 11

[209] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 221, filă nenumerotată

[210] *Crișana*, Oradea, anul XXXIV, nr. 10073, 21 iulie 1979, p. 2

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

1900-1910, când Oradea avea circa 60.000 de locuitori, când mijloacele de transport auto erau o curiozitate, iar activitatea economico-socială a județului și municipiului nu reprezenta decât câteva procente din cea de azi”[211].

În proiectul noului centru politic au fost antrenați atât arhitecții Institutului de Proiectări Județean Bihor, cât și cei ai Institutului de arhitectură „Ion Mincu” din București, varianta finală aparținând echipei din Oradea. Prin urmare, I.P.J. (șeful proiectului a fost arh. Viorica Zărnescu) a propus șapte variante, cea finală fiind apoi realizată sub formă de machetă și prezentată în București soților Ceaușescu. Proiectul, realizat în anul 1979, prevedea mobilarea zonei dintre Parcul 23 August (Parcul 1 Decembrie) și Cetate, până la malul Crișului Repede și până pe strada Sucevei, cu mai multe tipuri de clădiri.

Conform proiectului, amplasamentul avea să cuprindă atât blocuri de locuințe cu regim mare de înălțime, cât și clădiri administrative și social-culturale. Astfel, Casa de Cultură a Sindicatelor urma să fie extinsă cu un nou corp, destinat activităților expoziționale, iar peste drum de acesta urma să fie amplasat Monumentul Independenței. Partea dintre monument și intrarea către poarta de vest a Cetății avea să rămână liberă, însă „Institutul de arhitectură din București a propus mutarea sediului politico-administrativ în fața Cetății. (…) Pe Ceaușescu l-a deranjat Cetatea. (…) Astfel, dintre varianta lui Romeo Belea și a mea (…) s-a avizat varianta mea, cu acea ruptură pentru sediul de județ”[212]. Palatul Administrativ urma să găzduiască Consiliul Popular al Județului Bihor.

Circulația pietonală urma să se desfășoare pe un platou amenajat în jurul Monumentului Independenței, legătura cu Aleea Ștrandului, aflată pe cealaltă parte a Crișului făcându-se peste un pod pietonal nou, în amonte de cel rutier, existent. Totodată, Liceul „Emanuil Gojdu” avea să fie extins cu o aripă nouă, iar piața agroalimentară aflată între străzile Sucevei și Mihail Kogălniceau a fost propusă pentru mutare în locul depoului de tramvaie, atunci funcțional. „Centrul civic” mai avea să fie completat cu un hotel și un cinematograf, unele variante propunând construirea unui pasaj subteran pentru circulația tramvaiului 2 pe relația strada Independenței – Calea Clujului sau amplasarea unor turnuri de locuințe în dreapta și în stânga Casei de Cultură a Sindicatelor.

Arhitectural, a fost propusă armonizarea noilor clădiri cu cele din apropiere, păstrate. „Ele vor avea o arhitectură modernă, cu unele jocuri de volume pe verticală și orizontală și cu preluarea unor elemente de la construcțiile vechi, care să facă legătura sau să amintească de zona veche în care este amplasat noul centru”, explica Nistor Ciordaș într-un interviu din 1979[213].

---

[211] Idem, nr. 10063, 10 iulie 1979, p. 2

[212] Interviu cu Viorica Zărnescu, șef atelier sistematizare al Institutului de Proiectare Județean între 1967-1980 și arhitect-șef al Oradiei între 1980-1989. Oradea, iulie 2016

[213] *Crișana*, Oradea, anul XXXIV, nr. 10063, 10 iulie 1979, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Macheta centrului politico-administrativ, realizată în 1979 (sursa: arhiva arh. Viorica Zărnescu)

Prima piesă a „centrului civic” a fost Monumentul Independenței. Proiectul său a fost aprobat în anul 1976, când au fost propuse patru variante de amplasare: Piața Victoriei (Piața Unirii), în centrul său sau lângă colțul străzii Independenței, proximitatea cetății sau în fața Colegiului Național „Emanuil Gojdu”, au fost demolate mai multe imobile[214].

În ce privește blocurile de locuințe, deja exista ansamblul cunoscut drept „Cvartalul 23 August”, dar și blocul cu nouă etaje de pe strada Piața Cetății, ridicat în anul 1973, pe un teren expropriat în baza Decretului nr. 516/20 decembrie 1972[215].

Blocurile aflate între intrarea pe poarta de vest a Cetății și Casa de Cultură a Sindicatelor au fost construite în urma demolării mai multor imobile, între care locuințe, autogara și o proprietate a Federației Comunităților Evreiești (Mozaice) din Republica Socialistă România. Prin Decretul de expropriere nr. 165/23 iunie 1981, au fost răscumpărate clădiri în suprafață totală construită de 948,75 m^2 și terenuri în suprafață de 1265,8 m^2, astfel dispărând străzile Heinrich Heine și Iancu de Hunedoara, ultima intrând direct în poarta de vest a Cetății. Aspectul zonei și procesul mutării este descris de către cei care au locuit acolo: „Am locuit pe Calea Clujului 1, acolo era o bifurcație de tramvai, [o linie] mergea prin fața clădirii către Calea Clujului și gara de est. Ai ieșit din poartă, era trotuarul pentru

[214] A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 9/1976, f. 222v.

[215] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 241, file nenumerotate; *Crișana*, Oradea, anul XXVIII, nr. 193, 16 august 1973, p. 1; *Ibidem*, anul XXIX, nr. 20, 25 ianuarie 1974, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

oameni și imediat șina de tramvai”. Tot acolo „erau magazine, cofetărie, era o stradă mică, iar în colț era o sinagogă mică, pe strada Heinrich Heine. Era și o cârciumă acolo, Azuga. (…) Clădirea în care locuiam era cu pereți de 60-70 cm grosime, din cărămidă, urcai la etaj și era o balustradă (hol exterior către apartamente – n.n.), bucătăria era către curte, iar camerele către stradă. (…) [În clădire] erau între 12 și 14 locuințe, era confort”[216].

În ce privește despăgubirea și strămutarea, intervievatul arată că „acolo, jumătate eram particulari (…) Altfel a fost tratat cine era particular și altfel cine nu – s-au făcut forme pentru achitare (achitarea despăgubirii – n.n.), dar nu a fost achitat. Am fost demolați în vara lui 1981”. Pentru mutare „am avut foarte puțin timp la dispoziție. A fost tăiat curentul și apa, însă aici, unde am primit (apartament – n.n.), nu era încă nici curent, nici apă. (…) Ni s-au oferit variante (de apartamente – n.n.), am ales un R (pe strada Lacu Roșu – n.n.). Noi eram trei și am pretins și am primit trei camere. Însă n-am primit niciun fel de despăgubire. Ca să aducem mobila am primit mașini”. De vreo formă de împotrivire în fața demolării, mai ales în zona viitorului centru politico-administrativ, nu putea fi vorba. „Nu puteai să-i contrazici. Era hotărâre că se demolează, trei săptămâni am avut ca să plecăm. (…) Toată lumea zicea la fel, că-i un fel de jaf, că [procesul] era contra populației. (…) Un vecin, atunci când se muta (în apartament – n.n.), a făcut infarct. Așa de supărat era din cauza mutării. Și părinții mei au suportat foarte greu, că aveau o boiangerie și le-a fost luată”[217].

În locul imobilelor demolate au fost construite blocuri cu un total de 258 de apartamente[218], din care la 202 a început execuția în 1981[219]. Din acestea, blocurile A5 și A6 au fost predate în anul 1984[220], iar apoi A1-A4 și A7-A10. Șantierul s-a oprit după aceea, iar până în 1989 s-au făcut doar amenajări. „După construirea blocurilor din centrul civic, s-au plantat arbori, dar când ne-am apucat de lucru a trebuit să aducem excavatorul, pentru că pământul era plin de moloz de la demolări”[221].

---

[216] Interviu cu D.I., Oradea, 13 aprilie 2018

[217] *Ibidem*

[218] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 239, file nenumerotate

[219] *Crișana*, Oradea, anul XXXVI, nr. 10527, 8 ianuarie 1981, p. 1

[220] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1983, vol. 8, f. 5; *Crișana*, Oradea, anul XXXVIII, nr. 11255, 15 mai 1983, p. 3; *Ibidem*, anul XXXIX, nr. 11499, 26 februarie 1984, p. 1

[221] Interviu cu D.S., arhitect în cadrul Institutului de Proiectări Județean între 1977 și 1989 – Oradea, 20 octombrie 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

1989-1990: centrul civic, varianta „finală” (foto: T.A.G.C.M.)

În jumătatea anilor ’80 conducerea județeană a P.C.R. avea în vedere o vizită de lucru prezidențială în Oradea. „Ideea a fost ca, pe când vine Ceaușescu, să terminăm blocurile din față, să le terminăm fațadele, deși nu aveau geamuri. Au adus echipe de la București cu mașini speciale pentru finisat fațadele și a ieșit totul pătat. După două săptămâni au mutat traseul, am pus sticla, să nu se vadă înăuntru, am pus travertin, tot. Dar apoi au schimbat din nou traseul (s-a revenit la varianta inițială, cu trecerea coloanei prin centrul civic – n.n.) și au trebuit date în folosință magazinele. Am cerut compactoare, să putem termina trotuarele. (…) I-am cerut sprijin lui Ciordaș (Nistor Ciordaș, prim-vice președinte al Consiliului Popular Județean – n.n.) și după o oră au venit patru cilindri și am putut termina tot”[222]. Vizita a avut loc abia pe 10-11 iunie 1987.

Un an mai târziu, în 1988, la nivelul Comitetului Județean de partid a fost ridicată problema unei noi vizite prezidențiale, în cadrul căreia N. Ceaușescu ar fi dorit să vadă o expoziție internațională de produse în spațiile comerciale de la parterul și etajul întâi al blocului aflat în dreapta Monumentului Independenței. Însă la ceva timp după demararea lucrărilor de amenajare, s-a renunțat la idee[223].

Lucrările la etapa a doua a „centrului civic” au început, sub aspect birocratic, în anul 1985, prin adoptarea, de către Comitetul Executiv al C.P.J. Bihor a Decizei nr. 442/1985, respectiv emiterea Decretului de expropriere nr. 261, prin care se propunea modificarea proiectului, în sensul suplimentării numărului de

---

[222] Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier T.C.L.O./T.A.G.C.M. – Oradea, 12 ianuarie 2018
[223] *Ibidem*

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

apartamente. Modificarea survenea, conform Expunerii de motive anexate Decretului, în urma vizitei de lucru a lui Nicolae Ceaușescu în Oradea în anul 1982 – atunci s-a indicat „constituirea unor colective de specialiști care să restudieze și să facă propuneri privind îmbunătățirea detaliului de sistematizare”. Prin urmare, au fost demolate locuințe aflate pe strada Piața Cetății, dar și clădirile aparținând pieței agroalimentare și Comunității evreiești din Oradea. În total, în zonă au fost expropriate 20 de clădiri, iar 24 de familii, compuse din 61 de persoane, au fost strămutate. Atât în zona fostei piețe, cât și pe strada Kogălniceanu, prin efectele proiectului de sistematizare, a fost desființată linia de tramvai pe o lungime de circa un kilometru. În locul imobilelor dezafectate urmau să fie construite 402 apartamente, în blocuri cu 5-8 și 9-10 etaje. Din acestea, în 1988 a fost construit doar cel din colțul străzilor Dimitrie Cantemir și Gheorghe Costa-Foru, în locul unor case ridicate în anul 1892[224]. Modernizarea și amenajarea intersecției din „centrul civic” s-a realizat în anul 1989[225], tot atunci lucrându-se la construirea unei cafenele în curtea blocurilor A1-A4, niciodată finalizată, însă[226].

După mai multe amânări, lucrările la celelalte imobile ale centrului politic aveau să debuteze în anul 1990, fiind prevăzută reamplasarea pieței agroalimentare în fostul depou de tramvaie, pentru a se face loc unui bloc de locuințe cu magazine la parter. Piața ar fi fost amenajată provizoriu, „cu un strat de asfalt, instalații de apă, inclusiv folosirea acelei clădiri pentru dormitoare necesare celor ce vin în piață”[227].

Fără vreo legătură cu demolările, reabilitarea clădirilor din centrul istoric a fost făcută în baza unui program al C.P.M., realizat împreună cu I.J.G.C.L.. În 1978, șeful proiectului de pietonalizare a străzii Republicii, arhitectul Szabó Arnold, cerea C.P.M. ca lucrările să fie făcute cu materiale durabile, chiar dacă numărul clădirilor reabilitate ar fi fost mai mic[228]. În general, au fost executate lucrări de restaurare a unor imobile din strada Republicii, Piața Republicii (Piața Regele Ferdinand), strada Libertății și strada Porțile de Fier (Roman Ciorogariu), prin aplicarea unui „colorit adecvat”[229]. Proiectele de restaurare a imobilelor din centrul istoric erau urmărite de Sectorul de arhitectură, sistematizare, control,

---

[224] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 221, file nenumerotate;*Ibidem*, dosar 222, file nenumerotate;*Crișana*,Oradea,anul XLIV, nr.13044, 25 februarie 1989, p. 3

[225] *Ibidem*, nr. 13185, 10 august 1989, p. 3

[226] *Ibidem*, anul XLIII, nr. 12834, 23 iunie 1988, p. 2

[227] A.N.–S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dosar 8/1989, filă nenumerotată

[228] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 3/1978, vol. 11, f.3

[229] *Ibidem*, dosar 3/1978, vol. 17, f. 18

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

disciplină în construcții a C.P.M., în baza Deciziei 748/1980 adoptată de aceasta[230]. În 1981, lucrări de reabilitare s-au desfășurat pe strada Republicii și în Piețele Republicii și Victoriei, incluzând, aici, Palatul Vulturul Negru[231].

Proiectul de pietonalizare a străzii Republicii a fost întocmit în 1979-1980, acesta prevăzând desființarea liniei de tramvai și a carosabilului, în 1980 lucrându-se la obținerea avizelor necesare demarării execuției[232]. Lucrarea a fost finalizată un an mai târziu.

În cadrul programului de punere în valoare a centrului istoric, în Piața Republicii a fost amplasat un scuar cu termometru, amenajare care nu era pe placul unor arhitecților locali, precum Szabó Arnold: „este de neînțeles prezența în centrul orașului a acelui termometru asemănător pagodelor puse pe capul elefanților la defilările din India"[233].

Strada Republicii pietonal în anii '80

9. Proiecte de sistematizare nerealizate

Pe lângă proiectele de sistematizare aplicate, în Oradea au fost pregătite încă altele, ajunse în diferite stadii birocratice, însă realizate doar parțial sau deloc. O parte a lor sunt lucrări pregătite la sfârșitul anilor ´80, cu execuția programată în

[230] *Ibidem*, dosar 2/1980, vol. 12, f. 12
[231] *Ibidem*, f. 10
[232] *Ibidem*, dosar 2/1980, vol. 4, f. 17
[233] *Ibidem*, dosar 2/1979, vol. 2, f. 9

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

1990-1991, dar cu care nu s-a intrat în teren, nici cu demolările, nici cu șantierul noilor clădiri. Au mai existat proiecte ale I.P.J. care au rămas la nivel de studiu. Singurele proiecte continuate după 1989 au fost cele pentru care eliberarea amplasamentelor s-a realizat până în luna decembrie 1989. Toate celelalte proiecte de sistematizare au fost casate în 1991-1992.

Un prim proiect de sistematizare pregătit în toate detaliile, aplicat parțial, a fost în cartierul Rogerius, unde, pentru anii de după 1989, era propusă continuarea sistematizării **bulevardului Ștefan cel Mare**, din colțul vestic al străzii Lacu Roșu până la Piața București. Numit „Proletarilor III”, proiectul prevedea mobilarea arterei cu 226 de apartamente, în blocuri cu patru etaje. Continuarea blocurilor dinspre Zona de Vest ar fi presupus rezolvarea circulației rutiere prin amenajarea unei intersecții denivelate a bulevardului cu strada Lacu Roșu și amplasarea, în vecinătatea sa, pe colțul nord-vestic, a unui imobil de locuințe cu regim mare de înălțime și rol de cap de perspectivă dinspre gară. În total, aveau să fie demolate 36 de case, în suprafață totală de 4532,1 m², detaliul de sistematizare fiind aprobat prin Decizia nr. 145/1985 a Comitetului executiv al C.P.J., respectiv demolările prin Decretul nr. 141/30 mai 1988. Casele erau construite în principal în anii ´50-´60, prezentându-se în stare satisfăcătoare, bună și foarte bună. Se prevedea strămutarea a 42 de familii, compuse din 124 de persoane. Demolările au fost executate doar în colțul sud-vestic al intersecției cu strada Lacu Roșu, unde a fost apoi edificat un bloc de locuințe[234]. Demolarea caselor de pe bulevardul Ștefan cel Mare a generat controverse la nivelul factorilor decidenți, arhitectul-șef al Oradiei, Viorica Zărnescu, obiectând că ele se găseau în stare bună și nu meritau să fie demolate. Susținând că respectivele locuințe nu se pretau imaginii unui bulevard proxim gării centrale, „Ciordaș Nistor a făcut scandal”[235].

O altă zonă care ar fi urmat să intre, în 1990, în sistematizare, este colțul **străzilor Cantacuzino** și Olimpiadei, în proximitatea stadionului municipal. Conform Detaliului de sistematizare apropbat de C.P.J.[236], aici erau prevăzute patru blocuri, fiecare cu câte patru etaje, cu un total de 80 de apartamente, pentru care era necesară exproprierea a 1628,71 m² de construcții și 4623 m² de teren. Documentația a fost aprobată de C.P.J. prin Decizia 413/1988. Două treimi din casele de aici erau construite cu zidărie de cărămidă și acoperiș din șarpantă din lemn acoperit cu țiglă, însă nu toate beneficiau de instalații sanitare, respectiv niciuna nu era legată la agent termic. Discuțiile cu proprietarii celor 19 case propuse pentru demolare au început în luna octombrie 1988. Deși decretul de

---

[234] Idem, *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 14, file nenumerotate

[235] Interviu cu Viorica Zărnescu, șef atelier sistematizare la Centrul de Proiectare Județean între 1967-1980 și arhitect-șef al Oradiei între 1980-1989. Oradea, iulie 2016

[236] A.C.J.B., *fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții*, dosar Decizii 381-607, 1986, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

expropriere a fost emis pe 29 decembrie 1988, aplicarea sa nu a avut loc din cauza întârzierilor de pe alte șantiere[237].

Interesant este că acest Detaliu de sistematizare s-ar fi suprapus peste un altul, mult mai întins, tot neexecutat – „Străpungere III”. Etapa a treia de dezvoltare a zonei B-dul Decebal – str. Eroului necunoscut ar fi presupus restructurarea aproape completă a zonei dintre Șoseaua 6 Martie (B-dul Dacia) – strada Eroului necunoscut, până lângă stadionul municipal. Au fost realizate cel puțin două variate ale Detaliului în 1985, ambele cu strada Olimpiadei lărgită. Circa 100 de familii, cu peste 200 de persoane ar fi urmat să fie relocate, însă până în anul 1989 nu au fost declanșate procedurile necesare exproprierii.

Zona propusă pentru sistematizare în cadrul proiectului
„Străpungere III” – „Detaliu de sistematizare str. Olimpiadei – str. Berzei”

În anul 1990 urmau să intre în sistematizare colțurile nord-estic și sud-vestic ale intersecției **străzilor Decebal** și Tudor Vladimirescu, pentru ca în perspectivă să fie refăcută întreaga intersecție și întregul bulevard, de la strada Simion Bărnuțiu până la strada Constantin Brâncoveanu. Majoritatea caselor aflate în colțurile menționate, până pe strada Roșiorilor, respectiv până pe strada William Shakespeare, erau construite până în anul 1900, cu excepții, cea mai nouă datând din 1962. Ridicate din cărămidă și chirpici, toate având acoperiș din țiglă și încălzire pe sobă, iar doar câteva instalații sanitare complete, imobilele propuse pentru demolare se prezentau în stare satisfăcătoare.

Tot din 1990, sistematizarea **bulevardului Dimitrie Cantemir** urma să se mute pe latura estică, spre Cartierul Velența. Detaliul de sistematizare „Cantemir II” cuprindea 507 apartamente, în blocuri cu patru (167 de unități) și șase-opt etaje

---

[237] A.P.M.O., *fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă*, dosar 1, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 140, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

(340 de unități) și a fost aprobat de Comitetul Executiv al C.P.J. prin Decizia nr. 4/1988. Ansamblul urma să fie amplasat pe o suprafață de 34.493 m², fiind propuse pentru demolare 77 de case în suprafață totală de 11.966 m². În majoritatea lor (circa 80%) erau construite în perioada 1928-1974, din cărămidă, cu acoperiș din țiglă, restul fiind din chirpici. Toate se prezentau în stare satisfăcătoare și bună, având instalații sanitare și încălzire cu sobă. Aplicarea Decretului de expropriere, care, deși pregătit, nu a mai fost semnat la Consiliul de Stat, ar fi presupus strămutarea a 85 de familii, compuse din 232 de persoane.

Zona propusă pentru sistematizare în cadrul proiectului „Cantemir II"

Pentru anii ´90, autoritățile aveau în vedere extinderea zonei de blocuri dinspre bulevardul Cantemir către **cartierul Velența**, propus pentru sistematizare în cea mai mare parte. Extinderea zonei de blocuri a Velenței avea să continue în 1990 pe străzile Seleușului, Războieni și Muntele Găina.

Cvartalul de blocuri din cartierul Velența, între străzile Timișului (Alexandru Andrițoiu) și Liliacului ar fi urmat să continue, după 1990, spre cartierul Nufărul I, dincolo de pârâul Peța, în locul străzilor Tăbăcarilor și Eforiei, numită „Războieni II/IV". Detaliul de sistematizare pentru etapa a doua a cartierului Velența primise aprobarea C.P.J. prin Decizia nr. 5/1988, iar procedurile au fost declanșate în anul 1989, finalizându-se cu Decretul de expropriere nr. 213/11 septembrie 1989, dar care nu a mai fost aplicat. Fusese propusă demolarea a 33 de case, în suprafață totală de 6511 m², la care se adăugau terenuri de 15.224 m². Imobilele erau construite, în majoritatea lor, până în anul 1950, iar alte cinci în anii ´70-´80, în proporție de două treimi din cărămidă, starea fiind, în general, bună. În majoritate, aceste case dispuneau de dotări sanitare parțiale sau complete. În ele locuiau în acel moment 34 de familii, compuse din 113 persoane. Discuțiile cu localnicii au început în decembrie 1988, majoritatea proprietarilor și

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

coproprietarilor, 58, refuzând demolarea. Locul celor două străzi urma să fie luat de 287 de apartamente, în blocuri cu patru și opt etaje (241, respectiv 46 de unități), cu strada Eforiei îndreptată, cu o continuare către strada Seleușului, propusă pentru relocare pe amplasamentul caselor cu numere impare[238].

În zona străzii Războieni urma să fie dezvoltat un ansamblu de blocuri întins de pe strada Seleușului, cel puțin până pe strada Muntele Găina. Proiectul a primit denumirea „Războieni III”, iar în urma aprobării Detaliului de sistematizare (prin Decizia C.P.J. nr. 388/1989) a fost împărțit în mai multe etape. Prima etapă urma să înceapă în anul 1990, Decretul de expropriere fiind aprobat de Consiliul de Stat cu nr. 39/21 februarie 1989. Demolarea zonei a fost întârziată de existența cel puțin a unui caz de litigiu asupra unor imobile. Ansamblul „Războieni III/I” urma să cuprindă 189 de apartamente, în 13 scări de bloc, fiecare cu patru etaje, pentru care era necesară o suprafață de 14.544 m^2 de teren. Autoritățile doreau să demoleze 43 de case în stare satisfăcătoare și bună dintre străzile Războieni, Ardealului și Banatului, ocupate de 40 de familii cu 103 persoane. Majoritatea erau construite anterior anului 1950, două fiind ridicate după anul 1970, în principal din cărămidă sau chirpici și cărămidă, în cea mai mare parte neavând instalații sanitare, apa curentă fiind asigurată din curte[239].

În continuarea acestui ansamblu, mergând pe strada Războieni către zona Cantemir, pe partea stângă, urma să fie dezvoltată etapa a doua, formată din 16 scări de bloc, toate cu patru etaje, însumând 237 de apartamente și programate să fie construite în 1990-1991. Pentru realizarea lor ar fi fost necesară exproprierea și demolarea a 55 de clădiri, cu o suprafață totală de 6808,67 m^2, necesarul total de teren fiind de 23.120 m^2. Din numărul total al caselor de pe amplasament, 31 erau construite din chirpici, iar 33 erau dotate cu instalații sanitare parțiale sau complete, majoritatea lor aflându-se în stare satisfăcătoare. Erau ridicate între anii 1915 și 1972, în majoritate în perioada interbelică, unele primind îmbunătățiri pe parcursul anilor ´80. Zona vizată pentru demolare era locuită de 55 de familii, compuse din 165 de persoane. Procedurile de demolare au început în cea de-a doua jumătate a anului 1989, fiind pregătite Decretul de expropriere și lista proprietarilor de despăgubit, însă Decretul nu a mai fost aprobat. Discuțiile cu locatarii din zonă au început în luna mai 1989, iar din cei 94 de proprietari și coproprietari, 56 au fost de acord cu demolarea, pentru restul fiind necesară declanșarea acțiunilor legale prin Consiliul Popular Municipal[240].

---

[238] *Ibidem*, dosar 115, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 117, file nenumerotate

[239] *Ibidem*, dosar 109, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 116, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 118, file nenumerotate

[240] *Ibidem*, dosar 111, file nenumerotate; *Ibidem*, dosar 114, file nenumerotate

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Cele două zone din Velența care ar fi intrat în sistematizare în 1990-1991

Pe lângă proiectele de sistematizare pentru care autoritățile au pregătit toate documentațiile, incluzând expoprierile și strămutările, au existat și altele, în principal studii comandate de S.A.S.T.I., realizate de I.P.J. sub aspectul mobilării amplasamentelor, dar pentru care nu au mai fost declanșate proceduri de expropriere. De asemenea, au existat variate idei, care nu s-au materializat nici măcar în documentații tehnico-economice.

În urma solicitării S.A.S.T.I., în anul 1979, Institutul de Proiectări Județean a realizat un plan de sistematizare a străzii Leontin Sălăjan (Primăriei), între strada Decebal și Piața Victoriei (Piața Unirii). A fost propusă demolarea în întregime a străzii și lărgirea sa, păstrarea câtorva imobile de patrimoniu și mobilarea cu 1276 de apartamente, situate în 67 de tronsoane de bloc, unele cu spații comerciale, cu înălțimi între trei și opt etaje. Ele erau gândite să găzduiască aproximativ 4700 de locuitori. Proiectul cuprindea atât blocuri tip, cât și unicat, fiind împărțit în două etape. O mică parte a imobilelor existente s-ar fi păstrat, respectiv biserica reformată, liceul sanitar, cele cu etaj din proximitatea sediului Consiliului Popular Municipal, biserica Sfânta Treime, restul, inclusiv sinagoga ortodoxă „Aachvas Rein", având să fie demolate. De asemenea, a fost propusă o „străpungere" din fața bisericii reformate, către strada Tudor Vladimirescu, unde era propusă ridicarea unui hotel cu 250 de locuri. Linia de tramvai ar fi fost menținută, iar străzile care debușează din artera Leontin Sălăjan aveau să fie îndreptate. Între dotările de cartier prevăzute erau o grădiniță, creșă, dispensar și sală de expoziții.

O arteră pentru care au fost făcute mai multe studii și au fost propuse variante de sistematizare a fost Calea Clujului. Remodelarea sa s-ar fi făcut, în principal, din două direcții: dinspre centrul politico-administrativ, până la spitalul materno-infantil (aflat în lucru la finalul anilor '80), respectiv dinspre cartierul Velența. Au existat mai multe variante, atât de amplasare a arterei, cât și de

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

mobilare, aceasta având o linie dublă de tramvai, parțial folosită și ca linie industrială. „Pe Calea Clujului s-au făcut două variante, una cu un sens pe Clujului și celălalt pe Calea 1 Mai (Averescu), alta cu Clujului ca arteră majoră”, cu desființarea totală a Căii 1 Mai. Sistematizarea Căii Clujului a fost întârziată de faptul că ar fi existat multe familii de strămutat, iar imobilele locuite de acestea nu erau construite cu forme legale, C.P.M. neputând, astfel, să le ofere locuințe noi[241].

În zona Pieței Victoriei (Piața Unirii) au fost propuse mai multe modificări, între care mutarea bisericii Sfântul Ladislau pe strada Independenței. Demolarea imobilelor de pe malul Crișului Repede, între sinagoga Zion și Podul Szent László a fost făcută începând din 1981, atât din motive de siguranță (prezentau risc de autodemolare)[242], cât și în perspectiva mobilării amplasamentului. Pentru că varianta translării bisericii picase, în 1982 a fost organizat un concurs de soluții. Concursul a fost câștigat de un grup de arhitecți ai I.P.J. condus de arh. Mircea Călin Lungu, care a propus o clădire mixtă cu spații de cazare, locuințe și o galerie de artă sub forma unui pasaj acoperit, în oglindă cu Pasajul Vulturul Negru și regândirea străzii Independenței, cu introducerea liniilor de tramvai în subteran. Piața Victoriei și strada Vasile Alecsandri ar fi urmat să devină pietonale[243].

Proiectul câștigător al concursului pentru mobilarea străzii Independenței

---

[241] Interviu cu D.S., arhitect în cadrul Institutului de Proiectări Județean între 1977 și 1989 – Oradea, 20 octombrie 2017

[242] A.P.M.O., *fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv*, dosar 2/1980, vol. 4, f.17

[243] Interviu cu D.S., arhitect în cadrul Institutului de Proiectări Județean între 1977 și 1989 – Oradea, 20 octombrie 2017; Interviu cu Horea Goga, arhitect al Institutului de Proiectări Județean între 1974-1989. Oradea, 21 august 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Concluzii

Sistematizarea municipiului Oradea s-a înscris într-un proces internațional de urbanizare. Dacă la începutul anilor ’50, cartierele orădene erau întinderi de case, multe fără utilități, până în 1989 o parte a lor au fost mobilate cu clădiri de locuințe colective și dotări de cartier – spații comerciale, instituții de învățământ, facilități medicale, sportive și de recreere. Era un oraș nou, conceput pentru „omul nou”, în care toate aspectele ce țin de organizarea urbanistică și realizarea de investiții, inclusiv construirea de locuințe, erau făcute centralizat, de stat.

În principiu, procesul s-a desfășurat urmând logica economică a dezvoltării urbane ca urmare a creșterii industriale și a modernizării și diversificării infrastructurii de transport. Cele două au determinat creșterea numărului de angajați, de la câteva zeci de mii, probabil, în anii ’50, la peste 110.000 în anul 1989. O astfel de creștere generează, în mod logic, în orice economie, unele nevoi suplimentare – dezvoltarea serviciilor către populație și locuințe noi. Cererea de locuințe a apărut atât din cauza creșterii populației, în principal prin relocare din alte părți (mediul rural, dar și alte orașe), cât și datorită uzurii fizice a imobilelor existente după cel de-Al Doilea Război Mondial.

Spirala necesităților era completată de alte obiective necesare traiului cotidian: școli, licee, instituții de învățământ superior, spitale și centre medicale, edificii culturale, zone sportive și de recreere. Municipiul de pe Crișul Repede s-a înscris în trendul global de creștere a societății urbane, continuând, într-un ritm accelerat, procesul de creștere și extindere din perioada interbelică. Principiile economice și politice în baza cărora orașul a crescut din punct de vedere urban, anume cele socialiste, au determinat o dezvoltare controlată, centralizată.

Evoluția urbană a Oradiei postbelice a parcurs mai multe etape. Prima a fost mai puțin spectaculoasă și a implicat măsuri de remediere și reconstruire de după război. A fost un interval scurt de timp, început în 1945 și terminat până în 1950, ce a implicat refacerea după bombardamente a depoului C.F.R., a podului central, a primăriei, dar și reconstruirea unor străzi și case. Pe parcursul anilor ’50, peisajul urban a suferit transformări minore, caracterizat de creșterea unor facilități industriale și construirea de blocuri de locuințe izolate și în mici ansambluri. În paralel, se dezvoltau câteva zone de case, se extindeau utilități și servicii publice precum canalizarea, iluminatul și transportul public, zonele mărginașe de case au beneficiat de cămine culturale și au apărut noi parcuri.

S-au înființat noi entități abilitate să se ocupe cu probleme de urbanism, precum Institutul Județean de Proiectări sau diferite direcții ale Consiliilor Populare. Deși, la început, proiectele publice erau puține și mărunte, în paralel s-a mers pe profesionalizarea activității, prin aducerea și crearea de specialiști în

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

arhitectură și urbanism. Specialiștii lucrau atât pentru stat, cât și pentru privați, în anii '50-'60 construindu-se, încă, destul de multe clădiri particulare.

Sistematizarea Oradiei a avut ca prim fundament nevoia asigurării unui fond locativ consistent noilor veniți, pe fondul migrației masive rural-urban. Multe familii au preferat să părăsească satele, unde fuseseră deposedate de pământ, și să migreze către oraș, unde li se deschidea posibilitatea angajării într-o unitate industrială, comercială sau într-o instituție publică. Avalanșa migratorie înspre oraș a creat numeroase probleme autorităților locale, nevoite să găsească soluții eficiente de cazare și satisfacere a necesităților umane. Întreprinderile erau angrenate și ele în crearea unor locuri unde noii sosiți să poată locui, temporar sau permanent. Au fost construite locuințe individuale, cămine și internate.

Ulterior, cartiere precum Zona de Vest, Cvartalul 23 August, Piața București, Splaiul Crișanei au asigurat domicilii pentru mii de familii, începând cu anii '60. Apartamentele erau repartizate diferitelor categorii de persoane, de la muncitori la milițieni și funcționari, unele fiind destinate vânzării. În mod deosebit, Cartierul Zona de Vest a fost designat angajaților întreprinderilor de pe platforma industrială de pe Calea Borșului, fiind cel mai mare ansamblu urban construit după anul 1960. Cartierul a fost dotat cu utilități și școli, grupate în centre de cartier, fiind una din primele ansambluri de locuințe ce a beneficiat de încălzire centralizată, furnizată de CET.

Reconstruirea totală a unor cartiere a fost urmarea schimbării politicii urbane de după 1972. Au fost mai multe runde de schimbări legislative, dar cele din perioada 1972-1974 au fost cele mai importante prin impactul avut. Practic, din dorința blocării extinderii orașelor, respectiv a „economisirii" terenului agricol, s-a optat pentru creșterea pe verticală, prin „regenerarea" unor cartiere de case atât periferice, cât și centrale, atât insalubre, cât și de bună calitate. Reconstrucția însemna demolarea fondului construit existent și înlocuirea sa cu noi cartiere, locuitorii imobilelor vizate de demolare fiind nevoiți să accepte procesul, chiar dacă despăgubirile erau nesemnificative (sau chiar lipseau). Apartamentele repartizate nu întruneau (întotdeauna) nevoile locative ale celor evacuați.

Necesarul de locuințe pentru populația tot mai mare a Oradiei nu a putut fi acoperit doar prin construirea de blocuri pe terenurile libere. Cartierele de case erau eterogene din punct de vedere calitativ și al vechimii. De pildă, în cartierul Velența, unul din cele mai vechi, existau atât imobile vechi și degradate, cât și altele mai noi, din cărămidă, dotate cu utilități la nivel de gospodărie. Pe de altă parte, un perimetru cu clădiri de bună calitate era între străzile Karl Marx, Doinei și Progresului, demolate începând cu 1983.

În anii '60 au fost expropriate și demolate puține clădiri, terenurile libere fiind cele care erau trecute, cu prioritate, în proprietatea statului sau din patrimoniul cooperativelor de producție în cel dedicat dezvoltărilor industriale și rezidențiale. Atât platforma industrială de pe Calea Borșului, cât și ansamblul de

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

locuințe Zona de Vest au fost ridicate pe locul unor terenuri agricole. La fel s-a procedat și în cazul Cartierului Ioșia-Nord, în perioada de schimbări legislative.

În perioada 1972-1989, conform listelor identificate în arhivele Primăriei Oradea, în oraș au fost demolate peste 2200 de case de locuit, pentru a se face loc unor cartiere noi de blocuri, cu dotările aferente. Majoritatea imobilelor expropriate și dezafectate se aflau în stare mediocră și bună, fiind construite din chirpici și cărămidă, foarte puține având instalații sanitare complete. Între ele se aflau și case cu o vechime de 7-10 ani, aflate în stare foarte bună. Totodată, au fost demolate atât imobile parter, cât și cu 1-2 etaje. Astfel, nu găsim un pattern care să ne indice că erau demolate doar case de un anume fel. Dacă zona era supusă sistematizării, tot fondul construit avea să dispară. Existau și excepții. Unele imobile cu etaj au fost păstrate între noile blocuri, dar și câteva șiruri de case simple, cu un singur nivel, unde avem date (neoficiale) că s-ar fi intervenit pentru evitarea demolării (strada Tractoriștilor, strada Lisabonei etc.).

Între cartierele care au fost demolate în totalitate sau aproape în totalitate se numără Rogerius, Aluminei, Nufărul, Velența, Calea Aradului, Dragoș-Vodă. În general, era păstrată configurația stradală anterioară, însă se opta pentru trasarea unor artere de circulație largi, principale. Cu ocazia sistematizării unui cartier erau regândite toate utilitățile și serviciile publice.

În perioada 1956-1989, în Oradea au fost construite circa 57.000 de garsoniere și apartamente din fondurile centralizate ale statului și fondurile întreprinderilor. Calitatea noilor locuințe varia. Atât arhivele, cât și cei care au oferit interviuri arată că blocurile construite în perioada comunistă primeau o atenție mare din punctul de vedere al structurii, însă aveau deficiențe în ce privește finisajele interioare și exterioare, dotările apartamentelor și scărilor de bloc. Din datele noastre, au existat apartamente date în folosință fără să fi fost legate la rețeaua electrică, fără parchet montat, cu uși și ferestre defecte sau blocuri fără lift montat. Atenție sporită primeau blocurile „unicat” și cele aflate în zone circulate. Cele tip aveau dotări standard.

Totuși apartamentele au oferit spațiul locativ necesar pentru multe mii de persoane. Este general cunoscut faptul că locuințele standardizate la o scară națională nu aveau cum să satisfacă nevoile reale ale populației, pentru fiecare individ sau grup de indivizi are alte nevoi locative.

Sistematizarea a însemnat și un oarecare progres al calității vieții. În primul rând, prin redistribuirea unei părți a populației, care locuia în familii mai multe într-aceeași locuință, a crescut suprafața de locuit pe cap de locuitor. Aproape toți cei care au migrat de la sat la oraș, dar și o bună parte a orășenilor strămutați din case în apartamente, au beneficiat atât de baie proprie, cât și de încălzire centralizată, mulți pentru prima dată, iar rețelele de utilități publice și transport în comun s-au exins.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Deși mulți au beneficiat de astfel de facilități, frecventele întreruperi ale furnizării lor a afectat calitatea vieții în sens negativ. Existența dotărilor de cartier, a unor centre cuprinzând instituții de învățământ și sanitare, parcuri și terenuri de sport (ultimele într-un număr totuși mic) au impulsionat la rândul lor migrația rural-urban. Proximitatea lor contează în stabilirea nivelului calității vieții la nivel de cartier și oraș.

Urbanizarea socialistă a crescut proporția populației de etnie română, atât în Oradea, cât și în alte orașe din Ardeal, dar nu avem date concrete că acesta ar fi fost scopul politic propus al urbanizării în Transilvania. În schimb, de un alt lucru putem vorbi la modul cert: în orașele ardelene nu s-a optat pentru demolarea masivă a centrelor istorice, cum s-a întâmplat în orașele muntene și moldovene. Motivul principal îl reprezintă fondul construit valoros din centrele istorice, la care putem adăuga o mai mare cumpătare din partea autorităților locale.

Centrul istoric al Oradiei a suferit câteva modificări, dar în privința fondului construit considerăm că ele au adus un plus zonei. Imobilele demolate aici nu prezentau o valoare arhitecturală ridicată, având unul sau două nivele. În locul lor au fost construite imobile de locuințe, comerciale sau mixte, cu un regim mai mare de înălțime, rezultând o oarecare densificare urbană. Totodată, centrul istoric a fost optimizat pentru pietoni, îndeosebi prin transformarea străzii Republicii din arteră rutieră într-una pietonală. Două au fost zonele unde au fost făcute demolări mai semnificative: strada Independenței și actuala Piață Emanuil Gojdu. Pe primul amplasament nu s-a construit nimic, însă a existat o idee de mutare acolo a bisericii Szent László, dar și de edificare a unui complex mixt. Pe cel de-al doilea a fost construit centrul politico-administrativ sau „centrul civic”. Alte case au fost desființate pentru a se face loc unor „plombe” (clădiri comerciale, locative, industriale), pe străzile Republicii, Gheorghe Dima, Leontin Sălăjan (Primăriei), George Enescu, Principatelor Unite ș.a.

Urbanizarea centralizată și planificată a avut avantaje și dezavantaje. Un plus a fost dezvoltarea de proiecte mari, complexe și interdependente, cartierele și zonele funcționale fiind legate între ele. Însă creșterea urbană s-a bazat pe o creștere artificială a populației, așa cum artificial au fost transformate comune în orașe, deși modelul lor economic, zona și tradiția locului nu reclamau urbanizarea agresivă. Locuința individuală era descurajată atât prin valoarea redusă a creditului acordat de stat pentru construitea unei case, cât și suma insignifiantă pe care proprietarii o primeau ca despăgubire pentru casele demolate.

Sistematizarea a avut atât un impact fizic, prin remodelarea orașelor, cât și unul sociologic, respectiv de schimbare/generare de comportamente. Prin înlocuirea fondului construit vechi s-a putut trece la o urbanizare reală a orașelor, fiind trasate artere de legătură principale și introduse utilități. Totodată, prin densificarea locuirii a crescut eficiența serviciilor publice, afectată totuși de proasta administrare. Impactul psihologic asupra muncitorilor cărora le era repartizat un

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

apartament era acela al unui fel de recompensă pentru munca prestată. Orășenii expropriați și mutați în blocuri se împart în două categorii: cei care au acceptat și s-au bucurat de schimbare și cei care au respins-o. Primii vedeau avantajul creșterii confortului locativ, inițial locuind în case de proastă calitate. Ceilalți, având locuințe bune, simțindu-se constrâși să accepte decizii venite „de sus" și știind că apartamentul nu avea să le ofere vreo îmbunătățire a traiului, au contestat procesul. Tot în cazul lor vorbim de impactul emoțional negativ, deseori întâlnit și menținut, chiar și într-o formă mai mică, după mulți ani.

Comportamentul noilor orășeni e interesant de văzut prin prisma transformării modului de locuire. Țărani veniți în mediul urban, regăsiți dintr-o dată locuind între pereții apartamentului, au adaptat unele obiceiuri ale casei, în bloc. Până în anii '90 inclusiv, unii locuitori ai apartamentelor de la parterul blocurilor încă cultivau diferite zarzavaturi pe spațiul verde din jurul imobilului. Alții au transformat balcoanele în depozite și sere. Obiceiul marcării locului de parcare și ridicării de garaje s-a extins peste tot, iar în unele comunități urbane s-a perpetuat chiar obiceiul tăiatului porcului de Crăciun în fața blocului.

Percepția asupra blocului s-a schimbat, în sensul alterării, datorită mutărilor forțate și a calității de multe ori proaste a apartamentelor. Astfel, românii și est-europenii percep blocul drept un simbol a socialismului, deși nu este. Motivul este că blocul a devenit o prezență permanentă în peisajul urban în acea perioadă. Respingerea locuirii la bloc s-a generalizat după căderea regimurilor comuniste, apărând fenomenul de suburbanizare (*urban sprawl*), o împrăștiere a populației, în special prin mutarea din blocuri în case, orașele revenind la extinderea pe orizontală, crescându-le suprafața. După valul de respingere a locuirii la bloc de la începutul anilor '90, percepția generală revine, după 2010, în favoarea sa, economia de piață creând condițiile unui nivel de confort ridicat, adaptat nevoilor familiale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

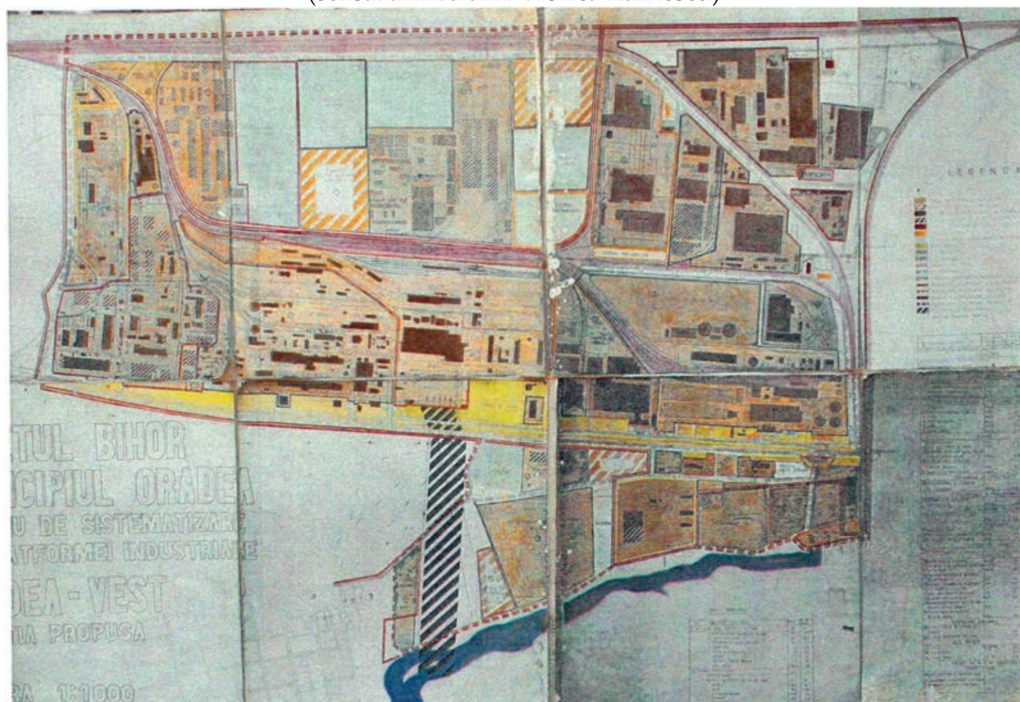
ANEXE

1. Schița de sistematizare a municipiului Oradea pentru anii ´70-´80
(sursa: arhiva arh. Viorica Zărnescu)

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

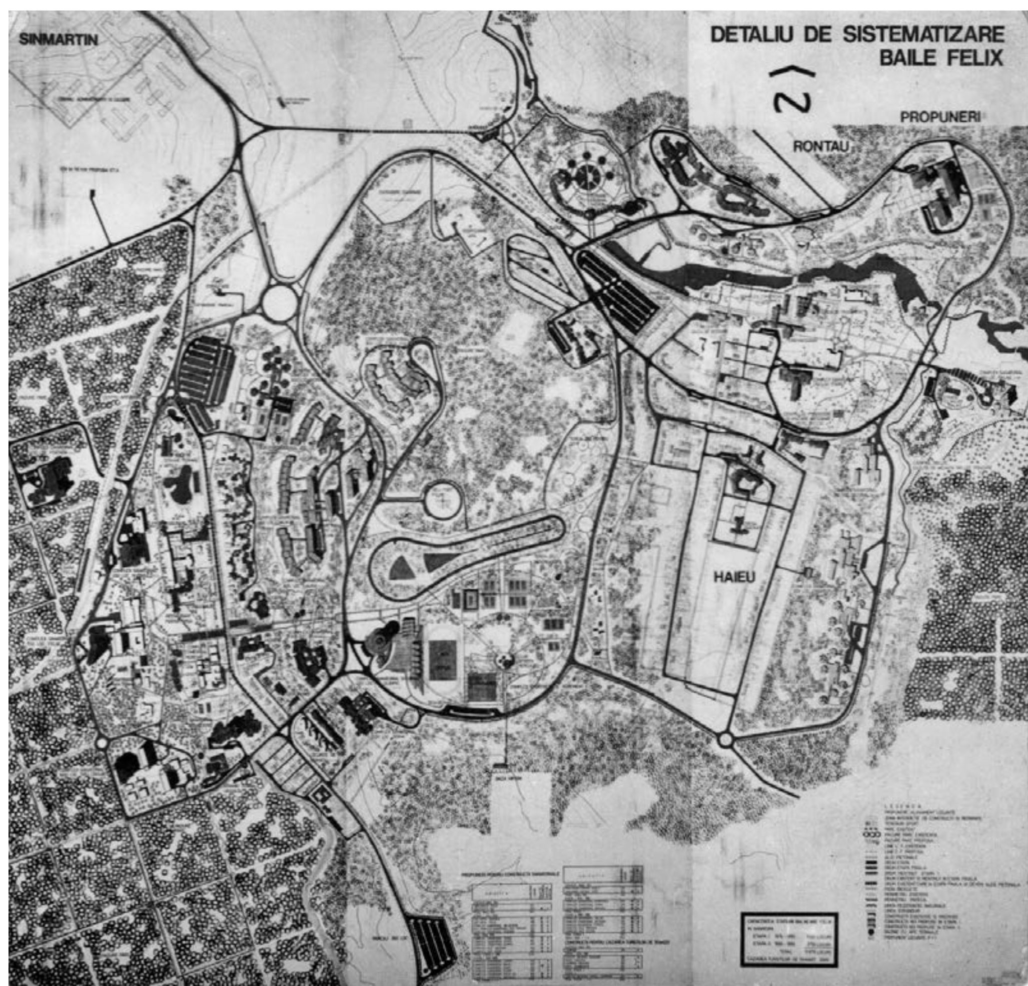
2.-3. Detaliile de sistematizare a plaformelor industriale vest și est
(sursa: arhiva arh. Viorica Zărnescu)

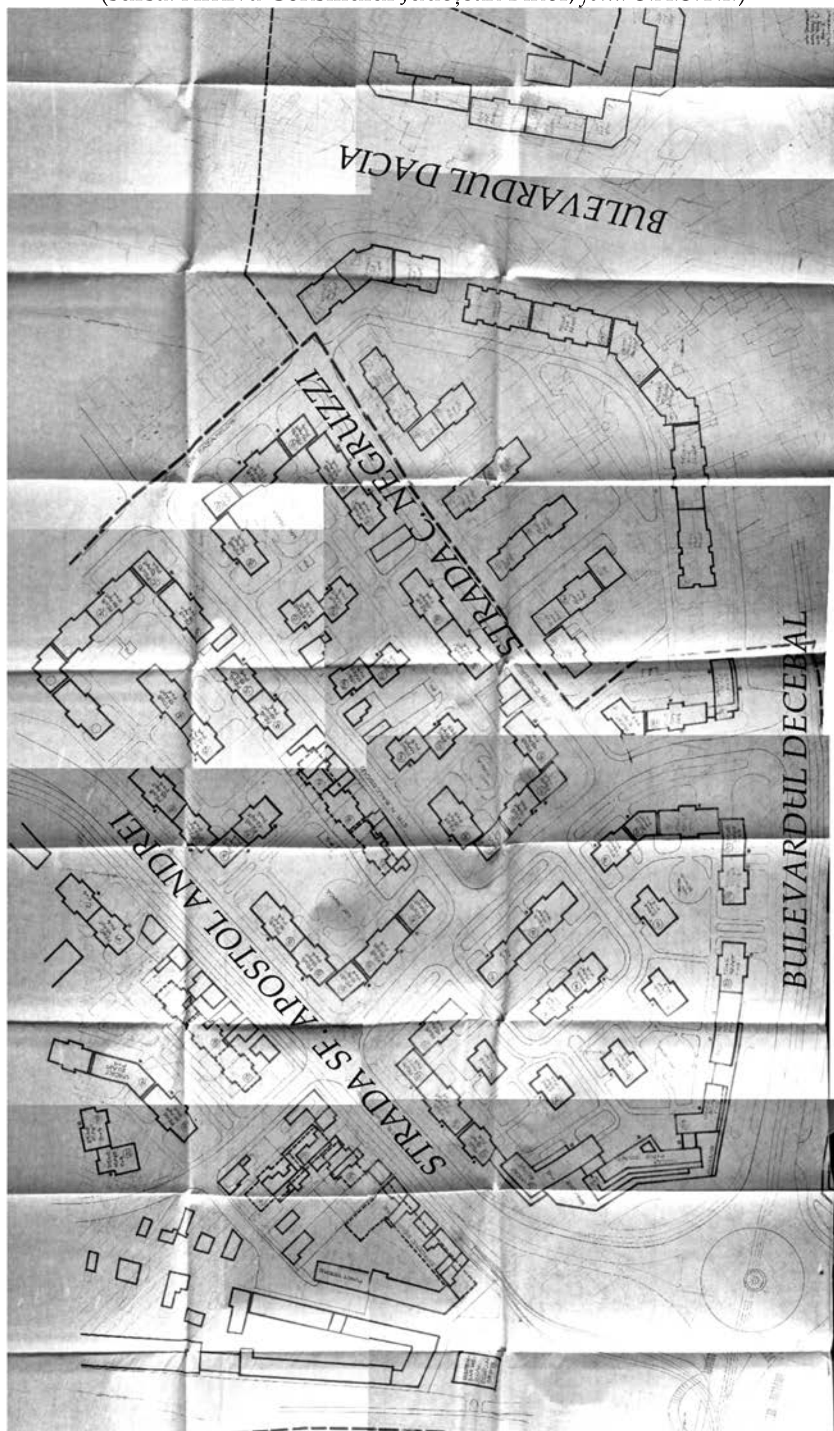
https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

4. Detaliul de sistematizare a Băilor Felix și 1 Mai (sursa: arhiva arh. Viorica Zărnescu)

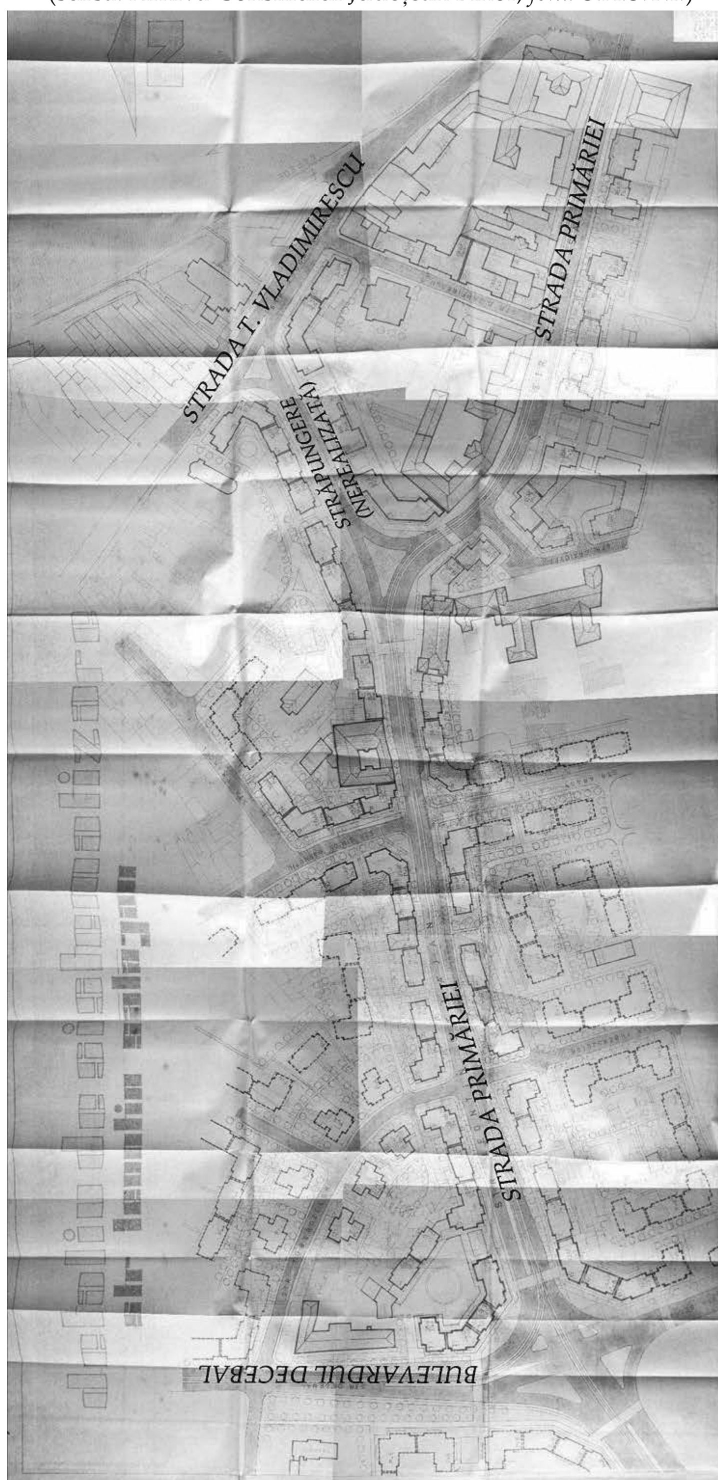
https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

5. Detaliu de sistematizare bulevardul Decebal – Șoseaua 6 Martie (bulevardul Dacia) – strada Progresului (Sfântul Apostol Andrei)
(sursa: Arhiva Consiliului Județean Bihor, *fond S.A.S.T.I.*)

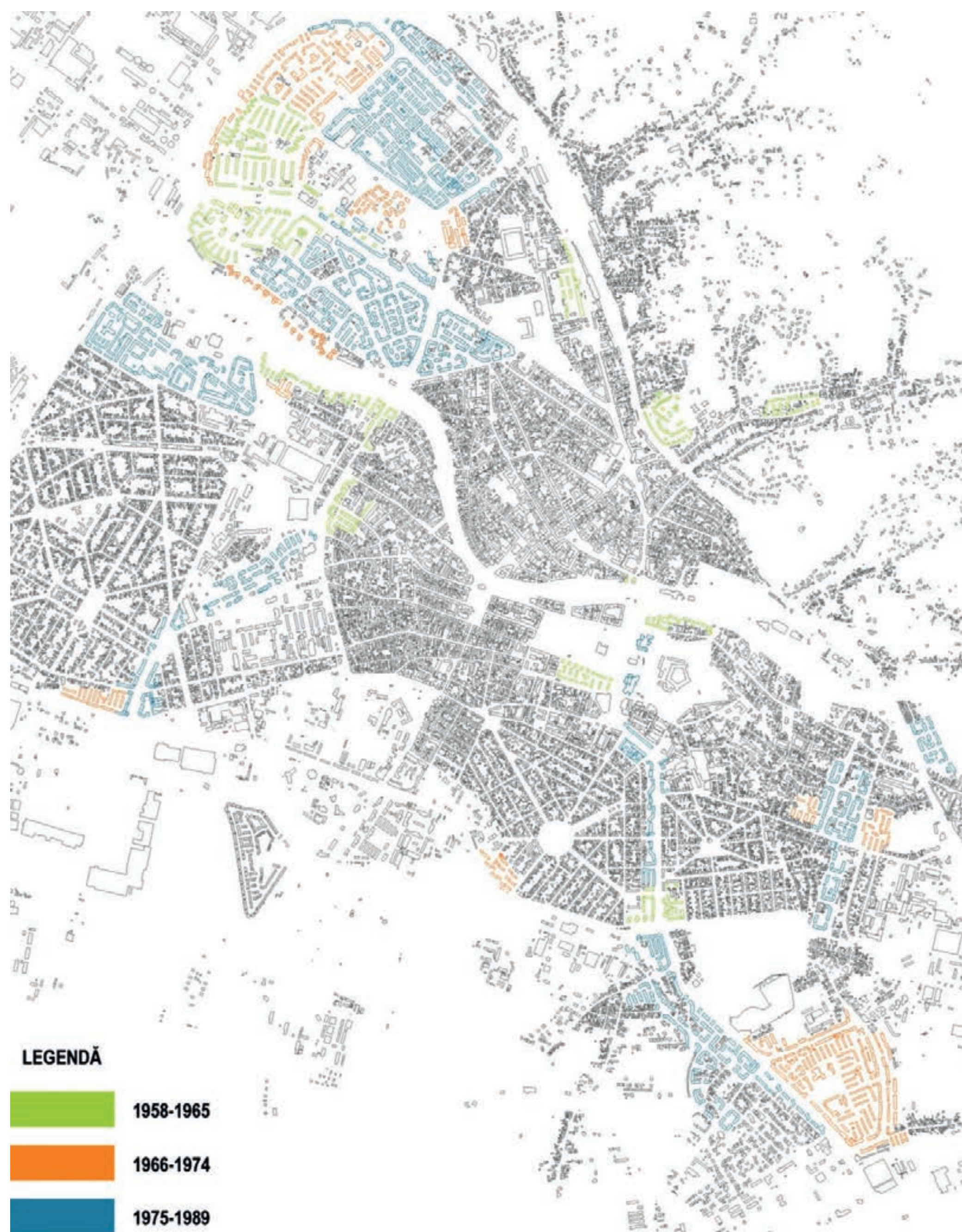
https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

6. Detaliu de sistematizare strada Lenotin Sălăjan (Primăriei) (proiect nerealizat) (sursa: Arhiva Consiliului Județean Bihor, *fond S.A.S.T.I.*)

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

7. Harta blocurilor din municipiul Oradea, pe perioade de construire
(sursa: *Studiu cromatic privind fațadele blocurilor cuprinse în programele de reabilitare termică, în vederea integrării acestora în contextul urban*, disponibil pe www.oradea.ro)

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Apartamente și garsoniere construite în Oradea între anii 1958 și 1989

8. Cartierul Rogerius, Cartierul Decebal-Dacia și Piața București

9. Cartierul Ioșia-Nord, Splaiul Crișanei și zona strada Shakespeare-Decebal-Constructorilor

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

10. Calea Aradului, între strada Oneștilor și pârâul Peța

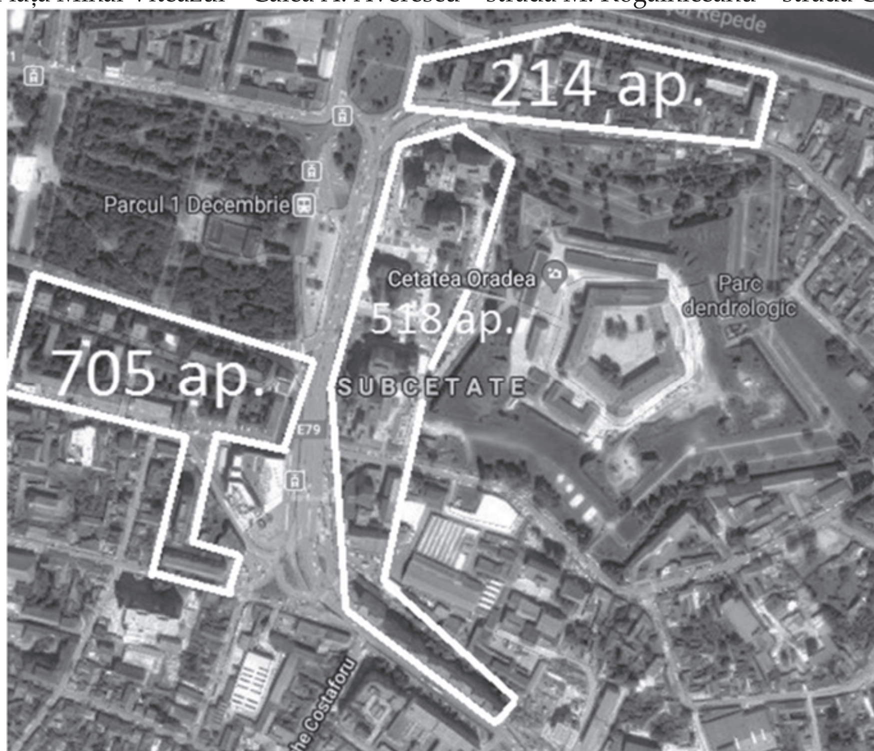

11. Calea Aradului, între strada Oneștilor și bulevardul Decebal și bulevardul Decebal, între strada Tuberozelor și strada Tudor Vladimirescu

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

12. Piața Mihai Viteazul – Calea A. Averescu – strada M. Kogălniceanu – strada Cicero

13. bulevardul Dimitrie Cantemir și cartierul Dorobanților

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

14. bulevardul gen. G. Magheru și plombele din perimetrul centrului istoric

15. strada Ecaterina Teodoroiu – strada Louis Pasteur – strada Gheorghe Doja

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

16. Cartierul Nufărul I și Cartierul Nufărul II

17. Cartierul Velența și Cartierul Dragoș-Vodă

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

18. Listă de repartiții pentru apartamente nou construite, pe întreprinderi (1978)
(sursa: Arhiva Consiliului Județean Bihor, fond S.A.S.T.I., dos. Decizii 402-613, 1977)

ANEXA Nr. 4 40

REPARTIZAREA PE UNITATI A LOCUINTELOR CE SE EXECUTA IN ANUL 1978 DIN FONDURILE STATULUI

- nr. apartamente -

LOCALITATEA SI UNITATI	TOTAL	Nominalizate prin plan 1978	Demolări, strămutări	La dispoziția Consiliilor populare
TOTAL din care:	2.070	1.050	399	621
1. Municipiul Oradea	920	520	329	71
din care:				
- Intreprinderea mecanică	-	150	-	-
- F-ca de mobilă "Alfa"	-	40	-	-
- Intrepr. de materiale de construcții	-	50	-	-
- Ministerul de Interne	-	50	-	-
- Ministerul Apărării Naționale	-	110	-	-
- F-ca Sinteza	-	50	-	-
- Intr. Textila Crișana	-	30	-	-
- F-ca Morița	-	20	-	-
- F-ca de confecții	-	20	-	-
2. Orașul Aleșd și Pădurea Neagră - din care:	256	150	10	96
- Combinatul de lianți și azbociment	-	150	-	-
3. Orașul Beiuș, din care:	100	46	20	34
- Ministerul Apărării Naționale	-	40	-	-
- F-ca de mobilă "Alfa"	-	6	-	-
4. Orașul Dr. P. Groza - din care:	227	104	10	113
- Intreprind. mecanică	-	50	-	-
- F-ca Miorița	-	50	-	-
- F-ca de mobilă "Alfa"	-	4	-	-
5. Orașul Marghita, din care:	233	200	15	18
- Intreprind. mecanică	-	150	-	-
- Schela Suplac	-	20	-	-
- F-ca de confecții	-	30	-	-

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

19. Blocuri-plombă pe strada Republicii nr. 25-27 și strada Primăriei nr. 4
(foto: Google Street View, 2012 și 2014)

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Orașul înainte și după sistematizare

20. Centrul politico-administrativ (Piața Emanuil Gojdu), în anii ´60
(foto: Lintner Adalbert) și 2015

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

21. Strada Progresului (Sf. Apostol Andrei) în 1980 (foto: Hans Oerlemans) și 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

22. Strada Costache Negruzzi, colț cu Strada Vasile Conta la începutul anilor ´80 (foto: Darabont József) și Bulevardul Decebal, pe același amplasament, în 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

23. Strada Lebedei în anii ´80 (foto: Kovács István) și strada Petre Ispirescu, ce i-a luat locul, în 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

24. Șoseaua 6 Martie (Bulevardul Dacia), circa 1980 (foto: Darabont József) și 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

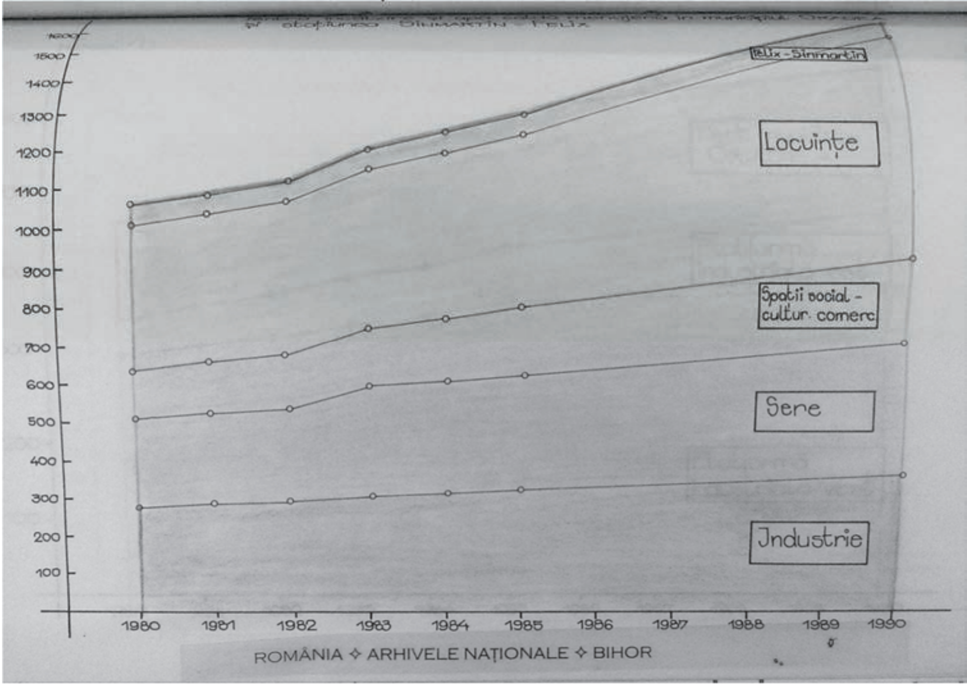
25. Strada (Bulevardul) Decebal în 1982-1983 (foto: Darabont József) și 2018

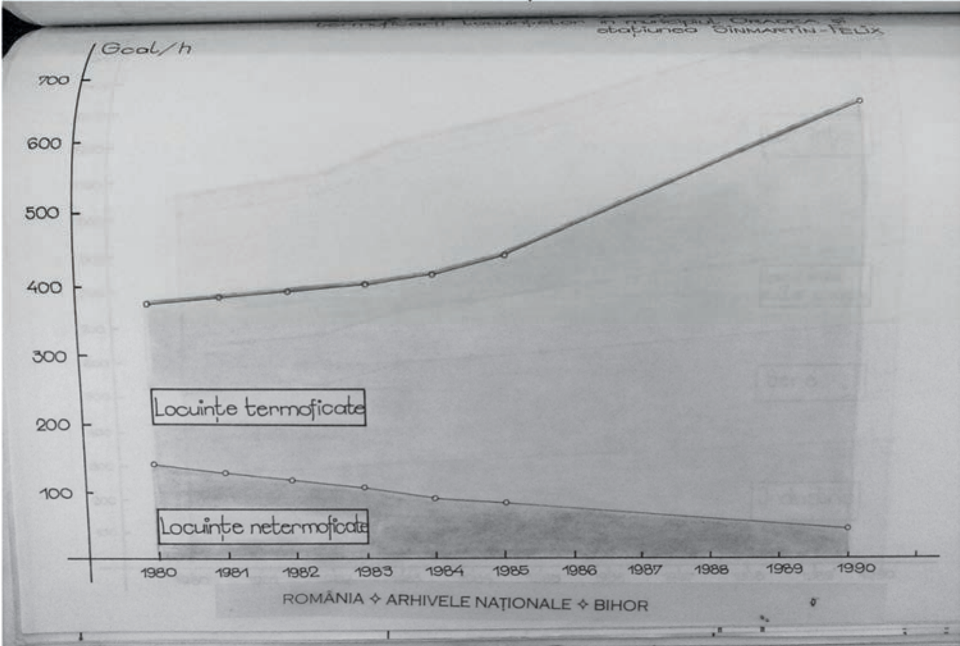

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

26. Grafic privind distribuția sectoarelor cu spații termoficate în municipiul Oradea și comuna Sânmartin, în perioada 1980-1990 (calcul estimativ din 1979) (sursa: A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*)

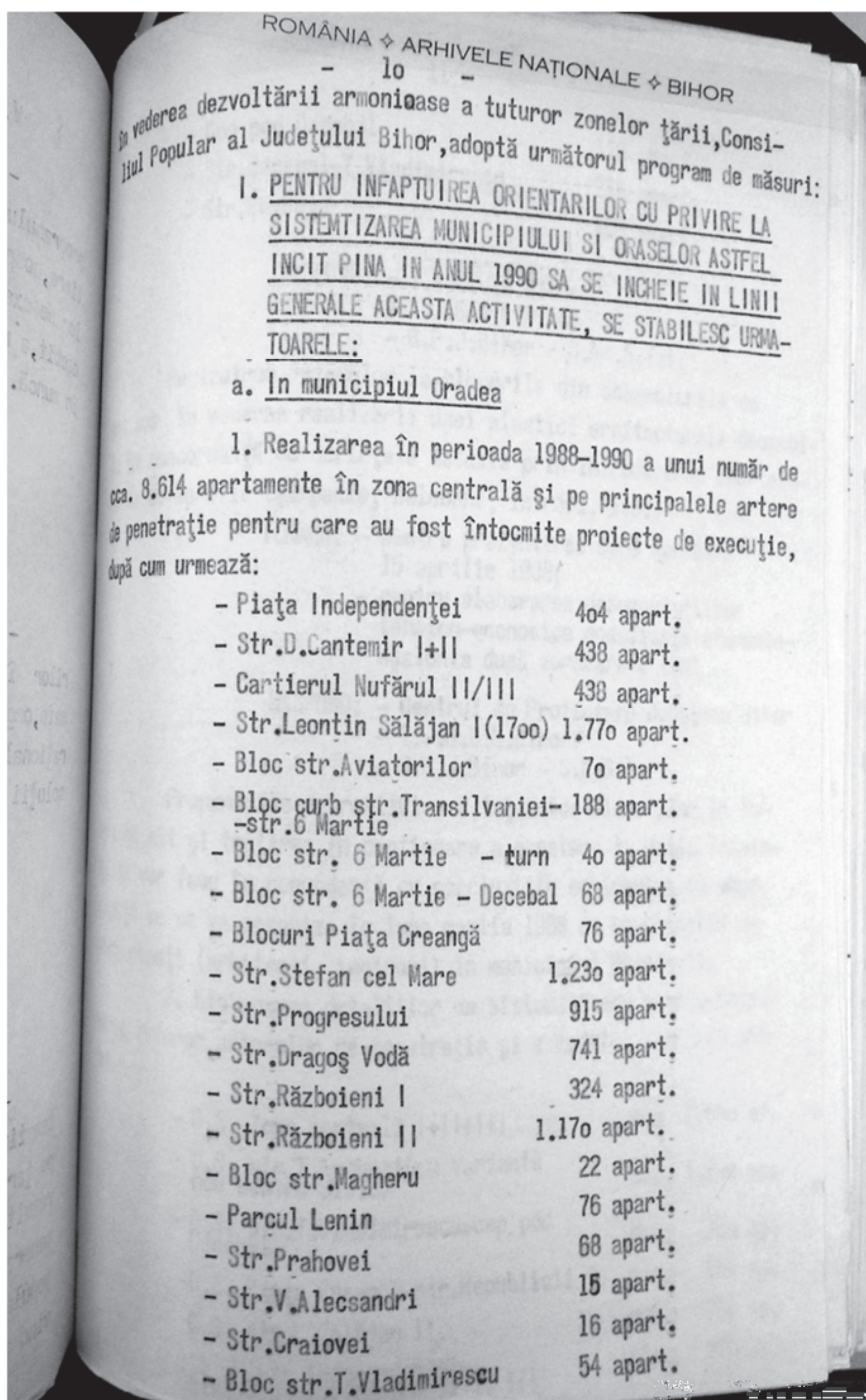

27. Grafic privind locuințele termoficate din municipiul Oradea, în perioada 1980-1990 (calcul estimativ din 1979) (sursa: A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*)

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

28. Lista apartamentelor programate pentru a fi date în folosință în Oradea în anii 1989-1990 (sursa: A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*)

ROMÂNIA ✧ ARHIVELE NAȚIONALE ✧ BIHOR

- lo -

în vederea dezvoltării armonioase a tuturor zonelor ţării, Consiliul Popular al Judeţului Bihor, adoptă următorul program de măsuri:

I. PENTRU INFAPTUIREA ORIENTARILOR CU PRIVIRE LA SISTEMTIZAREA MUNICIPIULUI SI ORASELOR ASTFEL INCIT PINA IN ANUL 1990 SA SE INCHEIE IN LINII GENERALE ACEASTA ACTIVITATE, SE STABILESC URMATOARELE:

a. In municipiul Oradea

1. Realizarea în perioada 1988-1990 a unui număr de cca. 8.614 apartamente în zona centrală şi pe principalele artere de penetraţie pentru care au fost întocmite proiecte de execuţie, după cum urmează:

- Piaţa Independenţei	4o4 apart.
- Str.D.Cantemir I+II	438 apart.
- Cartierul Nufărul II/III	438 apart.
- Str.Leontin Sălăjan I(17oo)	1.77o apart.
- Bloc str.Aviatorilor	7o apart.
- Bloc curb str.Transilvaniei--str.6 Martie	188 apart.
- Bloc str. 6 Martie - turn	4o apart.
- Bloc str. 6 Martie - Decebal	68 apart.
- Blocuri Piaţa Creangă	76 apart.
- Str.Stefan cel Mare	1.23o apart.
- Str.Progresului	915 apart.
- Str.Dragoş Vodă	741 apart.
- Str.Războieni I	324 apart.
- Str.Războieni II	1.17o apart.
- Bloc str.Magheru	22 apart.
- Parcul Lenin	76 apart.
- Str.Prahovei	68 apart.
- Str.V.Alecsandri	15 apart.
- Str.Craiovei	16 apart.
- Bloc str.T.Vladimirescu	54 apart.

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

29. Programul locuințelor de realizat în Oradea în trimestrul I/1989
(sursa: A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*)

ROMANIA ✧ ARHIVELE NAȚIONALE ✧ BIHOR

P R O G R A M U L

...locuinţelor ce se vor realiza în trimestrul I.1989 cu ...adiile fizice la data de 24 februarie 1989.

- Plan trim.I.1989 2oo ap.
- Program trim.I.1989 52o ap.
- Plan ianuarie 1989 2o ap.
- Realizat ianuarie 1989 72 ap.
- Plan februarie 1989 5o ap.
- Program februarie 1989 12o ap.

din care:

Nr. crt.	blocul	Nr. ap.	Stadiul fizic
1.	D.21 Cantemir	15	Finisaj I-loo %; finisaj II- 5o %; faţada - 75 %.
2.	D.23 "	14	idem
3.	C.23 T.Vladimirescu	19	finisaj II- 75 %; faţada - loo %.
4.	D.7 Stefan cel Mare	35	finisaj I - loo%; finisaj II- 5o % faţada - loo %.
5.	C.86 cap pod Decebal	27	idem
6.	Pc.2 Marghita	1o	finisaj I-loo %; finisaj II - 9o %.
	TOTAL	12o apartamente	

- Plan martie 1989 13o ap.
- Program martie 1989 328 ap.

din care:

Nr. crt.	blocul	Nr. ap.	Stadiul fizic
	1	2	3
1.	D.4 Stefan cel Mare	35	structură loo %
2.	Pb.2o L.Sălăjan	19	idem
3.	Z.6 Gh.Doja	12	idem
4.	C.25 T.Vladimirescu	21	idem
5.	D.66 Seleuşului	15	idem
6.	D.14.A Sînmartin	52	idem
7.	Pb.3 Marghita	19	idem
8.	Pb.13 L.Sălăjan	19	finisaj I - loo %

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

30. Lista apartamentelor date pentru finisare către diferite întreprinderi și instituții, în anul 1989 (sursa: A.N.-S.J.Bh., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*)

CONSILIUL POPULAR AL JUDETULUI BIHOR
COMITETUL EXECUTIV

ANEXA Nr.3

ROMÂNIA ✧ ARHIVELE NAȚIONALE ✧ BIHOR

APARTAMENTE PENTRU FINISAT
DE CATRE UNITATI SOCIALISTE

Nr. crt.	Denumirea bloc	Stadiul fizic	Nr. apt.	Unitatea care răspunde
1.	Pc.52 L.Sălăjan	-struct.100%	10	I.Ind.Cărnii
2.	Pb.53 "	"	19	I.I.Chimică Sinteza
3.	Pb.54 "	"	19	I.Înfrățirea
4.	Pc.55 "	"	10	"
5.	Pc.56 "	"	10	C.F.R.Oradea
6.	Pb.57 "	"	19	"
7.	Pb.16 "	"	19	D.J.D.P.Oradea
8.	Pc.17 "	"	10	C.P.L.Oradea
9.	Pb.18 "	- etaj II.	19	I.Ind.Laptelui
10.	Pb.22 "	- parter	19	Dir.Sanitară
11.	Pc.23 "	- etaj I	10	Schela Poraj
12.	Pb.24 "	- etaj II	19	Dir.Comercială
13.	Pb.50 "	- elevație	19	I.Metalica Oradea
14.	Pc.51 "	"	10	T.C.M.M.
15.	Pb.12 "	- săpat 100 %	19	I.M.C.Oradea
16.	Pb.4 "	"	19	I.Poligrafică
17.	Pb.5 "	"	19	IJTL Bihor-Oradea
18.	Pb.28 "	"	19	U.J.C.C.
19.	Pb.29 "	"	19	U.J.C.M.

T O T A L : 307 apt.

CC/DI
ex.5

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

BIBLIOGRAFIE

<u>Izvoare inedite</u>

Arhiva Centrului de Studiere a Populației, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, neorganizată

Arhiva Consiliului Județean Bihor:
fond Secția de Arhitectură, Sistematizare, Tehnică și Investiții

Arhiva Primăriei Municipiului Oradea:
fond Consiliul Popular al Municipiului Oradea – Comitetul Executiv
fond Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă

Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor:
fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.
fond Comitetul Orășenesc Oradea al P.M.R.
fond Comitetul municipal Oradea al P.C.R.

Istorie orală

Interviu cu A.P.-S., arhitect, serviciul Urbanism al Consiliului Popular Județean între anii 1982-1989. Oradea – 29 august 2017

Interviu cu Andrei Sorcoiu, prim-secretar al comitetului Județean al P.C.R. Bihor între 1986 și 1989 – Brașov, 11 iulie 2017

Interviu cu Aurel Bălan, inginer, director al T.A.G.C.M./S.C. Construcții Bihor S.A. între 1990-1996. Oradea, 3 februarie 2018

Interviu cu B.S., Oradea, 2 aprilie 2018

Interviu cu D.I., Oradea, 12 aprilie 2018

Interviu cu D.S., arhitect în cadrul Institutului de Proiectări Județean între 1977 și 1989 – Oradea, 20 octombrie 2017

Interviu cu F. D., angajat al T.C.L.O. între 1969-1990, 11 ianuarie 2018

Interviu cu F.H., inginer la Întreprinderea Comunală Oradea (I.C.O.), devenită Întreprinderea Județeană de Gospodărire Comunală și Locativă (I.J.G.C.L.) între 1960-1979, Oradea, ianuarie 2017

Interviu cu F.P., maistru, șef de brigadă la T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1976 și 1986. Oradea, 22 iunie 2017

Interviu cu G.N., Oradea, 17 aprilie 2018

Interviu cu H.G., arhitect la Institutul de Proiectări Județean între 1974-1989, Oradea, 21 august 2017

Inverviu cu I., Oradea, 12 februarie 2018

Interviu cu I.M., inginer, șef de șantier la T.C.L.O./T.A.G.C.M.. Oradea, 12 ianuarie 2018 și 10 aprilie 2018

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Interviu cu Ionel Ungur, vicepreședinte al Consiliului Popular Municipal Oradea în 1986-1987, Oradea, 2 mai 2017

Interviu cu Iosif Cun, director al T.C.L.O./T.A.G.C.M. între 1977 și 1986, Oradea, 16 mai 2017 și 8 iunie 2017

Interviu cu L.C., inginer-proiectant la Trustul de Construcții Industriale, Oradea, 7 februarie 2018

Interviu cu L.M., Oradea, 18 aprilie 2018

Interviu cu M., Oradea, 18 aprilie 2018

Interviu cu M.Ț., inginer la T.C.L.O./T.A.G.C.M., Oradea, 16 aprilie 2018

Interviu cu Ovidiu Tărău, secretar al Comisiei Județene de Sistematizare, ulterior director al T.C.L.O. între 1972-1977 și Aurora Tărău, șef secție sistematizare în cadrul C.P.J., Oradea, 1 septembrie 2017

Inverviu cu S.M. Oradea, 5 februarie 2018

Interviu cu Traian Bonta, inginer, director al T.A.G.C.M. între 1986-1990, Oradea, 11 octombrie 2017

Inverviu cu V.L., arhitect la Institutul de Proiectări Județean între 1968 și 1989, Oradea, 3 octombrie 2017

Interviu cu Viorica Zărnescu, șef atelier sistematizare la Centrul de Proiectare Județean între 1967-1980 și arhitect-șef al Oradiei între 1980-1989, Oradea, iulie 2016

<u>Izvoare edite</u>

Periodice – presă

Arhitectura (revistă lunară, București): 1960; 1964; 1967; 1971; 1973; 1980; 1983

Bihoreanul (ziar săptămânal, Oradea): 2001; 2014

Crișana (cotidian, Oradea): 1950; 1951; 1952; 1953; 1954; 1955; 1956; 1957; 1958; 1959; 1960; 1961; 1962; 1963; 1964; 1965; 1966; 1967; 1968; 1969; 1970; 1971; 1972; 1973; 1974; 1975; 1976; 1977; 1978; 1979; 1980; 1981; 1982; 1983; 1984; 1985; 1986; 1987; 1988; 1989

Familia (revistă lunară, Oradea): 1966; 1971; 1973; 1983

Flacăra (revistă lunară, București): 1972

Revista economică (revistă lunară, București): 1974; 1976; 1977; 1978; 1979; 1984; 1985; 1987; 1988; 1989

România liberă (ziar cotidian, București): 1973; 1974; 1975; 1976; 1977; 1978; 1979; 1980; 1981; 1982; 1983; 1984

Scînteia (ziar cotidian, București): 1945; 1973; 1974; 1976; 1978; 1979; 1980; 1982; 1983; 1984; 1985; 1986; 1987; 1988; 1989

Viața economică (revistă lunară, București): 1964; 1966; 1967; 1969; 1972

Statistică

Anuarul statistic al R.P.R. 1957, Direcțiunea Centrală de Statistică, București, Editura Științifică, 1957

Anuarul statistic al R.P.R. 1961, București, Direcția Centrală de Statistică

Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1967, București

Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1968, București

Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1975, București

Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1980, București

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1981, București

Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1984, București

Anuarul statistic al României 1991, București

Investiții-construcții în Republica Socialistă România. Culegere de date statistice, București

Statistica nivelului de trai al populației

Legislație

Decret nr. 44 din 14 februarie 1973 privind înființarea, organizarea și funcționarea Inspectoratului General de Stat pentru Directivare și Control în Proiectarea și Executarea Construcțiilor, accesibil pe http://lege5.ro/Gratuit/he2dgmrr/decretul-nr-44-1973-privind-infiintarea-organizarea-si-functionarea-inspectoratului-general-de-stat-pentru-directivare-si-control-in-proiectarea-si-executarea-constructiilor

Decret nr. 70 din 4 iunie 1975 privind unele măsuri referitoare la organizarea și sistematizarea platformelor industriale, precum și la proiectarea și realizarea obiectivelor de investiții, accesibil la http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/28167

Decret 78/1952 pentru normarea, repartizarea și folosirea suprafeței locative și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași, accesibil pe http://www.lege-online.ro/lr-DECRET-78-1952-(20001).html

Decret nr. 92 din 19 aprilie 1950 pentru naționalizarea unor imobile (prin care se naționalizează imobilele clădite ale foștilor industriași, foștilor bancheri, foștilor mari comercianți şi celorlalte elemente ale marii burghezii, imobile clădite ale exploatatorilor de locuințe, hoteluri şi alte asemenea), accesibil pe http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=8797

Decret nr. 93/1977 privind prețurile de vânzare ale locuințelor din fondul locativ de stat, în Idem, vol. II, 1 aprilie – 30 iunie 1977

Decret nr. 467 din 28 decembrie 1979 privind evaluarea construcțiilor, terenurilor și plantațiilor ce se preiau, cu plată, în proprietatea statului prin expropriere sau în alte cazuri prevăzute de lege accesibil pe http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=10775

Decretul Consiliului de Stat nr. 256 din 14 iulie 1984 privind îmbunătățirea regimului de construire a locuințelor și modificarea unor reglementări referitoare la stabilirea prețurilor limită ale locuințelor care se construiesc din fondurile statului, a prețurilor de contractare ale locuințelor proprietate personală și a prețurilor de vânzare ale locuințelor din fondul locativ de stat, accesibil pe http://www.lege-online.ro/lr-DECRET-256%20-1984-%28611%29-%281%29.html

Decretul nr. 68/1975 privind imbunătățirea regimului de construire a locuințelor din fondurile statului sau din fondurile populației cu sprijinul statului în credite și execuție, accesibil pe http://lege5.ro/Gratuit/he2dsnzu/decretul-nr-68-1975-privind-imbunatatirea-regimului-de-construire-a-locuintelor-din-fondurile-statului-sau-din-fondurile-populatiei-cu-sprijinul-statului-in-credite-si-executie

Decretul nr. 68/1976 privind schimbarea domiciliului din alte localități în orașe declarate, potrivit legii, orașe mari, accesibil pe https://lege5.ro/Gratuit/he2tgnby/decretul-nr-68-1976-privind-schimbarea-domiciliului-din-alte-localitati-in-orase-declarate-potrivit-legii-orase-mari

Decretul nr. 120/1981 privind unele măsuri pentru protejarea și valorificarea materialelor, obiectelor sau a unor elemente componente rezultate din demolarea, transformarea sau repararea construcțiilor, precum și pentru consemnarea documentară a unor zone, ansambluri și clădiri,

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

accesibil pe http://lege5.ro/Gratuit/g44dmnrs/decretul-nr-120-1981-privind-unele-masuri-pentru-protejarea-si-valorificarea-materialelor-obiectelor-sau-a-unor-elemente-componente-rezultate-din-demolarea-transformarea-sau-repararea-constructiilor-p

Decretul nr. 307/1971 privind stabilirea domiciliului în orașele care, potrivit legii, sunt declarate orașe mari, accesibil pe https://lege5.ro/Gratuit/gu4tooju/decretul-nr-307-1971-privind-stabilirea-domiciliului-in-orasele-care-potrivit-legii-sint-declarate-orase-mari

Decretul nr. 442/1977 privind organizarea și funcționarea Consiliului Culturii și Educației Socialiste, accesibil pe https://lege5.ro/Gratuit/he2tqmrx/decretul-nr-442-1977-privind-organizarea-si-functionarea-consiliului-culturii-si-educatiei-socialiste

Decretul nr. 447/1976 privind stabilirea prețurilor limită ale locuințelor care se construiesc din fondurile statului și prețurile de contractare ale locuințelor proprietate personală care se execută cu sprijinul statului în credite si execuție, în *Colecția de legi și decrete*, vol. IV, 1 octombrie-31 decembrie 1976

Decretul nr. 674/1969 pentru stabilirea unor măsuri privind îndrumarea, coordonarea și controlul în domeniul construcțiilor, arhitecturii și sistematizării, accesibil pe http://lege5.ro/Gratuit/g43tqnjy/decretul-nr-674-1969-pentru-stabilirea-unor-masuri-privind-indrumarea-coordonarea-si-controlul-in-domeniul-constructiilor-arhitecturii-si-sistematizarii

Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la construcția și reconstrucția orașelor și organizarea activității din domeniul arhitecturii, 14 noiembrie 1952, București, Editura pentru literatură politică, 1952

Hotărârea nr. 26/1966 privind sprijinirea de către stat a cetățenilor de la orașe în construirea de locuințe proprietate personală, accesibilă pe https://lege5.ro/Gratuit/g43dqnrr/hotararea-nr-26-1966-privind-sprijinirea-de-catre-stat-a-cetatenilor-de-la-orase-in-construirea-de-locuinte-proprietate-personala

Hotărârea nr. 127/1968 privind aprobarea preţurilor plafon pentru apartamentele de tipul celor aprobate prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 146/1960 şi unele măsuri pentru sporirea varietăţii şi îmbunătăţirea confortului la construcţiile de locuinţe ce se execută din fonduri de stat centralizate, în *Colecție de legi, decrete, hotărâri și alte acte normative*, vol. I, 1 ianuarie-29 februarie 1968, București, Editura Științifică, 1968

Hotărârea nr. 973/1970 privind organizarea și funcționarea Comisiei Centrale pentru sistematizarea localităților rurale și urbane și a comisiilor locale de sistematizare, accesibilă pe http://lege5.ro/Gratuit/gu4tkmru/hotararea-nr-973-1970-privind-organizarea-si-functionarea-comisiei-centrale-pentru-sistematizarea-localitatilor-rurale-si-urbane-si-a-comisiilor-locale-de-sistematizare

Hotărârea nr. 1651/1968 privind administrarea fondului locativ, în *Colecție de legi, decrete, hotărâri și alte acte normative*, vol. IV, 1 iulie-31 august, București, Editura Științifică, 1968

Instrucțiuni nr. 33110 din 3 august 1968 privind metodologia de repartizare a fondului locativ de stat și normele de repartizare, între locatarii principali, a cheltuielilor comune de folosință, întreținere și reparație a locuințelor și spațiilor cu altă destinație decât aceea de locuință, document accesibil pe http://www.monitoruljuridic.ro/act/instructiuni-nr-33-110-din-3-august-1968-privind-metodologia-de-repartizare-a-fondului-locativ-de-stat-si-normele-de-repartizare-intre-locatarii-principali-a-cheltuielilor-comune-de-folosinta-intretinere-47673.html

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Lege nr. 9 din 18 decembrie 1980 privind investițiile, accesibilă pe http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=1265

Lege nr. 10 din 9 decembrie 1982 cu privire la obligațiile și răspunderile consiliilor populare, unităților socialiste și ale cetățenilor pentru buna gospodărire, întreținere și curățenie a localităților urbane și rurale, prestarea ordinii și disciplinei publice, accesibilă pe http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=1277

Lege nr. 59 din 29 octombrie 1974 cu privire la fondul funciar, accesibilă pe http://www.monitoruljuridic.ro/act/lege-nr-59-din-29-octombrie-1974-cu-privire-la-fondul-funciar-emitent-marea-adunare-nationala-publicat-n-352.html

Lege pentru planul cincinal de desvoltare a economiei naționale a Republicii Populare Române pe anii 1951-1955, în *Primul nostru cincinal. Plan măreț de întărire și înflorire a Patriei*, București, Editura Militară a Ministerului Forțelor Armate ale R.P.R., 1951

Legea 19/1968 cu privire la regimul juridic al terenurilor fără construcții din perimetrul construibil al municipiilor și orașelor, în *Colecție de legi, decrete, hotărâri și alte acte normative*, vol. III, 1 mai-30 iunie 1968, București, Editura Științifică, 1968

Legea 63/1974 privind ocrotirea patrimoniului cultural național al Republicii Socialiste România, accesibilă pe https://lege5.ro/Gratuit/he2donzx/legea-nr-63-1974-privind-ocrotirea-patrimoniului-cultural-national-al-republicii-socialiste-romania

Legea nr. 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România, accesibilă pe http://lege5.ro/Gratuit/g43tmnjv/legea-nr-2-1968-privind-organizarea-administrativa-a-teritoriului-republicii-socialiste-romania

Legea nr. 4 din 28 martie 1973 privind dezvoltarea construcției de locuințe și vânzarea de locuințe din fondul de stat către populație, în *Colecția de legi și decrete*, 1973, vol. I, 1 ianuarie-31 martie

Legea nr. 5 din 28 martie 1973 privind administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași, în *Colecția de legi și decrete*, 1973, vol. I, 1 ianuarie-31 martie

Legea nr. 5/1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române, accesibilă pe http://lege5.ro/Gratuit/gezdiobxgu/legea-nr-5-1950-pentru-raionarea-administrativ-economica-a-teritoriului-republicii-populare-romane

Legea nr. 9 din 1968 privind dezvoltarea construcției de locuințe, vânzarea de locuințe din fondul de stat către populație și construirea de case proprietate personală de odihnă sau turism, în *Colecție de legi, decrete, hotărâri și alte acte normative*, vol. III, 1 mai-30 iunie 1968

Legea nr. 10/1968 privind administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași, accesibilă pe http://lege5.ro/Gratuit/g43tmnbw/legea-nr-10-1968-privind-administrarea-fondului-locativ-si-reglementarea-raporturilor-dintre-proprietari-si-chiriasi

Legea nr. 37/1975 privind sistematizarea, proiectarea și realizarea arterelor de circulație în localitățile urbane și rurale, accesibilă pe https://lege5.ro/Gratuit/he2tanrz/legea-nr-37-1975-privind-sistematizarea-proiectarea-si-realizarea-arterelor-de-circulatie-in-localitatile-urbane-si-rurale

Legea nr. 58/1974 privind sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale, Consiliul de Stat, Serviciul Buletinului Oficial și al publicațiilor legislative, 1975

Legislația locativă a R.P.R., Ministerul Justiției, București, Editura de Stat pentru literatură economică și juridică, 1954

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Monitorul oficial, anul CXVI, nr. 170, 26 iulie 1948

Lucrări generale

Academia Republicii Socialiste România, *Dicționar enciclopedic român*, vol. IV, București, Editura Politică, 1966

Aldea, Silviu, *Reinterpretând simbolurile socialismului*, Cluj-Napoca, Editura Tact, 2015

Bărbulescu, Mihai, Deletant, Dennis, Hitchins, Keith, Papacostea, Șerban, Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1999

Boldur-Lățescu, Gheorghe, *Genocidul comunist în România*, vol. I, București, Editura Albatros, 1992

Borcea, Liviu, Gorun, Gheorghe (coordonatori), *Istoria orașului Oradea*, Oradea, Editura Cogito, 1995 (ediția I), 2007 (ediția a II-a)

Ceaușescu, Nicolae, *Cuvântare la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român – 14 aprilie 1989*, București, Editura Politică, 1989

Idem, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XII-lea și Congresul al XIII-lea și activitatea de viitor a partidului în vederea înfăptuirii obiectivelor dezvoltării economico-sociale în cincinalul 1986-1990 și, în perspectivă, până în anul 2000, a României – 19 noiembrie 1984*, București, Editura Politică, 1984

Idem, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. VIII, București, Ediura Politică, 1973

Idem, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. XXI, București, Editura Politică, 1981

Celac, Mariana, „O analiză comparată a limbajului totalitar în arhitectură”, în Lucian Boia (coord.), *Miturile comunismului românesc*, Editura Universității București, 1994

Chao, Kang, „Industrialization and Urban Housing in Communist China”, în *The Journal of Asian Studies* (Irvine, U.S.A.), vol. 25, no. 3 (May, 1966)

Ciordaș, Nistor, *Bihorean în vâltoarea timpului*, vol. I-II-III

Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste în România, *Raport final*, București, Editura Humanitas, 2008

Conferința națională a Partidului Comunist Român – 19-21 iulie 1972, București, Editura Politică, 1972

Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român – 19-24 iulie 1965, București, Editura Politică, 1965

Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român – 6-12 august 1969, București, Editura Politică, 1969

Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român – 19-22 noiembrie 1984, București, Editura Politică, 1985

Cristea, Gabriel, *Arhitectura locuinței contemporane*, București, Editura Meridiane, 1973

Cucu, Vasile, *Geografie și urbanizare*, Iași, Editura Junimea, 1976

Idem, *Orașele României*, București, Editura Științifică, 1970

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Idem, *Sistematizarea teritoriului și a localităților din România. Reprere geografice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977

Curinschi Vorona, Gheorghe, *Istoria arhitecturii în România*, București, Editura Tehnică, 1981

Derer, Peter, *Locuirea urbană. Schiță pentru o abordare evolutivă*, București, Editura Tehnică, 1985

Directivele Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român cu privire la planul cincinal 1976-1980 și liniile directoare ale dezvoltării economico-sociale a României pentru perioada 1981-1990, București, Editura Politică, 1974

Dordea, Dragoș Mihai, *Mutații în arhitectura locuinței individuale în România 1947-1989* (teză de doctorat), Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu", 2014

Fehérváry, Krisztina, *Politics in Color and Concrete. Socialist Materialities and the Middle Class in Hungary*, Indiana University Press, 2013

Gheorghiu-Dej, Gheorghe, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a, București, Editura de Stat pentru Literatură și Politică, 1956

Idem, *Expunere făcută la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 26-28 noiembrie 1958*, București, Editura Politică, 1958

Grigore Ionescu, *Arhitectura în România. Perioada anilor ´44-´69*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969

Idem, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982

Groys, Boris, *The Total Art of Stalinism. Avant-Garde, Aestethic Dictatorship, and Beyond*, New Jersey, Princeton University Press, Princeton, 1992

Giurescu, Dinu C. (coordonator), *Istoria românilor*, vol. X – România între anii 1948-1989, București, Editura Enciclopedică, 2013

Giurescu, Dinu C., *Distrugerea trecutului României*, București, Editura Museion, 1994

Giurescu, Dinu C. (coord.), *Istoria românilor*, vol. X, București, Editura Enciclopedică, 2013

Grozdea, Mircea, *Arta monumentală în România socialistă*, București, Editura Meridiane, 1974

Harris, Steven E., *Communism on tomorrow street. Mass housing and everyday life after Stalin*, Washington D.C., Woordow Wilson Center Press, 2013

Humpherey, Caroline, „Ideology in Infrastructure: Architecture and Soviet Imagination", în *The Journal of Royal Anthropological Institute* (Oxford), vol. XI, no. 1 (Mar. 2005)

Ioanid, Radu, *Urbanizarea în România. Implicații social-economice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978

Ionescu, Constantin, *Omul, societatea, socialismul. Dinamica structurii sociale în România*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973

Kennedy, Michael D., Smith, David A., „East central European urbanization: a political economy of the world-system perspective", în *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 13, Issue 4, December 1989

Kulić, Vladimir, Parker, Timothy, Penick, Monica, *Sanctioning Modernism. Architecture and The Making of Postwar Identities*, Austin, University of Texas Press, 2014

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Lăzărescu, Cezar, Cristea, Gabriel, Gheorghiu, Dinu, Borgovan, Anca, *Arhitectura românească contemporană - L´architecture roumaine contemporaine*, București, Editura Meridiane, 1972

Lăzărescu, Cezar, Cristea, Gabriel, Lăzărescu, Elena, *Arhitectura românească în imagini*, București, Editura Meridiane, 1972

Measnicov, I., Hristache, I., Trebici, Vl., *Demografia orașelor României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977

Melicson, Marcel, *Arhitectura modernă. Oameni, idei, curente și tendințe*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975

Monda, Jean, *Arhitectura nouă în R.P.R.*, București, Editura Științifică, 1965

Mureșan, Cornelia, *Evoluția demografică a României. Tendințe vechi, schimbări recente, perspective – 1870-2030*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999

Nichita, V., Totu, I., *Conceptul, conținutul și direcțiile principale ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*, București, Editura Politică, 1972

Ndreçka, Olisa, Nepravishta, Florian, „The Impact of Socialist Realism in the Albanian Architecture in 1945-1990”, în *Architecture and Urban Planning*, 2014, nr. 9

Programul-directivă al Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1991-1995 și orientările de perspectivă până în anii 2000-2010, București, Editura Politică, 1989

Rebedeu, Ion, Zamfir, Cătălin, *Modul de viață și calitatea vieții*, București, Editura Politică, 1982

Rotariu, Traian, *Demografie și sociologia populației. Fenomene demografice*, Iași, Editura Polirom, 2003

Siegelbaum, Lewis H., *Borders of Socialism. Private Spheres of Soviet Russia*, Palgrave Macmillan, 2006

Idem, *Soviet state and society between revolutions, 1918-1929*, Cambridge University Press

Suditu, Bogdan, *Bucureștiul în locuințe și locuitori de la începuturi și până mai ieri (1459-1989)*, București, Editura Compania, 2016

Vasilescu, Sorin, „Arhitectura totalitară I”, în *Arhivele totalitarismului*, București, anul III, 1995, nr. 3, pp. 68-82; Idem, „Arhitectura totalitară II”, în *Arhivele totalitarismului*, București, anul III, 1995, nr. 4

Voiculescu, Sorina (editor), Crețan, Remus, Ianăș, Ana, Satmari, Alina, *The Romanian Post-Socialist City: Urban Renewal and Gentrification*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2009

Zahariade, Ana Maria, *Arhitectura în proiectul comunist. România 1944-1989 – Architecture in the Communist Project. Romania 1944-1989*, București, Editura Simetria, 2011

Zoltán, Péter I., *Trei secole de arhitectură orădeană*, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2003

Lucrări speciale

***, *De la stradă la ansambluri rezidențiale. Opt ipostaze ale locuirii în Bucureștiul contemporan*, București, Pro Universitaria, 2016

***, „Social Engineering in Romania: Ceausçescu´s Systematization Program, 1965-1989”, în *Romanian Civilization*, vol. 2, no. 1, Spring 1993

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Abraham, Dorel, *Introducere în sociologia urbană*, București, Editura Științifică, 1991

Idem, „Puterea și mediul construit”, în *Arhivele totalitarismului*, București, 1993, anul I, nr. 1

Alexeev, Michael, „Market vs. Rationing: The Case of Soviet Housing, în *The Review of Economics and Statistics*, Cambridge, U.K., Vol. 70, No. 3 (Aug. 1988)

Barbu, Daniel, Ciuceanu, Radu, Roske, Octavian, „Condiția monumentului sub regimul comunist”, în *Arhitele totalitarismului*, București, 2001, nr. 1-2

Barna, Mariana, *Industrializare și demografie în centrele urbane ale Crișanei (1960-1980)*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2014

Bejenaru, Liviu Marius, „Relația dintre creșterea demografică și dezvoltarea economică în timpul regimului comunist. Între propaganda oficială și realitățile cotidiene”, în *Caietele C.N.S.A.S.*, București, anul II, 2009, nr. 1(3)

Beldiman, Alexandru, „Victoria Socialismului – Casa Poporului: o ruptură în istoria Capitalei”, în Lucian Boia (coord.), *Miturile comunismului românesc*, Editura Universității București, 1994

Berindei, I. O., Șuta, I., Czaholi, A., „Aspecte privind dezvoltarea urbanistică a orașului Oradea”, în *Lucrări științifice*, Oradea, seria A, 1969

Berindei, I. O., Pop, Gr. P., *Județul Bihor*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972

Berindei, Ignatie, Dumitrașcu, Sever, Faur, Viorel, Godea, Ioan, *Bihor. Ghid turistic al județului*, Bucureșt, Editura Sport-Turism, 1979

Blaj, Gh., Szanto, Șt., Chira, I. (coordonatori), *Bihor. Monografie*, București, Editura Sport-Turism, 1976

Block, Alexander, „Soviet Housing: Some Town Planning Problems”, în *Soviet Studies*, vol. VI, no. 1, July 1954

Idem, „Soviet Housing – The Historical Aspect: Some Notes on Problems and Policy I”, în *Soviet Studies*, vol. III, no. 1, July 1951

Borcea, Liviu, Apan, Mihai, *Istoria tramvaiului din Oradea*, Oradea, 1996

Borcea, Liviu, Apan, Mihai, Moisa, Gabriel, *De la o stație la alta*, Oradea, Editura Arca, 2006

Borcoman, Mariana, „On Urban Traditions in Romania: Evolution and Involution”, în Iulian Boldea (coord.), *Globalization and Natural Identity. Studies on the Strategies of Intercultural Dialogue*, Târgu Mureș,Arhipeleag XXI, 2016

București – ghid, Editura Meridiane, 1962

Catalan, Gabriel, „Despre sovietizarea arhitecturii românești (1947-1955)”, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, tom XLVII, 2010

Cavalcanti, Marie de Betânia Uchôa, „Urban reconstruction and autocratic regimes: Ceaușescu´s Bucharest in its historic context”, în *Planning perspectives*, Londra, Volume 12, issue 1, 1997

Ceaușescu, Nicolae, *Cuvântare la Consfătuirea consacrată activității de proiectare în domeniul construcțiilor – 27 ianuarie 1967*, București, Editura Politică, 1967

Idem, *Cuvântare la Consfătuirea pe Țară a Lucrătorilor din Construcții – 26 februarie 1966*, București, Editura Politică, 1966

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Chelcea, Liviu, „The ´Housing Question´ and the State-Socialist Answer: City, Class and State Remaking in 1950s Bucharest", în *International Journal of Urban and Regional Research*, Germania, volume 36.2, March 2012

Chirot, Daniel, „Social Change in Communist Romania", în *Social Forces*, Oxford, volume 57, issue 2, December 1978

Cimbru, Constantin, Mihalache, Dumitru (coordonatori), *Localitățile județului Bihor*, 1971

Colceru, Emil, *De la „Casa Scânteii" la „Casa Poporului"*, în *Historia*, București, anul IX, nr. 92, august 2009

Damian, Ascanio, *Le Corbusier*, București, Editura Meridiane, 1969

Danta, Darrick, „Ceaușescu´s Bucharest", în *Geographical Review*, New York, vol. 83, nr. 2 (apr. 1993)

Dragomir, Corneliu, „Centrally Planned Urbanization: The Case of Romania", în *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, Suedia, vol. 64, no. 2(1982)

Idem, *Rememorări ale vieții cotidiene din timpul comunismului într-un oraș de provincie. Studiu de caz: Drobeta Turnu Severin*, Iași, Editura Lumen, 2009

Drecin, Mihai, „Considerații asupra evoluției demografice a orașului Oradea pe baza recensămintelor oficiale (1880-2011), în *Economie și istorie. Dialog și interdisciplinaritate. In honorem prof. univ. dr. Ioan Lumperdean la împlinirea vârstei de 60 de ani* (coordonatori Dana Bako, Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf, Răzvan V. Mustață, Academia Română – Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2015

Enescu, Ion Mircea, *Arhitect sub comunism*, București, Editura Paideia, 2006

File de monografie bihoreană, Consiliul Județean Bihor al Frontului Unității Socialiste, 1969

Frolic, B. Michael, „The Soviet Study of Soviet Cities", în *The Journal of Politics*, Chicago, S.U.A., Vol. 32, No. 3 (Aug. 1970)

Ghiață, Gina, „Locuința colectivă în viziunea Partidului Comunist Român. Materializarea în legislație", în *Orizonturi istoriografice*, Constanța, 2010, anul I, nr. 1

Ghidul străzilor din orașul Oradea – Nagyvárad város utcáinak útmutatója, 1958

Grama, Emanuela, *Impenetrable Plans and Porous Expertise: Building a Socialist Bucharest, Reconstructing its Past (1953-1968)*, EUI Working Papers, MWP 2012/23, Max Weber Programme

Herbst, Constantin, „Evoluția numerică și schimbări în repartiția populației urbane din R.P.R. în perioada 1930-1956, în *Probleme de geografie*, vol. V, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1957

Ianăș, Ana, „Tipul de locuire caracteristic României în diferite perioade", în Sorina Voiculescu (editor), Remus Crețan, Ana Ianăș, Alina Satmari, *The Romanian Post-Socialist City: Urban Renewal and Gentrification*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2009

Irimie, Daniela, *Evoluția și dezvoltarea durabilă a activităților economice în județul Sibiu*, rezumatul tezei de doctorat, Universitatea din București, 2011, accesibil pe http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2012Februarie/Irimie%20Nicoleta%20Daniela%20-%20Evolutia%20si%20dezvoltarea%20durabila%20a%20activitatilor%20economice%20in%20Sibiu/rezumat%20nou.pdf

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Idem, „The old city and the rethoric of urban modernization in Romania (1950s-1970s)", în S. Adorno, G. Cristina and A. Rotondo (eds.), *Visible/invisible. Percepire la citta tra descrizioni e omissioni*, vol. I (conference proceedings), Catania: Scrimm Edizitioni, 2014

Ivănescu, Sorin D., „Influența ideologiei asupra mediului urban în timpul «democrației populare»", în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol"*, tomul XLI, Iași, 2004

Întreprinderea Înfrățirea Oradea. Un sfert de veac în construcția mașinilor-unelte. 1949-1974, Oradea, 1974

Jurov, Cosma, *Centre civice*, București, Editura Tehnică, 1979

Lalescu, Grigore, „Construirea Zonei de Vest a Oradiei și consecințele sale social-economice", în *Bihor. Trecut. Prezent. Perspective* – Din referatele și comunicările susținute la sesiunea închinată celei de-a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist, 1969

Leahu, Gheorghe, „Martor al demolării Bucureștilor", în *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989: Cronica unui sfârșit de sistem*, București, Fundația Academia Civică, 2003

Idem, „Relația dintre statul comunist al dictatorului Ceaușescu și viața privată a populației capitalei între anii 1977 și 1989", în *Stat și viață privată în regimurile comuniste* (coordonatori Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu), Iași, Editura Polirom, 2009

Maxim, Juliana, „Bucharest, The City Transfigured", în Vladmir Kulić, Timothy Parker, Monica Penick, *Sanctioning Modernism. Architecture and The Making of Postwar Identities*, Austin, University of Texas Press, 2014

Idem, „Mass housing and collective experience: on the notion of microraion in Romania in the 1950s and 1960s", în *The Journal of Architecture*, volume 14, number 1

Idem, *The New, the Old, the Modern. Architecture and its Representation in Socialist Romania, 1955-1965*, teză de doctorat, Massachusetts Institute of Technology, 2006

Mărginean, Ioan, „Clasa mijlocie în fostele țări socialiste", în *Revista de cercetări sociale*, București, 2000, nr. 3-4

Mărginean, Mara, *Ferestre spre furnalul roșu. Urbanism și cotidian în Hunedoara și Călan (1945-1968)*, Iași, Editura Polirom, 2015

Idem, „From Printed Word to Bureaucratic Negotiation. Housing Projects for Workers during the 1950s in Romania", în Miruna Stroe (coord.), *Printed in Red. Architectural Writings during Communism. Studies in History and Theory of Architecture*, Departamentul de Istoria și Teoria Arhitecturii și Conservarea Patrimoniului, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu", 2013, nr. 1

Idem, „Importing Words to Build a City: The Socialist Modernization of Hunedoara between the Architect´s Designs and the Politician´s Projects, 1949-1952", în *Caietele Echinox*, Cluj-Napoca, vol. XIX, 2010

Idem, „Industrializare și urbanizare. Studiu de caz: Hunedoara", în Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea (coordonatori), *Spectrele lui Dej. Incursiuni în biografia și regimul unui dictator*, Iași, Editura Polirom, 2012

Idem, „Mobilitatea socială în orașul Hunedoara, 1945-1968", în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu" Cluj-Napoca*, LII, 2013

Idem, „Spațiu public, spațiu privat. Experiențe cotidiene în centrele siderurgice ale regiunii Hunedoara, 1945-1968, în *Între transformare și adaptare. Avataruri ale cotidianului în*

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

regimul comunist din România, anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, vol. VIII, 2013

Idem, „Un nou oraș pe harta țării? Câteva considerații despre muncă și viața cotidiană în Călan, 1950-1965”, în *Archiva Moldaviae*, Iași, IV/2012

McCutcheon, Robert T., „Science, Technology and the State in the Provision of Low-Income Accommodation: The Case of Industrialized House-Building, 1955-77”, în *Social Studies of Science* (Kingston, Canada), Vol. 22, No. 2, Symposium on ´Failed Innovations´ (May, 1992)

Medvedkov, Olga, *Soviet Urbanization*, cercetare realizată în anul 1990 la inițiativa Universității de Stat din Ohio

Mihăilescu, V., Herbst, C., Băcănaru, I., „Considerații asupra criteriilor complexe de clasificare funcțională a orașelor”, în *Probleme de geografie*, vol. IX, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963

Mihăilescu, Vintilă, Nicolau, Viorica, Gheorghiu, Mircea, Olaru, Costel, „Blocul între loc și locuire. Teme și probleme de etnologie urbană”, în *Revista de cercetări sociale*, București, 1994, nr. 1

Mionel, Viorel, „Tipologia segregării geografice în mediul urban”, în *Geographia Napocensis*, Cluj-Napoca, anul VII, 2013, nr. 1

Mitriuc-Ciupe, Vlad, „Stalinizare și destalinizare în arhitectura românească. Odiseea unui arhitect întemnițat politic”, în *Stalinizare și destalinizare. Evoluții instituționale și impact social* (coordonatori Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu), Iași, Editura Polirom

Moisa, Gabriel, „Industrializarea în Oradea 1945-1990. Studiu de caz”, în Maria Mureșan (coordonator), *Procesul de integrare a României în economia europeană. Dimensiuni istorice și contemporane*, București, Editura ASE, 2008

Idem, „Instituția primarului și primarii Oradiei între 1945-2003”, în vol. Aurel Chiriac (coordonator), *Oradea, pagini de istorie. Instituția primarului. Evoluție administrativă. Realitate urbanistică și arhitecturală*, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2003

Monografia Întreprinderii de Accesorii pentru Mijloace de Transport Oradea, 1981

Morton, Henry W., „Who gets what, when and how? Housing in the Soviet Union”, în *Soviet Studies*, vol. XXXII, no. 2, April 1980

Nedelcovici, Bujor, „Marile palate din Europa și… Palatul Poporului din București”, în *Analele Sighet 10*, *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989: Cronica unui sfârșit de sistem*, București, Fundația Academia Civică, 2003

Olteanu, Mihai Marian, „Legislație și sistematizare urbană în România socialistă (1965-1989)”, în Florin S. Soare (coordonator), *Politică și societate în epoca Ceaușescu*, Iași, Editura Polirom, 2013

Oțoiu, Damiana, „Construind Victoria Socialismului”, în *Transformarea socialistă. Politici ale regimului comunist între ideologie și administrație*, Iași, Editura Polirom, 2009

Panaitescu, Alexandru, *De la Casa Scânteii la Casa Poporului. Patru decenii de arhitectură în București 1945-1989*, București, Editura Simetria, 2012

Pásztor, Gyöngyi, *Segregare urbană. Abordări cantitative și calitative ale fenomenului la nivelul orașului Cluj*, (teză de doctorat), Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, 2013

Petcu, Adrian Nicolae, „Explicarea politicii comuniste de demolare a lăcașurilor de cult”, în *Analele Sighet 10*, *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989: Cronica unui sfârșit de sistem*, București, Fundația Academia Civică, 2003

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Petrovici, Norbert, „Socialist Urbanization in the Ceaușescu Era: Power and Economic Relations in the Production of Habitational Space in Cluj”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai – Sociologia*, Cluj-Napoca, 2006, nr. 51

Pintilescu, Corneliu, „Orașul Stalin (Brașov) în anii 1950-1960: un model de dezvoltare industrială și urbană în România comunistă”, în *Historia urbana*, tomul XXII, București, Editura Academiei Române, 2014

Pitulac, Tudor, „Continuum-ul comunism – post-comunism. România urbană în secolul al XXI-lea”, în *Sfera politicii*, București, vol. XXI, nr. 1(173), ianuarie-februarie 2013

Pop, Georgeta (editor), *Esența unui oraș. Despre demolări, case și oameni în București*, Fundația Academia Civică, 2016

Pop, Gr. P., Rusu, V., „Aspecte geografice ale transporturilor urbane în municipiul Oradea”, în *Lucrări științifice*, Oradea, seria A, 1969

Popescu, Carmen, „Projected Happiness. Old Myths and New Ambitions in a Bucharest Neighborhood”, în Alfrun Kliems, Marina Dmirtieva (eds.), *The Post-Socialist City. Continuity and Change in Urban Space and Imagery*, Berlin, Jovis, 2010

Popovici, Ioana Cristina, „Architecture Competitions – A Space for Political Contention. Socialist Romania, 1950-1956”, în *Journal of Architecture and Urbanism*, Vilnius, 2014, Volume 38(1)

Idem, „Star-topped Spires and Cartboard Heroes. Soviet Socialist Realism” în *Arhitectura R.P.R.* (1950-1952), în Miruna Stroe (coord.), *Printed in Red. Architectural Writings during Communism. Studies in History and Theory of Architecture*, Departamentul de Istoria și Teoria Arhitecturii și Conservarea Patrimoniului, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, 2013, nr. 1

Rădulescu, Carmen, „Uniunea Arhitecților din R.P.R./R.S.R.”, în *Arhivele totalitarismului*, București, 2010, nr. 3-4

Robitu, Mihai Alexandru, *Dezvoltarea urbană în perioada 1947-1989 în România* (teză de doctorat), Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, 2013

Ronnås, Per, *Urbanization in Romania*. *A Geography of Social and Economic Change Since Independence*, The Economic Research Institute, Stockholm School of Economics, 1984

Ruoppila, Sampo, „Processes of Residential Differentiation in Socialist Cities. Literature review on the cases of Budapest, Pregue, Tallin and Warsaw”, în *European Journal of Spatial Development*, Delft, no. 9, 2004

Sandu, Alexandru M., „Cinci repere de «putere» pentru ieșirea din diletantismul arhitectural-urbanistic”, în Lucian Boia (coord.), *Miturile comunismului românesc*, Editura Universității București, 1994

Sandu, Dumitru, *Fluxurile de migrație în România*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984

Săgeată, Radu, „Structurile urbane de tip socialist – o individualitate geografică?”, în *Analele Universității din Oradea. Seria Geografie*, Oradea, tom XII, 2002

Slama-Cazacu, Tatiana, „Instituția colocatarilor”, în Adrian Neculau (coordonator), *Viața cotidiană în comunism*, Iași, Editura Polirom, 2004

Sosnovy, T., „The Soviet Urban Housing Problem”, în *American Slavic and East European Review*, Cambridge, Vol. 11, No. 4 (Dec., 1952)

Spitzer, Clara, *Oradea*, București, Editura Sport-Turism, 1985

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Stroe, Miruna, *Locuirea între proiect și decizie politică. România 1954-1966*, București, Editura Simetria, 2015

Susan, Aurelia, „Evoluția teritorială a orașului Oradea”, în *Studia geographia*, Cluj-Napoca, 1971, nr. 2

Szelenyi, Ivan, *Urban Inequalities under State Socialism*, Oxford University Press, 1983

Tănase, Silica, „Ideea de confort în locuințele medii în perioada ´60-´80”, în *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989: Cronica unui sfârșit de sistem*, Fundația Academia Civică, 2003

Trișcu, Aurelian, „Constructori și demolatori”, în *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989: Cronica unui sfârșit de sistem*, Fundația Academia Civică, 2003

Tulbure, Irina Teodora, „Cvartale de locuințe din București în perioada stalinistă. Locuire, imagine urbană sau simbol?”, în *Historia urbana*, București, tom XIV, 2006/2

Idem, „De la politicile sociale la politica socialistă. Locuința socială, factor de continuitate în practica de arhitectură și urbanism din România”, în *Identitate, social și cotidian în România comunistă – Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc*, vol. VII, Iași, Editura Polirom, 2012

Idem, „From Casa Scânteii to Casa Poporului and Back. Architecture as Icon of a Totalitarian Regime”, în *Studii de Istoria și Teoria Arhitecturii/Studies in History&Theory of Architecture*, volume 1/2013

Țiu, Ilarion, „Ceaușescu și problema sistematizării rurale”, în *Sfera politicii*, București, volum XXII, nr. 2 (178), martie-aprilie 2014

Udrea, Andreea, *Bucureștiul interbelic: urbanism și societate. Planurile urbanistice ale Bucureștiului, prima jumătate a secolului XX*, teză de doctorat – Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, 2013

Vasile, Valentin, „Locuința la români între tradiție și modernitate (1940-1965)”, în *Schimbare și devenire în istoria României. Lucrările Conferinței Internaționale Modernizarea în România în secolele XIX-XXI*, Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007 (coordonatori Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan), Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2008

Urucu, Veselina, Nancu, Daniela, „Câteva considerații privind creșterea numerică a populației orașelor României și a localităților lor componente în deceniile opt și nouă ale secolului XX”, în *Lucrările Seminarului Geografic „Dimitrie Cantemir”*, Iași, 1990, nr. 10

Velescu, Oliver, „Ideologia restructurării urbane 1944-1972 (I)”, în *Arhivele totalitarismului*, București, anul V, nr. 17

Idem, „Ideologia restructurării urbane 1944-1972 (II)”, în *Arhivele totalitarismului*, București, anul VI, nr. 18

Zarecor, Kimberly Elman, *Manufacturing a Socialist Modernity. Housing in Czechoslovakia, 1945-1960*, University of Pittsburgh Press, 2011

Zóltan, Péter I., *Trei secole de arhitectură orădeană*, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2003

Alte resurse web

Brutalism, text accesibil pe https://www.architecture.com/Explore/ArchitecturalStyles/Brutalism.aspx

Communist Architecture Collection in Europe´s Dead Centre – Bratislava, accesibil pe http://www.yomadic.com/soviet-architecture-hotel-kyjev-bratislava/

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

Butcher, Luke, *Ebenezer Howard: Garden Cities of To-morrow (1902)*, accesibil pe http://architectureandurbanism.blogspot.ro/2010/10/ebenezer-howard-garden-cities-of-to.html

http://www.cjmures.ro:1880/urbanism/patj/parte_scrisa/Partea%20I%20vol%20IV%20-%20Populatia.pdf

Dan, Sebastian, *Incursiune în orașele Stalin. Brașovul a avut încă 18 frați în lume*, accesibil pe http://newsbv.ro/2017/11/09/incursiune-orasele-stalin-brasovul-avut-inca-18-frati-lume/

Diac, Cristina, *Demolări și palate*, accesibil pe http://jurnalul.ro/editie-de-colectie/carol-al-ii-lea/demolari-si-palate-316382.html

Filitti, Georgeta, *O problemă conică la București – sistematizarea*, accesibil pe https://www.ziarulmetropolis.ro/o-problema-cronica-la-bucuresti-sistematizarea/

From WTF to OMFG – Communist Architecture in New Belgrade, Serbia, accesibil pe http://yomadic.com/communist-architecture/

http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002/smetn02.pdf

Insane Bulgarian Communist Monuments – size really did matter, accesibil pe http://yomadic.com/bulgarian-communist-monuments/

Kirkman, Emily, *Haussmann´s Paris*, accesibil pe http://www.arthistoryarchive.com/arthistory/architecture/Haussmanns-Architectural-Paris.html

Khrushchyovki, text accesibil pe http://pages.stolaf.edu/courier1986/film-geography/khrushchyovki/

Isaeva, Ksenia, *Never build projects of Soviet Moscow*, accesibil pe https://www.rbth.com/multimedia/pictures/2013/04/01/never_built_projects_of_soviet_moscow_24495

Pythnista, Grivitei, *Cincinat Sfințescu – Cum să sistematizăm Bucureștiul*, accesibil pe http://www.bucurestiivechisinoi.ro/2012/03/cincinat-sfintescu-cum-sa-sistematizam-bucurestiul/

Ross, Rebecca, Mogilevich, Mariana, Campkin, Ben, *Ebenezer Howard's three magnets*, accesibil pe https://www.theguardian.com/cities/2014/dec/05/ebenezer-howards-three-magnets

Rubin, Eli, *The Athens Charter*, accesibil pe https://www.europa.clio-online.de/essay/id/artikel-3486

Theodorescu, Răzvan, *Despre „stilul Carol al II-lea"*, accesibil pe https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/despre-stilul-carol-al-ii-lea

https://biblioteca-digitala.ro / https://mtariicrisurilor.ro

La jumătatea deceniului, noi imobile erau ridicate în capătul străzii Aluminei, respectiv în zona străzilor 6 Martie – Transilvaniei - Șelimbărului. Pe strada Aluminei s-a optat pentru construirea de apartamente cu o cameră în clădiri cu nouă etaje. Se estima că în anul 1965 urmau să fie date în folosință, în această zonă, circa 850 de locuințe.
Pe șantier „se lucra în două schimburi, inclusiv la blocurile glisante, d1 mic, d2 mic, d3 mic… S-a lucrat în primele două luni în două schimburi și apoi în trei, de câte opt ore. Procesul tehnologic cerea să se lucreze continuu".

ISBN 978-606-8925-26-4